IOHANNIS WYCLIF

DE EUCHARISTIA TRACTATUS MAIOR.

ACCEDIT TRACTATUS DE EUCHARISTIA ET POENITENTIA SIVE DE CONFESSIONE.

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS

WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES

BY

DR IOHANN LOSERTH
PROFESSOR OF HISTORY AT THE UNIVERSITY OF CZERNOWITZ.

(ENGLISH SIDE-NOTES BY F. D. MATTHEW.)

LONDON.
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & Co
57 AND 59 LUDGATE HILL.
1892.

INTRODUCTION.

1. Wyclif's doctrine concerning Transubstantiation.

Of the more important of those writings of Wyclif that were produced during the three last years of his life, there is scarcely a single one in which mention of the Eucharist is not made. Sometimes there are only a few parenthetical remarks, but such as throw a vivid light on his attitude in relation to the teachings of the Church on the subject. He usually deals with it at considerable length, and very often to a greater extent than is necessary for the purpose of his treatise. In all of his writings he opposes with the utmost energy the prevailing doctrine of the Church on Transubstantiation, according to which the bread and wine are changed by consecration into the Body and Blood of Jesus Christ, so that nothing remains but the mere sensible qualities, 'accidents without a subject'. He says in the Trialogus, 4th book: "I believe that of all the heresies by which the Church has ever been infected, none was more cunningly and hypocritically introduced, and none deceives the people in such various ways: it robs the people, renders them idolaters, denies the doctrine of Scripture, and through this infidelity moves Christ Himself to wrath."[1] . . . "Through this heresy", he says further on, "Antichrist subverts Grammar, Logic, all natural science, and even (which is still worse) he completely destroys the sense of the Gospel".[2] In this work he points out with great vigour how the 'modern' doctrine of Transubstantiation contradicts Scripture, and how the Bible, Church tradition, the doctrine of the Saints in the time before the loosing of Satan, the testimony of our senses and of human reason itself teach us to reject it. Even after the words of consecration, real bread,

[1] Trialogus, p. 248. [2] Trialogus, p. 261.

real wine, and not mere accidents, are in reality Christ's Body and His Blood. We may peruse all his later works, for instance the *Purgatorium Secte Christi*, the *Cruciata*, the *Dialogus*, the *Sermones*, *De Apostasia*, *De Blasphemia*, or the present treatises (*De Eucharistia* and *De Confessione*); we shall everywhere find the same vehement attacks. His sermons especially contain very frequent allusions to the subject; some of them indeed seem to be mere extracts from his larger work, *De Eucharistia*.

We know, however, by Wyclif's own confession, that he was for a long time far from being opposed to this doctrine; nay, that he even taught it himself. In a work said to date from 1381, he says: "I frankly admit that I have long been in error as regards this heresy of accidents without a subject".[1] And in *De Eucharistia:* "And though I once took the utmost pains to explain Transubstantiation in agreement with the sense of the early Church, yet I now see that the modern Church contradicts the Church of former times, and errs in this doctrine".[2] His researches in this theological field are of a much earlier date.[3] In one of his later sermons, he says: "For many years I sought to learn of the Friars what the real essence of the consecrated Host might be. They at length had the boldness to maintain that the Host was nothing".[4]

It was rather late that he rejected this doctrine. In *De Benedicta Incarnatione*, written *before* 1378, he alludes to the miracle of transubstantiation in the Host. But his expressions are here to some extent ambiguous. While in one place he affirms that God's power can make an accident self-existent, as is seen in the Eucharist,[5] he states in another that this miraculous transubstantiation does not prove that quality or inherent quantity can exist by themselves.[6] In

[1] Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis. Lechler, Johann v. Wyclif, I, 614: "Confiteor quod in heresi de accidente sine subiecto per tempus notabile sum seductus". [2] See below, p. 52. [3] Buddensieg, pp. 180, 181. [4] Serm. II, p. 454: "Ideo laboravi per annos plurimos ad querendum a fratribus quid in natura sua ponunt hostiam consecratam . . . ." Cf. III, p. 279, &c. [5] 4⁰ confirmatur ex hoc quod accidens potest Deus facere per se esse, ut patet de Eucaristia. [6] p. 186: Nec sequitur ex miraculosa transsubstanciacione in eucaristia quod vel qualitas vel inherens quantitas possit per se existere sine informacione et essenciali dependencia ad subiectum.

De dominio civili he still holds the traditional doctrine of transubstantiation. "The doctrine of the 'making of Christ's Body'," says Lechler, "was obviously and naively set forth by Wyclif, since he says in a passage in which he describes Christ as the eternal Prophet, Priest and King: 'He was a Priest when, in the last supper, He made his own Body'."[1] In another part of the same work he uses expressions that are yet more categorical: "The priest", he says, "makes the body of Christ; i. e. by the words of consecration he makes the body of Christ to be present under the accidents."[2] We have here the very doctrine that Wyclif attacks in his latest works with so great and, we may say, with so fierce animation. The points upon which he lays most stress are, in contradiction with his former belief: 1. That the bread exists after as before consecration, neither Transubstantiation, Identification nor Impanation (as the technical theological terms stand) taking place. 2. The body of Christ is present in the Host after the consecration. Remaining bread in the natural sense even then, it is in a figurative and sacramental sense Christ's Body. Christ's Body and His Blood are therefore really and truly present — present in a threefold aspect; virtual, sacramental and spiritual — and no change in the Host is admissible except in so far as the elements are not mere empty signs, but active realities. We receive Christ's Body and Blood, not only corporally and substantially, but also in a spiritual manner, by faith. Thereby we partake of the sacramental presence of Christ, which is by itself a miracle, produced by the words of consecration. "It is the faith of the Church", says Wyclif, "that, as Jesus Christ is at the same time God and man, so the sacrament is at once the Body of Christ and bread; bread in the natural, Christ's Body in the sacramental sense; or, more briefly: The sacrament of the altar is Christ's blood and body under the form of bread and wine".[3]

How did Wyclif come to change his religious convictions thus, and what date may we assign to his first public announcements of this change?

[1] Sacerdos fuit in cena corpus suum conficiens ...... [2] *De Civ. Dom.* I. cap. XXXVI, ed. Poole, p. 260: Et proporcionaliter de eucaristie confeccione .... est dicendum; sacerdos enim "conficit" corpus Christi i. e. facit ministratorie quod corpus Christi sit sub accidentibus per verba sacra. [3] Buddensieg, Johann Wyclif und seine Zeit, pp. 182, 183.

He first discovered that the doctrine of Transubstantiation did not tally with the expressions used by Holy Writ. Wherever the subject occurs, we invariably remark that the same bread which Jesus Christ took in his hands and gave to his disciples to eat, is his Body. It is of real bread that Christ said: "This is My Body"; and the pronoun "hoc" obviously stands for the bread. In many places the Apostle Paul gives it that name. If Jesus said of John the Baptist that he was Elias, he did not on that account cease to be John; and when He says of Himself: "I am the vine", this is to be understood, not in a corporal, but in a figurative sense. That the bread remains after consecration is the general tradition of the Church, is maintained by its most weighty Doctors, persistently asserted by reason, and proved by the very testimony of our senses.

Wyclif, while inveighing against the 'new' doctrine of Transubstantiation, also attempted to raise his voice against certain 'heathen' ideas which had found entrance into the Church and were gaining strength every day; according to these ideas, due to interested promoters, every priest was able to 'make' the body of God. The idea that a priest could 'make God' appeared blasphemous to Wyclif, as Lechler very justly observes,[1] *first,* because it ascribes to the priest an unnatural power, by which a creature gives being to his Creator, a sinful man to the Holy of Holies; *second,* because it is degrading to God to say that He, the Eternal one, can be created every day; and *lastly*, because by this doctrine the Holy Sacrament is profaned and the abomination of desolation reigns in high places. "The Host", he complains, "is worshipped; the creature instead of the Creator". He denounces with fervent zeal the idolatry[2] that takes place in the modern church, where the Host is not merely honoured, but openly adored; whereas adoration is due only to the eternal God. This adoration of the Host is yet further aggravated by the fact that divine honours are paid to an object which is said to be only an accident

[1] Johann v. Wiclif, p. 626. [2] De Eucharistia, p. 317. Et in isto peccato gentes quas vocamus infideles laborant; et credunt finaliter. Et in ista ydolatria nos vocati christiani peccamus sepe plus barbaris .... Et forte multi christiani nomine in fidelitate paganis peiores; nam minus malum foret quod homo id quod primo videt mane per totum residuum diei honorat ut Deum, quam regulariter illud accidens quod videt in missa inter manus sacerdotis in hostia consecrata, sit realiter Deus suus. See below p. 26.

without substantiality. "Worse than the Fetish worship of the heathen, who pay divine honours during the whole day to whatever object they happen to see first in the morning, the 'Sign-worshippers' regularly take for their God the accident that they see in the hands of the priest." It is worse, because those who spread this idolatry well know who is really their God.[1] He repeatedly calls them priests of Baal, adorers of accidents, &c.

As concerns the time at which Wyclif first began to spread his ideas concerning the doctrine of Transubstantiation, Mr. F. D. Matthew has lately written as follows, in a manner that shows him to be thoroughly acquainted with his subject:[2]

"Wyclif's first denial of the doctrine of transubstantiation is universally ascribed to the summer of 1381. The date rests on fair authority, as it is given explicitly in the narrative of the Fasciculi Zizaniorum, yet it has always been felt to present some difficulties. The works of Wyclif written after he had begun his attack on this doctrine are so many and so voluminous, that it is hard to believe they were all produced within three years and a half, during two of which he was a paralytic. This consideration alone would weigh little in disturbing the received chronology, but a more important difficulty is that the account as it stands in the Fasciculi Zizaniorum does not seem to allow time for the events that it records. The narrative stands thus: Wyclif began in the summer of 1381 to 'determine' on the sacrament of the altar,[3] and laid down twelve conclusions, in which his doctrine on the subject was fully stated. Later he laid down other conclusions, of which three were afterwards condemned. This publication led to a formal condemnation of his doctrine by the chancellor, William Berton, assisted by twelve doctors, and the condemnation was publicly proclaimed in the school of the Austin friars, where Wyclif was lecturing. Wyclif refused submission and appealed to the king, and the duke of Lancaster coming down to Oxford imposed silence on him. In spite of this, on 10 May he published a confession or statement of his doctrine.

[1] Lechler, I, p. 625. [2] The English Historical Review, April, 1890.
[3] *Incepit autem sub anno Domini MCCCLXXXI, in aestate, determinare materiam sacramenti altaris.* Fasc. Ziz. 104.

"Now, as Dr. Shirley remarks,[1] *in aestate* must mean after Easter, which in 1381 fell on 14 April. 'Does this', he asks, 'allow time for all that passed in the interim?' He is content to raise the doubt without attempting to resolve it, but it is felt so strongly by Mr. Poole, the latest writer on the subject, that he attempts to gain time by making the end of the proceedings later. 'I suspect', he says, 'that the actual condemnation did not take place until the bginning of 1382.'[2] This suggestion is based on the uncertainty of the dates of the chancellors, an uncertainty which, I think, can be cleared up. Among the petitions in the Rolls Office for the imprisonment of persons contumacious under excommunication, are many from the chancellor of Oxford, and among them I have noted petitions from Berton 21 February 1380—81 and 6 April 1381; from Rygge 20 November 1381, 1 March 1381—82, 10 September 1382. The office of chancellor was then tenable for two years. The elections were held on the Thursday before Whitsunday,[3] which Thursday in 1381 fell on May 30. On that day there can be no reasonable doubt that Berton left office.

"It is, then, clearly impossible to make the proceedings last on into 1382, and we are again shut up into the narrow space between Easter and 10 May. But even this has to be got by putting a strain upon language. The natural interpretation of *in aestate* would seem to be in the summer term which began on the Wednesday after Trinity Sunday,[4] and in this case the commencement of the affair must be referred back to 1380. It is to be noticed that in the manuscript (Bodley, 703) which alone gives the date of Wyclif's confession, the date of the year has been altered by erasure from M°CCC°LXXX°I° by erasing the I° so as to leave 1380.[5] This would throw back the rise of the controversy to 1379. I should not object to the date in itself, but it is impossible to attach serious weight to such an alteration by an unknown hand.

"I may support this contention for an earlier date by an inference from the text of the contemporary St. Albans chronicler. He

[1] Fasc. Ziz. XLIII, note. [2] Wycliffe and Movements for Reform, p. 105, note. [3] *Munimenta Academica* (Rolls Series), pp. 106, 447. [4] *Munimenta Academica* (Rolls Series), p. 447. [5] Fasc. Ziz., p. 115, note.

gives us a chapter[1] on the various opinions of men as to the causes of the rebellion of 1381. First among them he cites the laxity of the bishops who, knowing that Wyclif and his followers were spreading false doctrines concerning the sacrament of the altar far and wide among the people, did not chastise their perverse children. It was for this neglect above all that the archbishop was punished, and the lesson was pointed by his martyrdom taking place on the day after Corpus Christi (14 June). There is no reason to doubt that we have here an echo of talk that was common at the time. But the vengeance would be swift, not to say hasty, which smote the archbishop on 14 June for not repressing heresies first promulgated in that summer. Indeed, if we may trust the expressions of the chronicler, there had been time for the new opinions not merely to win a hasty condemnation from an old adversary at Oxford, but to spread themselves abroad through the country.

"One must not lay too much stress on such an argument as this; but, with those already advanced, it is enough to overthrow the authority of the Fasciculi, especially when we remember that that volume was not compiled till half a century later, and that even the passages that appear to be written by a contemporary were not penned before 1392. After a dozen years even an eyewitness might easily confuse the date of the condemnation with that of the beginning of the controversy."

Wyclif, having once for all completely rejected the Catholic doctrine of Transubstantiation, continued to argue the matter with unabating activity. Almost all those of his works that are later than 1380, whether in English or in Latin, whether written for the people or for men of learning, contain repeated allusions and attacks, for which, he says "God will give him a rich reward".[2] But his doctrine of the Eucharist is nowhere expounded so completely and so comprehensively as in the present treatise, of which the following pages contain a brief summary.

[1] *Chron. Angliae* (Rolls Series), p. 311. [2] Trial., p. 262: Et ex alio latere confido de misericordia Domini quod post hanc vitam brevem ero superhabundanter propter certacionem istam legitimam a Domino premiatus.

2. Contents of the treatise "De Eucharistia".

In considering the Sacrament of the Altar, we must particularly note three points. *First,* the Sacrament or outward symbol in itself,[1] i. e. the consecrated Host. *Second,* the Sacrament taken together with its object, viz., the true body and blood of Christ. *Third,* the object of the Sacrament, which however is not the Sacrament: the union of Christ with His mystic body, the Church. A knowledge of these preliminary notions is, according to Wyclif (ch. I) absolutely indispensable. It is only when we properly understand this synthesis that we can appreciate at its right value the 'Accident-theory' of some who say that a hog, a dog or a mouse, can eat our Lord, because they can eat the body of Christ, and consequently God.[2]

To such we may reply that what these animals eat is the consecrated Host, which is but the sacrament, not Christ's body or His blood. When a lion devours a man, it does not also devour his soul; yet his soul is present in every part of his body. It is thus also with the Sacrament of the Altar;[3] it is quite as really present, in a sacramental, spiritual or virtual manner (sacramentaliter, spiritualiter vel virtualiter), in every part of the consecrated Host, as the soul is present in the body.

Secondly, we deny the assertion of those who say that we priests can break the body of our Lord, His head, throat, arms, and other members:[4] to treat Him thus would be the most atrocious sacrilege.

We affirm, according to the ancient belief of the Church, that such a conception is utterly false. We indeed break the mere Sacrament — the consecrated Host: — but we no more break Christ's body than we break a sunbeam in a glass or crystal vessel that is broken.[5] Such is the meaning of the lines of St. Thomas Aquinas

[1] See below, p. 11. [2] Arguunt enim quod sus, canis vel mus potest comedere Deum nostrum quia corpus Christi quod est Deus. [3] Falsum assumunt, cum tales bestie possunt comedere hostiam consecratam que est nudum sacramentum, et non corpus Christi vel sanguis. Immo sicut leo comedens corpus hominis non comedit eius animam, licet sit ad omnem punctum illius corporis, sic intelligendum est de corpore Christi in sacramento altaris. [4] Secundo obiciunt quod nos sacerdotes frangimus corpus Christi et per idem caput, collum, etc. [5] Sed nos respondemus quod falsum assumunt, cum frangimus sacramentum . . . . non autem corpus Christi, sicut non frangimus radium solis, licet frangamus vitrum vel lapidum cristallinum.

in the hymn, *Lauda, Sion:* the sacrament can be broken, as we are taught to do by the Ritual, but Christ's body is not; our senses receive a false impression.

It may indeed be objected that, if the consecrated Host were not the body of our Lord, we could neither see, nor eat, nor perceive it in any way. But here we must observe that, as there are two kinds of sight, eating, &c., viz. that of the body and that of the soul, we must admit that we do not see the body of Christ in the sacrament with the bodily eye, but by the spiritual vision of faith, 'as in a glass, darkly'.[1] As the image is perfect in every part of the mirror, so it is with the body of the Lord in the consecrated Host. Our hands do not corporally touch and break the Lord's body; our teeth do not bite it; and in general we do not perceive it in a bodily sense, but in a spiritual one, entire and unimpaired.

Certain priests, it is true, point out that this doctrine should not be spread among the laity, who are neither able to understand nor hold fast to it, and might thereby lose their former belief. Nothing, however, can be more ridiculous than this objection; for many priests and laymen, worse than the heathen, take the mere consecrated Host for their God. And if such an error is to remain unrefuted, how can men conceive the doctrine of the Trinity or of the Incarnation?[2]

Such faith as those laymen have can hardly be pleasing to the God of truth; it is on the contrary, tantamount to the most awful unbelief: it is a form of idolatry by which a most base (valde-abiecta) creature is worshipped as their God. This error must be eradicated. Do we not extract the thorn from the foot, the arrow from the wound, in order to prevent a worse evil? It is the duty of Bishops to stamp out such heresy; if they do not, they themselves become guilty of heresy. And how can it be said that the knowledge of the truth can injure the people's devotion? "Far be it from us", says the Apostle, "to do evil that good may come". We are not allowed to commit

[1] Sed hic respondemus per distinccionem quod est dare duplicem visionem, duplicem esum et duplicem sumpcionem, scilicet corporalem et spiritualem; et sic concedimus quod non videmus in sacramento illo corpus Christi oculo corporali sed oculo mentali, scilicet fide per speculum in enigmate. [2] Nihil obiecto illo insanius; nam tam laici quam clerici nimis multi sunt tantum infideles in ista materia quod credunt, paganis deterius, quod hostia illa consecrata sit Deus illorum.

idolatry. The people would soon go the length of really adoring as God the chalice that contains Christ's blood, or the wood on which His body hangs. Our ardent devotion should not be spent on the chalice that the priest elevates at Mass, nor to the Host that we perceive, but to the Sacrament that is contained therein.[1] Were this error destroyed, God would be worshipped much more perfectly; it would be known that He is present, but hidden in the sacrament. Is he not adored with purer and truer piety in every creature that we see?

But another objection is started here. The priestly authority would be damaged, if the privilege to 'make the body and blood of Christ' were not admitted to exist;[2] or if laymen knew that faith sees the Deity in every creature more than in the Host, and thus receives the body of the Lord by the contemplation of His creatures. Who would then care to hear Mass? who would hire mass-sayers (missantes) for large sums of money, or take the Sacrament according to the rites of the Church?

The answer is, that even after the destruction of this error, priestly power would still continue to exist, within due limits. Nothing can be more awful than that any priest can *make* the body of the Lord by saying Mass.[3] What the priest makes is merely the consecration of the Host, which is not the body of the Lord, but only the active sign of His presence. This consecration is certainly of greater importance than the consecration of a chalice or a sacerdotal vestment, a privilege reserved to the Bishop alone. It suffices for the maintenance of the priest's authority that he should give the blessing and consecrate or 'make' the sacrament, which, as the Host, though not Christ's body, is its sign and covering. He therefore does not make the body of Our Lord, but only the sacrament, and deserves

[1] This, says Wyclif, is the signification of the Church hymn:
Sub diversis speciebus,
Signis tantum et non rebus,
Latent res eximie.

[2] Tercio obiciunt per hoc, quod sic vilesceret sacerdotalis potestas, cum non habet potestatem consecrandi vel faciendi corpus Christi vel sanguinem. [3] Nihil enim horribilius quam quod sacerdos celebrans facit vel consecrat cotidie corpus Christi. Nam Deus noster non est Deus recens nec corpus suum . . . noviter faciendum.

respect, not on account of this power, but of his saintly life.[1] For that reason the mass of a holy priest ought to be heard with much greater devotion, while we must avoid hearing that of an open sinner. Nor ought we to buy the prayers of priests for money, but rather, shunning all commercial transactions, we should give them what they need for their livelihood.

The Communion of Our Lord's body consists, not in the mere bodily reception, touching or eating of the consecrated Host, but in the feeding of the soul upon that faith which brings forth fruit. This manner of nourishing the soul was unknown to many disciples at the time when they said: "This is a hard saying; who can understand it?" and therefore they went astray. Can anything be more horrible than to be compelled to eat the flesh and blood of our Creator, whom we love so tenderly? It is indispensably necessary for the faithful firmly to believe that the soul is nourished by a food that is purely spiritual.

From Christ's words, as expounded by St. Augustine, three corollaries may be deduced.[2] I. We only take spiritually Christ's body and blood. II. Neither an animal nor a man eternally foreknown to be reprobate eats Christ's body, though he may eat the consecrated Host. An unworthy communicant does not break Christ's body with his teeth; what he breaks is the sacramental covering or vesture of Christ; and we must carefully distinguish between the sacrament and its subject, which is Christ's body.

The difference between spiritual and corporal manducation is as follows: If we take bodily food, the good that we derive thereby proceeds from its being absorbed by each of the limbs etc.; whereas

[1] Unde, quia sacerdos non habet potestatem faciendi hoc sacramentum nisi ministeriale Deo principaliter faciente, ideo dicitur conficere non corpus Christi sed nudum sacramentum, et sic propter sanctitatem vite et non propter illud adeo est laudandus. Et sic missa sacerdotis sancti est devocius audienda et missa peccatoris notorii est fugienda. [2] Tria notabilia sunt notanda: caro Christi et sanguis solum spiritualiter sunt comedendi . . . nec bestia nec prescitus manducat corpus Christi, licet manducet corporaliter sacramentum . . . dicit non quod indignus visibiliter premit dentibus corpus Christi, sed quod visibiliter premit dentibus sacramentum corporis Christi et sanguinis. Illud enim sacramentum valde distinguitur a corpore Christi quod est res huius sacramenti.

in the case of spiritual nourishment, quite the contrary takes place; the eater becomes incorporated in the members of the Church, and thus in Jesus Christ Himself. The food is here more perfect than the eater.

The arguments adduced against this teaching, as Wyclif teaches further on (p. 18) are of no value whatever. In the first place there are some that say: As one man knows another man by the force of a certain interior vital movement, although he only sees his garments; so by a like movement we recognize Christ in the Sacrament. But it would follow then that we see God, or the soul; and we could say the same of any one of our five senses; as soon as it perceives, the vital activity of the subject perceives also. But no sense of man can perceive Christ's Body; that is reserved to reason, aided by faith.[1] It is on that account that neither men nor animals can discern any difference between consecrated and unconsecrated hosts, when mixed together; and the mind of man, no more than the perceptive faculties of the brute, is able to apprehend the subject of the Sacrament, the body of our Lord.

Secondly it is objected that so many saints have maintained the doctrine of our seeing, hearing, tasting and touching the Lord's body in the sacred Host, that we must believe it to be true. But at the very outset we find that there exist a great number of fictive miracles concerning the Host, one of which (a very astonishing one) Wyclif relates.[2] Supposing, however, that such miracles are real, they do not prove that the Host of which we speak is the Lord's body. He who believes in such feigned miracles is not on that account a saint; on the contrary, adoring the signs of Antichrist, he is a real idolater; for the people might just as well be driven to worship moles or bats, or any other creatures.

It has in these last times been maintained by learned men, and proved by optical demonstration, that the body of Christ cannot be

[1] Ista argucia argueret quod homo videt Deum et animam et sic de qualibet quinque sensacionum, quando sentit subiectum ex eorum mocione vitali intrinseca. Sed modo nullus sensus hominis sed pure intellectus per fidem percipit corpus Christi; quod patet quod commixta hostia cum aliis homo non plus discernit eam ab aliis quam facit bestia. [2] Audivi quendam fingere quomodo hostia de altari descendit ad ventrem ecclesie et ingressum (!) est cor cuiusdam infirmi . . . Narrator confessus: Os finxit, inquit, hoc pulchrum miraculum.

seen in the Host. And now let us ask the authors of these false miracles whether Christ in the Host is sitting or standing, and of what colour, quantity and quality His body is. They will answer that all depends on the colour, form and quantity of the Host. So our God would be in one Host round and short, and in another long and broken, and would thus be made up of accidental components that change continually; and thus we could make a God for ourselves as we chose.[1]

As it is with sight, so with hearing. The host is broken, but Christ is not; and so of the other senses. Can any idea be more heathenish than to say that if the elements are sour, stinking, or rotten, the same adjectives apply to God? God would then be rotten and stinking in village churches, fresh and sweet in churches of the town![2]

Awful consequences would follow from the doctrine of the bodily presence of Christ in the Sacrament. For we must then conclude that the perceived form, which we call the Sacrament, is not the flesh and blood of Christ.[3] Yet such is the doctrine of the Holy Fathers: of Ambrose, Augustine, &c. A Decretal indeed seems to stand in the way; but we must not take such decretals literally, but understand the sense of such expressions as 'the bread is the body of the Lord'; which must of course be taken figuratively. And if some wine has been spilt out of the chalice, we should not therefore believe that Christ's blood is spilt. Berengarius' recantation is in agreement with this doctrine; also many sentences of the Saints and of Church services.[4] We therefore conclude from all this that the sacrament has the form of bread and wine, but is neither Christ nor a part of Him. The sacrament is the Host, and Jesus Christ is hidden therein in a supernatural manner.[5]

[1] Deus noster foret in una hostia rotundus et integer et in alia hostia oblongus et fractus . . . . . [2] Nichil paganius quam quod, putrefacta hostia, olet Deus, acefacto sacramento calicis acesceret Deus; et sic Deus noster in ecclesiis ruralibus fetet et acet, sed in civitatibus est sapidus atque recens. [3] Ex quibus patenter patet quod illa species sensibilis quam sacramentum dicimus non est corpus Christi nec sanguis. [4] Quotlibet sunt dicta sanctorum atque ecclesie que docent quod illa sacramenta sensibilia non sunt corpus Christi et sanguis sed eorum figura. [5] Sacramentum tantum et non pars Christi est hostia consecrata, sed Christus insensibiliter absconsus est sub illa.

In the second chapter (pp. 29—53), Wyclif proceeds to answer the question, what the Sacrament is in reality (realiter). Some, as for instance Thomas Aquinas, say that it is quantity; others, with Scotus, assert that it is quality; a third opinion is that of Berengarius of Tours, with which a decree of the Church of Rome is in agreement. Berengarius was of opinion that the Sacrament which is placed on the altar during Mass becomes after consecration not only a sacrament but also the Lord's body; and this was then the doctrine of the whole Church.[1] It is therefore evident that the Church upheld, as an article of faith, that the bread and wine, after the consecration of the Eucharist, remain what they were before.

The Decretal "Ego Berengarius" tallies with physical perception, with reason, and with the teaching of the holy Fathers, Augustine, Ambrose, Hilary; it is founded on Scripture, Matthew XXVI, Mark. XIV, Luke XXII, John VI, 1 Corinthians XI and Acts II. The second part of the decree might perhaps seem to be contrary to the first, and therefore to stultify the entire recantation of Berengarius; for it says that the bread and wine are, after consecration, not a mere sacrament, but the body and blood of the Lord, which is broken like it, and is perceivable as such.

We may answer to this, that neither the bread nor that which was its accidental form, is the body of the Lord; as both ancient and modern authors assert: "therefore", the Gloss observes, "the confession of Berengarius should be rightly understood, or the new error will be worse than the older one, already condemned by the Church". And at the present time the opinion of Berengarius, long ago anathematized as heretical, would be accepted as orthodox.

We must take care to distinguish by a sharp line of demarcation between what must be taken literally and what in figure. It is literally true that Jesus Christ is a man; and figuratively, that "this rock was Christ". It is in this sense that holy men, in the earliest times of the Church, understood the words, "body and blood of our Lord".[2]

[1] Ex istis luculenter patet quod ecclesia tunc sensit sentenciam predictam Beringarii esse catholicam et sentenciam illi contrariam esse hereticam. [2] Sic igitur videtur sanctos ecclesie primitive et suos filios post eos intelligere per panem et vinum figurative corpus Christi et sanguinem.

In six different places the Scriptures call the Sacrament of the Altar, bread; the Decretal and the Fathers hold the same language. Should we not therefore adopt their conclusions and follow their logic?

Again, it is objected that the Church now believes in Transubstantiation. But that is a new invention, which the primitive Church did not admit.[1] If wine and bread remain, as there is no doubt they do in the doctrine of the early Church, how can there be any question of a change? And what is this transubstantiation after all? The complete change of one substance into another, so that the accidents alone remain. Neither the matter nor the substantial form (forma substantialis) that were formerly bread and wine, remain: the collective substance, both matter and form, is destroyed, and in its place there comes, beneath the accidents, the body of Our Lord. It is therefore no annihilation of a substance, for it is changed into something better, the accidents that were formerly inherent in the bread and wine remaining as they were. If therefore the latter which remain are worshipped as Our Lord's body, idolatry is committed.

This, however, was not the doctrine of the ancient Church, but a new theory that should not command such confidence as the older decree, which is scriptural and in harmony with reason, and agrees better with the doctrines of primitive Christianity. "I myself," says Wyclif, "once took great pains to make the doctrine of Transubstantiation harmonize with that of the early Church; but I now see that they contradict one another, and that the modern theory is an error."[2] This is a doctrine of which the consequence is idolatry; the people should be taught not to believe that those accidents are identical with the body of Christ.

These new doctrines, he goes on to say in the third chapter (pp. 53—83) have no foundation whatever in Holy Writ. It is not the work of God to destroy that which He has made; yet, if tran-

[1] Novella ecclesia ponit transsubstantiacionem panis et vini in corpus Christi et sanguinem. Hoc autem non posuit ecclesia primitiva: ergo in sentencia contradicunt. [2] Unde licet quondam laboraverim ad describendum transsubstanciacionem concorditer ad sensum prioris ecclesie, tamen modo videtur michi quod contrariantur, posteriori ecclesia oberrante.

substantiation took place, the bread and wine would be destroyed:[1] so much bread and wine as is thus transubstantiated in the whole world ceases to be; this would be a fatal transmutation, for the bread as it was before is of more use to the world than this "awful change". He continues developing his theme. Neither reason nor revelation teaches man that such a change takes place; yet, according to St. Augustine, all truth is contained in Scripture. It is therefore the duty of the Elders of the Church to examine the foundation of this doctrine, that we may not be burdened by useless novelties. And since we find nothing of the doctrine of Transubstantiation either in Scripture, reason, or revelation, we are no more obliged to believe in it than was the primitive Church. At the present day, Augustine's teaching is contradicted; and it is said that we do not receive the body of Our Lord in bread and wine, but in mere unknown accidents. Since God decreed to make so great a present to us, it was meet that it should be made under a veil of honour, by which every illusion might be excluded.[2] But our inward and outward senses cry aloud that what remains after consecration is bread and wine: so God, giving to man so precious a gift, has accompanied it by an illusion: a conclusion that is inadmissible.

The present doctors are much exercised to express their doctrine in proper words; but nobody is able as yet to define transubstantiation, or say in what it differs from annihilation.[3] It might perhaps be allowed to adore those accidents, called by some bread and wine, as signs of the presence of Christ's body and blood; but as the Fathers of the Old Law took heed not to worship images as God, so must every Christian beware not to adore such accidents as Christ; for as the graven images had no power to keep the former from the attacks

[1] Non est Dei destruere suam fabricam in auctorisando ecclesiastica sacramenta; sed sic faceret iuxta sentenciam noviter adinventam; ergo ista est irracionabilis. [2] Cum ergo Deus decrevit nobis dare donum tam magnum, videtur convenire sue veritati magnifice quod dedit nobis ipsum in velamento honorifico, illusionem hominis excludente. Omnis enim talis decepcio est mala .... sensus iudicant de substanciis materialibus, ideo magis malum foret in illis decipi. [3] Unde hic angustiantur moderni doctores, cum quibus signis vere exprimerent veritatem huius sacramenti .... unde omnes legiste nesciunt describere transsubstanciacionem et quomodo ab annichilacione distinguitur.

of robbers, enemies, and monsters, neither have these accidents any more power than they.[1] Therefore they should be set aside, while we adore what they figuratively represent: the body and blood and the whole Humanity of Our Lord. There is an immense consensus of opinions contradicting those doctrines that were first broached in order to found the Accident-theory, and asserting that no accident can exist without a subject.

In the fourth chapter (pp. 83—115) the signification of the sacramental words is explained, and it is shown how, in the Eucharist, Christ's body has no extended, but only sacramental entity, hidden beneath the signs.[2] Christ's words of consecration are to be understood metaphorically, in the sense in which Jesus said of John the Baptist that he was Elias. As Christ employed comparisons willingly, it would seem that the Evangelists Matthew, Mark and Luke, as well as the Apostle Paul in his Epistle to the Corinthians, speak figuratively when they say that bread and wine are His flesh and blood. As a king has in his kingdom a threefold entity, local, intentional and potential; so Christ, according to His humanity (humanitus) has a threefold being: local in Heaven, where He sits at the right hand of God; potential as king and master in the whole world; and intentional, that can be repeated and multiplied. As the writings of many Saints amply testify, He has no dimensional or local being upon earth; it is limited to Heaven. He is visible to the Saints in Heaven; and the righteous will see him face to face after the Day of Judgment. He has besides, a supernatural and sacramental mode of being. Referring to the first, we must remember this passage: "I am with you always, even until the end of the world". He is there with all the believers who were then assembled in his name. Sacramentally, He is present in the Host, and the dread words of consecration express that presence. This sacrament has a peculiar force of its own, greater than any other rites of the Old or of the New Law. It is true that the adoration of the cross performed by the laity on Good Friday, together with other such ceremonies, contain an allusion to

[1] Sed quantum patres legis veteris cavebant colere imagines tanquam Deus, tantum debet cristianus cavere ne colat illud quod moderni vocant accidens. [2] Restat videndum ulterius quam efficaciam habent verba sacramentalia et quomodo corpus Christi habet non esse dimensionale sed sacramentale in signis illis absconditum.

Christ's body and blood; but Christ, the best of Teachers, the "Caesar semper Augustus", in the Last Supper, after the purely figurative repast of the Passover, instituted this sacrament at the most solemn moment of His life. And hence it has more efficacy and is in nearer relation to Christ than any sacrament of the Old Law. It excels them all from a threefold point of view: 1. in that Christ's body is actually present;[1] 2. in the invisible power to produce Christ's presence that belongs to the visible sacrament,[2] and 3. in that it unites all members of the Church with Christ, and is thus of greater utility than other sacraments to him that offers it to God in the right way.[3] Its figures were in the Old Law: 1. the sacrificial lamb; 2. the water that sprang from the barren rock, and 3. the manna, to which this sacrament and that which it contains (res sua) is much superior. Of the manna, Christ says: Your fathers did eat and are dead; he that eateth of *this* bread will live eternally.

The real power of the words of consecration, what is to be believe, of the sacrament, and how (in very few words — *in compendio*), men must prepare themselves to receive Christ worthily, are subsequently dealt with.

Wyclif examines only the two first points in this chapter; a separate investigation of the third point is reserved for Ch. VI.

As for the words of consecration, they have no power to produce any change (efficaciam convertendi). God, in whose name they are spoken, is the only agent throughout. The pronoun 'hoc' stands for bread. Different Evangelists give the sacramental words in a different manner: whence it follows that there is no necessary and unchangeable formula for consecration.[4] We must especially attend to the spirit

[1] Hoc sacramentum habet totam humanitatem Christi necessario comitantem.

[2] Secundo figura huius rei habet efficaciam efficaciter causando non corpus Christi sed quandam eius presenciam sacramentum sensibile concomitantem. [3] Et tercio videtur quod hoc sacrificium excedit alia, nedum quoad graciam unionis membrorum ecclesie cum Christo, sed rite celebratum prodest ministranti super alia sacramenta. [4] Ulterius quoad formam verborum in lingua latina, in qua Romana ecclesia habet fidem scripture, videtur quod non sit aliqua forma verborum ad confeccionem eucaristie generaliter requisita; nam usus ecclesie nostre variat ab omnibus illis quatuor (evangelistis), sicut et omnes illi variant ab invicem plus vel minus ... Per hanc variacionem docemur preponderanter ad sensum attendere et quod talis variacio verborum non est de substancia sacramenti.

in which these words should be understood. It suffices that the believer should know that the bread and wine are figuratively Christ's body and blood. A pious layman, if predestined, would be consequently a priest, and have power to make (conficere) this Sacrament; but the Church has ordained, from motives that are obvious, that priests alone, on account of their piety and of their holy life, should be the ministers of the Eucharist.[1] It is true that a pious layman who never saw a Host might receive Our Lord's body more efficaciously than a priest; for, in St. Augustine's words, "to receive Christ is to believe in Him. Why then dost thou prepare thy teeth and stomach? believe, and thou hast received Him". Only spiritual feeding on Christ is indispensable, and that consists in the grateful and pious contemplation of what Christ has suffered for mankind.

Many are unfavourably impressed at the thought of what slight effect would belong to the sacramental words if nothing was produced by them, and no change made: a doctrine which is besides contrary to the Canons of the Church, and especially to the words of Ambrose, who says that the bread becomes the body of Christ. But this saint did not mean that the bread became identically Christ's body, only its effectual representation. So this conversion destroys neither the nature of the bread nor that of Christ's body by introducing another material essence; it merely produces the presence of the body of Christ and takes away from the bread its 'chiefness', so that all the ardour of the worshippers is concentrated upon Christ present.

This is the only view of 'conversion' approved by St. Ambrose; this alone can give peace to the mind of the priest. It is falsely affirmed that a perceptible change takes place in the bread, in order to represent effectively the body of Christ. And the man who cannot understand this mode of figurative speech will be able to make nothing of the Fathers and of Holy Writ, even when speaking literally.

[1] Satis est quod fideles concordent in sentencia ante linguam, ut quod panis figurative est corpus Christi et vinum eius sanguis. Nullus fidelis dubitat quin Deus posset dare laico potenciam conficiendi; sicut laicus, cum posset esse sacerdos, posset conficere; verumtamen ecclesia racionabiliter .... ordinavit quod soli sacerdotes propter religiositatem et dignitatem in moribus hoc sacramentum conficerent.

We must, with the Church, hold to the canon *Ego Berengarius,* in which it is affirmed that the bread and wine are not merely bread and wine after the sacramental words are uttered, but that they also are the body and blood of Christ. Our modern Doctors and Bishops, far from venturing to contradict this decision of a Council, should examine with care what the real entity of the Host is. "I have frequently", says Wyclif, "asked those who loved to dispute upon the subject, and attack others as heretics, what the Sacrament of the Altar is in its essence. And as they could not answer this question, it is plain that they can know nothing of the other points that are only consequences drawn therefrom.[1] Neither of the two popes with all his followers, nor all the Bishops and Doctors in England can tell us what the Host *is*: how then can they decide about heresies concerning it?"

Many other points in dispute are of no importance. It is for instance quite irrelevant in what vessel the priest celebrates. To follow the customs of the country and to have a right and proper knowledge of Christ, is far better than all the ceremonies of celebration of Mass. What is essential is, that Christ should dwell in the hearts of His faithful; and a layman who remembers that Christ's body is in Heaven, does more than the priest that consecrates; for Christ's body is more effectively present to him, though indeed in another sense.

But the fact is that the people believe a doctrine most wickedly blasphemous: that the sacramental sign of Christ's Body is His body in reality.[2] Many of the clergy and prelates live in this heresy. Others grant that it is blasphemous, but say that if the truth were made known to the people, their devotion would die away. Their real motive for opposing the truth is worldly glory and lucre. Pious priests ought to celebrate very often; for he is not worthy to celebrate,

[1] Solebam querere ab eis qui volunt in ista materia determinare et impetere alios super heretica pravitate quid est sacramentum altaris. Quod cum ignorant, patet quod necesse est eos sequencia ignorare. Vix enim alter papa cum suis complicibus, omnes episcopi Anglie cum suis doctoribus sciunt dicere quid est hostia consecrata. Quomodo ergo diffinirent ipsi in heresi? [2] Sed vulgus credit nimis infideliter et blaspheme quod hoc signum sacramentale corporis Christi sit realiter ipse Christus. Et in ista heresi involvuntur clerici et prelati.

upon whom the celebration of this sacrament does not imprint the remembrance of Christ. If it does, his prayers are acceptable; if not, then let him abstain from celebrating. It is for the advantage of the people to have devout priests, as it is hurtful for them if the clergy is bad. We cannot therefore truthfully maintain that every Mass has the same effect. One Mass may be cursed and abhorred by God, while another is meritorious and pleasing to Him. Their value also differs immensely. The more unworthy a priest is before God, the less able he is to perform his sacred functions.[1] Not only the Mass, but also the Host of one priest is much better than that of another because the worth of the sacrament is proportionate to its efficacy in reproducing the life of Christ; but as this efficacy varies in different Hosts, so also does their value vary.[2]

Before discussing the third point (how we should prepare ourselves to receive worthily the Holy Eucharist) Wyclif takes in hand the objections raised against the figurative signification of the sacramental words. It is absolutely the same thing to say: This is my body, which will be given for you; and: This represents (effectively and sacramentally) my body that will be given for you.[3] This was the conviction of many Saints; but of course one cannot follow their belief except in so far as it agrees with Scripture. "If it does not," says Wyclif, boldly, "then I contradict their testimony, and especially if they affirm that the bread and wine cease to exist at the moment of consecration, their accidents alone remaining."[4] That is in utter contradiction to the canon *Ego Berengarius*, which is still in force.[5] Why should the ancient doctrine of the Church become obsolete? Are we to admit a miracle of Christ by which he

[1] Expedit populo habere multos devotos sacerdotes sed nocet eis multum habere presbiteros viciosos. Unde falsum est quod tantum valet missa cuiuscunque presbiteri .... Una talis missa est dampnabilis et Deo odibilis et alia meritoria et Deo acceptabilis .... Efficacius est sacramentum in sacerdote bono quam malo. [2] Nedum missa sed hostia est melior in uno presbitero et in alio minus bona .... [3] Idem enim est dicere: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur: Hoc efficaciter et sacramentaliter figurat corpus meum quod pro vobis tradetur .... [4] Cui testimonio ipsis contrariantibus ego illis intrepide contradico .... [5] (Sentencia) remanet secura . . . quod panis et vinum post benediccionem remanent sacramenta.

destroys His creatures without reason, and does away with those figures by which the Church has been hitherto (as in this case of the bread and wine) built up and edified?[1]

If we ask different persons what faith commands us to believe regarding this sacrament, some say that the very question is unlawful; others, that we must believe what Holy Church commands us. Only very few know what the accidents are; and the faithful alone know that the Eucharist is bread and wine, consecrated by God's word.

Wyclif now proceeds to examine three objections made of old against the figurative way of understanding the sacred Words. Some say, the sacrament is an accident, but are unable to state which of them it is. Peter Lombard (who is quoted) by no means denies that the bread remains. If they ask on what the belief of the remanence of the bread and wine is to be based, Wyclif replies: On sense-perception, the opinions of the Saints, the testimony of the Doctors of the Church, and the teaching of Holy Writ; all these have already been dealt with at great length. "I therefore believe," he adds, referring to a decree of Urban VI.[2] not to be found anywhere else, "that his definition and that of his bishops agrees with the faith of the primitive Church, although the antipope in Avignon upholds Transubstantiation. No one should be recognized as the true Pope, unless he first speaks out clearly and unequivocally upon that point; for his first duty is to teach the Catholic faith. Wyclif then reviews the authorities by whom he proves that the bread and wine remain after consecration. St. Paul's word's (1 Cor. XIV, 16, 17) show that Christ spoke of a material bread, of which the Sacrament consists, after the formula is uttered; and also that his mode of expression is figurative and not literal, bread and wine representing the union of Christ with His Church, which is the essence (res) of this sacrament.[3] It is therefore

[1] Eque religiose et hic posset Christus coli sub specie panis, sicut sub illo globo accidencium. [2] Et ex istis credo diffinicionem Urbani nostri cum suis episcopis tenere antiquam fidem Romane ecclesie, licet Robertus cum suis teneat ficticiam Avinone de transsubstanciacione. [3] Loquitur de pane et vino materialibus que post benediccionem sunt hoc sacramentum . . . utitur locucione tropica et non ydemptica, dum intelligit panem et vinum figurare unionem ecclesie cum Christo, res huius sacramenti . . . .

blindness to abandon the Gospels and the Fathers, and to follow the guidance of heretical decretals, which lay down as a rule that the words "under bread and wine" should be taken to mean, not the substance or nature, but the mere accidents. None of the Saints could possibly have meant that the bread is radically consumed and destroyed by the benediction and power of the words of Christ; it is rather changed for the better. God cannot cause the destruction of such a substance without any compensation.[1] The faithful may therefore grant that the sacrament of the Eucharist is in reality bread and wine; or, as others say, a compound of that substance and of Our Lord's body. This aggregate is produced by the power of the Divine blessing, so that there is nothing destroyed by the consecration of the bread and wine.[2]

Wyclif then refutes the difficulties proceeding from quotations out of Anselm, Ambrose and Hugo. Anselm and the other Saints cared less to honour the outward sign than to increase devotion to what the sign signifies, that is, Christ's body and thus Christ Himself.[3] No accident can exist without a subject, as Augustine points out both in his Dialogues and elsewhere.[4] Bonaventura's theory that for the sake of popular devotion and the reverence due to the Sacrament many things must be maintained for which we have no Scripture warrant, is utterly inadmissible.[5] When Augustine says that this Sacrament is almost universally called the body of Christ, he does not intend to suggest that this implies the destruction of the bread, or that it does not remain in its essence. When a new Pope is elected, he takes a new name; the former man is not destroyed, but lost sight of.[6] And if it be objected that many Saints have believed in

[1] Deus non posset destruere tantam substanciam partem mundi sine recompensacione facta aliunde. [2] Nec unquam concessit iste vel aliquis ex hoc sanctus quod benediccione et virtute verborum Domini panis consumitur usque ad fundamenta .... [3] Anshelmus et alii sancti laboraverunt non ad honorem illius signi sed ad veneracionem corporis Christi et sic Christi et sic nitebantur quod quidditas substancie signantis sopiatur quoad consideracionem hominis. [4] Unde in confirmacionem istius sentencie allegavi Augustinum superius quod accidens non potest esse sine subiecto. [5] Doctor Bonaventura et alii sompniant quod propter honorem sacramenti et devocionem multa sunt ponenda de Eukaristia que non sunt fundata in Scriptura. [6] Homine facto papa et nomine novo imposito, non propterea nomen perditur ... sed sopitur.

Transubstantiation to the very end of their life, as, for instance St. Thomas, we answer, first that we have nothing to prove that they remained in that belief until their death;[1] and to this assertion we can oppose many contrary traditions, just as trustworthy, to the effect that they retracted in their last moments. Even if they died in their error, that would be no reason to condemn them to eternal perdition. Origen is said to have defended a most wicked and heretical doctrine — that no one will be everlastingly damned; — and he left writings in favour of it after his death. Yet who, unless favoured with a special revelation, could assert that so saintly a man as Origen was lost for ever? Augustine and Jerome fell out on the question whether St. Peter sinned in feigning to have no communications with the heathen. Neither of them, so far as we know, retracted what he had maintained; yet it would be folly to think that either was doomed to perdition on that account.

St. Bernard had a fierce controversy with his opponents on the question of the Immaculate Conception, a controversy that is still kept up by the 'great sects' (the Dominicans and Franciscans); and although this is quite as much a question of faith as the permanence of the bread after the words of consecration, it would be foolish to assert that either of the sects is doomed to Hell because of it. Without a revelation, such an affirmation ought never to be made; and this shows us how vain it is to endeavour to prove by such means that the nature of the bread ceases to subsist.[2] As for St. Thomas, it is believed by many that his works have been much falsified since his decease by the 'pseudo-fratres', seeking in every way to become the inquisitors of heresy, by which they increased their gains. They thus laid cunning snares to entrap simple people whose possessions they coveted, and sowed many tares in the field of Faith.[3] But, God be thanked, our kingdom is free from such inquisition; and many priests and laymen in this country are better able than the inquisitors to pursue and

[1] Nescitur qualem instinctum habuerunt in exitu. [2] Nudum est argumentum ad probandum quod non remanet natura panis in hostia consecrata. [3] Pseudofratres post mortem eius corruperunt eius scripta et hoc ideo quia procuraverunt esse inquisitores pravitatis heretice propter lucrum . . . Benedictus dominus regnum nostrum liberatum est ab ista inquisicione heretice pravitatis.

put down heresy, especially as concerns the Eucharist. They themselves follow a false doctrine; first, in asserting that we see Christ's body with our bodily eyes, and second, as concerns impanation and accidents.

The authority of St. Thomas is contrary to the great Doctors of the Church, who unaminously maintain that the consecrated Host is bread, and never call it a mere accident. And this agrees with the decree of Nicholas II, long before Innocent III's time, when the Church still flourished in all its vigour, and the fictions of modern schoolmen were unknown. Those must be both blind and thoughtless who accuse those holy men of heresy, and with them the whole primitive Church.[1] Hugo of St. Victor seems to speak of Transubstantiation as Ambrose of the change in Consecration, i. e. to say that the bread becomes and is Christ's Body, in so far that it represents it, after the sacramental words. And that is a greater miracle than would have been the destruction of the bread, because the body of Christ is everywhere really present.

"I know not," says Wyclif in another place, "how to bring Innocent's decree and the other more ancient canon, into agreement with one another."

It is most erroneous to imagine that the doctrine of the remaining of the bread after consecration is opposed to devotion to the Holy Sacrament. On the contrary, it only serves to counteract that idolatry by which many adore as God a mathematical body falsely supposed to exist by itself;[2] it endeavours to put down a false form of worship, and to concentrate all our devotion on Him whom we see therein by faith, Jesus Christ. The fact that we call this sacrament bread, would show the people that it is not the body of Christ.[3] Our opponents conceal this natural identity of the Sacrament with bread,

[1] Videtur supponendum quod ecclesia tempore Innocencii III loquens de transsubstanciacione locuta est de illa ad sensum famosum doctorum quo usa fuit ecclesia primitiva. [2] Falsum assumitur, sed nititur destruere idolatriam qua nimis multi colunt corpus mathematicum false fictum per se existere tanquam Deum, et sic nititur cultum erroneum signo exhibitum destruere et totum cultum Christo quem ibi fide videmus colligere. [3] Per hoc quod nominatur panis populus pronior ex naturali ingenio ad cognoscendum quod non est corpus Christi.

so that the people do not know the difference between it and the Lord's Body. If the Patriarchs under the Old Law saw by faith Christ's humanity in the sacrificial lamb, in manna, and in the water gushing from the rock, much more may bread, sanctified by Christ's own words, represent His Body. And is the Sacrament any the worse because its substance is food? "If," says Wyclif, "my doctrine is a heresy, then the Pope and the whole Church of early times were heretics, because they taught what was true." Whoso therefore obstinately maintains that the bread and wine do not remain in the consecrated Host, but are an aggregate of accidents without substance, such a one is an open heretic, and deserves to be expelled from the bosom of the Church;[1] for he contradicts that faith which St. Augustine professed, and which to the present day has been disproved neither by believers nor infidels.[2] The opinion attributed to St. Thomas is so illogical and improbable that it can neither be demonstrated nor defended by any one. Besides, certain doctrines ascribed to him are surely heretical; as when it is asserted that after issuing of a writ, trial, and conviction, a judge should give sentence according to public evidence, though he knows the sentence to be unjust. How then can it follow that if St. Thomas affirms anything, it ought therefore to be preached to the people?.

"Waiving this point of dispute," says Wyclif, "let us pass to the question, how a christian ought to prepare himself to receive this sacrament worthily; for the proper fruit of a scholastic treatise on this subject is the consideration of the worthiness both of those who celebrate, and of those who receive the Eucharist."[3] It is absolutely necessary that the communicant be in a state of actual grace and habitual virtue; he must possess the three theological virtues — faith, hope and charity — and follow Christ in his way of life. He must

[1] Videtur quod dogmatizantes isti .... sint publice puniendi .... Quicunque pertinaciter crediderit quod non remanent panis et vinum in hostia consecrata sed quod ista est globus sacrorum accidencium sine subiecto est manifeste hereticus a qualibet universitate fidelium expellendus. [2] Contradicit fidei quam magnus Augustinus confessus est cum Romana ecclesia. Nec usque hoc scivit fidelis vel infidelis impugnare istam sentenciam Augustini. [3] Iste enim foret fructus scolastici tractatus istius materie quoad dignitatem conficiencium et recipiencium hoc sacramentum.

be predestinate, and should by deeds of charity here on earth deserve God's grace, do good works, and willingly bear all tribulation. If we are more concerned about worldly possessions than about the kingdom of Heaven, it is a proof that we receive this heavenly bread unworthily. At the present time faith, hope, and charity are turned upside down, so to speak: our faith is in outward signs, our hope is in the world, and our charity helps those that least deserve it. The true dispositions for the worthy reception of the Sacrament consist in the pure and grateful love of Christ, and the contempt of worldly goods.[1] Yet who amongst us, I do not say, after, but during Mass, does not serve the world rather than the Creator of the world? Our inclinations, occupations and actions demonstrate this but too surely: for we betray the truth for the sake of bodily comfort; but if we do, we receive Christ's Body unworthily. It were well for the Church if it had fewer idle members and wealthy priests who, led astray by false appearances, denounce the truth. And even if every celebrating priest were removed from amongst us, we could still worthily celebrate the body and blood of Christ, which are in Heaven.[2]

But it is objected (Wyclif here again returns to the Accident-theory) that not only tradition and the words of the Ritual prove that the accidents alone remain, but also the canon *Cum Marthae* and other decrees of the Church are in the same sense.

Legends are often enough collections of apocryphal writings, and not unfrequently of lies, as may be seen from a passage in St. Augustine.[3] Even the Decretal is not always to be believed; it is not a Catholic rule of faith, and the Church should not be burdened by novelties, unknown to Holy Writ. Some laws cannot be changed even by God Himself, for such change would imply self-contradiction. Length, width and depth cannot exist without material substance; the same may be said of all accidents.

[1] Sic ergo tota disposicio hominis ad comedendum hostiam stat in sincera et grata dileccione Christi et Dei. [2] Tunc enim digne manducarent corpus Christi et sanguinem eius biberent que in celis sunt, subducto omni conversante nobiscum presbytero celebrante. Ymmo efficacius et verius forent corpus Christi et sanguis tam in corpore nostro quam anima hic nobiscum. [3] Quantum ad legendas patet quod nedum sunt collecta apocrifa sed sepe mendacia.

Many who assert Transubstantiation ground it upon false principles, taking the text of Matthew VI: "Give us this day our supernatural bread," as the foundation of their belief. Such men resemble the witnesses against Christ who mistook His words about destroying and rebuilding the Temple.

Wyclif's opponents very frequently mean by accidents that which Scripture and the Fathers call bread and wine, as they say that Christ's body rather than the bread is to be seen in the Host, and that the attention of men should be directed on the former rather than on the latter. Others say that the accident is without subject, but conditionally, "if God has willed it so to be" — which is just as false as the other theory.

Our author now reverts to the main subject. As regards the worthy reception of the Eucharist, much has been said of human frailty, which renders it impossible for him to receive this sacrament in a worthy manner. Here we say that all men, even if not polluted by sin, are infinitely frail; but three things nevertheless may render him worthy to communicate: Love to Christ, peace with men, and active devotion.[1] He that labours under the sins of envy, greediness and fleshly lust, should not venture to approach the Communion table; whereas it is useful to do so if, filled with piety, we remember the life of Christ and our duty to imitate Him. If received worthily, the body of our Lord is of use both to the living and the dead; it brings forgiveness of the punishment due to sin, increases the merits of piety, and strengthens grace in the soul. But, as medicine is useless to the body, when the healing power of the vital principle fails, so it is with the sacrament; it is but as a stone for the unbeliever.[2] If all those who adore this Sacrament as a sign, wrongly; if all who seek after relics and go on pilgrimages were to attend to this doctrine, they would attach their mind to what cannot be perceived by the senses, i. e. to that which the sign represents; and on perceiving an outward sign, they would think only of how it serves to raise the mind to God. How far God gives His grace to such devotion to lifeless signs, is not our affair. We have merely to believe that He

[1] Tria sunt disponencia: Christi dileccio, pax cum proximo et actualis devocio.
[2] Imaginandum est de medicina quoad infidelem ut lapis ....

rewards every man according to his worth and his deserts. Before the doctors burden the Church with dogmas, they should take the matter into serious consideration, and understand in what manner this sacrament rather than all others takes away sins, and gives grace both to the living and the dead. It makes us to become worthy of God's help by ourselves, and to learn that there is no other name on earth by which we must be saved, but that of Christ, who is no respecter of persons.[1]

If complaint is made that Wyclif treats all who believe in Transubstantiation as heretics, who ought to be shunned and even severely punished, it may be justly replied that the clergy, changing the truth of the Gospel, deal treacherously towards their neighbour. Bishops should therefore make every endeavour to understand the question concerning Our Lord's body; otherwise, adoring what they know not, they fall blindly into the ditch of idolatry, and drag the Church into it with them.[2] There would surely not have been so much written on this subject, if the Church, and the Bishops especially, were not bound to teach the truth to the faithful.[3] It would be shameless if our Bishops, who know perfectly well the stamps on gold and silver coins, know nothing about this sacrament; and yet by this knowledge, infinitely more perfect than their ecclesiastical dignity, being that wisdom which hateth ignorance, they could buy the kingdom of Heaven.

What should we think of a prelate who would care more for the form and substance of a coin, for the outward appearance of a seal or a privilege, than for the entity of the consecrated Host?[4] Those are indeed to be blamed who accuse good prelates groundlessly; but on the other hand, such prelates as persecute the good cause of faith are inexcusable: their worldly possessions ought to be taken away from them, for the man who worships a deceitful sign rather than Christ's body does not even deserve to live, still less to possess

[1] Hec facit ut ipse persone sint digne divino suffragio .... [2] Aliter enim adorarent quod nesciunt et ipsimet ceci caderent in profundum fovee ydolatrie .... [3] Non tot forent scripta de isto ut fidei articulo, nisi ecclesia et specialiter episcopi obligati ad instruendum .... debeant illud scire. [4] Nota infidelitatis foret quod figuram pecunie et eius quidditatem cognoscerent sed formam et quidditatem huius hostie ignorarent.

land, in our country. "I myself," said Wyclif, "fearing to be subjected to persecution, have declared that I humbly wished to become a disciple, and be taught in this matter by such bishops as were able to point out the truth to me. But what I want is a sign by which I may know that their teaching is true.[1] One of them teaches in England that the Host is weight (ponderositas). Wyclif expresses a wish for that personage, couched in somewhat grim terms.[2] The greater part of the English Church is favourable to this doctrine which prevails in nearly the whole province of Canterbury.[3] Others say that the Sacrament is quantity; a doctrine no less false than the other. This opinion counts most partisans in the diocese of Lincoln.[4] Others, mostly in the mountain districts of Wales and in Ireland, think that it is quality.[5] It might be said just as well that the Sacrament consists of smell, resistance, taste, &c. and the error would be no greater than when it is set down as mere quantity or a bundle of accidents of different kinds. If we consider the matter closely, we shall see that all these opinions agree in giving the Sacrament a nature infinitely more abject than the vilest bodily substance that can be named.[6]

By all these different opinions, we pay but very little honour to this sacrament; for the true veneration due to it consists in following Christ by a life of poverty and holiness, and the contempt of all worldly things: which is far better than the Host. Yet we think little of this, and invent for Christ's body the vilest of vestments, and say He has taken for Himself a sign of such nature, that He may be adored beneath it.[7] But what gloss can do away with that canon

[1] Timendo istam persecucionem severam protestatus sum publice quod volo humiliter corrigi ... per episcopos qui docuerint in ista materia veritatem. Sed volo querere signum unde doctrine quam assumunt fideliter possum confidere. [2] Utinam non libret suos usurarios ad infernum! [3] Et sic maior pars ecclesie ad ponderositatem hostie declinabit, cum quasi per totam Cantuariensem provinciam servabitur iste usus. [4] Cui (diocesi Lincolniensi) dicitur iste usus competere. [5] Et hic usus in Vallia montuosa et Hibernia, ubi vident mortuos, est famosus. [6] Omnes tamen isti in hoc conveniunt quod hoc sacramentum est infinitum abieccioris nature quam aliqua vilis substancia corporea assignanda. [7] Modicum honoramus hoc sacramentum, cum honor ille stat in imitacione Christi in moribus, in vita pauperi et penali et in mundi abieccione. Quod licet sit infinitum melius hostia, parum attendimus, sed fingimus mendaciter indumentum abiectissimum corpori Christi competere et accumulamus mendacium dicentes Christum signum istius nature ad cultum suum statuere.

of the Decretals, which says that the Sacrament is bread and wine?

The Doctors of the Church, Raban Maur, Augustine, John Damascofus, whose words are quoted by Wyclif, all agree as to this point. It is therefore an ancient doctrine, held by these Saints, that the form, figure and 'species' of bread and wine is the Sacrament; by these three names they understand the essence or quiddity of bread and wine.[1]

From what precedes it follows that the Bishops are bound, under pain of losing their temporalities, to investigate and find out what the Sacrament is in itself; otherwise, they are not able to teach the people intrusted to their care. And the others, who defend such 'zeros' (tales cifras) all of them run the danger of damnation. In concluding this chapter, Wyclif says: We find that God does not destroy the material essence but changes it into something better, keeping its nature intact. And who we care so much for signs, should do so too. Christ commands us to taste the Host, as the image of our spiritual food.

In Ch. VII (pp. 189—232) there is an attack upon the doctrine of identification, by which mere bread and wine become identically Christ's body and blood. It was invented by Peter Lombard and has many fallacious reasons and testimonies of Saints in its favour, if those testimonies are to be understood from a sophist's point of view. Against it Wyclif has seven arguments, of which we only give one, to show his mode of reasoning. He says: Bread and wine will not become what they will not be. But they will not be identically Christ's body and blood, therefore they will not become so; for if they will be identical parts of Christ, they are so already: whatever is about to be, is. He elsewhere puts forward the following difficulty: This sacrament being for one person whiteness (albedo), for another, quality, for a third, quantity, &c., each of them would be Christ and identified with Him; thus, in one and the same Host, this identification would cause many sacraments, of which the number would be indefinitely great, each of them differing in kind from the others.[2] There

[1] Et per hec tria nomina intelligunt essenciam vel quidditatem panis et vini.
[2] Et per consequens sunt in eadem hostia infinita sacramenta distincta in genere. Non ergo foret unitas in hostia ....

would therefore be no unity in the Host; which is contrary to the testimony of our senses. We see that the Host possesses cohesion, is broken, and has odour and taste, &c.: are we to believe that it is nothing, or only an aggregate of sound, smell, taste &c.? — Wyclif then returns to his position, that no kind of quality can exist by itself, and still less any other sort of accident.[1] Neither form nor beauty, nor any mental faculty are things that can by themselves be prayed to, worshipped, or feared. He is glad that he is no longer obliged to share in the absurd and scandalous error concerning the essence of the Sacrament. Philosophers and Pagans, seeing our hesitation, uncertainty, and wild imaginations on this point, will have nothing to do with us. Yet it is bread and wine in which all the accidents are united; it is perceived differently by different senses; new and unconsecrated accidents may belong to it, and become accidents of the Host, but not parts of the Sacrament; and all these, together with the rest of creation, find their unity in God, by whom all things are ordained to announce Him according to their kind, some of them being more holy, and some of them less.

The accidents of the elements may be called a sacrament from a certain point of view; but having no existence by themselves, they are not in themselves a sacrament. None of the sacraments is really God as a part of Him, but merely His effective image.[2]

In order to understand these things rightly, we must carefully distinguish between literal and figurative expressions. St. Jerome says: "We hear that the bread which Our Lord brake and gave to His disciples, is the body of Christ, for He said to them: Take and eat; this is my body". So this saint, surpassing in knowledge of Holy Writ thousands of Popes and doctors, affirms that the pronoun 'this' indicates *bread*. And even to the present hour the satraps, arbitrary

[1] Alias multiplicavi argumenta que darent fidem fidelibus quod nulla qualitas poterit per se esse, multo minus alia genera accidentis. Non enim est figura, pulcritudo ... res talis quam debemus orare pro se, colere vel timere. [2] Sacramentum autem altaris potest vocari, ut sepe dixi, corpus sic rite benedictum a presbytero, quelibet eciam eius pars et quodlibet eius sensibile accidens potest vocari secundarie vel per accidens sacramentum ... sed impossibile est sacrum accidens, potissime quantitatem et qualitatem esse per se sacramentum, cum secundum Augustinum non poterit per se esse.

tyrants though they be, have not dared to condemn the words of that Saint as heretical.[1] This is also Augustine's teaching. "Let not that which thou seest appear contemptible unto thee. What thou seest passes away; but that which it signifies does not pass, but remains. Is Christ's body consumed? In no wise." The Saints make the same distinction between this sign and Christ's body, as between the creature and God; they never had the least conception of a quality without a subject.[2] If it were possible for qualities to exist in such a manner, we might pray to them as to the Saints; but we properly worship the Saints themselves and not their qualities of faith, hope, or charity. Whiteness (albedo) is not by itself a sacrament, but inherent thereto, and its subject is by far more perfect than the quality that it sustains. Why is the sacrament white? because it is natural bread, the subject both of quantity and of quality.[3]

Wyclif now comes to examine the question whether we see God with our bodily eyes. He says that his opponents affirm that we do, and quote many passages from the Old Testament. It is however absolutely necessary to distinguish sharply between bodily, imaginary, and intellectual vision, or we shall be hopelessly confused. No one can see Christ with the bodily eye. We see the Host with the eye, and God by faith. Intellectual, as well as imaginary vision, is threefold; intuitive (as the saints see God), abstractive (as philosophers know God) and enigmatical (as the sight of God by faith). The first is the truest and the chief sense. None has seen the Divinity with bodily eyes; therefore God cannot be thus seen in the Host.[4]

In favour of the identification theory, it is said that, according to Scripture, the Fathers, and the decrees of the Church, the bread which we perceive has become Christ's body; consequently the same

[1] Ecce quod ille sanctus cui mille doctores et pape non equiparantur in fide scripture asserit quod panis demonstratur pronomine .... [2] Distinguunt enim sancti inter hoc signum et corpus Christi ut inter Deum et creaturam signantem ... [3] Licet albedo sit sacramentum, non tamen per se est sacramentum sed sacramento illi inherens — illud sacramentum est album quia natura panis ... Sacramentum est per se subiectum tam quantitati quam qualitati ... [4] Et patet, sicut nemo sufficit Deum videre oculo corporali, sic hec in hostia consecrata ... Videt fide et intellectu corpus Christi in hostia consecrata; et sic per istam distinccionem de visione intelligende sunt alie scripture ...

thing happens to Christ's body, and both are united and identical. If not, there is no real change that we can conceive as taking place in consecration; we cannot admit any change but that of identification with Christ's body. This is the opinion of Peter Lombard amongst others.

We here reply that a great number of terms that are at variance with the language of Holy Writ, have been invented to increase false devotion to the Sacrament, as transubstantiation, conversion, identification, impanation and other expressions; in using which the faithful should beware of falling into heresy, for the very first heresy amongst Christ's disciples took place regarding this point.[1] We must therefore note, not only the Catholic sense of Holy Writ, but also the judicious writings of the Fathers, expounding this subject. Every man has not the right to say that the meaning of Holy Scripture is this or that; words of Holy Writ must be understood in the sense given to them by the Holy Ghost. And thus it is allowed to any Christian to deny that the sanctified bread is identically Christ's Body, although it be its effective representation. As many of the disciples, not understanding the words spoken by Christ of His body and blood, believed that Christ's flesh and blood were to become our bodily food, so it is now erroneously believed that the visible bread in the Sacrament is Christ's body, and that there is no difference between the representation and the thing represented.[2] The Fathers of the true Church never believed that this bread is numerally (numeraliter) identical with Christ's body, and even now it is not believed by the priests who say Mass. Otherwise sick persons would touch this bread with ardent faith, as the woman once touched the hem of Christ's garment; and they would treat the body of the Lord with greater devotion than they do. We therefore see that neither faith, Scripture, the holy doctors, nor Church law can be explained to mean that the consecrated bread is the very body of Christ.[3]

[1] Multe rime invente sunt ad colendum false hoc sacramentum . . . prima heresis discipulorum orta est circa hoc sacramentum. [2] Sic usque hodie sunt multi qui putant panem illum sensibilem in altari esse ydemptice corpus Christi, non distinguentes inter illam figuram et suum figuratum . . . [3] Nunquam enim crediderunt patres vere ecclesie quod panis ille sit idem numeraliter cum corpore Christi, sicut nec credunt hodie sacerdotes qui conficiunt . . . Et patet quod nec fides scripture nec sancti doctores nec leges ecclesie dictant quod omnis talis panis consecratus fiet ydemptice corpus Christi.

There is yet a difficulty concerning the power by which the bread is changed, or as others say, converted or consecrated, so that it becomes a sacrament.[1]

We must do away with all expressions representing ideas that do not agree with Scripture, and bring confusion into the Church. That power is transitory and imperceptible; we therefore do not know when it comes and when it goes.[2] Some refuse to admit that the bread is changed, others say that it is changed in a spiritual manner (spiritualiter), others — and these are completely in the wrong — that its being is fundamentally destroyed; and others, that it becomes Christ's body after the manner just set forth. It is thus that we must understand Saint Thomas, when he says that Christ's body is present by the transmutation of the bread; and He is thus present to all believers who are gathered together in His name.[3] There is no other sanctity in the Sacrament. These changes may be either rightly or wrongly understood. Transubstantiation properly means that one substance passes into or becomes another. Let the heads of the Church rest satisfied as to that meaning; the essence of what is changed remains; no other sense of the word has any foundation in Scripture.[4] This is the doctrine of the Saints and the teaching of the Church: the transubstantiation which takes place changes nothing of the nature of bread.[5] The Decretal seems to imply that the accidents remain without a subject; if it does, it is wrong, according to what St. Augustine says. But it can be understood to mean that our

[1] Sed difficultas est de virtute qua alteratur panis, vel (ut alii locuntur) convertitur, transsubstanciatur vel consecratur, ut sit sacramentum. [2] Multitudo terminorum introducta sine autoritate scripture . . . Illa virtus est transitoria et insensibilis, nec scimus quo instanti advenit vel recedit . . . . [3] Et illa sanctitas videtur esse subiective in corpore Christi et contentive vel diffinitive in sacramento, non corporaliter sed causaliter, sicut sacramentum habet aliam virtutem ad movendum animam fidelem ad devote memorandum Christum. Que virtus est subiective in anima et obiective in sacramento, nunquam tamen est nota fidelibus quod virtus talis sit res potens per se existere, vel quod illa mutacio vel conversio terminatur ad ydemptitatem numeralem sacramenti et corporis Christi. [4] Contentarentur autem superiores ecclesie de sensu transsubstanciacionis, cum nullus alius sit fundandus. [5] Et sic sancti cum usu ecclesie ponunt talem conversionem vel transsubstantiacionem essencie, licet ipsa maneat eadem in natura.

perception of the Eucharist is not directed upon the bread, but upon Christ's body, which is in Heaven. And when the Saints affirm that the qualities alone remain, they can mean nothing else.[1]

In the fourth part of Ch. VII. Wyclif treats of impanation, of which he gives a definition that is not very satisfactory. He says: Impanation is the act by which bread becomes Christ's body; invination the act by which wine becomes His blood.[2] It would have been much preferable to say that Christ's blood becomes wine and His body, bread; just as God becomes man by the Incarnation.

The teachers of the doctrine of impanation rely upon a passage of St. Augustine, which is however, misinterpreted by them. If rightly understood, it militates in favour of the doctrine maintained by Wyclif.[3] Besides, Augustine says expressly that the body of Christ is concealed in the Sacrament, and that he is not seen by bodily eyes. And he sets this forth yet more clearly, when he says: The heavenly bread that is really the flesh of Christ is in a certain manner called Christ's body, being in reality a sacrament of the body of Christ.[4] The Gloss remarks that this heavenly sacrament, as it represents the flesh of Christ, is called Christ's body, but improperly (improprie). Augustine says: "As the sacrifice of the Body, offered up by the priest's hands, is called Christ's sufferings, His death and crucifixion, not according to the reality of the thing but in a mystic sense, so the sacrament of faith, Baptism, is called faith itself." And Augustine explains his meaning still more clearly, saying that the consecrated Host seems to be Christ's body after the manner of a sign, being its figurative and sacramental representation. There is thus no doubt that Augustine, speaking of bread, means its natural essence, not an accident, of which he says most expressly (tam expresse) that it has no self-existence.[5] Ambrose speaks to the same effect.

[1] Et ad istum sensum videntur sancti dicere quod in hostia solum remanent qualitates. [2] Unde quidam vocant impanacionem qua panis fit caro Christi, et invinacionem qua vinum fit sanguis Christi, sicut vocant incarnacionem qua caro fit Deus ... [3] Istud decretum cum glossa sua magis facit pro nostra sentencia. [4] Panis celestis qui vere est caro Christi suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi. [5] Nec dubium quin Augustinus intendit per panem naturam panis, non accidens quod tam expresse aperit non posse per se esse.

The doctrine of impanation is therefore heretical, because it contradicts Scripture and the Fathers, because the entity of bread cannot be the entity of flesh, and also because the Church cannot, without good and serious reasons, be burdened in matters of faith.[1]

We may shorten our synopsis of Ch. VIII, because Wyclif has already dealt with the same subject in *De Apostasia*, where it is divided into two chapters.[2] It is impossible, he says, that one and the same body can be at one and the same instant (simul et semel) in several different places. The question is not how a Universal or species can be multiplied in its innumerable individuals, but how one and the same individual can, numerically the same, exist separately in distinct parts of space; just as the soul is said to exist at once in every part of the human body, and as the faithful say that Christ is present, in soul and body, in many churches and on many altars at the same time. That is called the "Multiplication" of the body, for it is asserted that the whole body of Christ is at every point of the consecrated host. There are two opposite opinions on this subject: that of Duns Scotus, who says that one and the same body can, numerically and dimensionally, be multiplied in many places; and the opinion of St. Thomas Aquinas, according to whom it can be multiplied only in the following manner: in one place, spacially and dimensionally, and in another disconnected place, potentially and sacramentally: as Christ who exists dimensionally in Heaven, and is present sacramentally in different places at once. After a long digression (pp. 233—268), Wyclif, returning to the main point, acknowledges the second opinion as the true one,[3] and accordingly asserts that Christ's body remains in Heaven according to its dimensions in space, and is by His power and action present in the Host, as in a sign.[4] As to the presence itself, there are also various opinions. One is that Christ's body is essentially present *only there*, the word 'only' referring

[1] Cum ergo ista impanacio non habet evidenciam ex scriptura, ex racione vel ex testimonio dante fidem, videtur quod katholicus pro evitando periculo non debet impanacionem talem asserere. [2] *De Apostasia*, ch. VIII, IX. [3] Sed redeundo post disgressionem ad difficultatem tactam de multiplicacione, videtur quod secunda sentencia sit tenenda. [4] Et sic patet de corpore Christi quod est dimensionalite in celo et virtualiter in hostia ut in signo.

to space, so that He is not at all present unless present with His dimensions. Another admits the former position of presence without dimensions, because this is at least more comprehensible than the accident theory. But however this may be, Wyclif affirms his willingness to submit, if it be shown him that his own doctrine is erroneous, superfluous, or insufficient. It is most astounding how, since Church endowment has prevailed, men have perverted the doctrine of the Sacrament, without any foundation, either reasonable or revealed, for such a change. By such means the whole body of Catholic doctrine might be perverted in like manner.[1]

In Ch. IX, Wyclif passes to the refutation of seven objections made against his doctrine of the remanence of the bread.[2] First, it is said that it contradicts the decision of Pope Innocent and of 315 bishops, which all the faithful ought to believe. It may be replied that we have nothing to show us with certainty that the intention of Innocent and his bishops was really such as is supposed.[3] Again, we do not know whether he and the other bishops were members of the Church, which consists of none but the elect. It may be that none of them was of that number. By what reason then can it be maintained that obedience to the Church implies obedience to them?[4] Their decision is insufficient as concerns the doctrine of Transubstantiation; it is a fact that the dogma presents very great difficulties.[5] We may believe no Church, not even an angel from Heaven, if the assertion is not founded upon reason or Scripture. The doctrine of our adversaries has no warrant in either; we must therefore set it aside.

If there is nothing to support Transubstantiation but the Decretal, its foundations are indeed weak. Pope Innocent himself has not the best of reputations. None has done so much to pervert the Holy Scriptures, in order to take all temporal power from laymen, and

[1] Sic enim tanquam domini legis Christi possent extraneare totam fidem katholicam. [2] Primo notandum quod moderni ferunt graviter quod panis post consecracionem remaneat vel quod sacramentum non sit accidens sine subiecto. [3] Instancia loycorum dicit quod non docetur efficaciter quod ista fuit sentencia dicti Innocencii cum tot prelatis. [4] Non docetur quod ipse vel illi fuerunt membra ecclesie, sed ex sibi dubio nullus illorum fuit predestinatus. [5] Consenciendum est veritati quod dogma foret nimis difficile.

give it to the clergy.[1] For instance, he has wrested the sense of the well-known text: For the love of God, be humble to every human creature; saying that it applies to the people and not to priests, whose dignity is by far greater than that of any secular lord. Such an interpretation, destroying the true sense of Holy Writ, is an attempt to liberate the clergy from their duty of obedience, which is of such importance to the Christian religion.[2] Ought we not rather to believe St. Ambrose than that pope, who usurped for himself alone the power of the whole Church? And there are still many faithful who do not acknowledge the Popes of Rome either as their pastors or as members of the Church. "I say nothing", adds Wyclif, "of what Innocent did to bring England under his yoke, nor of his compelling us to pay him a yearly tribute of nine hundred marks; nor of his setting England, France, and the Emperor of Germany against each other; nor of the unchristian way in which he treated the Abbot Joachim. In his days the mendicant orders had their first beginnings, and they were the commencement of that sect which prefers the worshipping of signs to the pure religion instituted by Christ."

The sentence of Innocent III is then contrasted with that of Nicholas II, and the latter shown to be of greater worth, not only because more bishops were present at the Council, or because, being more ancient, it was nearer the sources of the Christian faith, but above all, because it agrees better with Scripture, and is in greater harmony with the teachings of the Fathers.[3]

As regards the glosses of the Fathers and the famous decrees that were published in the spirit of the true doctrine, we may say that no person, not even the glossator, is to be believed, unless he founds what he asserts upon Holy Writ. He alone who has the

[1] Iste inter omnes papas maxime palliavit scripturas ad subtrahendum honorem et dominia secularium dominorum et cumulando sibi et clero suo contra religionem Christi primatus seculi . . . [2] Ista sentencia pervertendo sensum scripture molitur a clero evertere subieccionem et obedienciam in qua fovetur christiana religio. Quomodo non plus crederetur in isto beato Ambrosio quam sibi? [3] Decretum Nicolai II est probabilius, non solum quia ibi fuerunt plures episcopi vel quia fuit antiquius, fonti fidei propinquius, sed eo potissime quod fonti fidei scripture est similius.

knowledge of Scripture can be taken as a witness to truth. — Wyclif subsequently examines the opinions of the Doctors of the Church concerning Transubstantiation. Lanfranc of Bec's arguments against the remaining of the bread are not satisfactory.[1]

At the time of Lanfranc and Guitmundus, there was no decree of the Church of Rome against this opinion.[2] The fourth council of Ephesus had already condemned as heretical the folly of some who contended that there is present in the Host, not the living flesh of Christ, but that of every righteous man.

Many Saints, it is argued, held this doctrine; but on the other hand, many more, from the very earliest times, believed exactly the contrary.[3] Yet we despise their life, actions and writings, and prefer the opinions and deeds of the moderns.

Scripture, the Fathers, and the Canons of the Church use the term bread; we must therefore use the same term, and following their teaching, say that, speaking of the 'accidents of bread' they mean the bread itself.[4] As regards the Decretal, if not grounded on Scripture, it is useless; besides, its laws are unjust, for it now and then is the pleasure of the Pope to abolish them. In so far as the Pope grounds his decisions on Scripture, we believe him. Moreover, neither Peter nor any of the other Apostles took upon themselves any power of commanding the others, but in doubtful cases they consulted God by casting lots.

The second objection refers to the truth of the Sacramental words. We must grant their absolute truth. They always speak of bread and wine. Transubstantiation, identification and impanation are shown to be impossible. They can therefore be true only in a figurative sense; that is they represent 'sacramentaliter' the body of

[1] Iste autem Lanfrancus licet fuerit sanctus, in sua inveccione inartificiose procedit . . . simulat falsa, contra que procedit. [2] Ante Lanfrancum et Guitmundum non erant aliqua decreta ecclesie contraria huic sentencie. [3] Nam obiecta sunt nobis scriptura sacra et sancti doctores prestanciores et prudenciores cum dictis suis qui floruerunt in primitiva ecclesia. [4] Cum ergo scriptura sacra et sancti doctores cum lege ecclesie sic locuntur, nos debemus indubie sic loqui ad sensum eorum et glossare eos quod per accidens intelligunt ipsum *panem*.

Christ. Such is the sense of the four Gospels, Ambrose, Jerome, Augustine and other teachers of Church laws and rites.

Our adversaries' teaching leads to nothing but idolatry. They do not worship Christ, however, in a silver idol, like the heathen of Ephesus, nor even in the vilest of his creatures, but they imagine to themselves mere accidents which they affirm are Christ, and worship them as God, very probably for the sake of lucre. And if any one speaks the truth on this matter, they stir up the people against him.[1]

Wyclif's doctrine is least of all obliged to recur to forced explanations: this is an advantage to which he several times returns in the best and most elevated passages of this controversy. He finally says that the Host is to be honoured, but not adored; and honoured. not for itself, but as an image of God.

In conclusion, he gives us a short summary of the whole work. As often as a priest celebrates, he takes upon himself the obligation to imitate Christ, to lead a life of poverty, and to have all things in common. This is just as much the duty of the Pope as of the very last of the priests.[2] In dealing with a subject of so much difficulty, his aim was to show that we must beware of adoring mere signs, which are in reality cared for only for the sake of worldly gain. As the worshippers of signs (cultores signorum) are utterly and absolutely in the wrong as regards the sacramental elements, so are they also in the wrong as concerns temporal possessions, which, to the clergy, ought to be things merely accidental (accidencia), in order to gain for themselves and their people riches everlasting. And even as those blasphemers assert that by consecration the whole essence of bread is destroyed and absolutely annihilated, so is the effect of our benedictions also quite destroyed. God, as the prophet says, curses the blessings, and turns into blessings the curses of all that are opposed to Him. By the manner in which both Confession and Communion

[1] Et quando quis rimatur veritatem fidei in ista materia, commovent populum contra eum. [2] Recolligendo ergo summatim finem intentum in isto tractatu, videtur michi quod quocies sacerdos conficit, tociens Deo se obligat, profitens specialiter sequi Christum vita et moribus et per consequens vivendo vitam pauperem habere omnia in communi.

are used, we see nevertheless that our priests disturb the peace, although they were instituted to maintain peace among Christians. "Not to mention", says Wyclif, "those quarrels which arise or have arisen amongst the prelates themselves, I merely point out to you what vast temporalties they possess and illegally accumulate. As filthy lucre is the cause of all contestations, it is clear that our priests and prelates are the source whence all disunion amongst Christians proceeds. And as they are obstinately opposed to the doctrine and life of the Apostles they necessarily celebrate Mass unworthily. They ought rather to procure that all Christians and secular lords, being "one bread" might all eat of one bread,[1] as members of one and the same Church, so that they may despise worldly honours and possessions, and thus come to the Supper of the Lord. When they have perfectly learned this doctrine of the sacrament of the altar, then they will approach more closely to the end for which this sacrament was instituted, and will, as sons of peace, celebrate Mass in truth: for the end of this sacrament is by itself a three-fold peace; which peace may God grant unto us.

3. Effects produced in Bohemia by the work "De Eucharistia".

The Taborites' doctrine of the Lord's Supper.

Of all the theories of Wyclif that appeared in Prague during the last decade of the XIVth century, none roused the people to such a pitch of excitement as his doctrine concerning the Sacrament. And no wonder; for such ideas found in Bohemia a soil well prepared for their reception and growth. The question whether Communion should be taken once a year, or oftener — even every day — had just before been discussed in the schools; and at that time there was scarcely any man whose opinion on the subject was of any weight, that did not give his opinion.[2]

At the time when the debate about the daily taking of Communion was at its fiercest in Prague, and the Eucharist was still believed to

[1] Quod omnes Christiani, eciam seculares domini, cum sint unus panis, et de uno pane edant. [2] Documenta mag. Johannis Hus, ed. Palacky, pp. 165, 327—331.

be the real material body of Our Lord, the new doctrine from England suddenly made its appearance, and threatened to overthrow all the former views of transubstantiation, impanation and identification, It was received with joy by all those who were friendly to Wyclif's theology. We have some rather uncertain information as to the date at which this took place; in 1399, as it would appear. This date is given by a certain opponent of Hus; Protiwa, who was a preacher at the Bethlehem Chapel in 1409 and curate in Porzicz, near Prague, in 1414, says that Hus taught in 1399 "vel quasi" (as he takes care to add) that a good priest is able to consecrate the bread validly; but that if he is unworthy, the bread remains unconsecrated. In this theory we already see the famous idea of the *bread that remains.* Protiwa is certainly wrong as to the year, for at that time Hus was not yet ordained a priest. He might, however, have been already known in Prague by that time. The doctrine had gained very much in popularity by the year 1403, and the first three articles of Wyclif's faith (of which 45 were made public in Prague that year) concern the doctrine of the Lord's Supper.[1]

This doctrine is very often alluded to in the proceedings of the Synods. In 1406 the authorities of the Church of Bohemia published a decree forbidding to believe that the substance of bread remains after consecration;[2] such as disobey are threatened with excommunication as heretics. At the synod held in Prague on the feast of St. Vitus, 15th June, two years later, it was stated that complaints had reached Pope Gregory XII that there were in Bohemia Wyclifists who preached heretical sermons concerning the Holy Sacrament; and the decree of 1406 was again and more severely enforced.[3]

In the same year (1408) there was instituted a severe enquiry about the Wyclifist, Mathias von Knin, who had preached heretical

[1] Documenta mag. Johannis Hus, ed. Palacky, pp. 165, 327—331. [2] Mandatur ut de sacramento altaris per omnes Christifideles sic teneatur quod postquam forma verborum consecracionis per sacerdotem in missa fuerit prolata, quod ibi nihil substancie panis remaneat sed verum corpus Christi . . . quod per omnes teneatur . . . Alioquin sub pena excommunicacionis tamquam heretici denuncientur. — *Docum.* p. 333. Pastoral letter of Archbishop Sbinko (1406). See also p. 335. [3] Doc. mag. J. Hus, p. 333.

doctrines on the subject of the Eucharist. He was compelled to retract them.[1]

Amongst the heresies of Wycliffian origin that Pope Alexander V wished to see destroyed was especially his opinion about the Eucharist, as given above (presertim circa sacramentum Eucharistie);[2] and Archbishop Sbinko received severe orders to put down those heresies. We consequently find the treatise of the Lord's body amongst the books of Wyclif that were condemned to be burned (De Corpore Christi maiorem et minorem; viz: tractatum).

Wyclif's doctrine on the Lord's Supper was preached to the people from the pulpit in a more or less comprehensible way. Some of his expressions could not have been rendered in the Czech language. It was also learned in the schools, as Hus observes, and many pamphlets were written in the spirit of Wyclif's doctrine.[3]

Stephan von Palecz and Stanislaus von Znaim, who became at a later period the sworn enemies of Hus and the defenders of the ancient doctrine of the Church, were, until the time of the movement against indulgences in Prague, zealous adherents of Wyclif's doctrine, and both spoke and wrote against the condemnation of the 45 articles. Stanislaus protested and argued against the burning of Wyclif's works; and Stephan von Palecz, taking one of the books of Wyclif, threw it in the midst of the doctors of the University, exclaiming: "Let who will rise and attack any single word of this book; I will defend it."[4]

It is true that the book *De Universalibus* was alone in question; but we know by a letter from Hus to his friend Christian von Prachatitz, that Stanislaus von Znaim held to Wyclif's doctrine of the "remanence of the bread" after consecration, and that he wrote a

[1] Doc. mag. J. Hus, pp. 338, 153. [2] Doc. mag. J. Hus, p. 374. [3] Hec sunt verba doctoris que dogmatizavit in scholis publicis. [4] Hus, Opp. tom. 1, 260ª. Esne memor argumenti college tui, quo in universitate arguebat ne articuli damnarentur? Iam non proiceres librum magistri Johannis Wicleff in congregacione universitatis in medio magistrorum, dicens: "Surget quicumque vult et impugnet unum verbum, ego volo defendere". Sic olim dixisti et fecisti. Iam te cum Stanislao non poneres ad defendendum librum *De Universalibus*.

treatise on this subject,[1] although he afterwards quietly retracted it, for fear of the Archbishop.

One passage of the writings of Hus shows how decidedly Stanislaus of Znaim leaned towards Wyclif's ideas on the Eucharist. He tells us to read Stanislaus' commentary on the fourth book of Sentences, where he deals with the Eucharistic question and, asked for his opinion about 'Magister Johannes Wicleff,' expresses it thus: "A certain Doctor, Master John Wyclif, who is also a profound theologian and philosopher in other matters, follows the doctrine that I have above set forth and many times promises in his writings, as a faithful son of the Church, that he will believe the contrary if shown anything better to believe; but that otherwise he will rather suffer death than give it up. And yet many believe him to be a heretic, not considering that we gather most beautiful roses amongst thorns."[2] It is seen by these words that Stanislaus alludes to no other tractate of Wyclif but the *De Eucharistia,* which contains that very protestation, almost in those very words. When Stanislaus left the path he had formerly trod, and was attacked by his friends of old times, he admitted that he had written a treatise on the 'Remanence of the bread', but that he had impartially given the arguments on both sides, after the scholastic manner of proceeding.[3] That his treatise contained nothing heretical, is a fact acknowledged even by a cardinal of the Church and by Alexander V.[4]

Many such works, with the same title, were written in Bohemia at about this time; they are unfortunately lost for the greater part. There is still to be found among the Vienna MSS (3929) a treatise

[1] Documenta mag. Joannis Hus, p. 56: Vos scitis quomodo Palecz loquebatur prius in domo vestra. Et scio certitudinaliter quod Stanislaus tenuit et in scripto sentencialiter scripsit "de remanencia panis"; et a me quesivit antequam disturbium incepit, si vellem idem sensum tenere. Ecce postea iuravit et abiuravit . . . dixit per iuramentum quod tractatum illum non perfecit. [2] See my Additions to the history of the Hussite movement, IV, p. 46. [3] Ib., p. 42. Verum quidem est quod Stanislaus in tractatu illo scripsit quedam colorata motiva pro illa parte, scilicet quod remaneat panis materialis in sua substancia in sacramento altaris, postea scripsit motiva pro alia parte contradiccionis, probando illam esse catholicam. [4] Tractatus ille per dominum cardinalem est approbatus totus esse catholicus, nullum in se continens errorem, et dominus papa eandem sentenciam ratam habuit.

of greater length: *Posicio discipuli Magistri Johannis (Wikleff)*, probably the work of a friend of Hus. The tractate begins thus: "In materia de Eucaristia est quedam posicio heretica que ponit quod panis materialis qui convertitur in corpus Christi per benediccionem non manet in fine ipsius conversionis". There follows a detailed exposition of every reason that can be alleged against this position. The defence often imitates the manner and even copies the words of Wyclif, and closes as follows:

"Et per hec patet solucio ad forciores argucias in hac materia faciendas, racione quarum dicta posicio improbata non attendens quod nichil realiter convertitur in corpus conversione reali, distincta ex opposito contra sacramentalem, quod non est idem naturaliter in numero, false credit quod in confeccione eucaristie panis materialis realiter convertitur in corpus Christi conversione reali distincta ex opposito contra figurativam, et per hoc incidit dampnabiliter in infinitos errores inde sequentes. Ex qua solucione videre potest ipsa posicio clare suam heresim in qua nimis diu iacuit ad maximum dampnum ecclesie et per ipsam claram visionem converti potest infinita Dei gracia adiuvante a sua heresi ad fidei unitatem . . . ."

When Hus and his friends definitely parted company with Stanislaus, the latter, who had once been so warm an advocate of the 45 articles,[1] wrote a work *De Corpore Christi*, in nine chapters, of which even the number, coinciding with the chapters of Wyclif's treatise, shows that the author had perused at least its most essential passages. He endeavours indeed to refute Wyclif's arguments, but is obviously not equal to the task, and evidently saw how difficult his enterprise was, as he acknowledges at the beginning of Ch. II: "Et videtur nimis difficile vel quasi impossibile efficaciter defendere quod non remaneat panis post consecracionem . . . ." He unreservedly accepts the doctrine of the Church: "Tenendum est quod corpus et sanguis Christi post consecracionem sub speciebus panis et vini veraciter continentur, substanciatis pane in corpus et vino in sanguinem,

[1] Olim enim in congregacione universitatis studii Pragensis arguebat quod XLV illi articuli non sunt ut erronei impugnandi. Unde propter eius argumentum seniores doctores de congregacione exiverunt, tolerare illud nolentes.

potestate divina.[1] But even in this work there remain a good many traces of Wyclif's influence, though it is a remarkable fact that he is not even once named.

The later works of the adversaries of Wyclif and Hus are directed, not against the remanence of the bread, but against the giving of the cup to the laity.

The enemies of Hus have always stated that he held Wyclif's doctrine on the Eucharist, and that he preached it openly. In the accusation made in 1408 by the clergy of Prague to their bishop against Hus, he is said to have affirmed during a sermon in the Bethlehem Chapel, on the 17th of June, 1407, that he would his soul were where Wyclif's soul was; and also to have notoriously maintained the heresy concerning the Holy Sacrament: "Unde remanenciae adhuc remanent heu! apud multos in hac civitate." This play upon words indicates sufficiently the heresy that is alluded to.[2]

In the year 1409 the same members of the clergy repeated their complaint. Protiwa says in this document that Hus had taught the doctrine of 'remanence' as far back as 1399.[3]

In 1412, Michael De Causis sent several heads of accusation against Hus to the Roman Curia, of which the very first is the doctrine in question: "Primo, quod post consecracionem hostiae in altari manet panis materialis."[4]

Among the witnesses who gave evidence against Hus in the council of Constance, are the names of the followning persons: Protiwa, Peklo of St. Egidius, Benesch the preacher of Prague Castle, Paul of St. Castulus, Andrew of Brod (a former friend of Hus), Nicholas of Podwinie, Nicholas of Wichestadt and Wenceslaus of Wodicrad.

Protiwa declared upon his oath that Hus had said in his presence that after the consecration the bread remained.[5] Benesch also swore that Andrew of Brod had told him that Hus, preaching on

[1] I have extracts from this treatise, taken from the MS. in the Landesarchiv of Brünn, and have also seen the Vienna MSS., 4398, 4403, 4509, 4515. It is to be found in many other MSS. besides. [2] Doc. M. J. Hus, p. 154. [3] Ib., p. 165. [4] Ib., p. 170. [5] Ib., p. 174 .... quod ibi maneat post consecracionem panis materialis, sive substancia panis in sacramento.

Maundy Thursday in the church of St. Gallus, had asserted that after consecration the bread still remained as before.[1]

Paul of St. Castulus, preacher, spoke to the same effect, quoting the very figure employed by Hus. He had said: "After consecration the accidents remain with the subject in the sacrament of the altar; as a man in a tunic, as the soul in the body, so God is in the bread." And in one of his sermons: "It is said in the Bible, 'I am the bread'; or, 'Come, eat bread and not my body', &c.

Andrew von Brod's statement amounts to the same. His curate (clericus) had told him of Hus' preaching that the bread remained after consecration. Another time Hus had said: "These country priests treat me badly, because I have preached that the bread remains in the consecrated Host. And I should much like to know what is broken, if not bread."[2] Nicholas of Podwinie told a similar tale. The parish priest, Nicholaus of Wsetat heard from the 'Magister' Hus that the bread remained after consecration.[3]

Wenceslaus of Wodicrad, notary, had several times been present at the sermons of Hus, who spoke after this fashion: "Truly, what do you see? I have often told you" — a favourite expression of Wyclif — "that we see Christ by faith in the bread that is elevated by the priest. Let him but eat enough of the bread, and he will be full; drink enough of the wine, and his thirst will be quenched.[4]

Hus denied the truth of some of these statements, and endeavoured to explain others; but his allegations are often confused and ambiguous. We should prefer to admit the testimony of his adversaries, particularly as they were all on their oath. It is, however, admissible that misunderstandings may arise in dealing before the people with matters of such difficulty.

If there could be any doubt that Hus favoured Wyclif's doctrine of the Eucharist no less than his friends Stephan of Palecz and Stanislaus of Znaim, we may refer to his treatise *De Corpore Christi.*[5]

[1] Doc. M. J. Hus, p. 179. [2] Documenta mag. Joannis Hus, p. 182. [3] Ib., p. 183. [4] Mittatis quod sacerdos comedat de istis speciebus in tantum quod saturabitur et de calice bibat in tantum quod suffundetur. [5] Johannis Hus historia et monumenta, tom. I, fol. CLXIII^a—CLXVII^a.

"There are some," he says, "who deny that Christ is this bread, and say that the body of the Lord is broken, ground with the teeth, torn, divided into parts, eaten corporally, seen with bodily eyes, and touched by the hands of men."

Contradicting this belief, he teaches that Christ is bread; in favour of which doctrine be adduces a great many Scripture quotations. Wyclif, throughout the first chapter of the tractate which bears a similar name, attempts to prove that the body of the Lord cannot be broken, just as it is impossible to break a sunbeam by breaking the glass or the piece of crystal through which it passes (p. 12); only the bread is broken, the Lord's body remains untouched by our teeth (Wyclif: nec conterimus dentibus corpus Christi; Hus: dentibus conteri); that He cannot be seen by the bodily eye (Wyclif: quod non videmus in sacramento illo corpus Christi oculo corporali, sed oculo mentali; Hus: oculis corporalibus videri). Wyclif says that Christ is seen, not with material, but with spiritual, vision, and Hus uses the same expressions: Pro isto dubio est notandum quod duplex est visio (Wyclif: est dare duplicem visionem) scilicet sensitiva et spiritualis (Wyclif: scilicet corporalem et spiritualem).

In the next chapter, Hus teaches that Christ is bread, but he does not answer in full the question put by a Wyclif the beginning of his second chapter: Restat videre quid ipsum (sacramentum) sit realiter. His answer is: Panis est corpus Christi, hoc est, signum sacramentale eius.

"I ask," says Hus, "why Christ is called bread eleven times in such and such a chapter, unless to impress this belief upon the hearts of the faithful." Wyclif uses nearly the same language, examining the passages in which Christ's body is called bread. Hus draws most of the arguments for his opinions from Wyclif. — In the second part of this chapter Hus answers the question whether Christ's body can be broken, exactly in Wyclif's manner; and here too he does not take the trouble to bring together arguments from different authors, but simply draws from Wyclif. It would be quite foreign to the purpose of this Introduction to quote every argument one by one; it is enough to note the fact that Hus has chosen, partly from the first and partly from the second part of Wyclif's De Eucharistia, the arguments which he sets forth in this part of his treatise.

In the third part he debates the question whether Christ can be seen in the Sacrament by bodily eyes in the very same manner as Wyclif. There are, however passages in which certain authors are quoted whose names do not occur in Wyclif, so far as I know. The fourth part — whether Christ can be touched in the Sacrament — is very like a repetition of the first chapter; and the fifth concerns the reception of the Body of Christ. In this place he has inserted the sentence with which Wyclif begins his treatise; but he does not draw his conclusions therefrom with the same acumen.

Wyclif, p. 11:	Hus, fol. CLXVI^b:
In qua materia dixi sepe populo quod in sacramento altaris est tria considerare, scilicet nudum sacramentum, sic quod non rem sacramenti, ut hostiam consecratam; secundo sacramentum et rem sacramenti ut verum corpus Christi et sanguinem, et tercio rem sacramenti et non sacramentum ut unionem Christi cum corpore suo mistico quod est ecclesia . . .	Pro quo sciendum quod in sacramento altaris est dare tria, scilicet sacramentum et non rem ut illud sensibile; Sacramentum et rem ut est corpus dominicum. Tercio rem et non sacramentum, ut est unio membrorum ecclesie.

We are thus in a position to prove the influence of Wyclif's Eucharistic doctrine upon Hus, which proof is confirmed by the statements of his contemporaries, both friendly and hostile; but we must admit that, like his later opponents, Stanislaus von Znaim and Stephen von Palecz, he did not hold to them very long. It is quite clear, from all his declarations in the Council of Constance, that he had abandoned them. He even denied that he had ever taught them; which, as we have already seen, is not exact. I have elsewhere given proofs to show that it was not the Calixtines — the moderate Hussites — but the extreme party of the Taborites, that took up the doctrine of Wyclif, abandoned by the former; they therefore appear as the only true Wyclifists.[1] They alone faithfully adhered to his beliefs concerning the Lord's Supper. Should information on the subject be required, it will suffice to peruse the great chronicles of the Taborites, by Johann Lukawecz and Nicholas Pelhrzimow.[2]

[1] Göttingische Gelehrte Anzeigen, 1889, Nr. XII. [2] Fontes rerum Austriac. I, tom. VI, p. 475 et sequ.

First of all it is Wyclif's own idea, repeated in the present treatise *De Eucharistia,* that "the people should be instructed in the doctrine of the Eucharist, so that they may not commit idolatry by worshipping the Host", which the Taborite priests express when they say:[1]

Notantes insuper multos circa materiam Eucharistie benedicte deficere statuerunt quod in materia sacramenti predicti sepius notabilis ponenda est differencia inter panem communem, panem sacramentalem et panem vivum aeternalem ac celestem, caventes ne scriptura que convenit quoad effectum tantum pani vivo, celesti ac eterno, applicetur pani sacramentali identice, *ne ex hoc populus in idolatriam prolabatur, honorem soli Christo debitum pani sacramentali,* tamquam sibi materialiter identificato, tribuendo; eciam ne scriptura sonans de pane sacramentali ad panem communem retorqueatur, et quod singulariter intellectus circa verba Christi dicentis de pane sacramentali: *Accipite et benedicite* .... sunt populo declarandi, ne ille panis corpori Christi materialiter identificetur (see below, Ch. VII); nec corporaliter, situaliter, hoc est cum omnibus proprietatibus tam essencialibus quam accidentalibus consequentibus ipsum idem corpus Christi in celo, in pane illo sacramentali fore affirmetur, vel carnaliter secundum conceptum Christi discipulorum retro abeuncium manducari credatur, vel per hec demonstrativa "hic" et "hoc" aliud quam panis et vinum demonstrari reputetur, vel quod tanta vino plenitudinis divinitatis ad sacramentum, quanta ad Christum credatur, hoc signanter adicientes quod in separando predictos singulos intellectus cavendum est, ne detur populo occasio sacramentum parvipendendi; magis autem exhortetur ut probatus et habens cum Christo pro posse in omni bono participium, simul secundum Apostoli sentenciam conveniens cibetur et potetur sepius cum reverencia Eucharistie sacramentum ad passionis Christi memoriam suam pigriciam excitando.

The doctrine of the Taborites as regards the Eucharist is set forth in 24 chapters, N° 4 of the first part of the Chronicles of the

[1] Fontes rerum Austriac. I, tom. VI, p. 487—488. The strictness with which the moderate Hussites kept to Wyclif's doctrine may be seen by the writings of Magister Johann Przibram, and especially by his *Professio fidei antiquae.*

Taborites.[1] I subjoin the points of greatest importance, wishing clearly to show that they are almost identical with the belief of Wyclif:

Sacramentum dominici corporis et sanguinis est signum ex divina institucione deputatum ad significandum efficaciter spiritualem nutricionem hominis in Deo, qua assistente vita spiritualis conservatur, et qua deficiente deficit, dicente veritate, Joannis VI: Nisi manducaveritis etc. ... Quod sacramentum cetera multipliciter excellens ex alibi declaratis expressum habet in evangelis fundamentum .... De quo istud ex fide scripture tenemus et corde sinceriter confitemur quod panis quem Christus in sua cena accipiens suis ad manducandum dedit discipulis ... reliquit memoriam sue passionis, *est in natura sua verus panis qui pronomine hoc demonstratur in hac proposicione sacramentali: Hoc est corpus meum.* Et cum hoc verum corpus Christi ... non identice de materiali identitate intelligendo, sed sacramentaliter, realiter et vere; qui propter sui habitudinem ad corpus Christi in sibi debita habendus est reverencia; et fideles ipsum venerantur non ut panis substanciam, sed de quanto, ut premittitur, est corpus Christi, cuius verum corpus in eodem esse veraciter sacramentaliter ac spiritualiter est credendum, non autem in omnibus proprietatibus tam essencialibus quam accidentalibus consequentibus ipsum idem corpus Christi in celo in dextera Dei sedens, nec ad sensum ponencium corpus Christi taliter ibi esse, quod ille modus presupponeret desicionem substancie panis et conversionem substancialem ipsius in corpus Christi, ad quod omnis fidelis in mente debet attendere, suspensa consideracione circa naturam materialis substancie sacramenti, cum sollicitudo fidelium vere adorando, genuflectendo et cogitando esse debeat in imitacione Salvatoris nostri et devocione ad eius corpus quod sursum est, et quod eciam modo predicto est in ipso venerabili sacramento. Et proporcionabiliter de sacramento calicis est senciendum.

It was on this very point that the moderate Hussites opposed the Taborites with the most decided contradiction. Their doctrine is as follows:

Inprimis credimus et tenemus .. quod Christus verus Deus et verus homo est in sacramento visibili Eucharistie secundum suam propriam

[1] Fontes rerum Austriac. I, tom. VI, p. 606.

naturam et *substanciam corpoream* et secundum eius naturalem existenciam eandem penitus in natura quam sumpsit de virgine Maria et secundum quam residet in celo in dextera Patris, cui in eodem sacramento honor cultus, genuflexione adoracione, luminum accensione et aliarum veneracionum exhibicione debet exhiberi.

It is quite clear that the quarrel between the Calixtines and the Taborites is especially on account of the doctrine of the Lord's Supper, which the latter absolutely refused to abandon. At the general synod of Prague (1444), they stated their position as follows:

Et ideo necessarium est circa hoc (sacramentum) evangelium maxime attendere et eius verum sensum scrutari seduccionem callidam diaboli in hoc summopere declinando, quia *Doctor Evangelicus* spiritu prophetico dicit, quomodocumque spuria vitulamina Antichristi precidantur, tamen non cessabunt iterum pullulare, nisi eorum radix fuerit suffossa, que est heretica seduccio circa Eucharistie sacramentum, *ad cuius seduccionis seclusionem, prout tactum est, noster labor fuit et est.*

And therefore, when the 'Magister' of Prague (a Calixtine), put the question to the Taborites:

An credimus quod ipse Christus est in Sacramento Altaris non solum spiritualiter per quandam graciam solam ab ipso corpore naturali Christi condistinctam, nec solum sacramentaliter et figuraliter, sed ultra hoc quantumcumque est Christus Jesus per resurreccionem suam gloriosus, spiritualis et divinus, veritate tamen sui corporis et natura permanente est in eodem sacramento:

They answered:

Istam proposicionem nos sacerdotes antedicti concedimus, sed non ad falsum sensum hereticorum nolencium concedere naturalem *distinccionem inter sacramentum altaris visibile et corpus Christi naturali.*

"Ex quibus verbis," they went on to say, "patet locucionem illam qua sacramentum sensibile suscipit predicacionem corporis Christi esse tropicam aut figurativam.[1] Et certum est propter terminos isti dicto nesciet meliores aptare terminos ad exprimendum naturam signi

[1] l. c. 777.

verum signati quam usi sunt isti antiqui et viri satis illuminati. Hinc *Doctor Evangelicus* in multis locis suorum librorum inculcat istum sentenciam et quasi concludens eam in magno *tractatu De Eucharistia* cap. IV scribit: Et qui ignorant istam predicacionem tropicam vel figurativam nedum male intelligunt doctores et decreta ecclesie . . .

Wyclif's 'work on the Eucharist' was evidently the text-book of the Taborites, from which they provided themselves with arguments in their quarrels about this question.

That this book was at the time most famous in Bohemia both among those friendly and those hostile to his doctrines, is indubitably proved by a work of Johann Przibram, a moderate Hussite, and (like most of them) an ardent opponent of Wyclif, entitled *Professio fidei antique,* in which he engages in a great controversy[1] with the Taborites. Writing in defence of the worship of relics, he has these words:

Et si his credere nolunt, saltem credant suo magistro Wicleph, qui *tractatu magno de Eucharistia* capitulo IX sic dicit: Sed ideo adoramus imagines nude ut signa: Deum autem debemus quantum sufficimus adorare.[2] Et infra: Conceditur ergo quod reliquie, imagines et sacramenta sunt cum prudencia adoranda. Ille ergo qui sciet suspendere consideracionem signi sensibilis et appendere communem intencionem et affeccionem in creacione imaginis, modo quo clericus suspendit scripturas concipiendo sentenciam, ille, inquam, adoraret latria Deum in illo signo.

The same author also formally declares war against the Wycliffian doctrine of the Lord's Supper, as expounded in the book *De Eucharistia.*[3]

Item, profiteor fideliter quod non placent mihi articuli Joannis Wycleph . . . primo cum dicit quod nunquam creditur secundum Augustinum vel aliquem ex hoc catholicum credere vel tenere corpus Christi habuisse in Eucharistia existenciam singularem in sua essencia.

Item, quod corpus Christi non est secundum se in sacramento. Item, quod corpus Christi est non corpus Christi in sacramento. Item, et sic videtur corpus Christi post ascencionem nedum non

[1] Cochlaeus, Historia Hussitarum, pp. 501—547. [2] Ib., p. 521. [3] Compare the interesting details in the Chronicles of the Taborites, p. 594 et seq.

moveri in terris nec esse, sed virtus sua est per totum mundum. Item, sicut corpus Christi non est essencialiter in hostia, sic non est aliquid essencialiter ibidem. Item, corpus Christi non est essencialiter in sacramento sed in celo. Item nullo istorum modorum corpus Christi est in sacramento, nec essencialiter nec substancialiter nec corporaliter. Item, non sunt fingenda miracula sine patencia racionis . . . Item non admittitur quod eadem materialis essencia sit simul secundum naturam suam per diversa loca. Item, sicut enim Deus non potest facere eandem rem in numero esse simul per diversa instancia, sic non potest facere eandem essenciam materialem esse simul per diversa loca, nec diversas substancias materiales esse simul tempore per eundem locum adequatum. Item, quod repugnat idem corpus esse sic substancialiter per multa loca. Item, quod fidelis theologus, eciam laicus, non crederet predicanti quod corpus Christi est septipedale in quacumque parte hostie . . . Item, falsum est quod corpus Christi habet existenciam corporalem in sacramento. Item, quod invaluit error quo generacio signorum gravi corde nititur trahere corpus Domini quod sursum est secundum suam substanciam versus terram . . . Item, quod corpus Christi non est hic in sacramento secundum substanciam sed sacramentaliter et in signo . . .

Item, profiteor pie et religiose quod mihi non placent articuli isti eiusdem Johannis Wicleph: primo, quando dicit: Hic sepe dixi quod nec Deus nec homo potest facere accidens sine subiecto. Item, indubie sunt cuncti heretici qui hoc pertinaciter defendunt, scilicet in sacramento altaris accidens esse sine subiecto. Item, inter omnes hereses que unquam pullularunt in ecclesia sancta Dei non fuit nefandior heresis quam ponens accidens sine subiecto esse hoc venerabile sacramentum. Item, revera papa Innocencius et eius discipuli possent cicius facere multos fideles credere quod ipsum sacramentum sit caput asini vel quecunque substancia alia nominanda (subaudi quam accidencia stare ibi sine subiecto). Item, revera nec prophete Baal de quibus III Reg. XVIII . . . fuerunt magis heretici idolatre quam sunt tales (subaudi ponentes in sacramento altaris accidencia sine subiecto . . .) Item, ex istis probabiliter convincitur quod inter omnes hereses que unquam de sacramento altaris surrepserunt, heresis de eius quiditate qua fingitur quod sit accidens sine subiecto vel talium aggregacio est magis subdola et blasphema.

Are not all these articles taken word for word from the present tractate *De Eucharistia?*

A certain Lollard, named Peter Payne, escaped from England to Bohemia. Bohemian authors mostly call him Petrus de Anglia, the Germans, Peter Englisch.[1] All his life he remained a faithful follower of Wyclif and most fearlessly defended his master's doctrines against all adversaries, even against Johann of Przibram.[2] The latter says of him: "I do not approve of the endeavours in defence of Wyclif made by 'Magister' Peter of England, that foreigner in Bohemia; for he attempts in every way to defend the writings of John Wyclif, particularly in the question concerning the body of Christ. I especially disapprove of those writings in which Peter Payne, following the spirit and even the very words of Wyclif, denies that Christ's body is truly and really in the Sacrament of the Altar.[3]

"Nor," continues Przibram, "can I assent to those statutes of the Taborite priests that have this year been promulgated, in which, following the example of Peter Payne and John Wyclif, they admit the doctrine of the latter about the Eucharist, and especially uphold the pernicious tenet that in the Sacrament there remains material bread."[4]

"I also dissent from the short treatise on the body of the Lord, written by Nicholas of Pehlrzimow, the so-called bishop of the Taborites, in which he admits as true the opinions of Wyclif and Payne."[5] The substance of this treatise is known; Nicholas sent a copy to Peter of Chelczicz. It is quite true that it contains the pure doctrines of Wyclif. The treatise is in the MS. of the Chapterhouse, Prague (Cod. D. 119).[6]

Johann of Przibram also quotes two works of Martinek: Ille predicavit et scripsit in literis quod sacramentum Eucaristie est supremum

[1] Lechler, Johann v. Wiclif transl. by Lorimer p. 455 [2] Defensio Johannis Wiclephi contra Johannem de Przibram. Cod. Pal. Vindob. 3935, N° 9 et 4323, N° 7. [3] Scribit conformiter in sensu et in verbis cum Johanne Wicleph, dicens quod corpus Christi non sit veraciter et realiter in sacramento altaris. [4] Item, non placent mihi scripta statuta plurima sacerdotum Thaboritarum . . . sequendo Petrum Anglicum et Joannem Wicleph, approbant Wiclephi sentenciam de corpore Christi. [5] Qui sequitur Wiclef et Petrum Anglicum. [6] S. S. rerum Austriac. I, tom. VI, pp. 822—833.

idolum demoniosissimum, et magistros (the Calixtines of Prague) extollentes fidem sacramenti appellabat maximos seductores.[1] There is no doubt that Martinek also takes Wyclif's standpoint; but he carried its consequences to the extremest limits and suffered at the stake for it, together with his companion Procopius, at Raudnitz.[2]

Johannes of Przibram has inserted in his "Apologia" the Articles of Johannes of Saacz.[3] He says of this personage that of all the Taborite priests, he was best acquainted with the writings of Wyclif, and that be was a most zealous adherent to his tenets (Secuntur articuli Joannis de Zaacz, Theotonici [Němec], viri inter omnes sacerdotes Taborienses in libris Wicleff plus provecti et eius doctrinis et sentenciis sollicicius applicati). Johann of Saacz borrowed the works of Wyclif from Payne; he studied them and taught the Taborite Bishop and other priests of the sect; thus becoming the first teacher of all these heresies. In his first treatise, written in the Latin and the Bohemian language; he follows Wyclif word for word; and from this treatise the Bishop drew the matter (tractatulum in quo secutus est sentencias Wycleff de verbo ad verbum; a quo perversus episcopus traxit pene omnes sentencias una cum verbis in unum suorum tractatulorum, ut ego reperi per proprium oculum)."

The absolute exactitude of Johannes von Przibram's appreciation is sufficiently attested by a few 'articles' of Johannes von Saacz.

Heresis latissima, plena idolatria, que dicit Christum substancialiter et corporaliter secundum naturale corpus, quo in celo dimensionabiliter residet, esse in sacramento altaris. Stolida heresis que negat panem manere post consecracionem. Heresis asserens quod panis transsubstanciatur in carnem Christi naturalem . . . .

Et ex hiis omnibus patet quomodo Johannes Theutonicus post Wiclef et Anglicum auctor heresium primarius concordat in verbis

[1] Item, non placet tractatulus Martinconis duplex, uterque repletus heretica blasphemia venerabilis sacramenti. [2] Articuli Martinconis F. F. rer. Austriac. l. c. 818—830. [3] Cochlaeus, Hist. Huss, p. 544: "Item, non placet tractatulus Johannis Teutonici heretici de Corpore Christi, latinus et vulgaris; qui pene de verbo ad verbum sequitur verba et sentenciam Johannis Wicleph et Petri Anglici." The Articuli of Johannes von Sacz Teutonici are in F. F. rer. Aust. l. c., p. 824 - 827.

et in sentencia cum episcopo et ambo similiter in dogmate Wicleff perversissimo.

Finally, Johannes von Przibram quotes the treatise of a certain anonymous writer, which begins with the words: *Nota duo queruntur.* It too belonged to Wyclif's school, and agreed with his principles even to the extent of copying his very expressions.[1]

We may here come to a close. It is quite obvious that Wyclif's doctrine of the Eucharist kindled a great conflagration, and became the source of a rich literature, to which, though but in a very superficial sketch, I was obliged to point. Hitherto it has been too much the custom to seek for other sources of the theological creeds of the Hussites and Taborites, and to set aside him to whom alone they owed their being — John Wyclif.

4. Date of the treatise 'De Eucharistia'.

It appears from Mr. Matthew's researches, which I have already noticed, that it was undoubtedly the work of one of the four last years of Wyclif's life. But it is by no means easy to fix an exact date for its production, for there are no indications in the MS. itself to guide us. We may say with more or less precision that the treatise *De Blasphemia,* which also deals with the doctrine of the Lord's Supper, was written after it, for it is quoted in this work. It is possible to come to a more definite answer, if we observe how Wyclif deals with the subject of the Eucharist in his *Sermones,* in which we here and there find passages that agree almost exactly, word for word, with the reproductions of the same to be read in *De Eucharistia.* Now it would be absurd to suppose that Wyclif copied his own writings; therefore the only hypothesis on which we can fall back is that they were written at the same time; and that alone can account for their great similarity, both in matter and form. So we may say that our tractate was written at the

[1] "Item, non placet tractatulus cuiusdam, qui incipit: *Nota duo queruntur: Primum, quid sit sacramentum*; quia falsus et hereticus est, qui pene in forma sequitur Wiclephi argumenta et sentencias, et verba erronea." Cochlaeus, Historia Hussitarum, p. 544.

time when Wyclif's *Sermones* were put in their present form. The passage that we subjoin is a very exact counterpart of one in the third part of the *Sermones*. Let an extract from Sermon XXV be carefully compared with its corresponding passage in De Eucharistia; they will be found to agree word for word. For instance:

De Eucharistia, p. 325.	Sermon. III, 25, p. 194.
.... Affectus in nostris benediccionibus est perversus sic quod Deus prelatis contrariis maledicit suis benediccionibus et econtra.	Et propter istam benediccionem crudelem dicunt quidam quod benediccio sacerdotis tam maioris quam minoris plus quam eius malediccio est timenda. Si enim Deus maledicit suis benediccionibus et longe plus timenda est Dei malediccio.

If we examine this sermon carefully, we shall find in it the fundamental idea of *De Eucharistia*. For instance, the following sentence: Teneamus igitur fidem antiquam quod hoc sacramentum sit in natura sua panis aut vinum et sacramentaliter vel mistice corpus Christi aut sanguis, sicut dicit decretum antique Romane ecclesie De Consecracione, dist. II: *Ego Berengarius*. Sic enim dicit Apostolus, qui accepit sensum suum a Domino etc. is to be found several times repeated in *De Eucharistia*, with but slight changes at the utmost. There are many other such passages, identical both in that sermon and in *De Eucharistia*. I shall cite one other passage, because it seems not without importance in the question of the date of the work. In Sermon 54, III Part of *Sermones* (p. 471), Wyclif says:

In ista materia asserui propter raciones multas consimiles tamquam probabile quod hoc sacramentum spiritualiter et realiter est corpus Christi aut sanguis et interrogatus ulterius concessi quod ipsum sacramentum est naturaliter substancia panis aut vini materialis. Nunc autem taceo hec duo nomina 'substancia' et 'materialis', non quia credo illa nomina dissonare naturaliter a veritate rei predicte, sed quia non video ad quid cum istis nominibus oneraretur ecclesia. Ideo remaneo in verbis brevioribus in fide scripture expressis, concedendo quod hoc sacramentum est panis quem frangimus. Et sic dicit Apostolus qui accepit sensum a Domino . . .

It thus appears that he uses the terms 'substancia' and 'materialis' only in his former writings, and we may justly expect that in the

productions of a later date he will not employ those expressions. Now this is the case in *De Eucharistia;* he nowhere thinks of bringing them in. We may therefore conclude that *De Eucharistia* was written before 1382—1383.

5. The transmission of the text in manuscript.

The treatise De Eucharistia exists entire in three MSS. of the Vienna Hofbibliothek and two MSS. of the Prague University Library.

1. Cod. Pal. Vindob. 3927: old number CCCLXXXVI (A); XVth Century. Described with full details by Buddensieg.[1]

Contains exclusively Wyclif's works, as follows:

1. De concordacione fratrum (1^a—3^b).
2. De ordine christiano (3^b—5^b).
3. De confessione (3^b—8^a).
4. Deteccio perfidie sectarum Anticristi (8^{ab}).
5. De gradibus cleri (8^b—9^b).
6. De demonio meridiano (9^b—10^b).
7. Epistole, prior ad archiepiscopum Cantuariensem, altera ad papam Urbanum (10^b—11^b).
8. Responsio ad argucias monachales (11^b—24^a).
9. De quatuor imprecacionibus (24^{ab}).
10. De amore (24^b—25^a).
11. De fundacione sectarum (25^a—36^a).
12. De perfeccione statuum (37^a—43^a).
13. De fide catholica vel de ecclesia (43^a—51^b).
14. De Symonia (53^a—74^b).
15. *De Eucharistia* (77^a—123^a).

2. Cod. Pal. Vindob. 3932 (XVth Century); old number CCCLXXXVIII (B); already minutely described by Lechler in his edition of the Trialogus (24—25) This MS. also contains exclusively works by Wyclif:

1. Trialogus (1^a—72^b).
2. Dialogus (72^b—92^a).

[1] Polem. Works of Wyclif, v. I, p. XLIII.

3. Sermones mixti (92^b—152^b).
4. De sex iugis (152^b—155^b).
5. Enumeracio eorum que regi in clerum competunt (155^b—156^a).
6. *De Eucharistia* (157^a—207^b).
7. Sermo "Mulierem fortem quis invene et?" (207^b—209^a).
8. Index operis sub 6.[1]

3. We have also to thank Dr. Buddensieg for a description of the Cod. 1387 of the Hofbibliothek, Vienna (C).[2] Like the p. XLIX preceding, it contains only writings of Wyclif:

1. De Eucharistia.
2. De Eucharistia, tractatus parvus.
3. De Trinitate.
4. De Incarnacione.
5. Epistole.
6. De octo questionibus.
7. De illo qui in Spiritum sanctum peccat.
8. Litera parva ad quendam socium.
9. De mendaciis Fratrum.
10. Descripcio Fratris.
11. Conclusio de officio regis.
12. De quatuor imprecacionibus.
13. De solucione satane.
14. De purgatorio.
15. De clavibus ecclesie.
16. De tribus partibus ecclesie.
17. De sentencia incarcerandi fideles propter excommunicacionem.
18. De vaticinacione.
19. De dotacione ecclesie.
20. Speculum secularium dominorum.
21. De paupertate Christi.
22. Ad parliamentum regis.
23. Super Matthaei XXI.

[1] Cf. Tabb. codd. manus. Vindob. IV, 119, 121. I have left out the Index in the following publication, because it is insufficient for practical use. [2] Pol. Works, p. XLIX.

24. De Antichristo.
25. Dialogus.
26. Trialogus.

Dr. Herzberg-Fränckel seut us the three Vienna MSS. in one copy, with the different collations. The letters A, B, C, by which I have called the MSS. does not in any way refer to their respective value. I only chose this lettering because compelled to do so by the nature of the copy and collation. C's text is the best of the three MSS. in so far as it corrects the mistakes of the two former. The Vienna MSS. form a separate group from those of Prague. The numerous mistakes of A and B which are corrected by C, are mostly wanting in the latter.

4. The tractate *de Eucharistia* is to be found besides in a paper folio MS. (numbered D) in the Prague University Library (IV. D. 22) that contains: (1) Wyclif's Summa Theologica, (2) De mandatis divinis (130^{aa}—207^{ab}) Each page is divided into two columns; there are no marginal notes nor abstract of contents. The MS. was written out by Andreas of Kourím (a town in Bohemia), in the years 1404—1405; for at the end of the first treatise we find the following words: "Et sic est finis huius decalogi feria quarta post festum sancti Matthie apostoli sub anno domini Millesimo Quadringintesimo quinto per manus Andree de Gourym finitus."

5. Another MS. (E) small 4to, is also to be found in the University Library (XI. E. 3) This volume contains a great many treatises by many different hands, certainly of the XVth Century. *De Eucharistia* begins on folio 15^{a}, ending at 54^{a}, and was copied in a very cramped and illegible hand, in 1460 as is stated on 54^{a}, at the end of this treatise: "Amen, &c. I X^{0} dominica post Omnium Sanctorum Deo gracias. Explicit tractatus mayor de Eucharistia Magistri Johannis W. Sequitur minor de Eucharistia eiusdem." This MS. has been described by Buddensieg, in his preface to John Wyclif's polemical works (Leipsic 1883), pp. LIV—LVI. There are no marginal notes in this manuscript either. One of the two Prague MSS., E gives the best and most reliable text of all the five. I had the advantage of a most careful collation of the two last by Mr. Patera in Prague.

6. Other works on the Eucharist; their transmission in manuscript and intrinsic worth.

Beside the Tractatus de Eucharistia maior, we find the Tractatus minor, known to Wyclif's contemporaries. It was, together with the larger treatise, condemned to be burned in Prague. As it has been comparatively lately (in 1858) reprinted by Shirley in the Fasciculi Zizaniorum, there is no need for a new edition at the present time. We should remark that the contents of both treatises agree in all points of importance, and the subject is only dealt with in the lesser work in a more concise and more popular style. It is the same as 2ª 2° of Shirley's Catalogue: De Eucharistie Confessio; and 22: De Eucharistie conclusiones quindecim (Fasciculi Zizaniorum, p. 105—106).

Shirley mentions (N° 22) a longer treatise of Wyclif, under the title: *Questio ad fratres de Sacramento altaris;* it is to be found in the MS. III. G. 11 of Prague University. He justly remarks that he is not sure whether that is not rather five short treatises than a single one. Only the first chapter — 28 lines in all — treats of the Sacrament; the few notes to be seen come, in all probability, from the pen of a Bohemian Wyclifite. The following pages deal with very different subjects: first there is an explanation of the words, "Personarum accepcio", and then an exposition of the sentence: "Scriptum est, sterilem non pavit et vidue non benefecit." Three problems are then propounded and solved: Whether we may believe in the Pope; whether any one can be saved without having confessed to a priest; and whether any of those drowned in the Red Sea with Pharaoh's army was saved. This is the work, not of Wyclif, but of Hus, and is known under the title: "Tractatus de tribus dubiis factis in Holomucz que idiote asserunt pro vero et tamquam fidem anno 1412. Incip.: Quia dubitantibus sanum est consulere. Explicit: abscondita tenebrarum.

It is quite otherwise with the tractate *De Penitencia sive de Confessione;* the latter title being more appropriate than the former, as we have seen that only the first of the six chapters refers to the Eucharist. This treatise is on the contrary the development of Wyclif's doctrine of the sacrament of Penance in general, and of Confession

in particular. His opinion of auricular confession is already made known by his lesser tracts and his sermons, and the subject needs no further explanation here.

The work has been transmitted to us in six MSS.

1. Cod. Pal. Vind. 3927 (A): vide supra, p. LXII.

2. MS. of the Gersdorf Library, Bautzen. M. St. 80.7. (B); the MS. dates from the middle of the the XVth century, and contains, besides this treatise, various Hussite tracts. It once belonged to one Wenceslaus de Çzaslavia. Amongst those of Hus' writings that are to be found there, we ought to mention his defence of Wyclif's *De Trinitate*. The MS. also contains an opuscule of Peter Payne. It is entitled: Pro solucione novem articulorum.

3. Cod. 1337 (C). Described by Buddensieg, Wyclif's Pol. Works, Introduction, pp. XL—XLII.

4. MS. of Prague University, 3 G. 11 (D). It is the same MS. as has already been mentioned, out of which Mr. Matthew has given us the 'Gesta cum Richardo Wyche'.

5. Cod. Pal. Vind. 3930 (E). See Buddensieg, Pol. Works of W. I, p. XXXVIII.

6. Cod. Pal. Vind. 4527 (F). See Buddensieg, Pol. Works I, p. XXXIII—XXXVIII.

The various readings are on the whole of no very great importance. After having copied D and collated the Vienna MSS. I had at my disposal Buddensieg's copy of the Bautzen MS. Thus the present edition is made from the whole of the material at hand in manuscript.

7. The Edition.

As regards the principles have followed in editing the following works, I must refer the reader to my introduction to De Ecclesia and the separate volumes of Sermons.

I have once more been so fortunate as to be aided by Mr. Matthew, who, whenever any information is required concerning the subject, is truly indefatigable. Herr Director Buddensieg also gave me advice and valuable help; and Dr. F. J. Furnivall, Founder of

the Society, did not fail to urge me onwards in my work. May he succeed in bringing to a successful end all the labours of the Wyclif Society!

For the sending of the MSS. I must thank the Director of the Hofbibliothek, Vienna, and the Librarian of Prague University.

Czernowitz, October 26th 1890.

J. Loserth.

PROLOGUS.

Sentencia tractatus de Eukaristia in compendio sic habetur: Capitulum primum premittens distinccionem trimembrem de rebus huius sacramenti solvit tria argumenta paganica. Secundo recitat tria argumenta fidelium et dissolvit. Et ponendo distinccionem inter esum corporalem et spiritualem obicit quod homo videt corpus Christi in sacramento oculo corporali, et solvit. Secundo obicitur per hoc quod multi sancti doctores crediderant quod sensierunt corpus Domini in Eukaristia; et solvendo narrat quomodo finguntur miracula et quomodo populus ex ignorancia consequencie facte de miraculis est seductus. Tercio obiciendo per hoc miraculum narratum a beato Gregorio dicit quod per hoc non docetur quod hostia sit corpus Christi nec quod ille de quo fingitur miraculum propterea fuit sanctus. Et probat tripliciter quod homo non videt corpus Christi in Eukaristia oculo corporali et discurrit per alios sensus deducendo ad inconveniens, concesso quod corpus Domini sacramentaliter senciatur. Ulterius probat quadrupliciter ex testimonio sanctorum et legum ecclesie quomodo corpus Domini manet invisibiliter in hostia consecrata. Finaliter obicit contra hoc tripliciter per leges ecclesie quod corpus

Contents of the book: Chapter I.

1. *Prologus.* Codd.: deest. Addidi. 3. Codd.: *capitolum;* D: *divisionem.* 7. C: *escam corporalem.* 8. ABC: *Christi* deest. 10. D: *sentirent;* ABC: *sencierunt;* ib. ABC: *Domini alias Christi.* 11. C: *mirabilia;* in marg. alia manu: *miracula.* 12. Codd.: *commune facte.* Correxi. 15. C: *per* in marg. alia manu. 17. D: *fuerit;* ib. D: *probatur.* 21. D: *probatur.* 24. C: *tripliciter* deest.

Domini est ibi sensibile. Et dissolvit, primo per decretum pape quomodo agendum est effuso sanguine de calice, secundo per confessionem Beringarii, et tercio per decretum Jeronimi; et solvit per duplicem maneriem predicandi.

Chapter II. Capitulum secundum narrat triplicem sentenciam de quidditate hostie consecrate, quarum prima dicit quod est quantitas, secunda quod est qualitas, et tercia quod est panis et vinum. Et obiciendo contra duas priores quomodo se ipsas destruunt declarat tripliciter quomodo tercia fuit sentencia Romane ecclesie. Quam confirmat tripliciter supra priorem sentenciam in hoc quod plus concordat racioni, sanctis doctoribus et scripture; de sanctis doctoribus allegat triplex testimonium positum in decretis. Quantum ad testimonium scripture notat sex loca in quibus fit mencio de hoc sacramento. In quorum quatuor fit mencio de eius institucione; et sic concludit quod decretum ecclesie in Beringario est tenendum. Sed obicit per hoc, primo quod videtur dictum decretum contradicere sibi ipsi; et dissolvit notans distinccionem inter predicacionem ydempticam et tropicam, in quo exponit textum Apostoli I. Cor. X°, 16, declarans quod ipse vocat hoc sacramentum *panem et calicem;* secundo obicit per hoc quod videtur corpus Christi debere nunc vocari panem et vinum, cum scriptura sacra sic loquitur. Et solvit ponens primo exemplum de logica beati Bernhardi concedentis quod manus quibus Deus formavit celum et terram fuerunt crucifixe. Secundo ostendit ex scriptura Genes. VI°, quod non licet nobis tales conclusiones elicere; et exponendo scripturam docet secundum quam mensuram debent concedi dicta doctorum et quomodo in periculosa

5. D: *meneriem.* 7. D: *de quantitate hostie.* 11. E: *sentencia fuit.* 19. C: *ecclesie* in marg. alia manu. 21. AB: *distinccioni;* D: *divisionem.* 23. E: *ponit;* ib. E: *exemplum Apostoli;* ib. Codd.: *Cor. X.* 26. C: *vocare.* 29. B: *sunt crucifixe.* 30. ABCE: *ostendunt;* ib. D: *Gen. d°.* 31. D: *tales questiones.* 33. E: *dicta sanctorum;* ib. D: *in* deest.

materia de Eukaristia est loquendum. Tercio et ultimo obicit quod novella ecclesia ponit transsubstanciacionem, et antiqua ecclesia eque vel magis autentica ipsam negat. Et diffuse prosequitur de nomine transsubstanciacionis et declarat cui ecclesie pocius est credendum.

Capitulum tercium declarat per sex argumenta quod transsubstanciacio non est fundabilis in scriptura. Posterius declarat per octo argumenta quod accidencia non possunt per se esse. Et tercio recitando doctores dat viam ad eliciendum conclusiones mirabiles. Primum argumentum prime partis fundatur super isto quod Deus inprovide sic mutaret. Secundum argumentum fundatur super hoc quod tunc annichilaretur substancia panis et vini; quod probat multipliciter consequenter. Et quantum ad secundum punctum deducit per multa media philosophica per deduccionem ad inconveniens et per multiplex testimonium Augustini quod nullum accidens potest esse sine subiecto; et arguendo doctores novellos obicit per Hugonem de Sancto Victore et solvit. Et ex ista varietate elicit tres conclusiones mirabiles et finaliter dat sensum ad quem doctores sancti et decreta debent intelligi. Chapter III.

Capitulum quartum declarat, primo quomodo verba Christi quibus hoc sacramentum conficitur figurative debent intelligi, secundo quomodo Christus habens nobiscum multiplex esse humanitus quietabit beatos visione corporali post diem iudicii, et tercio quomodo est in sacramento altaris dispariter ab esse quod habet in aliis sacramentis, et quomodo hoc sacramentum tripliciter differenter alia antecellit. Secundo principaliter movendo tria dubia prosequitur primum, Chapter IV.

1. D: *de ultimo.* 5. B: *est pocius.* 13. AB: *mutaret sic mutaret.* 21. D: *beato Victore,* 22. ABCD: *ranitate.* 27, 28. DE: *nobiscum habens.* 28. B: *duplex esse.* 30. D: *est* deest; C: *in* deest. 32. E: *differente;* ib. AB: *alia* deest. 33. D: *tercio dubia.*

quod querit de veritate verborum sacramentalium, quando proposicio est vera et quare non debet concedi quod quelibet creatura est Christus, et quomodo nulla forma verborum est ad confeccionem Eukaristie necessario requisita, et quomodo quatuor evangeliste variant, et quomodo ecclesia in multis locis dat quintum modum variandi, et quomodo postpositis ritibus est ad sentenciam attendendum. Tercio principaliter obicit tripliciter et dissolvit, primo quomodo non sequimur Christum conficiendo et sumendo hostiam in prandendo, secundo obicit per hoc quod Christus fregit panem antequam consecravit. Et dissolvit narrans causam triplicem quare Spiritus Sanctus sic variavit in suis evangelistis et quare singulariter in benediccione calicis fit mencio de testamento. Et tercio obicit per hoc quod laycus videtur posse conficere; in qua materia distinguit de posse, explanat sentenciam beati Ambrosii, et descendendo ad tres opiniones quas recitat ecclesia III° Decretalium invehit contra illas et preponit sentenciam Romane ecclesie ex sanctitate et facto Beringarii, et redeundo declarat quomodo oportet precognoscere questionem quid est de hostia antequam noscantur due alie questiones, et sic ostendit quod non tantum valet missa vel hostia sacerdotis reprobi ut devoti.

Chapter V. Capitulum quintum replicat de locucione tropica secundum modernos doctores et solvit. Secundo replicat per doctores antiquiores et solvit, ita quod tangit primo Scotum, Henricum et dominum Armachanum, ubi docet tripliciter quod hoc decretum *Ego Beringarius* non est abrogatum. Sed post tan-

1. D: *quod quesit.* 2. D: *qualiter proposicio;* ib. D: *et qualiter.* 6. C: *et* in marg. alia manu; ib. D: *quo ecclesia;* ib. BCD: *ecclesia que.* 7. D: *ritibus* deest. 10. ABDE: *sequitur.* 13. D: *qualiter Spiritus Sanctus;* ib. D: *se variavit.* 14. D: *et qualiter.* 15. *calicis;* E: *in aliquo.* 20. D: *proponit;* ib. E: *Romane curie.* 22. AB: *questionem* deest. 25. ABC: *sacramentis* (error ut videtur legentis); ib. B: *vel devoti.* 27. C: *et solvit* in marg. alia manu. 29, 30. BCD: *Ardmachanum;* E: *Ardmacanum.* A in marg. alia manu: *Armichanum.*

guntur alii doctores provecciores, primo Petrus Lombardus, ubi ostenditur quod ipse non repugnat huic sentencie, et tollit evidenciam Bonaventure et solvit, declarans quid concluditur ex dictis multis sanctorum et decreti quod Eukaristia est panis et vinum sacramentaliter consecrata. Secundo replicat per Anshelmum et declarat ex testimonio suo et racionibus quod accidens non potest esse sine subiecto, et ostendendo quid Augustinus sentit de quantitate declarat quomodo ista via magnificaret ulterius Dei potenciam ponendo hostiam infinitum magis gloriosam quam modo sompniat, et quomodo error istius materie induxit in multos alios errores. Quarto obicit per hoc quod multi sancti canonizati moriebantur in ista fide de Eukaristia. Et allegat sanctum Thomam probantem quod via dicens panem remanere post consecracionem est incompetens, inpossibilis et heretica, et primo tollit evidenciam ex testimonio triplici quod non probatur multos sanctos in ista fide de Eukaristia decessisse. Secundo dicitur probabiliter, quod multe sancti Thome sentencie sunt corrupte. Tercio declaratur tripliciter quod non est de substancia fidei credere quod post benediccionem non remanet substancia sacramenti et colorat concordancias decreti Nicholai II[i] et decretalis Innocencii III[ii] in hac parte. Quarto infringitur trimembre argumentum per quod sanctus Thomas videtur probare incompetenciam huius sentencie. Quinto probat sextupliciter falsitatem porismatis, per quod nititur Thomas probare inpossibilitatem huius sentencie. Sexto obicitur tripliciter contra evidenciam hereticantem sentenciam

1, 2. ABCD: *Lumbardus.* 4, 9. *quid;* rectius: *quod.* 5. D: *ac vinum.* 5, 6. D: *sacramentaliter confectum.* 9, 10. E: *ostendit quomodo.* 11. C: *hostiam* in marg. alia manu; ib. *infinitum;* D: *in singulari.* 13. ABC: *Tercio obicitur.* 16. B: *panem* deest; ib. D: *se manere.* 17. B: *et incompetens.* 22. B: *declarat.* 24. B: *remaneret;* C: *remaneat;* D: *manet.* 27. ABCD: *sanctus* deest; ib E: *improbare.* 28. C: *tripliciter.* 29. ABCE: *porisomatis;* D: *perisomatis;* ib. D: *intelligitur Thomas.* 29, 30. E: *improbare.* 30. DE: *obicit.*

istam et declaratur quam irreligiose procedit ista secta in condempnando sentenciam quam ignorat.

Chapter VI. Capitulum sextum declarat quomodo homo dignificabit se ut communicet sacramento; et primo declarat quomodo oportet quod habeat habitus et opera virtuosa. Secundo descendit ad tres virtutes theologicas quas oportet omnis habere, et narrat quomodo ipse verse sunt in vicia. Tercio descendit ad actus, narrando quod quatuordecim secundum exposicionem beati Gregorii in esu agni paschalis fuerant; quod mirabiliter prodesset fidelibus sacramentum Eukaristie memorando. Quarto obicit tripliciter et dissolvit, primo per hoc quod in legendis et lege ecclesie canitur quod sacramentum sit accidens sine subiecto; et solvendo declarat ex testimonio Augustini quomodo se homo habebit ad talia docens triplici medio, quomodo cultores accidencium reduci poterint ad ecclesiam primitivam. Secundo obicit per hoc, quod sacerdotes sunt nimis fragiles ad celebrandum nec habet hostia virtutem ad peccata tollendum ac graciam acquirendum; et solvit declarans quomodo in ista materia populus est delusus. Tercio obicit per hoc quod errantes in ista materia forent puniendi tanquam heretici, quod tamen declarative concedit, dicens quod variacio opinionum in ista materia prenosticat opiniones plurimorum criminum et virtutum, et descendit ad opinionem triplicem et usum ecclesie Anglicane et invehit contra illas ex testimonio Rabani et aliorum, eliciens quid cultores talis accidentis prenosticant.

1. BCDE: *declarat.* 2. D: *quam ignorat* deest. 3. ABC: *Sextum capitulum.* 4. A: *convincet* in textu; *communicet* in marg. 7. *omnes;* DE: *omnino.* 8, 9. D: *narrando quod* deest; E: *quod* deest. 10, 11. AB: *monstrabiliter;* A in marg. alia manu: *mirabiliter.* 14. ABDE: *canetur.* 16. E: *homo se;* ib. B: *habit;* ib. D: *triplici modo.* 17. D: *poterunt.* 19. *sunt nimis;* E: *cernimus.* 20. *hostia;* DE et C in marg.: *Eukaristia.* 21. C: *requirendum.* 22. D: *illusus.* 23. B: *materia* deest. 23, 24. *tamquam;* E: *sicut.* 26. E: *et criminum; virtutum* deest. 29. B: *quod cultores.*

Chapter VII.

Capitulum septimum introducit materiam de ydemptificacione; contra quam arguit septempliciter, et arguit pro ydemptificacione, primo pro idemptificacione individuorum in specie et genere, et dissolvit. Secundo replicatur per hoc quod hoc sacramentum est uni una qualitas et alii alia; et dissolvit negans illud, declarans quod qualitates non poterunt per se esse ex parte qualitatum anime. Et solvit tria argumenta, declarans multipliciter quomodo accidens varie denominat. Et tercio ostendendo quomodo Deus videtur declarat novem genera visionum. Et solvit quatuor obiectus quibus suadetur Deum videri oculo corporali. Quarto solvit tercium obiectum factum pro ydemptificacione per hoc quod panis fit corpus Christi, ubi declarando sensum istius ostendit qualis est virtus sacramenti et quomodo non sufficit facere panem esse idem corpori Christi. Et ultimo solvit quartum obiectum de inpanacione, exponendo primo et colorando posicionem; secundo narrat originem huius vie et quid sibi contingit ac quam sinistre glosantur dicta sanctorum et leges ecclesie ex ista infecta radice. Et tercio probat tripliciter quod sentencia ista de inpanacione est heretica, primo quia scriptura sacra et sancti doctores in verbis asserunt, ut allegant beatum Augustinum dicentem quod panis est corpus Christi, secundo per hoc quod quidditas panis non potest esse ydemptice quidditas carnis, et tercio per hoc quod ecclesia non est difficultata in fide sine magna racione; sed non est racio, ymmo inconvenientis multiplicis implicacio ponendo inpanacionem. Et exponit decretum ecclesie quod videtur

2. E: *arguitur.* 2, 3. Codd.: *septempliciter secundo arguit.* Correxi. 3, 4. B: *primo — ydemptificacione* deest; D: *pro ydemptificacione de ydemptificacione.* 4. E: *in genere et specie.* 5. E: *replicat*; ib. DE: *quod illud.* 10, 11. D: *ostendit .... et declarat.* 12. D: *abiectus.* 16. AB: *facere* deest. 18. D: *obiectum et.* 18, 19. A: *colorando peccatum.* 20. H: *quid sit;* D: *contingit.* 24. ABCD: *allegat.* 27. D: *ydemptifice.* 29, 30. D: *inconveniens.*

contrarium narrans tres logicas in ista materia et quomodo usus earum est secundum epikeyam pro loco et tempore adaptandus.

Chapter VIII. Capitulum octavum exponendo et limitando sensum multitudinis probat sextupliciter quod nullum corpus idem in numero potest multiplicari simul et semel dimensionaliter per diversa loca. Secundo obicit tripliciter et dissolvit, primo per hoc quod multa corpora possunt esse per eundem locum, ubi docet quod corpora appropriate replent loca, secundo ex miraculo de beato Ambrosio quod dissolvit tripliciter; et tercio ex scriptura sacra triplici de multitudine corporum et de augmentacione; que omnia dissolvit exponendo illud Matth. XV°: *Omne quod intrat in os* etc. Tercio principaliter resumendo sentenciam Doctoris Communis tractat si tempus componitur ex instàntibus, arguit quadrupliciter contra ipsum in materia de tempore discreto ex vicissitudine affeccionis angelice resultante, recitando in ista materia responsivam distinccionem de duplici tempore, et arguit sextupliciter contra illam; et sic descendit ponendo quiete sentenciam triplicem, scilicet Dei, angeli et nature moralis temporalis. Quarto principaliter describendo multitudinem et distinguendo de esse in loco et esse per locum declarat quomodo corpus Christi multiplicatur in Eukaristia, et quale esse habet ibi; et concludit in quibus et qualiter credi debet ecclesie, quia in materia fidei precise de quanto se fundat efficaciter ex scriptura.

Chapter IX. Capitulum nonum arguit multipliciter contra dicta, primo per hoc quod Innocencius III^us cum mille tre-

1. D: *narrantis.* 2. ABC: *usus eorum;* ib. D: *epykeram.* 3. D: *aa optandus;* B: *aptandus;* ad supra lin. 7. B: *obicitur.* 8. A: *per hoc* in marg. alia manu. 12. DE: *sacra* deest. 13. E: *de* deest. 16. E: *st tunc.* 23. *moralis;* ABCD: *mobilis.* 24. ABC: *et dicendo.* 26. C: *Christi* in marg. alia manu; ib. D: *multipliciter.* 29. ABC: *ex scriptura efficaciter:* D: *efficaciter de scriptura.* 31. AB: *in Innocencius.*

centis et quindecim diffinierunt hodiernam sentenciam, et respondet tripliciter, primo per hoc quod non docetur quod aliquis eorum fuit membrum ecclesie, secundo quod illorum sentencia est glosanda, et tercio quod non est credendum homini in materia fidei nisi de quanto dictum suum docuerit ex scriptura. Et narrat causam multiplicem quare diffinicio Innocencii est suspecta. Secundo arguit per hoc quod decretum Nicholai est in eadem dampnacione, et respondet assignando causam multiplicem quare testimonium illud est pocius, et declarat quomodo in materia fidei credi debet doctoribus et quomodo Augustinus ex fide scripture invexit contra Donatistas. Qua sentencia servata hodie non foret ecclesia tot creditorum novitatibus onerata. Et describit opera huius Innocencii, ut eius auctoritas plus patescat. Tercio arguit ex testimonio doctorum, legis Dei et legis ecclesie; et respondet declarando quomodo nemo debet accipi nisi ut testis veritatis. Et exhinc variantur gradus credendi hominibus adiecta causa quare non debet credi isti sentencie; et descendit ad tres evidencias Lanfranci qui videtur fuisse unus de primis cultoribus accidentis. Quarta racio obicit de multitudine sanctorum et famosorum doctorum istius sentencie et retorquet ad oppositum, quod sancciores et famosiores illis tenuerunt contrarium; quare ergo non credimus illis? Et declarat primo auctoritatem Romani episcopi et quomodo ex lege propria est infirma et quomodo pape instarent pro declaracione istius fidei, cum

1. AC: *qui diffiniunt;* B: *qui diffinierunt;* CD: *qui* deest. 4. *illorum;* E: *eorum.* 5. C: *homini* in marg. 6. *nisi;* E: *aut.* 7. *quare;* DE: *qualiter.* 8. D: *sit suspecta.* 10. E: *allegando;* ib. D: *multitudinem;* ib. *quare;* DE: *qualiter.* 13. C: *ex fide* in marg. al. manu; ib. C: *scripture* deest; ib. ABD: *Donastistas.* 14. *qua;* D: *quia;* ib. *hodie;* D: *hoc modo.* 19. E: *debet capi;* ib. C: *ex hoc.* 20. E: *in hominibus.* 21. B: *et* deest. 24. A: *sentencie* in marg. alia manu. 25. D: *opposita;* BE: *ad documentum.* 26 D: *tenuere.* 27. C: *primo* deest; ib. E: *auctoritate.* 28, 29. C: *et quomodo pape* in marg. alia manu.

videtur scriptura vocare Eukaristiam panem et quid figurat quod cultores signorum tanquam ydolatre contendunt infundabiliter circa hoc signum. Quinto obicit sextupliciter quod corpus Christi non est quantum in Eukaristia et respondet solvendo tres obiectus narrat quomodo Deus habet esse per loca differenter a creaturis et quomodo dissonat claritati corporis Christi esse in hostia. Sexta obieccio tractat quomodo corpus Christi manducatur et movetur in hostia et recitando dictum Damasceni narrat periculum huius erroris et quomodo maius miraculum est cognacio Christi cum membris suis quam Eukaristia. Septima obieccio declarat qua adoracione est hostia adoranda et quomodo sacerdotes debent communicare bona ecclesie que iacent in manu eorum mortua ad defensionem regnorum, quod probatur tripliciter regno Anglie pertinere; et recitat tres sophisticaciones cleri in quibus populus est illusus.

1. B: *vacari;* D: *vocari.* 2. B: *cultoeres.* 6—8. B: *per loca — esse* deest. 11. A: *inanis miraculum;* ib. B: *quomodo* deest; ib. B: *maius periculum;* A in textu *periculum; miraculum* in marg. alia manu; ib. B: *cognicio.* 11, 12. Codd.: *cognacio Christi et vino* (E: *viam*) *Christi. Vide infra: Ista quidem cognacio que ex tanta auctoritate procedit cum verbo substandi foret longe melior quam conficere ....* 13. C: *hostia* in marg. alia manu. 14. BD: *communicari.*

CAPITULUM PRIMUM.

Tractando de Eukaristia oportet premittere quedam communia plus famosa et primo utrum sacramentum altaris sit realiter corpus Christi. In qua materia dixi sepe populo quod in sacramento altaris est tria considerare, scilicet nudum sacramentum sic quod non rem sacramenti ut hostiam consecratam; secundo sacramentum et rem sacramenti ut verum corpus Christi et sanguinem; et tercio rem sacramenti et non sacramentum ut unionem Christi cum corpore suo mistico quod est ecclesia; hoc enim nusquam est sensibile et per consequens non est alicubi sacramentum. Per hanc fidem tolluntur instancie paganorum. Arguunt enim quod sus, canis vel mus potest comedere Deum nostrum, quia corpus Christi quod est Deus.

Three things to be considered in the Sacrament: 1. The Sacrament or symbol: the host; 2. the Sacrament and res sacramenti: Christ's body; 3. the res sacramenti: the union of Christ with the Church.

Sed respondemus eis iuxta fidem predictam quod infideliter falsum assumunt, cum tales bestie possunt comedere hostiam consecratam que est nudum sacramentum et non corpus Christi vel sanguis. Ymmo sicut leo comedens corpus hominis non comedit eius animam, licet sit ad omnem punctum illius corporis, sic intelligendum est de corpore Christi in sacramento altaris. Ipsum enim est totum sacramentaliter, spiri-

A beast may eat the host but does not eat the body.

2, 3. D: *questiones aut communia.* 5. C: *altaris* in marg. alia manu. 6. D: *considerari;* ib. E: *sicut.* 8. ABE: *et verum.* 10. ABCE: *et unionem.* 14, 15. D: *vel canis.* 18. E: *possent.* 20. B: *et sanguis.* 20, 21. CE: *ideo sicut.* 24. C: *enim* in marg. al. man.

5. Cf. Trialogum, lib. IV, cap. II, pag. 248.

tualiter vel virtualiter ad omnem punctum hostie consecrate, sicut anima est in corpore.

Nor does the priest break Christ's body.

Secundo obiciunt per hoc quod nos sacerdotes frangimus corpus Christi et per idem caput, collum, brachia et singula eius membra; quod foret maxime horribile facere Deo nostro.

Sed nos respondemus iuxta fidem priorem quod infideliter falsum assumunt, cum frangimus sacramentum vel hostiam consecratam, non autem corpus Christi, cum distinguuntur, sicut non frangimus radium solis, licet frangamus vitrum vel lapidem cristallinum. Et hec videtur sentencia cantus ecclesie quo canitur:

Fracto demum sacramento
Non vacilles sed memento
Tantum esse sub fragmento
Quantum toto tegitur.

Cum ergo negare non possumus quin sacramentum frangatur, ut docet usus ecclesie, et sensus forent aliter illusi ex sophismate veritatis, et corpus Christi non frangitur, manifestum est quod illud sacramentum quod frangitur, non est corpus Christi, quia aliter querenti quid frangitur minus vere diceretur quod corpus Christi: quid enim querit de substancia rei.

We must not confuse spiritual and bodily reception.

Tercio obiciunt per hoc quod nisi corpus Christi foret hostia consecrata, nos non videremus corpus Christi nec comederemus, sicut nec dente conterimus, et per idem non assumeremus; quod foret inconveniens christianis.

3. AB: *Et sic obiciunt.* 8. B: *falsum* deest; ib. D: *assumant.* 16. AE: *fragmentis.* 17. B: *quanto.* 19. C: *frangitur.* 21, 22. C: *manifestum — frangitur* in marg. alia manu. 28. D: *assumendum.*

14—17. E sequentia S. Thomae de Aquino: Lauda Sion Salvatorem. Cf. Daniel, Thes. hymnol. II, 98. Cf. Daniel Cod. lit. I, 122.

Sed hic respondemus per distinccionem quod est dare duplicem visionem, duplicem esum et duplicem sumpcionem, scilicet corporalem et spiritualem; et sic concedimus quod non videmus in sacramento illo corpus Christi oculo corporali sed oculo mentali, scilicet fide per speculum in enigmate. Et sicut ymago est integra ad omnem punctum speculi, sic quod videri potest vel secundum partem vel totum ab aliquo oculo corporali alicubi posito: sic intelligendum est in parte de corpore Christi in hostia consecrata ut speculo. Et eodem modo dicitur quod non tangimus vel capimus corpus Christi tactu corporeo, sicut nec corporaliter ipsum comedimus. Et iste est sensus cantus ecclesie quo dicitur:

Quod non capis, quod non vides
Animosa firmat fides
Preter rerum ordinem.

Nec conterimus corpus Christi dentibus sed spiritualiter integrum ipsum accipimus. Et sic intelligimus istum cantum quo dicimus:

Nulla rei fit scissura,
Signi tantum fit fractura
Qua nec status nec statura
Signati minuitur.

These truths may be preached to laymen to save them from heathen errors.

Sed hic obiciunt quidam de nostris quod ista non sunt dicenda laycis qui nec ipsa concipiunt nec observant, cum ex istis fidem priorem amitterent. Sed nichil obiecto isto insanius; nam tam layci quam clerici nimis multi sunt tantum infideles in ista materia quod credunt paganis deterius quod hostia

1. D: *per divisionem.* 5. D: *oculo carnali.* 9. C: *oculo* in marg. alia manu. 12. B: *corpore.* 16. AE: *animosis.* 18. C: *corpus* in marg. alia manu. 25. ABC: *hic* deest; ib. ABC: *quidem.* 28. DE: *obiectu.* 29. E: *nimis* deest; D: *inter.*

1. Cf. Johannis Hus, De Corpore Christi, Opp. tom. I, fol. 174^{a}.
15. Daniel l. c.

illa consecrata sit Deus illorum; et tunc indubie concludunt predicta argumenta paganica. Ille ergo qui non concipit ista male conciperet fidem de Trinitate vel incarnacione. Nec est fides predicta layca fides qua placeretur domino veritatis, sed infidelitas pessima quia ydolatria qua creatura valde abiecta non assumpta coleretur infideliter tamquam Deus; et sic secundum istam stulticiam nunquam doceretur vel argueretur aliquis error in fide, sed ne deterius contingat christianus valde disciplinabilis in infidelitate sordesceret, ac si diceretur quod spina in pede, telum in carne vel quecunque venenosa causa morbi in corpore non debet extrahi, ne forte contingat deterius. Episcoporum itaque est destruere has hereses, quia aliter ipsi forent heretici ex consensu.

Such preaching is said to lessen the honour paid to the Sacrament.

Secundo obiciunt per hoc quod promulgata laicis ista sentencia vel vilesceret vel saltem minoraretur honor et devocio populi ad hoc venerabile sacramentum.

We must not commit idolatry under pretence of increasing devotion.

Sed ista ficticia currit sub eadem perfidia. Nam Apostolus dicit Rom. III°, 8: *Absit ut faciamus mala ut eveniant bona,* ergo multo magis fidelis diceret: Absit ut committamus ydolatriam, ut ex falsa et infideli devocione populus amplius seducatur, quia revera paulo minus evidenter crederetur a populo, quod calix in quo est sanguis Christi et lignum per quod colitur crucifixus sunt realiter Deus noster. Sicut enim viso calice in tantum cultum prorumpimus sicut visa hostia consecrata, non propter ipsum calicem consecratum a pontifice sed propter sacramentum eximium in vase absconditum: sic visa

1. ABC: *illa* deest. 2. *predicta;* E: *illa.* 4. E: *de incarnacione.* 6. D: *qua idolatria;* ib. B: *creatur;* ib. D: *valide.* 8. DE: *iuxta istam.* 10. B: *christianis valde disciplinatis;* D: *valide.* 11. AB: *spina in fide;* D: *fide tela.* 12. E: *vel* deest; ib. B: *tam morbi.* 16. D: *obicit.* 17. ABC: *ista sentencia laicis.* 20. ABCD: *Rom. VI;* ib. AB: *male.*

20, 21. Vulgate: *Et non faciamus mala, ut veniant bona.*

hostia debemus credere quod ipsa non sit corpus Christi, sed ipsum corpus Christi est sacramentaliter in ipsa absconditum. Et iste sensus ecclesie est quem canit:

Sub diversis speciebus,
Signis tantum et non rebus,
Latent res eximie.

We should recognize that Christ is hidden in the Sacrament.

Et patet quod destructo errore ydolatrie plus et purius coleretur Deus quam modo colitur, quia credendum est quod Christus in sacramentis illis presens absconditur. Quare ergo non coleremus Christum visa hostia, sicut facimus viso calice et sicut fideles devocius colunt maiestatem divinam visa qualibet creatura? Detecta ergo ista sentencia foret cultus verus et debitus placens Deo, ymmo iam est cultus mendacii abhominabilis Deo vero. Et ista est vera sentencia licet displiceat pontificibus ydolorum.

This does not really lessen the priestly power.

Tercio obiciunt per hoc quod sic vilesceret sacerdotalis potestas cum non habet potestatem consecrandi vel faciendi corpus Christi vel sanguinem, ymmo videtur quod sicut laycus videndo quamlibet creaturam videt in fide deitatem que est plus quam corpus Christi, sic videndo quamlibet creaturam fideliter sufficienter accipit corpus Christi. Sed quis tunc audiret missam, missantes care conduceret vel acciperet more ecclesie sacramentum?

Hic dicitur quod primum non sequitur, sed destructo errore blasphemie servaretur et comprehenderetur sacerdotalis potestas in suis limitibus. Nichil enim horribilius quam quod quilibet sacerdos celebrans

2. C: *Christi est* in marg. alia manu. 3, 4. D: *ecclesie cantus;* E: *est cantus ecclesie;* ib. B: *quem canis.* 6. C: *tantum et non* corrigit ex: *tamen sed non;* ib. E: *rei.* 9. AB: *Deus* deest; C in marg. alia manu; ib. E: *quam nunc.* 10. D: *in sacramento.* 13. B: *maiestate divina;* ib. AB: *vita.* 14. AB: *sentencia* deest; C in marg. alia manu. 15. D: *quod iam.* 16. B: *abhomina.* 21. D: *videndo fideliter.* 24. D: *Sed quomodo tunc;* AB: *quos ante.* 25. ABC: *caris.* 29. D: *sacerdotalis dignitas.* 30. D: *quod* deest.

The priest does not make the body of Christ.

facit vel consecrat cotidie corpus Christi; nam Deus noster non est Deus recens nec corpus suum cum sit summe sacrum atque perpetuum est sic sacramentale vel noviter faciendum, sed nos sacerdotes facimus et benedicimus hostiam consecratam que non est corpus dominicum sed efficax eius signum. Ista autem benediccio est maior quam benediccio calicis vel alterius ornamenti strictissime episcopo reservata, cuius causam Deus novit. Satis ergo est ad honorem et potenciam sacerdotis quod ipse benedicit, consecrat et conficit sacramentum; quod est hostia consecrata et non corpus Christi sed eius signum vel tegumentum; unde quia sacerdos non habet potestatem faciendi hoc sacramentum nisi ministeriale Deo principaliter faciente, ideo dicitur conficere non corpus Christi sed nudum sacramentum, et sic propter sanctitatem vite et non propter illud adeo est laudandus. Et sic missa sacerdotis sancti est devocius audienda et missa peccatoris notorii est fugienda. Nec emimus suffragia sacerdotum pecunia sed sine convencione civili retribuimus eis vite necessaria, sicut Apostolus docet esse faciendum cum predicatoribus I Cor. IX. Nota tamen quod sicut laudative non effective benedicimus tam Deo quam domino, sic et benedicimus corpori Christi et sanguini, non faciendo ipsum esse beatum vel sanctum, sed laudando et promulgando sanctitatem et beatitudinem quam Deus in corpore suo instituit, et sic ymmolamus Christum et ipsum offerimus Deo patri.

He consecrates the Sacrament which is the sign or garment of Christ's body.

Nota eciam ulterius ad accepcionem spiritualem corporis Christi quod non consistit in corporali ac-

1. E: *conficit consecrat.* 3. AB: *sit* deest; ib. D: *et perpetuum;* E: *ac.* 3, 4. D: *sit sacramentale.* 8. D: *secretissime;* ib. D: *servata.* 9. AB: *datum ergo;* C: *data;* correxi. 12. D: *sed non.* 14. B: *misteriale.* 19. D: *est* deest. 23. B: *non tamen;* AB: *tamen .... sicut* deest. 24. Codd.: *Deum.* 25. BD: *et* deest. 27. ABC: *et beatitudinem* deest. 28. C: *Deus* deest.

1. Cf. Lechler, Johann von Wiclif, I, 626.

The true reception of Christ's body is spiritual through faith.

cepcione, masticacione vel taccione hostie consecrate, sed in pastione |anime ex fructuosa fide secundum quam nutritur spiritus noster in Domino. Et propter ignoranciam istius manducacionis corporis Christi et pocionis sui sanguinis multi discipuli abierunt retrorsum, ut patet Joh. VI°, 61: *Durus*, inquiunt, *est iste sermo et quis potest eum audire?* Nichil enim horribilius quam necessario manducare carnaliter carnem et bibere carnaliter sanguinem hominis tam tenere predilecti; ideo dicit Christus apostolis qui ultra indignos discipulos qui retrorsum abierant digni erant informari in sensu vivifico, quod sensus carnalis istius non proderit, sed *spiritus est,* hoc est spiritualis sensus, *qui vivificat,* ubi occasione male accepta sensus alius scandalizat. Oportet ergo fidelem credere quod illud quo anima pascitur obiective est spiritualis cibus anime; et sic oportet carnem Christi et sanguinem tam varie pro peccatoribus tribulatis accendere in nostris spiritibus amorem qui est cibus anime ut grate faciamus quodammodo recompensam. Et sic intelligit Veritas de manducacione et potacione spiritualibus quas oportet esse in quolibet salvandorum.

Augustine's distinction between the body and the sacrament of the body.

Unde Augustinus in Omelia: *Hoc,* inquit, *est manducare illam escam et illum bibere potum, in Christo manere et illum manentem in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo et in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter eius carnem, licet carnaliter et visibiliter premat sacramenta corporis et sanguinis Christi, sed magis tante rei sacramentum ad iudicium sibi manducat et bibit.*

1. ABC: *vel masticacione.* 4. *corporis;* D: *carnis.* 7. *eum;* E: *ipsum.* 8. D: *necesse.* 15. A: *Debet ergo;* in marg. correxit: *oportet;* ib. DE: *concedere quod.* 18. BDE: *tribulatos;* A: *tribulatos* correxit: *tribulatis.* 25. *Ac;* B: *et;* D: *at.* 26. B: *in eo.* 27. E: *spiritualiter* deest. 29. *Christi;* E: *domini.*

13. Joh. VI, 64. 23. S. Augustini In Joh. Ev. Tract. XXVI, Opp. III, 2, 501.

Et sic ex verbis Christi et sui discipuli Augustini tria notabilia sunt notanda, primo quod caro Christi et sanguis solum spiritualiter solent comedi; nam Deus ordinavit eternaliter quod *sanctus suus non videret corrupcionem* in aliquo membro suo. Patet secundo quod nec bestia nec prescitus manducat sic corpus Christi, licet manducet corporaliter sacramentum. Et patet tercio mira subtilitas verborum doctoris qua dicit non quod indignus visibiliter premit dentibus corpus Christi sed quod visibiliter premit dentibus sacramentum corporis Christi et sanguinis. Illud enim sacramentum valde distinguitur a corpore Christi quod est res huius sacramenti.

Unde notanda est differencia quam ponit Augustinus inter esum carnalem et spiritualem. Nam in esu carnali comestum cedit in nutrimentum edentis, cum inbibitur eius membris. In comestione vero spirituali est econtra, cum comedens corpus Christi spiritualiter exhinc incorporatur membris ecclesie et sic Christo; comestus autem spiritualiter superat comedentem.

The body of Christ not sensibly present.

Nec valent argucie et ficticie sompniate contra istam sentenciam. Arguunt enim quidam quod, si homo sentit hominem, dum sentit eius indumenta ex motu vite latentis intrinsecus, quod per idem sentit corpus Christi, dum sentit sacramentum ex eius mocione. Sed ista argucia procedens per locum a simili argueret quod homo videt Deum et animam et sic de qualibet quinque sensacionum, quando sentit subiectum ex eorum mocione vitali intrinseca.

Conceditur ergo quod contingit sentire subiectum per accidens modo quo dicitur, sed tunc oportet sensum communem vel aliquem sensum intrinsecum

2. C: *quod* in marg. alia manu. 3. D: *sunt edendi, nam.* 10, 11. ABC: *corpus Christi — dentibus* deest. 19. D: *ex homine;* ib. AB: *ecclesie* deest; C in marg. alia manu. 22. ABCD: *quidem.* 25. E: *cum sentit.* 31. C: *oportet* in marg. alia manu. 32. D: *vel anime.*

4. Psalm. XV, 10.

comprehendere subiectum ex mocione per se sensibilis adiacentis. Sed modo nullus sensus hominis sed pure intellectus per fidem percipit corpus Christi; quod patet ex hoc quod commixta hostia consecrata cum aliis homo non plus discernit eam ab aliis subducta noticia fidei quam facit bestia. Sicut ergo bestia non sufficit apprehendere hanc rem sacramenti sub tali habitudine, ita nec sensus hominis.

Authority of Saints.

Secundo sompniatur quod multi erant sancti qui tenuerunt quod sencierunt visu, auditu, olfactu, gustu et tactu corpus Christi in hostia consecrata. Illis ergo est credendum. Sicut, inquiunt, videmus in sacramento Eukaristie regem regum, sic audimus eum in fractura hostie, olfacimus eum in redolencia forme panis vel vini, gustamus eum quando inglutimus venerabile sacramentum et tangimus eum quando palpando hostiam trahimus vel tractamus digitis familiariter sacramentum.

Fabled miracles concerning the host.

Quantum ad istud patet quod fingitur assumptum, sicut nunc finguntur miracula et nunc ex veris miraculis propter ignoranciam commune falsum creditur, ut audivi quendam fingere quomodo hostia de altari paulatim descendit ad ventrem ecclesie et ingressum est cor cuiusdam infirmi qui devote et publice professus est sic inquiens: *Tu Deus nosti quod reverenter subducta infirmitate te sumerem, sed non infirmitas mentis, ymmo infirmitas corporis me retardat.* Hostia vero fisso pectore cum corde infirmi surrepsit in cordis ventriculum, et sic infirmus constitutus est

3. ABC: *principalis intellectus;* C correxit in marg. alia manu: *pure;* D: *purus;* E: *intellectus hominis.* 6. AB: *fecit;* ib. D: *Sicut enim.* 10. B: *olofactus;* A: *olofactu;* E: *gustu, tactu et olfactu.* 11. D: *corpus Jhesu.* 13. E: *Eukaristie* deest. 14. ABC: *olofacimus;* E: *colfacimus.* 15. E: *glutimus.* 16. E: *et* deest. 19. *assumptum;* ABC: *argumentum.* 21. *commune;* A: *que;* superscript: *qua.* 22. DE: *quondam fingere;* ib. *fingere;* B: *frange;* in marg.: *fingere.* 23. D: *paulative.* 24. AB: *devote.* 24, 25. E: *confessus est.* 27. E: *corporis mei me.* 28. ABC: *fissa peccatoris;* D: *pectoris cum;* E: *fisso peccatori.* 29. *infirmi;* AB: *influi.*

One such fiction confessed in private by the narrator.

subito totus sanus. Et postquam narrator iste ex narracione et populi devocione fuit ad partem a quodam familiari socio commendatus, confessus est mendacium hoc turpe: *Os finxit*, inquit, ***hoc pulchrum mendacium***. Sed esto quod fiant miracula circa hostiam consecratam (ut narrat beatus Gregorius), adhuc foret nimis extraneum noscenti consequencias ex istis inferre quod corpus Domini sit illa hostia consecrata. Correspondenter dico quod, si sompniator iste noverit fidem infirmi credentis quod sentit modo dicto corpus dominicum quod non potest ab experimento vel scriptura convincere, adhuc dico quod iste credens non tunc vel propterea fuit sanctus sed, sicut sunt nimis multi, fuit ex cultu signorum Antichristi ydolatra manifestus. Revera sic posset ex signis seduci populus quod coleret talpas et vespertiliones et creaturas magis abhominabiles tanquam Deum.

Proof from optics that the body cannot be seen in the host.

Quantum ad quinque sensaciones predictas patet quod moderniores doctores negant hoc de visu, quia (ut inquiunt) nichil videtur ab oculo nisi secundum formam trianguli cuius conus est in oculo et basis in ipso visibili; sed corpus Domini cum sit multiplicatum ad omnem punctum hostie, non terminat talem basem, ideo secundum vera perspectivorum principia non sic videtur oculo corporali, in tantum quod sancti tenent nec oculum corporis glorificati nec eciam oculum Christi posse carnaliter videre corpus Christi vel sanguinem in hostia consecrata.

1. E: *totus* deest. 4. D: *illud pulchrum*. 8. ABC: *sit ita*. 10. E: *novit*. 11. B: *dico*. 12. E: *vel ex*. 14. ABCE: *nimis* deest. 15. D: *potest*. 16. CD: *talpas et* deest. 17. C: *creaturas* in marg. alia manu. 18. C: *predictas* in marg. alia manu. 19. C: *doctores* in marg. alia manu. 22. AB: *visibile*. 24. C: *talem basem* in marg. alia manu. 25. D: *non sit;* E: *nonnisi*. 27, 28. D: *videre corporaliter*. 28. E: *et sanguinem*.

6. Cf. Notae et observ. in Librum Sacramentorum Sti. Gregorii, Nota 972, Opp. tom. III, pag. 563.

Item, quererem ab istis fictoribus, si in sacramento vident sensibiliter corpus Christi, utrum inibi stat vel sedet; sic enim Stephanus vidit *Jesum stantem a dextris virtutis Dei* (ut patet Act. VII°, 55), nec sciunt hoc dicere ut nec primum; ideo sicut in examinacione testium sunt de mendacio convincendi. Sessio enim et alie circumstancie visibiles eque viderentur ut Christus in hostia consecrata ab oculo corporali. Sicut igitur deficiunt in circumstancia satis sensibili, sic in sensacione corporis Christi quam fingunt.

Those who say they see it should tell us whether Christ is sitting or standing,

Item, si tam clare intuentur corpus Christi in sacramento altaris (ut inquiunt), queratur cuius coloris aut quantitatis et figure est corpus Christi ibidem; et oportet eos dicere quod in hostia una sit albius, in alia autem fuscius, in una maius, in alia minus, secundum proprietates accidentales hostie consecrate; et sic Deus noster foret in una hostia plene rotundus et integer, et in alia hostia oblongus et fractus, et cum corpus non videtur sic accidentatum nisi per accidens quod in eo fuerit subiective, oportet dicere quod corpus Christi subiacet cuilibet huiusmodi accidentalitati, et sic Deus noster foret cotidie quantumcunque varie contrarie et inhonorifice transmutatus, quia sacerdos alteraret eum a colore celesti, a figura humana et ceteris accidentibus que decent Christum in gloria ad turpia accidencia absoluta. Sed quid magis paganicum quam quod nos possumus figurare ad libitum Deum nostrum?

what colour the body is, and whether it varies in different hosts.

Et conformiter obicitur de auditu: Si enim audimus Dominum in fractura hostie, cum ipsa non sit nisi fraccio corporis quod auditur, oportet concedere quod

So too of the hearing,

3. B: *videt.* 5. D: *iam sicut.* 7, 8. ABC: *videntur.* 8. E: *sicut.* 9. D: *Sicut enim.* 13. ABCD: *altaris* deest; ib. D: *aut* deest. 15. E: *sit* deest; ib. D: *alba;* ib. D: *in* deest. 19. D: *in alia autem.* 20. C: *sic* in marg. alia manu. 21. B: *fuit;* ib. DE: *oportet concedere.* 22. E: *cuilibet* deest. 22, 23. ABCD: *accidenti.* 23. E: *sic* deest; ib. B: *fores.* 28. A: *possumus* in marg. alia manu, in textu: *p̄mu'.*

Christus frangitur; quod est horribilius quam opus militum, quia ut dicitur Joh. XIX°, 33: *Ad Jesum autem cum venissent et viderent eum iam mortuum, non fregerunt eius crura,* quia Exod. XII°, 46 de agno pascali figurante Christum precipitur: *Os non comminuetis ex eo;* multo magis ergo de corpore Christi vivo et glorificato christiani non frangerent eius membra. Sicut ergo facta collisione membrorum vel lapidum exhinc non auditur Deus vel anima, sic senciendum est de corpore Christi fracta hostia. Aliter enim sonus articulatus per organa dignissima foret nimis raucus et illiteratus. Oportet ergo dare duriciem in hostia cum aliis accidentibus non subiectatis in corpore Christi, ex quibus cum aere reverberante efficitur talis sonus; et sic senciendum est de tribus aliis sensibus, scilicet olfactu, gustu et tactu. Nichil enim paganius quam quod putrefacta hostia olet Deus, acefacto sacramento calicis acesceret Deus, et sic Deus noster in ecclesiis ruralibus fetet et acet, sed in civitatibus est sapidus atque recens.

and of the other senses.

Horrible consequences which would follow from the doctrine of a sensible presence.

Nec docetur racio quare corpus Christi in mutando visum videtur eadem visione qua hostia, quin per idem in mutando alios sensus sentitur conformiter sicut hostia. Et revera tam fidelis quam infidelis horreret de concessione conclusionum quas oportet sic errantes concedere in ista materia; ideo *beati qui non viderunt et crediderunt* eorum opposita. Quid enim horribilius quam quod sacerdos post celebracionem portat corporaliter Deum in extremitatibus digitorum et quidquid tetigerit cum illis digitis facit

3. ABCD: *autem* deest. 6. E: *magis* deest. 8. D: *Sicut enim;* ib. D: *fracta.* 10. ABC: *Christi* deest. 11. E: *aliter nisi;* ib. A: *artulaũt'.* 14. C: *verberante.* 15. D: *sic sciendum;* ABC: *sic* deest. 16. ABC: *olofactu.* 18. D: *acet;* E: *aceret.* 21. C: *dicetur;* ib. E: *qualiter corpus.* 23. *alios;* AB: *aes.* 26. D: *enarrantes concedere.*

26. Joh. XX, 29.

corpus dominicum illud tangere? Non enim tollit locio quin sacramentum imbibitum remaneat secundum partes subtiles in corpore continente. Cum ergo remanent odor et sapor, patet naturalibus quod oportet subiectum corporeum remanere. Et patet ista sentencia secundum leges ecclesie; nam in De Consecracione, distinccione II, sub verbis Augustini sic scribitur: *Nos autem sub specie panis et vini quam videmus res invisibiles, id est, carnem Christi et sanguinem honoramus.* Ex quibus patenter patet quod illa species sensibilis quam sacramentum dicimus non est corpus Christi vel sanguis. Et idem patet eadem distinccione sub auctoritate Ambrosii *Forte dicis: Similitudinem,* inquit, *non video carnis, non video sanguinis veritatem.* Verumptamen, si viderem sanguinis Christi essenciam, viderem per idem omnem quantitatem vel qualitatem sensibilem, que informat corpus Christi in toto; quod est tercio expresse contra eundem Augustinum eadem distinccione *Prima quidem* et sepe inferius recitatum, quomodo sanctus doctor exponit dictum Christi Joh. VI°, 67, *propter quod multi discipuli abierunt retrorsum;* quod debet intelligi spiritualiter, non quod morsibus corporalibus comesturi erant corpus quod *oportet esse sursum in eodem loco et figura inmobile, donec seculum finiatur,* sed spiritualiter per idem non videret corporaliter corpus Christi. Unde sequitur huius sancti sentencia sub hiis verbis, De Consecracione, distinccione II: *Non hoc corpus quod videtis man-*

Patristic authorities against it.

1, 2. E: *tollit locum;* ib. ABC: *quin enim.* 2. D: *inhibitum.* 3. D: *substanciales.* 4. ABCE: *remaneat.* 4, 5. D: *quod debet.* 5. C: *manere.* 6. E: *in* deest; ib. C: *De* in marg. alia manu. 9. ABD: *in carnem.* 15. D: *verumptamen* deest; ib. D: *nisi.* 16. B: *sigwinis.* 20. *prima;* D: *probata;* ib. D: *quidem* deest. 26, 27. CD: *vident.* 29. C: *dist.* in marg. alia manu.

8. Decreti Tertia Pars, De Consecratione, dist. II, cap. XLI. 14. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XLIII. 20. ib. cap. XLIV. 29. ib. cap. XLV.

ducaturi estis et bibituri illum sanguinem quem effusuri sunt illi qui me crucifigent, et post detegens equivocacionem sic loquitur: *ipsum quidem et non ipsum, ipsum invisibiliter, non ipsum visibiliter; necesse est,* inquit, *celebrari illud visibiliter, necesse est tamen invisibiliter intelligi.* Multa sunt similia dicta sanctorum et legum ecclesie que oportet fidelem credere et per consequens in eis propter carnales hereticos informari.

Contrary statements in decretals; e. g. the instructions as to spilling of the blood.

Sed contra ista arguitur per easdem leges ecclesie; nam in De Consecracione, distinccione II, dicit Pius papa: *Si per negligenciam aliquid de sanguine stillaverit super terram, lingua lambetur; si super tabulam, tabula radetur, sicut terra vel aliud ipsum recipiens, et igne consumetur et cinis iuxta altare condatur.* Et multe sunt leges talis sentencie que omnes sonant quod illud sensibile liquidum et fluxibile contentum in calice est realiter sanguis Christi.

Hic dicitur quod multa dicta decretorum oportet sane intelligere ad sensum quem debent facere; unde figurative vel mistice sepe in locucionibus istius materie figuratum intelligitur per figuram, ut sicut grammaticus dicit quod dominus est nomen, et loycus quod hoc signum homo est species, sic dicit theologus quod panis est corpus Christi et vinum eius sanguis, quod oportet figurative intelligi signo supposito pro signato. Si autem doctores signorum intelligant predicacionem secundum essenciam vel non figurativam sed formalem, est error in ianuis.

Such expressions are figurative.

Et in ista equivocacione laborant multi. Unde absit katholicum credere quod propter effusionem huius-

1. AB: *quem* deest. 2. C: *me* in marg. alia manu; ib. ABC: *detegentur.* 4. A: *visibiliter non.* 7. C: *dicta* in marg. alia manu. 12. E: *aliquid* deest. 22. AB: *intelligere.* 25. D: *est eius.* 26, 27. ABC: *supposite;* E: *supponens.* 28. B: *secundam.* 29. B: *figuratam.*

12. Decr. Tertia Pars, dist. II, cap. XXVII.

modi sacramenti in calicem exhinc sanguis Domini effundatur. Tunc enim non preciperet ecclesia sanguinem illum comburere et cineres combusti Domini in ecclesia in detestacionem tam horrendi facinoris tamquam reliquias remanere; sed loquitur de nudo sacramento quod figurative nominat rem signatam modo quo posset vocare quamlibet creaturam Deum suum, cum sit signum efficax Dei sui. Tales enim locuciones tropicas non debemus nos admittere generaliter, quia sic diceremus quod Christus cotidie effundit per multos cados plus de sanguine quam umquam habuit hic in terris, et totidem racione multitudinis sui sanguinis foret complexione intemperatus, cum acquireret cotidie humores grossos inglorificatos cum aliis inconvenientibus reducendis; et sic glosari debet cantus ecclesie, dum dicit

Quod fit vinum sanguis Christi,
Etsi sensus deficit.

Et per hoc potest glosari decretum sequens: *Ego Beringarius,* ubi iste diaconus anathematizavit heresim qua prius fuerat irretitus; et facit protestacionem sue fideï sub hiis verbis: *Consencio autem sancte Romane ecclesie et apostolice sedi, et ore et corde profiteor de sacramentis dominice mense eandem fidem me tenere quam dominus et venerabilis papa Nicholaus et hec sancta sinodus auctoritate evangelica et apostolica tenendam tradidit michique firmavit, scilicet panem et vinum que in altari ponuntur post consecracionem non solum sacramentum sed eciam verum corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi*

1. E: *modi* deest; ib. AB: *calice.* 3. C: *in Domini.* 12. C: *et tandem.* 13. *complexione;* AB: *gxicō;* C: correxit. in marg. alia manu *complexione;* E: *complexionem.* 15. ABE: *inquientibus.* 17. Recte: *Fitque sanguis Christi merum, etsi sensus deficit.* 20. D: *Biringarius;* ib. CD: *anathematisat.* 23. ABC: *sedi deest.* 27. ABDE: *tenenda;* ib. B: *credidit.*

17. Daniel, Thesaur. hymnol. l. c. I, 245. 19. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XLII.

esse sensualiter, non solum sacramentaliter sed in veritate manibus sacerdotum tractari et frangi et fidelium dentibus atteri, iurans per sanctam et omousion Trinitatem et per hec sacrosancta Christi evangelia. Eos qui contra hanc fidem venerint cum dogmatibus et consecutoribus suis eterno anathemate dignos esse pronuncio. Ista tam sollempnis confessio non potest intelligi quod panis et vinum sit formaliter vel essencialiter corpus Christi et sanguis, sed figurative vel tropice, modo quo loquitur Apostolus I. Cor. X°, 4: *Bibebant autem de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus.* Unde glosa ordinaria intelligit *per panem et vinum speciem panis et vini,* modo quo loquitur perante eadem distinccio sub auctoritate Gregorii: *Species et similitudo earum rerum vocabula sunt que ante fuerant, scilicet panis et vini; unde in fine cuiusdam misse oratur et dicitur: Perficiant in nobis, quesumus, Domine tua sacramenta que continent, ut que nunc sub specie* panis et vini *gerimus rerum veritate capiamus.* Quotlibet sunt dicta sanctorum atque ecclesie que docent quod illa sacramenta sensibilia non sunt corpus Christi et sanguis sed eorum figura; et forte in isto multi sunt christiani nomine in fidelitate paganis peiores. Nam minus malum foret quod homo illud quod primo videt mane per totum residuum diei honoret ut Deum quam quod regulariter illud accidens quod videt in missa inter manus sacerdotis in hostia consecrata sit

1. C: *et sensualiter.* 3. D: *alteriri;* Codd.: *monstrans.* Correxi. 4. AB: *omousicii;* C: correxit: *omousion;* E: *omosion.* 6. *suis;* E: *eis.* 11. ABE: *I* deest. 12. AB: *eas.* 14. D: *et speciem vini;* ib. E: *per* deest; ib. CE: *distinccione.* 16. D: *species panis.* 17. C in marg. alia manu: *eiusdem misse.* 19. E: *nunc invicem;* ib. AB: *sub* in marg. alia manu; in textu *set.* 20. E: *et vini* deest. 23. C: *in isto* in marg. alia manu. 24. D: *pociores.* 26. *mane;* D: *in die.* 27. C: *quod* deest.

12. Cf. Glossam ord. ad vocem *Panem, id est, specie panis et vini esse sacramentum tantum.* 15. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XXXIV. 17. Post common of the Mass Sabbato Quatuor Temporum mensis Septembris.

Jerome on blessing and consecration.

realiter Deus suus; et per hec est medium ad intelligendum decreta similia, ut distinccione XCV[a], *Ecce ego dico* sub auctoritate Jeronimi sic habetur: *Quid maius est Christo aut quid poterit corpori et sanguini eius anteponi? Si presbiter Christum consecrat, cum in altari sacramenta benedicat, benedicere populo non debet qui Christum consecrare non metuit?* Videtur autem sanctum intelligere figurative per Christum hostiam consecratam, ita quod eadem sit consecracio qua consecrat hostiam et qua consecrare dicitur corpus Christi; hostiam tamen facit esse sacram saltem occasionaliter, dum rite facit ministerium sacerdotis, et Deus appropriate perficit quod suum est supernaturaliter alterando; quod si equivocetur in consecracione, vocando eam ostensionem rei sacre, tunc sicut laycus potest benedicere Trinitati, sic eciam consecrare, sicut laycus facit quod corpus Christi sit sacrum in isto loco vel sub isto sacramento et tamen non propterea consecrat corpus Christi.

Est ergo vera intencio sancti doctoris quod predicare, conficere et orare sunt pociora quam benedicere populo, ecclesie vel alii ornamento; ideo sicut est periculosum tam episcopo quam layco inprudenter suspendere maiorem benediccionem in presbitero sic et minorem, per quam sine simonia populus possit melius suffragari et presbiter per laxacionem potencie promereri; ideo prelatus timeret sibi in suspensionibus et laxacionibus de iniuria undequaque.

Sed arguitur quod sacerdos potest consecrare corpus Christi, quia potest benedicere deitati, potest

1. C: *per idem per hec.* 2. E: *ut dictum est*; ib. ABCE: *XXXIII;* D: *XCIII;* AB: *distinccione est;* C: *distinccione* etc. 3. C: *Jeronymi* in marg. alia manu. 7. ABCE: *que Christum;* ib. codd.: *promeruit.* 11. D: *esse sacramenta.* 14. C: *equi* in marg. alia manu. 18, 19. C: *et tamen — Christi* deest. 20. E: *sancti* deest. 24, 25. AC: *sicut et.* 25 AB: *sine summo;* C correxit: *simonia;* DE: *sine synonimo.* 28. C: *iniuria* in marg. alia manu. 30. E: *divinitati.*

2. Decreti Prima Pars, dist. XCV, cap. VI.

ymmolare Filium Deo Patri et potest sanctificare Deum in corde suo (ut dicitur prima Petri III°, 15). Quodlibet autem istorum est plus quam consecrare corpus Christi; si ergo sacerdos habet potestatem in maius, habet potestatem et in minus, sicut dicit sanctus doctor linguarum peritissimus.

Different kinds of blessing.

Hic dicitur quod benedicere potest homo tripliciter: scilicet laudative, inprecative et effective. Laudative omnis creatura benedicit Dominum, ut patet dictum in cathalogo sanctorum. Inprecative unus orans pro alio misero, ut Christus Deus noster benedicat; effective . . . Talem autem equivocacionem non vidi in consecrare, cum secundum grammaticos sit dare Deo vel simul sacrare; nam in veteri testamento dederunt Deo bestias et oblaciones que dicebantur Domino postea consecrate; sed quomodo consecramus corpus Christi vel sanguinem, cum sacrare sit sacrum facere?

(We cannot not *consecrate* Christ's body, since that is already holy.)

Double sense of immolate,

Quantum ad secundum, dicitur quod *ymmolatur* sumitur equivoce pro sacrificare corporaliter et pro meritoria accione, ut verbum Dei pro aliquo interpellet; et sic non sumitur sacrare activum.

of sanctity.

Quantum ad tercium, dicitur quod sanctificare est iterum equivocum ad facere sanctum et ad sancte colendum, ut Deus sanctificat se in homine, quando facit se sancte coli per eum; quod homo potest facere sed non corpus Domini consecrare. Nec movet sentencia beati Jeronimi ut sic equivocetur in consecrare, cum ipse videtur loqui de consecracione in signo que terminatur ad sacramentum et non ad

5. ACDE: *et* deest. 10. *dictum;* D: *dān;* E: *deān* = *deante;* ib. ABDE: *Imprecacione.* 11. *noster;* D: *nunc.* 12. *effective;* hic aliquot verba excidisse apparet; ib. C: *talem* deest; A: *tamen* correxit in *talem.* 15. C: *Deo* in marg. al. man.; ib. C: *quas dicebantur.* 16. ABC: *consecrare;* ib. E: *tamen quomodo.* 17. DE: sacramus. 19. AB: *sacrificatis.* 22. ABCE: *sacrificare est.* 24. D: *sanctificatur.* 26. C: *corpus Christi.* 27. A: *beati* in marg.; ib. D: *equivocetur tam.*

2. I. Petri III, 9, 15. 5. Vide supra pag. 27, l. 2. 27. In epistola ad Hedibiam Opp., tom. II, 824.

Dominum, nisi dicatur quod sacerdos facit Dominum quia in signo. Equivocaciones autem que excludunt contradiccionem oportet loquentes in ista materia diligenter attendere, quia sicut conceditur quod sacerdos conficit corpus Christi, sic concederetur quod ista hostia sit corpus Christi quam loycam propter periculum est bonum suspendere et equivocacionem detegere. Et patet quod hoc sacramentum est forma panis et vini et non Christus vel pars eius.

The host is a sacrament under which Christ is insensibly hidden.

Et quamvis omnes christiani teneantur cognoscere istam sentenciam, specialiter tamen theologi et professores legum ecclesie; leges enim ipsorum quas oportet eos defendere sunt plene ista sentencia, ut specialiter patet III° Decretalium, De Celebracione Missarum, *Cum Marthe*. Leges, inquam, iste vel sunt abrogande tanquam heretice vel defendende et docende tanquam katholice, et eo diligencius quo supra alias leges sunt de pane celesti lucrando necessarie; ideo nota infidelitatis est dicere quod ille sunt tacende et alie leges licium declarande. Dicunt enim quod sacramentum tantum et non pars Christi est hostia consecrata sed Christus insensibiliter absconsus est sub illa.

CAPITULUM SECUNDUM.

Three opinions on the Sacrament:

Premissa ista communi sentencia de isto venerabili sacramento restat scrutari quid ipsum sit realiter. In qua materia sunt tres vie: prima videtur esse sentencia sancti Thome cum suis sequacibus quod Eukaristia

5. D: *concederet*. 6. ABCE: *ista* deest; ib. C: *Christi* alia manu. 7. C: *suspendere* alia manu. 9. *est;* B: *et.* 13. ABC: *pleni;* ib. D: *ista simul.* 13, 14. E: *et specialiter.* 15. B: *ut sunt.* 16. D: *abnegande.* 19. B: *ideo non;* ib. B: *iste.* 21. C: *non* al. manu. 22. D: *invisibiliter absconditus;* E: *est absconsus.* 23. B: *illa etc.* 24. ABCE: *cap. secundum* deest. 28. E: *beati.*

15. Decr. Greg. IX, lib. III, tit. XLI, cap. VI. 28. Cf. St. Thomae Summa, III, quaest. LXXVI. Super Quart. Sententiarum, dist. X, quaest. I, art. II.

1. that of St. Thomas who says that it is a quantity;

sit magnitudo de genere quantitatis, quia cum oportet ipsum esse accidens, quantitas autem est primum accidens post genus substancie, oportet illud sacramentum sensibile esse quantitatem continuam permanentem qua panis perante formaliter fuit quantus.

2. that of Scotus who says it is quality;

Secunda opinio videtur esse Scoti qui inprobat opinionem priorem per hoc quod hoc sacramentum potest rarefieri et condensari, quod non potest competere quantitati; ideo cum sit accidens consonum, videtur ipsum ponere qualitatem, cum oportet quod sit accidens absolutum. Unde aliqui istius secte dicunt quod est figura, aliqui quod est qualitas prima, et alii quod est qualitas secunda, ut color, sapor vel aliud huiusmodi sextuplex vel ex multis accidentibus aggregatum.

3. that of Berengarius contained in his approved confession.

Tercia opinio est Beringarii, et videtur esse decretum sancte sinodi. Constat quidem ex publica et sollempni confessione Beringarii posita in De Consecracione, distinccione 2ª, *Ego Beringarius*, quod ipse corrigendo errorem priorem confitetur panem et vinum esse hoc sensibile sacramentum. Nam (ut recitavi superius) ibi inscribitur sua confessio sub hiis verbis: *Credo panem et vinum que in altari ponuntur post consecracionem non solum sacramentum sed eciam verum corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi esse sensualiter non solum sacramentum, sed in veritate manibus sacerdotum tractari et frangi et fidelium dentibus atteri.* Ubi patet quod ille sensit quod idem panis et vinum quod ponebatur ante missam super altare remanet post consecracionem

4. E: *sensibile* deest. 8. C: ABC: *et* deest; ib. AB: *indensari;* E: *vel condensari.* 9, 10. D: *consonum ipsum videtur.* 10. B: *quantitatem.* 13, 14. D: *et huiusmodi; aliud* deest; E: *ut aliud;* C: *aliud* alia manu. 14. C: *sextuplex* alia manu; D: *huiusmodi hoc vel.* 15. E: *aggregati.* 19. D: *quod ipse* deest. 24. C: *corpus Christi.* 25. Recte: *nisi in solo sacramento.* Cf. Conf. Berengarii l. c.

6. Cf. Joannis Duns Scoti De Eucharistia (Lugd. 1639) Scholium III. 18. Decreti Tertia Pars, De Consecrat., dist. II, cap. XLII.

tam sacramentum quam corpus dominicum. Quod autem ista fuit tunc sentencia Romane ecclesie, patet ex tribus: primo quia in eodem decreto ex verbis notarii sic habetur: *Hoc lecto et perlecto sponte subscripsi. Hanc confessionem sue fidei de corpore et sanguine domini nostri Jesu Christi a Beringario Rome coram centum 14^cim^ episcopis factam.* Ex quo patet quod ecclesia tante sinodi non permitteret revocacionem prioris heresis et correpcionem suam sine vituperio sub hiis verbis nisi suam fidem tamquam katholicam approbaret. Secundo confirmatur ex eodem decreto quod ista fuit tunc Romane ecclesie sentencia. Nam ibidem sic scribitur: *Misit papa Nicholaus per urbes Italie, Germanie Gallie et ad quecunque loca fama pravitatis eius pervenire ante potuit, ut ecclesie que prius doluerant de adverso atque diverso, post ea gauderent de reverso atque converso.* Ex istis luculenter patet quod ecclesia tunc sensit sentenciam predictam Beringarii esse katholicam et sentenciam illi contrariam esse hereticam.

Our view supported by his first revocation.

Tercio confirmatur idem per hoc quod in prima revocacione sua protestatus fuerat sub hiis verbis: *Consencio autem sancte Romane ecclesie et apostolice sedi, et ore ac corde profiteor de sacramentis dominice mense eandem fidem me tenere quam dominus et venerabilis papa Nicholaus et hec sancta sinodus auctoritate evangelica et apostolica tenendam tradidit michique confirmavit.* Et post confitetur sentenciam supradictam. Ex quibus colligitur quod sentenciam

4, 5. ABC: *sponte scripsi.* 7. *factam.* Cetera infra sequuntur: *factam misit papa Nicolaus per urbes Italiae, Germaniae, Galliae ad quaecunque loca fama pravitatis eius pervenire ante potuit....* 9. ABC: *et concepcionem.* 10. C: *hiis* deest; ib. ABD: *nec suam.* 12. ABC: *tunc fuit.* 16. C: *sive diverso.* 17. AB: *gaudenter;* ib. E: *Ex quo.* 22. *revocacione;* Herzberg-Fränckel legit: *ratificacione;* D: *renovacione.* 27. ABCE: *auctoritate* deest; C addit in marg. alia manu; ib. D: *tenenda.*

13. De Consecratione, dist. II, cap. 42 l. c.

illam receperat a papa et sinodo confitendam; et patet quod olim fuit sensus ecclesie, ut de articulo fidei quod panis et vinum remanent post consecracionem Eukaristie sicut ante.

Ex quibus colligitur quod altera istarum ecclesiarum erravit in fide vel equivocavit in loyca vel significacione, vel tercio quod in tempore successit credendi varietas, sic quod illud quod tunc fuit articulus fidei iam est falsum.

Sed constat quoad hoc tercium, quod equa racione verum foret quod panis et vinum remanent post consecracionem in Eukaristia, sicut umquam fuit verum vel credendum; ideo cum equivocacio in materia fidei non excusat, videtur quod altera ecclesia erravit.

The Roman Church may err.

Ex quo patet primo quod Romana ecclesia potest errare in articulis fidei, cum sic fecit; patet secundo quod non oportet credere quod si Romana ecclesia quidquam katholicat vel hereticat, ergo vere; et tercio videtur probabile quod prior ecclesia sane sensit in isto et posterior oberravit; tanta namque auctoritas, tanta sanctitas et tanta sapiencia vel maior lucebat in isto papa Nicholao II° secundum cronicas et istis 114^{cim} episcopis, sicut in eo qui composuit decretales. Quare ergo non crederetur tante vel plus sue sentencie sicut debiliori sentencie succedenti? Ecclesia enim deteriorando quoad fidem scripture procedit. Et iterum prior sentencia plus consonat sensui, racioni, sanctis doctoribus et scripturis, igitur cum illa non sit posterius abrogata vel inprobata, videtur quod ecclesia adhuc debet illam credere sicut primo.

1. D: *ad confitendam.* 8. E: *illud quod* deest. 12. D: *sic.* 15. D: *oberravit.* 16. D: *potuit.* 17. ABC: *patet et sic.* 18. E: *est credendum nobis non oportet credere si;* ib. D: *quod* deest. 19. D: *ergo etc.* 19, 20. AB: *tercio vel probabile;* C: *videtur* in rasura. 20. ABC: *quod quod.* 23. B: *sciendum secundum.* 24. C: *istis 113^{im}.* 31. A: *debet* in marg. alia manu. 31, 32. ABC: *sicut prime.*

Quod autem plus consonat sensui et racioni patet inferius, et quod plus consonat sanctis doctoribus patet ex tribus: primo ex dicto beati Ambrosii, posito in De Consecracione, distinccione IIª *Omnia quecunque: Licet figura panis et vini videatur, nichil tamen aliud quam caro Christi et sanguis post consecracionem credenda sunt.* Ecce quod panis et vinum credenda sunt esse caro Christi et sanguis. St. Ambrose,

Secundo confirmatur eadem sentencia ex dicto beati Augustini eadem distinccione, *Qui manducant*, ubi loquens de hoc sacramento sic dicit: *Quod videtur,* inquit, *panis est et calix quod oculi renunciant; quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus Christi et calix est sanguis. Ista ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur et aliud intelligitur. Quod videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spiritualem.* Ecce quod iste sanctus ponit panem et vinum esse sacramentum visibile. St. Augustine,

Tercio confirmatur ex dicto Hilarii eadem distinccione, ubi sic scribitur: *Corpus Christi quod sumitur de altari figura est, dum panis et vinum extra videntur, veritas autem, dum corpus Christi et sanguis in veritate interius creduntur.* Quotlibet sunt dicta similia dictis istorum trium sanctorum que expresse dicunt sentenciam quam utrobique Beringarius confitetur. St. Hilary.

Quantum ad testimonium scripture patet Math. XXVIº, Marc. XIVº, Luc. XXIIº et Iª Cor. XIº, et Act. IIº Witness of Scripture.

1, 2. C: *plus — et quod* deest. 3. E: *posito* deest. 6. E: *sanguis Christi.* 9. B: *confirmat;* ib. ABCD: *beati* deest. 10. DE: *manducat.* 12, 13. AD: *quod autem panis;* BC: *panis* extinct. corr.: *fides.* 14. ABC: *Ideo ista.* 22. C: *de altari* deest. 22, 23. D: *extra unum.* 23, 24. Recte: *videtur . . . creditur.* 23. ABCE: *autem dicitur.* 25. ABCE: *qui expresse.* 29. ABCD: *Act. XX.*

4. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. LXXIV. Cf. Joh. Wyclif, De Apostasia, pag. 64. 10. ib. cap. LVIII. 21. ib. cap. LXXIX.

ac Joh. VI°, ubi fit mencio de hoc sacramento et datur forma conficiendi; utrobique narratur quod Jesus accepit panem et de illo dixit: *Hoc est corpus meum.* Nam Luc. XXII°, 19 sic scribitur: *Et accepto pane gracias egit et fregit et dedit eis dicens: Hoc est corpus meum;* ubi patet non protervo quod illum panem quem accepit postea demonstravit. Et constat quod illo manente pane non est realiter corpus Christi sed signum efficax eius. Ex istis colligitur quod confessio Beringarii et antiquum decretum ecclesie sunt undique plus consona veritati.

Sed obicitur per hoc quod secunda pars decreti repugnat priori et katholice veritati et per consequens tota confessio est infecta; ponit enim quod panis et vinum nedum sunt sacramentum post consecracionem, sed verum corpus Christi et sanguis quod frangitur et sentitur ut panis, quod est contra dicta.

The modern church falls into the error that Berengarius renounced.

Hic dico (ut supra) quod oportet omnino equivocare in isto secundo dicto, cum nec substancia panis nec illud quod fuit eius forma accidentalis sit realiter corpus Christi, sicut oportet tam antiquos quam novellos concedere; ideo dicit glosa ordinaria quod oportet confessionem Beringarii sane intelligi, quia aliter foret novissimus error peior priore ab ecclesia dampnato tanquam heretico. Hodie namque approbaretur prior Beringarii opinio secundum tres partes quas ecclesia tunc dampnavit tanquam hereticas, scilicet quod illud album manet post consecracionem solummodo sacramentum, secundo quod illud non est corpus Christi, et tercio quod per sensacionem illius

1. C: *sacramento* deest. 4. 5. ABC: *Et accepit panem.* 5. E: *dedit illis;* B: *dedit di.* 7. B: *propterea.* 9. B: *Et ex istis;* C: *Ex hiis.* 11. B: *plus* deest. 19. AB: *cum iam.* 27. B: *condempnavit.* 30. C: *quod* deest.

11. Cf. De Apostasia, pag. 68. 22. Cf. Glossam ordin. ad vocem *Dentibus*: Nisi sane intelligas verba Berengarii, in maiorem incides haeresim quam ipse habuit et ideo omnia referas ad species ipsas, nam de Christi corpore partes non fecimus . . .

corpus Christi non frangitur vel sentitur. In istis tribus se correxit iuxta decretum ecclesie; et revera nunc defendere quod ecclesia illa tunc erravit in fide tanquam ignara loyce que per sapienciorem ecclesiam est correcta foret inponere toti determinacioni nostre quoad materiam fidei suspectam calumpniam; per idem est dicere quod scriptura cum sanctis doctoribus defecit in istis. Sed quis tunc crederet verbis nostris, cum possumus ad nutum fidem pro pecunia variare? Oportet ergo glosare dictum utriusque ecclesie secundum regulam fidei scripture, et hoc est plus consonum et honorabilius utrobique omnino ad intelligendum scripturam, sanctos doctores et confessionem Beringarii, que fuit decretum ecclesie.

We must note when speech is figurative.

In ista materia oportet (ut supra) signanter notare distinccionem inter predicacionem ydempticam et predicacionem tropicam. Ydemptica est (ut dixi), quando predicatum ydemptice asseritur de subiecto, ut Christus est homo. Sed predicacio tropica vel figurativa est, quando unum extremum notatur figurari per reliquum, ut prius exposui: *Petra autem erat Christus.* Unde triplex exemplum adduco de omnibus pro hoc sensu; primum est dictum Apostoli I. Cor. X°, 1, 4: *Nolo autem vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes eundem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus.* Et patet quoad intellectum istius scripture et sibi similium quod oportet notare sensum figurativum vel tropicum; ad quem sensum est hoc dictum eque verum sicut alia pars scripture; omnes namque patriarche fuerunt sub proteccione

1. D: *non* deest. 3. C: *ecclesia* deest. 4. D: *loyca;* ib. ABDE: *que post.* 7. ABC: *idem condicere;* E: *contradicere.* 8. E: *deficit.* 9. A: *cum possumus ad meritum;* BCE: *ad ritum;* D: *ad votum.* Correxi. 12. B: *ubique.* 20. D: *reliqua.* 24. ABDE: *quomodo patres;* ib. ABCD: *vestri.* 27. B: *speciali.* 30. C: *et tropicum.* 31. D: *eque unum;* ib. ABCE: *sicut aliqua.* 32. ABCD: *omnes inquam.*

divina, secundum quam fuit ardor vindicte Domini effugatus; omnes transierunt mundi et omnium adversancium populorum periculum; et cum fides non variatur propter fluxum temporis, patet quod nutriebantur eadem fide qua christiani postmodum sunt nutriti. Et totum hoc figuratum est per ambulacionem quadraginta annorum ad terram promissionis, sic quod nichil contigit itinerantibus de Egypto quin fuit figura futura succedentibus in peregrinacione sua ad patriam. Sicut enim populus bibebat de aqua fluente de petra quam Moyses bis percussit (ut patet Exodi XVII°, 6), sic populus christianus bibit spiritualiter subtilitatem fidei Jesu Christi postquam populus iudaicus Christum infamiter sic percussit; et sicut secutum fuit obiurgacionis obprobrium de percussione predicta, ita consequitur iudeos obprobrium, quod Christum sic in patibulo percusserunt. *Petra*, inquit, *erat Christus*, hoc est, illa petra Christum mistice figuravit. Notandum tamen quod tales locuciones possunt dupliciter sane intelligi, scilicet quod talis figura figuravit huius figuratum, vel dimittendo litteralem sensum figure intelligere equivoce figuratum, et utrobique erit sensus katholicus absque scrupulo falsitatis.

Secundum exemplum est illud Apoc. XIX°, 8: *Byssinum enim iustificaciones sunt sanctorum*, ut alias diffuse exposui; et tercium exemplum est illud I. Cor. XI°, 25: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine;* figuravit enim vinum in calice novum testamentum, sicut sanguis vituli fuit signum confirmacionis veteris testamenti, ut patet Exod. XXXIV°. Sic igitur videtur sanctos ecclesie primitive et suos filios post eos intelligere per panem et vinum figurative corpus Christi et sanguinem. Unde I^a Cor. XI°, 21 narrans Apostolus quomodo Corinthi conveniebant ad manducandum cenam do-

8. D: *si itinerantibus;* ib. C: *de Egypto* deest. 13. AC: *preterquam;* ib. C: *Christum* deest. 31. D: *Exod. XXIV.* 32. D: *filios posteriores.*

minicam unoquoque portante secum proprium panem et vinum, sic quod *unus* fuit *ebrius* et *alius esuriens* post hanc cenam, increpat eos leniter in hoc facto et addit instruccionem quoad hoc sacramentum, que tunc suffecit ecclesie; videlicet quod conveniant manducantes in ecclesia ordinate vel aliter domi infirmi manducent nec alii darent scandalum fratribus in copiosis, in sumptuosis et in deliciosis preparacionibus panis et vini. Unde pro plena instruccione quoad hoc sacramentum sic loquitur: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis; quoniam dominus Jesus in qua nocte tradebatur accepit panem et gracias agens fregit et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemoracionem. Quocienscunque*, inquit, *manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat;* ubi patet quod loquitur quadrupliciter de pane et vino materiali et per consequens dicit hoc esse corpus eius et sanguinem in figura, sicut dicit hunc calicem esse novum testamentum et hoc fieri in eius commemoracionem. Quod autem alii dicuntur in medio prandii accipere instar Christi hostiam a sacerdotibus consecratam, videtur esse sompnium, sed sacramenta et ritus adiecti videntur michi esse racionabiles, sic tamen quod non sint nimium ponderati. Aliqui enim stulte plus ponderant ritus adiectos quam sentenciam Apostoli, dum sic dicit: *Itaque quicunque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis*

2. AB: *ebrius alter esuriens;* C: *et alter.* 8. BE: *et* deest; ib. D: *in* omitted before *deliciosis.* 13. C: *fregit* in marg. alia manu; ib. C: *comedite;* superscriptum: *manducate.* 13—15. C: *Hoc est — commemoracionem* in marg. alia manu. 15. ABC: *Quociens.* 16. ABCD: *manducate;* E: *manducaveritis;* ib. E: *biberitis.* 19. E: *eius* deest. 22. AC: *dicunt corp;* B: *dicunt eorum;* D: *dicunt Corinthii;* E: *Corinthios.* Correxi. 27, 28. ABC: *cum sic.* 28. Codd.: *panem hunc* deest. Addidi.

10. I. Cor. XI, 23, 24, 26. 28. I. Cor. XI, 27.

et sanguinis Domini. Intelligit enim quod panis et vinum non debent sumi in memoriam corporis Christi et sanguinis nisi digne, hoc est, nisi mundo corde et pura intencione; et sic videtur michi quod nulli ritus honesti de Eukaristia debent contempni nec plus virtutibus ponderari; et utrobique videtur quod scriptura vocat hoc sacramentum panem et vinum, quomodo quidam intelligunt illud Act. II°, 46 quod dicitur de conversis: *Cotidie autem perdurantes unanimiter in templo et frangentes circa domos panem sumebant cibum cum exultacione et simplicitate cordis.* Panis itaque vocatur utrobique hoc venerabile sacramentum; quod si sit verum, patet cum paribus quod graviter peccaverunt qui onerarunt ecclesiam tam speculative quam practice tot perplexitatibus quibus difficultatur circa hoc sacramentum. Manet ergo iuxta sentenciam ecclesie in Beringario, iuxta sanctos doctores et formam verborum scripture tam panis quam vinum post benediccionem et sacramentum et corpus Christi in signo et non in essencia quod sic frangitur et tractatur.

Et patet solucio obiectus quo dicitur sentenciam ecclesie in Beringario contradicere sentencie supradicte, sed replicatur secundo per hoc quod scriptura sacra in sex locis predictis vocat sacramentum Eukaristie *panem,* et idem dicunt sancti doctores cum decreto ecclesie in Beringario. Quare ergo non teneremus nos eandem loycam, cum non licet in materia fidei secundum loycam variare?

Errors introduced by use of tropical language.

Hic dicitur quod sensus supradictus est satis equivocus et vulgo satis extraneus ac occasio unde multi accipiunt fidem ad credendum panem et vinum post

2. A: *summi.* 3. A: *nec digne.* 7. ABC: *esse panem.* 8. B: *quidem;* C: *quique.* 9, 10. ABCD: *quo dicitur;* E: *quod dicitur* deest. 17. B: *circa sentenciam.* 20. E: *non in cena.* 22. ABE: *solvendo obiectus;* C: *solvendo* erased et corr. 24. AB: *secundo* deest. 30. DE: *predictus.* 31. AB: *ac ecclesie unde.*

consecracionem esse ydemptice corpus Christi et sanguinem: ideo sicut ecclesia variavit in aliis accidentalibus preter fidem, sic debet ex causa variare in loyca stante sentencia et sic fide. Variarunt enim observanciam sabbati a feria septima usque ad feriam quintam et abhinc usque ad feriam primam, quod hodie observat ecclesia stante fide non variata, et ita de multis similibus preter fidem; quare ergo non licet ecclesie variare in loyca, servando fidem et obserando infidelitatis aditum, sicut custos castri ex causa racionabili mutat portas, nec hoc licet nisi cum sufficienti ac racionabili decreto custodum. Aliqua ergo sunt loca in quibus expedit variare in loyca propter periculum evitandum et aliqua sunt loca in quibus non convenit variare; et patet quod non oportet, si sancti doctores ecclesie katholice sic locuntur, tunc licet cuilibet katholico ita loqui, ut beatus Bernhardus in sermone De Exaltacione sancte crucis, qui sic incipit De virga Jesse sic loquitur: *Manus ille que fundaverunt celos extense sunt in cruce.* Et multa similia dicunt iste sanctus et usus ecclesie que non sunt nobis generaliter trahendi in consequenciam, quia nec manus corporales Christi eterne fuerant crucifixe nec manus spirituales que sunt potencia operandi; nam manus corporales non habuit antequam fuerat incarnatus, quia tunc fuisset Deus corpus antequam fuit mundus, nec manus spirituales, quia omnes ille sunt divina essencia, et sic Trinitas que non potest extendi vel pati nisi incidatur in heresim

Example from a phrase of St. Bernard.

4. E: *sic* deest. 7. B: *variate.* 9. ABE: *observando.* 10. ABDE: *additum.* 12. E: *custodis.* 15, 16. AB: *sic sancti.* 16. ACE: *doctores eciam katholice;* B: *ecclesie* deest. 17. ABCD: *catholice.* 18. C: *qui* in marg. alia manu. 19. D: *De* deest. 24. E: *potencie.* 28. C: *ille* in marg. alia manu.

19. Rectius (ut videtur): De duobus discipulis euntibus in Emaus. Cf. Opp., pag. 1555.

Patripassianorum, quos Augustinus recitat in libro suo de heresibus dixisse naturam divinam et per consequens patrem pati.

Cum enim hec predicacio sit formalis, manus eterne Dei erant passe in cruce, patet quod consequenter concedi oportet quod virtus ymmo digitus Dei qui est Spiritus Sanctus extendebatur et paciebatur, et sic natura increata, potencia, virtus et bonitas, raciones exemplares et ydee forent palpabiles, et sic foret confusio personarum et naturarum, cum omnis natura foret sensibilis.

Example from Scripture.

Item, si ex auctoritate scripture licet huiusmodi conclusiones extorquere, per idem concedendum foret quod Deus ante mundi constitucionem et sic eternaliter infinitum plus in corde de valde bono doluit quam dolere potuit aliqua creatura, quia Genes. VI°, 6 dicitur quod Deus tactus dolore cordis intrinsecus dixit quod *penituit eum fecisse hominem;* et sic habuisset infinita membra infinite et eternaliter dolorosa; nam sicut eternaliter novit peccatum hominis, sic eternaliter in corde doluit de eodem, quia in corde tactus fuit dolore; et cum per cor intelligitur Deus Pater iuxta illud Psalmi XLIV°, 2: *Eructavit cor meum verbum* bonum, videtur quod eternaliter doluit Deus Pater; et constat quod nulla creatura potest parificari sibi in dolore, sicut nec in noticia vel affeccione.

Et quantum ad infinitatem membrorum, ut manuum, digitorum vel talium que preter personalitatem

1. E: *recita*. 5. C: *Dei* in marg. alia manu. 6. D: *concedendum*; ib. C: *concedi debet;* ib. AB: *ymmo* deest. 7. E: *sic* deest. 8, 9. A: *raciones exemplares* in marg. alia manu. 16. D: *alia creatura;* ib. D: *de VI.* 17. AB: *dixit* deest; C in marg. alia manu; E: *dixit quod penituisset.* 19, 20. ABCD: *si eternaliter.* 23. C: *meum videtur; bonum* deest.

1. In libro S. Augustini De Haeresibus hic locus non extat. Cf. Sermon LII. De verb. evang. Matth. III, Opp. tom. V, 1, 304: *Excidit nobis quosdam male intelligentes vocari Patripassianos, qui dicunt ipsum Patrem natum ex femina, ipsum Patrem passum* . . . .

in Deo dicunt raciones exemplares, videtur quod non est numerus istorum, sicut non est finitus numerus omnium ydearum. Et istud considerarent canoniste qui in vulgari predicant laycis quod ille manus quibus formavit Deus celum et terram fuerant crucifixe; addiscerent, inquam, primo quot manus huiusmodi habet Deus et si manus sinistra Dei fuit in mundi inicio aliquid operata, ad excludendum Manicheos qui posuerunt Deum malum. Et infinite sunt conclusiones huiusmodi, quibus nimis oneraretur ecclesia a sophistis infidelibus, si omnia dicta figurativa scripture debent generaliter trahi in consequenciam, ut alii in toto libere loquantur conformiter; oportet ergo nos loqui plane interpretando figuras et reservando illis formas loquendi autenticas, ut docet Augustinus IV° De Doctrina Christiana.

We are to accept all Scripture as true, and explain the figurative expressions.

Sed tercio replicatur contra dicta per hoc quod non docetur que scriptura debet admitti et que abnui, nec in quo doctor est tenendus et in quo negandus. Ymmo videtur quod ecclesia tempore Beringarii fuit heretica vel aliter infidelis fuit ecclesia sequens illi contraria. 'Hic dico quod tota scriptura sacra debet admitti ut fides et detestari eius falsitas, cum ex integro sit vera et in nulla parte falsa, ut hic supponitur. Figurativas autem locuciones scripture debemus exponere et modo discipulorum dimissis figuris nostris auctoribus loqui plane. Unde solebam exponere predictam scripturam Genes. VI°, ubi notato textu solebam dicere, quomodo minus bene intelligentibus textus iste videtur pretendere quod Deus prius ignorans peccatum hominum futurum, postquam in facto

Wyclif's exposition of 'it repented the Lord'.

6. Codd.: *inquit.* 9. DE: *posuerant;* ib. ABCD: *Et* deest. 10. E: *honeraretur.* 14. ABC: *reservandi;* ib. D: *reservanda formam.* 17. ABC: *replicatur tercio.* 19. B: *quo notandus.* 21. B: *fuit infidelis.* 25. C: *autem* in marg. alia manu; ib. ABC: *debent;* C correxit: *debemus.* 27. Rectius: *auditoribus.* 27, 28. C: *predictam senienciam.* 29. C: *bene* alia manu.

15, 16. St. Augustini Opp. tom. III, 1, pag. 70.

didicit hominem ex pronitate sic peccare, doluit et displicuit sibi vel quod unquam fecit hominem, vel quod fecit hominem tam fragilem; sed quod fecisset eum constantem et confirmatum ut angelum, quia tunc caruisset occupacione penali in castigando eum pro delicto; sed longe alium sensum pretendit bene intelligentibus.

Moses adapted his words to his hearers.

Pro quo notandum quod Moyses alloquens populum valde rudem aptavit verba secundum eorum capacitatem, ut primo literaliter consencientes per fidem ascendant ad sensum alciorem, sicut utrobique facit scriptura.

Cause of the deluge.

Secundo secundum historiographos est notandum quod mortuo Adam Seth ex mandato patris separavit cognacionem suam a Kaym, rediens ad solum natale in quendam montem propinquum paradiso, sed post septimam generacionem fertur filios eius qui propter religiositatem vocantur filii Dei miscuisse cum filiabus Kaym que propter petulanciam vocantur filie hominum; et potuit cum hoc esse quod demones incubi qui numerantur inter filios Dei detulerunt semina hominum in matrices mulierum procreando gigantes ex industria fovendi fetus per virtutes mixtorum, et ista brutalitas cum aliis que narrat Methodius martyr fuit causa diluvii.

The text is an expression of God's mercy.

Tercio notandum quod Deus apud quem omnia sunt presencia, loquitur in textu predicto tanquam pius pater consolans filios volentes per penitenciam converti ad Deum; quod patet ex tribus partibus huius textus. Nam primo dicit: *Non permanebit spi-*

1. D: *soluit.* 2. B: *vel quod — hominem* deest. 3. B: *tam fragilem* deest. 5. D: *caruit.* 9. E: *rudem valde;* ib. D: *apta verba.* 9, 10. E: *capacitatem eorum.* 15. E: *solium naturale.* 17. C: *fertur* alia manu. 18. C: *miscuisse se;* se alia manu. 25. E: *causa fuit.* 30. D: *non manebit.*

20. Incubi, incubones cf. Du Cange III, 804. 30. Gen. VI, 3.

ritus meus in homine in eternum, quia caro est, eruntque dies eius centum viginti annorum, quasi diceret: Spiritus vivendi non permanebit eternaliter in toto genere peccatorum perpetuo dampnato, ut dampnatur genus demonum. Et racio secunda subditur, quia fragilis est ex carne et ut sic excusabilis. Tercio vero apponitur medium medendi, dum promittitur quod dies penitencie antequam inundet diluvium erunt CXX anni; hoc enim verbum Dei fuit viginti annis antequam Noe incepit procreare, et centum annorum fuit primogenitus suus tempore diluvii.

Secundo principaliter premittitur prima noticia malicie commisse, cum dicitur: *Videns autem Deus* etc. Secundo subditur pronitas ad recidivandum, dum adiungitur: *Et cuncta cogitacio hominis* etc. Et tercio ostenditur medicinalis satisfaccio, dum dicitur: *Penituit eum quod hominem fecisset in terra.* Ex faccione namque hominis terreni et peccato eius contra summum bonum oportuit Christum pati et intrare cum redemptis in gloriam suam; et hoc sonat *penitere,* id est, penam tenere. Nec moveat quod dicitur de presenti, quia Deus semper scit se pati. Tercio principaliter tangit in generali remedium ad abscindendum peccatum hominis in futurum, dum dicitur: *Precavens in futurum,* nam potestas gygancium qui fuerant super terram et sterilitas terre nascencium cum serenitate et salubritate aeris fuit illis occasio bestialiter lasciviendi.

2. C: *centum et viginti;* ib. DE: *dies illius.* 3. DE: *Spiritus vindicandi.* 4. D: *perpetue.* 5, 6. E: *subscribitur.* 6. D: *ut sit.* 7. E: *Tercium.* 13. D: *primo;* ib. A: *noticia* alia manu. 14. D: *dum dicitur;* ib. E: *etc.* deest. 15. DE: *adiungitur pronitas.* 15, 16. E: *cum adiungitur.* 16. E: *etc.* deest. 17. ABC: *cum.* 22. D: *quod est;* E: *quasi est.* 27. D: *fertilitas.* 28. ABC: *fuerit*; ib. E: *eis;* ib. D: *bestialis.*

14. Gen. VI, 5. 17. ib. 6. 25. Hic locus in Vulgate non extat.

Secundo premittit eternam displicenciam, dum dicitur: *Factus dolore cordis intrinsecus;* non enim credendum est quod Deus habet penam secundum naturam divinam, etsi sibi mala displiceant; nec est credendum quod noviter habuit vel eternaliter elicuit displicenciam, cum fuit intrinsecus in corde; per hoc autem notatur quod finaliter specificat modum delendi occasionem ab inusu hominis ad terrestria, cum finaliter dicit: *Delebo,* inquit, *hominem quem creavi a facie terre* etc. Consumpsit enim mixta ornancia terram et aerem ac indisposuit raciones seminales, sicut pater misericors precavens petulanciam filii aufert ab eo occasionem peccandi; non enim punit Deus predestinatum ut prescitum, nisi misericorditer ad puniti demeritum; unde punicio aque preternaturaliter inundantis correspondet eorum inordinate luxurie. Corrupte vero exalaciones causantes salsedinem et indisponentes terram et aerem ut influencia celestis sit proporcionalis cremento et aure temporanee, sicut ante correspondet eorum affeccioni inordinate circa terrena violenter rapiendo. Unde pro istis duobus peccatis subditur: *Corrupta est autem terra coram Deo* quoad primum peccatum carnale, *et repleta est iniquitate* quoad secundum peccatum avaricie. Si autem placet intelligere per punicionem iustam execucionem vindicte que est finis penitudinis in potente, excludendo mocionem, passionem, inprovisionem etc., que dicunt inperfeccionem in penitente, non contradico sentencie. Sic enim intelligitur illud Psalmi VI, 2 et Psalmi XXXI: *Domine ne in furore tuo arguas me,*

The appropriateness of the deluge as a punishment.

3. ABC: *concedendum.* 7. C: *finaliter* deest; ib. B: *spectat;* ib. DE: *dolendi.* 8. C: *ab usu;* D: *ab in visu.* 10. E: *etc.* deest. 12. C: *filii* alia manu. 13. D: *potuit Deus.* 14, 15. B: *ad presentt.* 15. AB: *aqua.* 18. E: *celestis* deest. 21. BD: *violente;* ib. D: *rapienda.* 23. ABC: *est* deest. 25. CDE: *per penitudinem;* ib. C: *iustam execucionem* alia manu. 27. C: *etc.* deest. 29. E: *enim* deest.

2. Gen. VI, 6. 9. ib. 7. 22. ib. 11.

neque in ira tua corripias me. Furor enim sonat in vehemenciam et acceleracionem vindicte pro peccato irremissibili continuando usque ad finem vite pro quo Deus arguit insolubiliter concludens, ut patet Matth. XXV°, 31: *Cum venerit filius hominis.* Talium enim terrenorum inventa est iniquitas ad odium perpetuum; secundo quia *horrendum est incidere in manus Dei viventis* ad Hebr. X°, 31; ideo petit quod non corripiatur propter lignum, fenum et stipulam in purgatorio expurgandum. Quamvis enim ira talis sit micior iuxta illud Abakuk III°, 2: *Cum iratus fueris, misericordie recordaberis,* tamen utrumque est timendum, et pro supplecione tocius penitencie in via humiliter est petendum. Absit autem quod in talibus locucionibus credamus passionem vel perturbacionem in Deo accidere, cum Sap. XII°, 18 scribitur: *Tu autem Domine virtutum cum tranquillitate iudicas.* Et conformiter iudicandum est de austeritate et usura Dei in parabola Salvatoris Luc. XIX°. Et eodem modo intelligendum est de Dei serenitate et quibuscunque aliis sibi attributis, que omnia ex equo concurrunt; ad Rom. II° scribit Apostolus: *Vide ergo bonitatem et serenitatem Dei;* et illud Apok. XVI, 15: *Ecce venio sicut fur; beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua.* Et sic intelligendum est illud Psalmi LXXVII°, 65: *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus et tanquam potens crapulatus a vino* cum quotlibet similibus, quorum particulares exposiciones continent indubie profunda misteria.

Ex istis patet quod non oportet si Deus intelligit per dolorem cordis displicenciam Dei Patris, quod nos in toto debemus loqui conformiter. Sicut enim

3. E: *irremissibiliter;* ib. D: *continendo;* ib. ABC: *vite sue.* 5. ABC: *hominis etc.* 6. D: *enim corporum.* 9. BC: *et* deest; E: *vel stipulum.* 16. B: *in Deo* deest. 21. E: *ex quo.* 22. D: *scribit Apostolus Rom. XI;* ib. C: *scribit Apostolus* deest. 22, 23. C: *Vide ergo — Apoc. XVI* alia manu. 23. *Dei;* ABCE: *dicit.* 24. D: *beatus omnis.* 28. ABCE: *exponentes.* 32. C: *uniformiter.*

dicit Augustinus quod Deus est iustus iusticia et non qualitate, sic concedendum est quod *Deus est tactus dolore cordis* sine passione vel penitencia dolorosa. Et patet in quibus debemus loqui conformiter ad scripturam et in quibus debemus loqui expositorie suspensis parabolis admirando eius subtilem sentenciam, ut quidam intelligunt per hoc quod Deus *est tactus dolore cordis intrinsecus,* quomodo eternaliter displicencia Dei Patris fecit quod misit unigenitum suum incarnandum; unio enim ypostatica fuit taccio infirmitatis filii, quia ex hoc filius qui est natura patris intrinsecus fuit nostris doloribus oneratus.

Authority of doctors must rest on their agreement with Scripture.

Quantum ad secundum allegatum de autenticacione doctoris, patet quod quilibet doctor est concedendus, sed nullius posterioris doctoris sentencia nisi de quanto est fundabilis ex scriptura. Credo autem quod sentencia beati Bernhardi fuit katholica sed logica eius est hodie postponenda. Sic enim facimus cum loyca ecclesie de Eukaristia, sic eciam sepe prohibet Augustinus quod defendantur vel teneantur dicta sua nisi de quanto consonant cum scriptura. Intellexit autem Bernhardus per manus, oculos et aures personaliter verbum Dei et sic posuit figurative illa organa crucifigi; hoc est signum signatum per illa organa vel secundum

Need of careful exposition to the vulgar;

alium sensum nobis absconditum. Sed nos non debemus predicare taliter et specialiter in vulgari sine explanacione sensus katholici, cum sentencia heretica sic de facili surriperet in auditorio ex negligencia predi-

1. E: *dicimus;* A alia manu: *dicit Augustinus.* 3. D: *vel pena.* 4. ABC: *uniformiter.* 4, 5. A: *uniformiter — loqui* alia manu. 9. C: *promisit;* in marg.: *misit.* 14. *doctoris;* C correxit: *doctorum;* ib. C: *quod* alia manu; ib. D: *quod omnis.* 15. C: *doctoris* deest. 16. D: *de scriptura.* 20. B: *tueantur.* 21. Codd.: *consonat;* ib. C: *cum* alia manu. 22, 23. D: *probabiliter verbum Dei.* 24. D: *hoc est filium;* ib. E: *figuratum.* 27, 28. AB: *tam de facili;* C: *tunc de facili;* in marg.: *sic de facili.*

1. S. Augustini Opp. tom. V, 144, I, 630 etc. 15. Decret. Prima Pars, dist. IX, cap. X. Cf. Wyclif's De Apostasia, pag. 66.

cantis; debemus enim loqui palam populo sentencias scripture necessarias ad salutem. Nec sufficit quod nos habeamus sensum katholicum, quia sic possemus seminare quotcunque hereses adversando toti scripture, dum tamen debemus niti apciori modo quo sufficimus imprimere in auditorio katholicas et edificatorias veritates, quia aliter non sumus adiutores Dei sed dyaboli, nostrum honorem vel seculare commodum proditorie procurantes.

especially with regard to the Eucharist.

Ulterius credo quod utraque ecclesia tempore Beringarii et tempore novellorum doctorum fuit katholica, cum equivocarunt in terminis; nec credo quod scola illa de Eukaristia tantum intricavit ecclesiam ut moderna; hoc tamen videtur omnino quod caveamus denotando quamlibet partem sacramenti sensibilis esse corpus Christi vel sanguinem, quia vulgus et litterati viri sunt proni ad intelligendum panem post consecracionem esse ydemptice corpus Christi, ideo propter sensibilem erroris percepcionem tam in clero quam in layco debent defectus corrigi in loquendo, recolendo quomodo circa Eukaristiam fuit prima heresis in Christi *discipulis abeuntibus retrorsum propter duriciam* sermonis, ut patet Joh. VI°, 61, 67, et meminit decretum in De Consecracione, distinccione 2ª, *Prima quidem heresis* ex testimonio Augustini. Et hec est racio quare oportet sacerdotes qui panes offerunt omnino instrui in ista materia.

Transubstantiation a modern invention.

Sed tercio principaliter replicatur per hoc quod novella ecclesia ponit transsubstanciacionem panis et vini in corpus Christi et sanguinem; hoc autem non posuit ecclesia primitiva, ergo in sentencia contradicunt. Assumptum patet I° Decretalium De summa

2. A: *sufficit* in marg. alia manu. 6. D: *audito modo katholicas.* 12. B: *equivocaverunt.* 12, 13. B: *sola illa.* 18. ABCD: *propter* deest. 24. D: *De* deest. 25. D: *est* deest. 32. ABC: *argumentum*.

24. Decreti, Tertia Pars, dist. II, cap. XLIV. 32. Decr. Greg. IX, lib. I, tit. I, cap. I, § 3.

Trinitate et Fide katholicâ, *Una vero: Corpus Christi,* inquit, *et sanguis sub speciebus panis et vini in sacramento altaris veraciter continentur transsubstanciatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina.* Si autem panis et vinum manent integra et non alterata post consecracionem, quomodo sunt transsubstanciata per verba sacerdotis?

Definition of the word.

In ista materia nostri katholici, eciam decretiste, didicerunt sic describere terminum supradictum: Transsubstanciacio est transitus unius substancie secundum se totam in aliam tota accidencium multitudine remanente, ut nec materia nec forma substancialis que fuerunt in pane et vino remanent post consecracionem, sed omnis substancia materialis vel formalis que fuit in eis corrumpitur, et succedit per conversionem sub eisdem accidentibus corpus Christi, et sic non est alicuius substancie annichilacio, tum quia conversio tocius substancie in melius, tum eciam quia accidencia remanent que prius erant in pane et vino, quia ipsis remanentibus committeretur ydolatria adorando panem et vinum ut corpus dominicum et sic Deum.

Hic videtur michi quod ecclesia primitiva illud non posuit, sed ecclesia novella, ut quidam infideliter et infundabiliter sompniantes baptizarunt terminum et fantasiarunt multa false ad onus ecclesie. Primo ergo videtur quod non pocius credendum est dicte decretali vel suis autoribus quam decreto ecclesie in persona Beringarii, quia (ut supra dictum est) in isto supereminebant sanctitate et sciencia papa cum sinodo magis credibili, qui locuti sunt conformius ad scripturas, ad sanctorum doctorum sentencias et plus consone racioni et preter hec expressius et

1. ABDE: *Una racio;* C corr. in *una vero.* 2. AB: *inquit* deest; C: *inquit* in rasura. 9. D: *tantum tradictum.* 11. D: *accidencia.* 13. B: *remanent.* 15. AB: *corr.* 26. C: *fantasiaverunt;* ib C: *falsa.* 33. C correxit: *hoc expressius.*

We may assign any catholic meaning to the term 'transsubstantiation'.

facilius detexerunt credendum. Cum enim transsubstanciari sit terminus magistralis, licet fideli trahere eius significacionem ad quemcunque sensum katholicum particularem et sic videtur ambigue et incomplete innuere fidem ecclesie de Eukaristia. Aliud autem decretum explicat quomodo papa et sinodus decreverunt in Beringario quomodo panis et vinum que in altari ponuntur remanent post consecracionem non solum sacramentum sed eciam verum corpus Christi et sanguis. Unde illud credendum ut fidem misit papa iocunde diversis ecclesiis. Cum ergo signum materiale decretalium vel decretorum sit inpertinens fidei quam sentit ecclesia et tanta vel maior relucebat in ecclesia priori auctoritas, videtur quod tollitur evidencia capta ex decretali ecclesie de transsubstanciacione que tolleret naturam panis et vini post consecracionem hostie remanere. Quod si dicatur doctores glosantes ut glosam communem et Archidiaconum cum multis theologis intelligere per panem solummodo formam panis, patet quod coloracius diceret expositor prioris decreti quod isti expositores intelligunt per formam panis et vini realiter essenciam vel naturam panis et vini que est realiter ipsum corpus; et sic est locucio decreti expressior glosa sua. Confirmatur primo per hoc quod inevitabiliter sequitur quantumcunque rudi loico: Sub forma panis et vini est corpus Christi sacramentaliter, ergo ille panis et illud vinum sunt substancia illi forme et per consequens illa existente forma accidentali panis et vinum remanent maioris permanencie illa forma. Secundo per hoc quod CXIV^cim episcopi non congregarentur ad discernendum quod panis et vinum que in altari ponuntur manerent post consecracionem, si intelligerent

2. D: *racio magistralis.* 3, 4. DE: *katholicum pertinentem.* 4. E: *sic* deest. 11. D: *iocunde* deest. 17. B: *hostie* deest. 25. D: *Confunditur.* 26, 27. C: *et vini — ille panis* alia manu in marg. 28. B: *illud sacramentum;* ib. C: *subiecta illi forme.* 33. C: *manent;* E: *remanerent.*

eius contradiccionem quod non panis et vinum remanent post consecracionem illud sacramentum altaris sed accidencia que quondam fuerunt panis et vinum; non enim illuderent populo, dicentes insolite quod accidencia ponuntur intendentes contradictorium dicti sui. Sic enim facile foret glosare quoscunque testes fidei per contradictorium, fidem ecclesie subvertendo; videat ergo primo glosator quomodo nullus diceret panem et vinum poni in altari ante consecracionem, hoc est, illa accidencia non illam substanciam; videat secundo quod eque falsum est illa accidencia esse corpus Christi et sanguinem sicut illas substancias, et eque vere figurant ille substancie corpus Christi ut accidencia; videat tercio quomodo scriptura sacra a qua exemplatur ista locucio non intelligit per panem et vinum illa accidencia sed ipsas essencias. Quare ergo non sic intelligeret decretum cum sanctis doctoribus? Tercio confirmatur ut sepe quod verba decreti magis concordant cum scriptura et sanctis doctoribus, cum racione et sensu; ideo tam maturi et sancti episcopi vel intelligerent famose per verba fidei vel exprimerent sensum suum. Sic enim explanat decretum multociens quomodo debet intelligi quod panis est corpus Christi, hoc est, signum sacramentale eius; qui modus loquendi fuit famosus in scriptura et tunc acceptus a populo, sed post declinavit ad predicacionem ydempticam.

Christ's language agrees best with the decree concerning Berengarius.

Unde hodie loquendum foret conformiter sensui exposito et scandalo in fide subiecto, ymmo Christus non omisit sic loqui propter scandalum, ut dicitur Joh. VI°; sed subtiliter exponit se ipsum, ut docet decretum Augustini super Psalmo IV°, quod ponitur

1. D: *contradictorium.* 3. ABCE: *et vini.* 4. C: *quod* deest. 5. C: *accidencia* alia manu. 12–14. C: *illas substancias — accidencia* alia manu. 13. C: *signant;* ib. D: *ille substancie* deest. 14. B: *Videant.* 17. ABC: *sic non.* 22. D: *enim* deest. 23. D: *intelligere.* 30. ABC: *emisit.* 30, 31. ABC: *Joh. VI sicut dicitur.* 32. Recte: *Psalmo LIV.* Cf. Decret. l. c. cap. XLIIII; ib. AB: *quod ponitur* deest; C: *quod exponitur.*

in *De Consecracione, distinccione* II^a^, *Prima quidem: Spiritualiter intelligite que locutus sum: Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis nec bibituri sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos.* Unde ad intelligendum quod non illo modo quo ipsi putant erogat corpus suum dicit ipsum ascensurum in celum integrum. *Cum videritis,* inquit, *filium hominis ascendentem, ubi erat prius, spiritus est qui vivificat.* Antiquo ergo decreto patrum pocius credendum est, cum quinquagesima distinccione, *Domino sancto,* sub auctoritate Isidori sic habetur: *Quocienscunque in gestis conciliorum discors sentencia invenitur, illius concilii magis teneatur sentencia cuius antiquior et pocior extat auctoritas.* Cum ergo sentencia decreti sit propinquior fonti scripture, videtur quod illa in materia fidei pocius est tenenda.

Our adversaries say that the accidents still have a subject; but in saying so they involve themselves in endless difficulties.

Ulterius quantum ad descripcionem transsubstanciacionis, videtur quod capit calumpniam, supponendo (ut adversarii fatentur) quod illa conversio non ponit anichilacionem nec ydemptificacionem panis cum corpore Christi; nam omne accidens oportet habere subiectum, omnis talis transubstanciacio est accidens, ergo omnem talem oportet habere subiectum; licet autem fateantur accidens esse sine subiecto, tamen dicunt quod ipsum oportet habere subiectum in principio, ymmo (ut infecte loquendo dicunt) quod ipsum est subiectum ad quemlibet sui punctum, non ergo est sine subiecto, ymmo omne accidens respectivum cuiusmodi est omnis mutacio, concedunt non

1. E: *primo quidem.* 4. E: *effusuri.* 5. E: *commendavi vobis.* 12. AB: *Domino facto.* 13. Codd.: *consiliorum;* B: *consiliorum alias conciliorum;* A in marg.: *alias conciliorum.* 23. D: *substaciacio.* 24. E: *esse subiectum.* 25. C: *sine* alia manu. 27. D: *infecte loco;* C: *logice* alia manu. 28. D: *est* deest. 29. C: *est* alia manu. 29, 30. D: *respicit tantum eiusmodi est.* 30. C: *contendunt.*

8. Decret. l. c. 12. Decr. Prima Pars, dist. L, cap. XXVIII.

posse esse sine subiecto suo, ergo oportet dari aliquid quod subicitur transsubstanciacioni passive; illud non est accidens, quia ipsum manet non transsubstanciatum, nec est panis vel vinum, quia, cum oportet transsubstanciacionem illam esse fundatam, ne cogamur concedere corpus Christi vel hostiam successive confici, patet quod pro instanti transsubstanciacionis nec panis transsubstanciatus nec vinum est secundum aliquam sui partem, et per consequens nullum accidens tunc subiectat; illud deductum est in tractatu De Anichilacione movisse philosophos ad ponendum materiam primam generacioni subiectam, quia fingere unam rem prius inauditam sine fundamento foret illusio; ponens ergo transsubstanciacionem diceret quid est, ubi est et quomodo sustentatur; cum enim sit forma, oportet quod aliquod subiectum informet et pulcrificet, cum tam miraculose producitur. Unde licet quondam laboraverim ad describendum transsubstanciacionem concorditer ad sensum prioris ecclesie, tamen modo videtur michi quod contrariantur, posteriori ecclesia oberrante. Si enim transsubstanciacio sit cessio unius substancie alteri quoad locum, sic quod una substancia transsubstanciata remanet per eundem locum quo prius, et substancia dignior sit per illum locum sacramentaliter cui subordinatur substancia prior ut signum, tunc contingit quod panis transsubstancietur pro instanti quo non mutetur, sed remanet panis subiectus accidentibus post consecracionem; quod dicitur repugnare sentencie decretalis; ideo dimitto nunc concordancias legum istarum et voco transsubstanciacionem con-

Change in Wyclif's definition of transsubstantiation.

1. ABCD: *dare*. 2. D: *quod manet*. 13. D: *inauditam prius*. 24. D: *remaneret*. 24, 25. C: *per eundem — cui* in marg. alia manu. 25, 26. D: *cum subordinatur*. 26. D: *contingat*. 28. D: *remaneret*.

18. Cf. Lechler, Johann von Wyclif, I, 614. Cf. Matthew, The date of Wyclif's attack on transubstantiation. The English Historical Review, April 1890.

versionem unius substancie in aliam, ut semen convertitur in corpus vivum, homo convertitur in terram, et sic generaliter quando unum corpus ex alio generatur.

Danger that the modern doctrine will lead to idolatry.

Ulterius quoad ydolatriam patet quod populus est instruendus ne credat illud accidentatum quod sentit esse ydemptice corpus Christi; et hoc est necessarium secundum omnem opinionem istius materie, quia ecclesia posterior fatetur quod remanet unum album, rotundum et durum, quod non potest esse corpus Christi; et revera cum illud sit per se sensibile et per consequens populus est ita pronus vel pronior ad credendum illud esse corpus Christi ut panem, patet quod non remanet illis punctus coloris ad putandum panem desinere secundum quamlibet eius partem, ne adorando panem ut corpus Christi ydolatria committatur; per idem enim tolleretur quodcunque accidens sensibile, ymmo modo superadditur illusio de subiecto et accidente suo; et maior pars populi credit infideliter et irreverencius quod illud remanens quod ipsi ponunt accidens sit ydemptice corpus Christi. Constat quidem quod accidens est magis extraneum a natura corporis Christi vel sanguinis, quam natura panis aut vini. De transsubstanciacione autem patet diffuse posterius.

CAPITULUM TERTIUM.

The modern doctrine makes God destroy His own work.

Restat superaddere alia argumenta contra doctores novellos pro antique ecclesie sentencia et primo per hoc quod non est Dei destruere suam fabricam in auctorisando ecclesiastica sacramenta; sed sic faceret iuxta sentenciam istam noviter adinventam, ergo ipsa

3. ABCD: *et fit quando*; ib. E: *ex altero*. 6. ABCD: *credatur*. 7. ABC: *ydemptice* deest. 9. D: *remaneret*. 10. C: *esse* alia manu. 11. ABCE: *et revera* deest. 17. D: *quod tantum*. 20. ABCE: *ut irreverencius*. 21, 22. ABC: *sit ydemptice — accidens* deest. 23. DE: *et vini*. 24. D: *vero patet*; AB: *autem* deest; C: *autem patet* alia manu; ib. ABC: *posterius etc.* 27. B: *antiqua*. 30. E: *ipsa* deest.

est irracionabilis. Minor patet ex hoc quod iuxta hanc viam quantum de pane et vino in toto mundo est transsubstanciatum, tantum desinit atque destruitur tam quoad materiam quam quoad formam.

Et videtur nocivum esse cambium, cum tanta substancia plus prodesset mundo quam eius horrenda transsubstanciacio; Deus ergo inepte et infundabiliter sic prodesset ecclesie.

Item, cum nec remanet materia nec forma transsubstanciati, ne corpus Christi foret nimis gravidatum novella materia, videtur iuxta concedentes possibilitatem anichilacionis quod simpliciter anichiletur natura transsubstanciata; nam possibile est secundum illos quod anichiletur tam panis quam vinum et succedant corpus Christi et sanguis sacramentaliter sub istis accidentibus, ut modo videmus, sed quomodocunque foret tunc ex parte panis aut vini est materia; ergo nunc est irrevocabiliter anichilata in consecracione. Assumptum est famosum aput illos, cum substancia potest anichilari servato accidente et econtra, ut inquiunt, nec obest quin Christus potest pro eodem instanti multiplicare corpus suum sub illis accidentibus, cum sint motus omnimode separati.

Cessation to exist is equivalent to annihilation.

Item, anichilacio secundum sic loquentes specificatur ab esse parcium anichilati et terminatur ad simpliciter non esse; quod est in omni transsubstanciacione secundum ipsos, ergo etc. Que rogo diversitas inter annichilacionem A panis, succedente corpore Christi sub eisdem accidentibus pro instanti

2. D: *vel vino*. 4. E: *quo* deest before *ad materiam*. 8. AB: *prodesset ecclesie sic*. 9. D: *remaneret forma nec materia*. 11. B: *videt;* ib. E: *contra concedentes*. 12. D: *adnichilacionis;* ib. C: *adnichilaretur*. 16. ABD: *videmus* deest; ib. CE: *modo* deest. 16, 17. ABCE: *quocunque foret*. 17. E: *et vini;* ib. D: *est modo*. 18. B: *est irre*[t]; E: *realiter* in rasura; ib. D: *adnichilacio*. 19. ABC: *argumentum est*. 22. D: *multipliciter*. 23. E: *fuit motus*. 24. ABE: *Iterum*. 26, 27. C: *transubstanciacione* in marg. alia manu. 28. C: *A* in marg. alia manu.

anichilacionis, et transsubstanciacionem B panis in corpus Christi sub suis accidentibus sacramentaliter succedens pro eodem instanti? Nam par est desicio atque destruccio substancie utrobique, ideo videtur quod quoad motum destruccionis sit in toto conformitas. Conformis est enim destruccio panis, sive cicius redibit materia sive maneat perpetuo corpus Christi sub sensibili subiecto.

The bread is not converted since Christ's body takes neither matter nor form from it.

Nec valet ficticia de transsubstanciacione vel conversione panis in corpus Christi, cum corpus Christi nec accipit materiam nec formam substancialem vel accidentalem a pane corrupto; ideo videtur non pocius converti in corpus Christi quam dies convertitur in noctem vel econtra; ideo vel irregulariter panis non convertitur in corpus Christi in confeccione eukaristie vel est ambiguum quando est talis conversio; cuius descripcio non fingetur. Et patet, licet canat ecclesia:

Dogma datur christianis
Quod in carnem transit panis
Et vinum in sanguinem,

quod natura illius transitus panis in corpus Christi et vini in sanguinem videtur esse ignorata eciam theologis, quia quilibet eorum ponit desicionem substancie secundum se totam et nescit ubi aliquid panis remaneat vel quo vadat; ideo separando illum motum ab aliis videtur secundum eos quod sit anichilacio. Aliter enim posset fingi de quolibet motu quod non sit anichilacio propter motum po-

1—3. C: *annichilacionis — instanti* in marg. alia manu. 4. B: *ibi videtur.* 6. D: *est eciam.* 6, 7. D: *panis sive tritici.* 8. D: *sensibili sacramento.* 10. D: *cum corpus Christi* deest; C in marg. alia manu. 13. C: *in corpus Christi* in marg. alia manu. 17. ABE: *fingeretur;* ib. E: *patet quod.* 18. D: *cantat.* 23. AB: *ignorancia.* 26. ABCE: *vadit.* 28, 29. ABC: *Aliter — anichilacio* deest.

19. E sequentia que vulgo tribuitur Thomae Aquinati decantata in Festo Corporis Christi, see Daniel l. c. II, 97.

situm alium comitantem; videtur enim quod panis vertitur in nichilum, sicut est de gracia que non vertitur in peccatum, sicut nec anichilatum vertitur in corpus quod occupat locum suum; nam nichil vertitur vel transit in aliud nisi subiectet versionem vel transitum usque ad terminum ad quem est motus, non vocando illam mutacionem mirabilem ab esse panis ad eius non esse, cum non sit materia substrata, sicut nec in anichilacione, videtur illis dicendum quod sit anichilacio, cum non sciunt conversionem impedientem detegere; nam (ut inquiunt) postmodum producetur materia prima secundum se et quamlibet sui partem; de nichilo ergo in desicione sua anichilata est.

It is a mere fancy to pretend that the primal matter which was in the bread returns in the Body.

Et mirantur hic naturales quomodo irregulariter eadem materia prima in numero redit secundum se totam, cum talia individuantur ab instanti in quo producuntur; ideo sicut non redit primum instans mundi, sic nec redit eadem materia in numero. Cum ergo sit eque facile Deo producere in toto novam materiam, nec habent revelacionem, racionem vel sompnium quando sic fecit, ergo non est credendum narracioni istorum, quin creatur nova materia annichilata antiqua. In tales perplexitates involvunt ecclesiam qui extraneant ab antiquis sanctis.

Item, secundum Augustinum super Joh., Omelia XXVI[a], super isto Joh. VI°, 56: *Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus: In illis,* inquit, *rebus Deus commendavit nobis hoc sacramen-*

1. AC: *communicantem;* B: *communitatem;* D: *ad bene comitantem.* 4. C: *nichil* in marg. alia manu. 6. D: et transitum. 7. ABCD: *notando.* 10. ABC: *quot;* ib. ABC: *sit* deest. 14. D: *adnichilata.* 15. C: *modo mirabiliter.* 16. AB: *eadem* deest. 18. D: *producunt.* 23. C: *racioni; nar* in marg. alia manu. 25. ABD: *qua;* C: correxit.

27. S. Aug. Opp. tom. III, 2, pag. 500.

tum, que ad unum aliquid reducuntur ex multis. Namque ex multis granis panis conficitur, et ex multis racemis vinum confluit; nunc secundum adversarios istud foret hereticum, cum plane implicat panem et vinum post consecracionem hostie remanere; ideo non in illis rebus sed in accidentibus que ignorant dicunt quod accipimus corpus Christi. Cum ergo Deus decrevit nobis dare donum tam magnum, videtur convenire sue veritati magnifice quod dedit nobis ipsum in velamento honorifico illusionem hominis excludente. Omnis enim talis decepcio est mala, cum homo naturaliter innititur cognoscere veritatem, ideo cum sciencia veritatis sit bona et utilis, ignorancia veritatis est mala, beatitudini repugnans, ideo dicimus accidencia remanere ut sensus a decepcione immunes reddantur; sensus autem interiores iudicant de substanciis materialibus, cum sint sensibilia per accidens; ideo magis malum foret in illis decipi. Cum ergo sensus hominis tam exteriores quam interiores iudicant illud remanens esse panem et vinum rei non consecrate simillimum, videtur quod non convenit domino veritatis tantam illusionem inducere in graciose communicando donum tam dignum; non enim punit nisi citra condignum propter culpam que meruit sic puniri. Unde ergo puniret decepcione tam ignobili eciam beatum qui sacramentaliter assumeret corpus suum?

God does not mingle deception with His great gift in the Sacrament.

Unde hic angustiantur moderni doctores, cum quibus signis vere exprimerent veritatem huius sacramenti; ut negant quod panis est, fuit vel erit corpus

Difficulty of finding language to express the modern doctrine.

2. Codd.: *ex multis* deest. Addidi. 4. B: *fores.* 9. D: *quod debet;* E: *quod det.* 10. Codd.: *illusione.* 11. ABCD: *Et omnis.* 11, 12. Codd.: *cum hoc;* C in rasura: *homo.* 16. B: *reddeantur.* 20. E: *remanens* deest. 28. Codd.: *modernorum;* C: correxit. 29. BE: *vere* deest; ib. A: *vere exprimerent* in marg. alia manu. 30. D: *vel fuit.*

1. St. Aug. l. c. *quae ad unum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in unum ex multis granis confit: aliud in unum ex multis acinis confluit.*

Christi, negant eciam quod panis poterit esse corpus Christi, et tercio negant quod ex pane fiet corpus Christi, cum hoc implicat panem cedere in corpus Christi et ipsum noviter generari; ideo dicunt quod panis transsubstanciabitur in corpus Christi, panis convertetur vel mutabitur in corpus Christi et (ut quibusdam placet) ex pane fiet corpus Christi.

Unde sanctus Thomas super IV°, distinccione XI^a^, articulo II° glosat beatum Ambrosium in libro suo de sacramentis et ponitur in De Consecracione, distinccione II^a^, *Panis est in altari: Hoc est,* dicit Thomas, *quod est sub speciebus panis, primo fuit panis et postmodum corpus Christi.* Sed Magister IV° Sentenciarum, distinccione X^a^, capitulo III° glosat melius talia dicta sanctorum *quod utuntur tropo quodam, quo solent signa suorum signatorum sortiri vocabula.* Nam ante consecracionem non fuit panis ille sic corpus Christi, sed virtute verborum Christi fit signum sic efficax; et sic intelligitur quod panis convertitur in corpus Christi, transsubstanciatur vel quocunque termino mutacionis exprimatur. Aliter tamen intelligunt moderni doctores sed non docent, ymmo se ipsos intricantes sibimet contradicunt. In omnibus enim istis angustiantur de subiecto mutacionis, cum repugnat panem et vinum expectare motum talem, ut inquiunt. Angustiantur eciam in declaracione triplicis termini supradicti et quid ponit illa conversio ultra hoc quod poneret panis anichilacio

2. D: *fieret.* 3, 4. D: *in materiam corporis Christi.* 9. E: *suo* deest 11, 12. B: *dum Thomas.* 17. A: *ante* in marg. alia manu; ib. E: *consecracionem panis.* 18. E: *sic* deest. 19. C: *sic* erased. 20. ABC: *vertitur;* ib. D: *transsubstancialiter.* 21. D: *inprimitur;* ABC: *exprimitur.* 22. E: *tamen dicunt.* 25. D: *tamen;* ib. D: *panem vel.* 27. B: *termini secundi.* 28. E: *quod* deest.

8. S. Thomae Aquinatis Opp. tom. X, 167. 10. Decreti Tertia Pars, De Cons. dist. II, cap. LV. 13. i. e. Petrus Lombardus, Lib. IV, dist. X. (Ed. Col. 1576, fol. 351^b^).

et corporis Christi sub illis accidentibus sacramentaliter successio. Ad tantum enim peioratur universitas corporum sensibilium utrobique.

The modern doctors require two movements: the cessation of the bread, the beginning of the presence of the Body.

Item, manifeste videtur secundum istos doctores quod in conversione hostie est dare duos motus natura priores, scilicet desicionem panis secundum se totam et presencie corporis Christi inchoacionem secundum se totam; et illa conversio vel est illa duo vel ad illa formaliter consequens ut passio ad subiectum; cum ergo deficit subiectum illius conversionis nec illa sit de numero accidencium que potuerunt per se esse sed naturam corruptam mutari, videtur quod illa conversio sit aggregatum ex illis duobus motibus; cum ergo prior illorum sit idem motus qui foret, si de possibili careret concomitancia aliorum, videtur quod sicut tunc panis anichilaretur sic et modo. Conversio enim cum sit mocio positiva, requirit existenciam essencie subiecti, quia aliter ipsum non plus converteretur quam anichilata essencia, cui succederet corpus novum. Sic autem (ut inquiunt) posset esse de Dei potencia absoluta, nec sompnium nec racio docet adversarios oppositum, quare ergo sic non ponunt? et cum anichilacio non sit per accidens anichilacio, videtur quod talis desicio foret anichilacio quolibet motu alio comitante; nam conversio vel presencie corporis Christi acquisicio, cum foret accidentalis illi desicioni, videtur quod non tollit sibi speciem aut quidditatem; et hoc videntur sic opinantes qui negant composicionem continui ex non quantis admittere de possibili illam desicionem panis pro uno instanti et illam conversionem immediate post succedere, quia aliter videtur quod pro

These are separate movements, independent of each other, whereas conversion, as a positive movement, requires a subject in which it can exist continuously.

1, 2. D: *sacramentalis.* 6. D: *natura peiores.* 7. C: *Christi* deest. 11. C: *sit* deest. 12. ABC: *naturam corpoream.* 15. ABCD: *possibile.* 16. AB: *sicut et panis.* 17. C: *cum* in marg. alia manu. 22. ABD: *decet;* ib. AB: *opponi;* C: *opponitur;* ib. E: *qualiter ergo.* 22, 23. D: *igitur non sic;* E: *ergo non sic.* 23. ABCE: *non fit.* 29. A: *continua.* 31. D: *instanti ad.* 32. DE: *succedere post.*

instanti quo foret uterque motus remaneret panis nondum conversus, et per consequens conversio foret futura; sed hoc implicat duo instancia esse inmediata, sicut via que dicit quod est dare primum instans in quo angeli ceciderunt et ultimum instans in quo steterunt, sed maior pars difficultatis foret intelligibiliter declarare quod panis transit, convertitur vel cedit corpori Christi, cum iuxta hoc concedentes possibile est substanciam panis anichilari sive extra sive intra dicta accidencia; ideo preter desicionem panis et incepcionem presencie corporis Christi ponunt conversionem omnimode separatam; sed illam nesciunt omnes loquentes exponere; nec docetur in fide scripture vel simbolo ecclesie.

Some say that something of the bread (aliquitas panis) remains, so that God may withdraw His body and the host return to bread.

In natura autem, quando unum corpus convertitur in aliud corpus in quod essencia prioris corporis convertitur, manet essencialiter corpus conversum; ideo corpus sic desinens non convertitur in sua accidencia nec accidencia noviter creata, quia sic posset omnis substancia creata converti in punctum sine anichilacione, cum conversio non dicit melioritatem conversi, et tunc illo puncto anichilato totus mundus converteretur in nichilum et tamen nec ante priorem conversionem nec post; ymmo subtiliores doctores istius secte asserunt quod foret in ista transsubstanciacione anichilacio, nisi panis aliquitas remaneret in carne Christi in quam fit conversio. In cuius testimonium dicunt quod Deus potest de hostia corpus suum sacramentaliter subtrahere et ipsam in naturam eiusdem panis revertere; sed certum est quod non remaneret sic panis aliquitas, nisi remaneret quod

7. D: *vel convertitur.* 8. ABC: *Christo.* 11. C: *presencie* deest. 12. C: *omnino desperatam.* 13. C: *explanare;* D: *exprimere;* ib. C: *nec docere.* 13, 14. D: *in fine.* 16. C: *prioris* extinct. 26. AB: *anichilacio* deest; C in marg. alia manu; ib. E: *rei maneret.* 27, 28 B: *estimonium.* 28. B: *Deus post.* 31. C: *remanet.*

panis est aliquid et sic panis, cui accidit quod corpus Christi est sacramentaliter ibi presens.

Various fancies as to what becomes of that which is annihilated.

Alii autem stulte ponunt quod omne desinens convertitur in omne remanens; et sic affirmacio posset converti in negacionem et tolleretur possibilitas anichilacionis; quod negant, sicut et illi qui dicunt quod omne anichilatum convertitur in Deum secundum suum esse supremum, et omne corruptum convertitur in non esse panis aut convertitur in non esse secundum se totum, ut dicitur; nec docetur quod convertitur in corpus Christi, ex hoc quod corpus Christi succedit sub illis accidentibus ibi presens; nec verba sacramentalia illud docent, ut patebit inferius.

Neither reason nor revelation teaches of such transsubstantiation.

Item, secundum adversarium foret possibile quod corpus Christi maneret sacramentaliter sub pane, sicut iam manet sub nudis accidentibus et nec scriptura sacra nec racio nec revelacio docet aliquem quod sit talis transsubstanciacio; ergo stultum foret talem sensum inducere. Cum enim secundum Augustinum III° De Doctrina Christiana in fine, omnis veritas sit in scriptura sacra, pertineret prepositis perscrutari fundamentum suum ibidem, ne ex falsitate illudant et onerent ecclesiam plus quam debent; et istud movet multos, cum nemo debet credere eciam pape in materia fidei, nisi de quanto se fundaverit in scriptura. Sed nec scriptura nec racione nec revelacione potest ecclesia Avinonica fundare predictam transsubstanciacionem, ergo non pocius tenemur ipsam credere quam credidit ecclesia primitiva; sic eciam

2. B: *sibi presens;* E: *est ibi sacramentaliter.* 6. C: *quod* correxit in *quam.* 7. D: *convertetur;* E: *converteretur.* 9. C: *in* in marg. alia manu; ib. BD: *panis autem.* 11, 12. B: *Christi ficticet;* C: *ficticet* in marg. alia manu; in textu: *fic.* 13. AB: *illa docent;* C: *illud* in marg. alia manu. 17. D: *vel revelacio.* 21. B: *scripturis;* ib. B: *pertinere;* E: *pertinet.* 23. ABCE: *debet.* 24. D: *movit;* C: *debet* in marg. alia manu. 25. E: *nec de quanto.* 28. E: *debemus.* 29. D: *sic enim.*

19. St. Aug. Opp. tom. III, 1, 63. Cf. De Baptismo contra Donatistas Opp. IX, 98. Cf. Trial., pag. 240.

posset ecclesia onerari mille fallaciis tanquam fide, et posset processu temporis induci lex Antichristi; creditur, inquam, quod in edicione ultima illius decretalis De Fide catholica, capitulo *Firmiter* in fine, non concurrerunt papa et CXIII^cim^ episcopi, ut contigit in sinodo qua decretum est quod panis et vinum remanent; ideo (ut dixi superius) non est racio quare debemus eis credere plus quam illis, potissime cum fabricatores mendacii de novo subrepserant, quos creditur istam ficticiam invenisse.

We must be on our guard against idolatry.

Cum ergo subtiliores doctores moderni vident et asserunt quod nichil cogit hoc credere nisi predicta decretalis et ipsa non daret per se fidem fidelibus, videtur quod in isto deficit huius fidei fundamentum. Oportet enim legistas fundantes tam sollempniter novum festum baptismo dimisso aliquid novum atque mirabile inculcare. Unde omnes legiste et eorum auctores nesciunt describere transsubstanciacionem et quomodo ab anichilacione distinguitur cum annexis difficultatibus, quibus exinde ecclesia est involuta. Conceditur tamen quod accidencia illa que quidam vocant panem et vinum sunt honoranda ut signum corporis Christi et sanguinis. Sed quantum patres legis veteris cavebant colere ymagines tanquam Deum, ut patet in epistola Jeremie missa Babiloniam per Baruch, tantum debet christianus cavere ne colat illud quod moderni vocant accidens et prior ecclesia

1. C: *flagiciis tanquam;* correxit in marg. 4. Codd.: *ergo firmiter;* C in rasura: *C (= capitulo) firmiter;* ib. D: *in fine* deest. 5. ABC: *concurrunt;* ib. ABDE: *CXIV^im^.* 7, 8. E: *qualiter debemus illis.* 8. C: *cum* in marg. alia manu. 9. D: *surrepserant.* 10. E: *credere.* 12. D: *quod quod;* ib. codd.: *nichil credit;* C in rasura: *cogit;* ib. D: *nisi id.* 13. E: *et papa non.* 14. E: *defecit.* 15. D: *fundatos.* 19. D: *ab* deest. 23. C: *corporis* in marg. alia manu. 25. AB: *per* deest; C in marg. alia manu addit.

4. Decret. Greg. IX, lib. I, titul. I, cap. I. 6. Cf. Decreti, Pars III, dist. II, De Consecracione, cap. XLII. 25. Cf. Baruch VI, 1.

vocavit panem et vinum tanquam verum corpus et sanguinem Jesu Christi, quia sicut ille ymagines non poterant se iuvare vel suos cultores contra hostes, latrones vel aves, ut docet Jeremias Baruch ultimo, revera sic nec dictum accidens. Ideo illo dimisso signatum suum quod est corpus Christi et sanguis, ymmo tota Christi humanitas, quantum univoce sufficimus est colenda; et licet illud signum habeat maiorem efficaciam quam signa legis veteris et nostre ymagines (ut patebit posterius), tamen nimis magna infidelitas foret credere illud tam abiectum in natura esse Deum; ymmo sic immolans infideliter facit abhominacionem et despectum Deo sicut alii infideles ydolatre; et illud predicandum foret laycis, ne stulta pietate precipitarentur infideliter in ydolatriam. Nec videtur quod aliqua pars panis aut vini convertitur in aliquam partem corporis Christi nisi per idem in quamlibet et sic in sanguinem et animam et quelibet accidencia corporis dominici absoluta; nam racione istius conversionis sunt omnia de novo ibi presencia; et hoc sufficit ad conversionem huiusmodi, ut videtur.

To worship the elements is like worshipping an image.

Secundo principaliter arguitur de racione accidentis: nam omne accidens formaliter inherens substancie non est nisi veritas que est substanciam esse accidentaliter alicuius modi, ut hic supponitur, sed nulla talis veritas potest esse sine substancia, sicut nulla creatura potest esse sine Deo, ergo non est cumulus talium accidencium sine subiecto que sit hostia consecrata.

An accident is only the truth that a substance is of such a sort. No collation of such accidents can be the host.

2. E: *Jesu* deest. 3. D: *potuerunt;* ib. ABC: *contra hostes contra.* 7. D: *totaliter;* ib. D: *unite;* C in rasura: *unite.* 9. E: *signum.* 11. BD: *obiectum.* 12. E: *infideliter* deest. 14. ABCD: *foret* deest. 15. C in marg.: *precopitarentur;* ib. D: *ad ydolatriam.* 16. D: *quod alia;* ib. E: *et vini.* 17. D: *aliam partem;* ib. ABC: *nec per idem;* D: *quin per idem.* 18. D: *ac animam.* 21. ABC: *hoc fit;* ib. D: *huius.* 26. E: *esse alicuius.*

4. Baruch VI, 56.

The accident is formally in the subject, but cannot give it quiddity nor exist by itself.

Item, omne accidens predicamentale est univoce accidens cum quolibet, sed aliquod accidens, ut omnis respectus in aliquo septem generum, non potest esse nisi informet subiectum suum, ergo nec aliquod; assumptum videtur ex hoc quod, sicut racio unica essendi sit et accidendi, quia aliter non cognosceretur a nobis analoga descripcio vel distinccio accidentis (nam substancia potest inesse et alias separari), ideo videtur quod analoga racio accidentis sit inesse substancie formaliter, non constituendo ipsam quid nec habendo potenciam per se esse.

Quality and quantity are only accidents in forming a subject.

Item, ponendo quantitatem et qualitatem linitas substancie adhuc oportet ponere informacionem earum qua immediate et formaliter substancia sit quanta et qualis; et illa non potest per se esse, ne sit processus in infinitum, ergo per idem nec aliquod accidens absolutum; assumptum patet eo quod informacio istorum accidencium potest suspendi ipsis manentibus (ut inquiunt), et per consequens oportet dare informacionem que sit vinculum quo substancia et tale accidens colligantur, quia aliter indubie non probabitur quantitas vel qualitas distincta a substancia, sed sufficerent partes quantitative et quidditas substancie; per hoc ergo quod substancia esset non tanta nec talis, alias autem est contrarie se habens, concludimus utrumque accidens. Et consimili argumento oportet dare informacionem distinctam que sit quantitas et qualitas, non autem ficta accidencia sic linita.

Item, cum illa accidencia non superfluunt sed subiacent tantum divine potencie, poterunt coextendi

1. D: *commune accidens;* ib. D: *predicabile.* 2. E: *accidens* deest. 3. D: *in argumento septem;* AB: *aliquo modo septem.* 4. E: *informaret.* 4, 5. ABCD: *aliquod argumentum.* 5, 6. D: *una racio unica;* C: *univoca;* ABE: *unica racio unica.* 6. C: *essendi sic.* 12. C: *unitas* in marg. alia manu; D: *trinitas.* 15. C: *nisi sit.* 17. ABCD: *argumentum patet.* 18. D: *accidencia.* 21. B: *quia arguitur.* 24, 25. D: *esse nunc;* C: *esset nunc.* 25. D: *et talis.* 29. ABDE: *sit linita.* 31. E: *poterint.*

punctus, linea, superficies; et multo magis forma substancialis poterit per se esse; ex quo generantur mille difficultates, ut puta quod tam quantitas quam qualitas componitur ex suis partibus intensivis, quia coextensis illis et continuatis ad omnem punctum non restat quomodo componerentur, nisi intensive fuit integrum; et de quantitate ac tempore, de materia et forma suasum est alibi multipliciter quod obviant veritati. Videtur eciam contra adversarios quod continuum componitur ex suis partibus indivisibilibus, cum Deo auferente a celo extimam superficiem sine pluri foret residuum mundi finitum et habens superficiem extimam eadem racione qua prius, sicut Deus posset linire unum tale cum alio et continuare partes ad unum punctum; quibus compositis forent duo indivisibilia inmediata in eodem continuo.

Quantity, according to St. Thomas, is the subject of qualities, which may vary in it from time to time.

Item, cum quantitas in hostia consecrata sit alba, rotunda et aliter diversimode qualificata, oportet quod illa sit subdita qualitati (ut dicit Thomas), primo quia nulla qualitas est alba vel sic qualificata, secundo quia est prioritas naturalis quantitatis ad qualitatem et ad alia accidencia que sequuntur, et tercio quia illa hostia potest alterari, ut patet ad sensum secundum valde disparem qualitatem; oportet ergo subiectum talis alteracionis esse aliud ab huius qualitate, quia secundum nullam partem potest ipsa taliter transmutari.

Answer: 1. If the quantity were altered, the subject would no longer be the same.

Sed contra istud arguitur primo per hoc quod nulla quantitas potest taliter maiorari, nam vel manet quantitas que maioraretur vel non. Si manet, vel est permixta cum quantitate que advenit; et patet

2. C: *per se* in marg. alia manu. 3. E: *ut pura;* C: *ut* deest. 6. AB: *ubi intensive.* 7. D: *suum integrum;* C in marg. in alia manu. 8, 9. C: *quod multipliciter obviant.* 10. D: *partibus et.* 13. E: *ut qua.* 15. ABC: *ad omnem punctum.* 16. D: *s*o *= secundo.* 18. D: *et hostia;* ib E: *alba et.* 21. D: *primo* deest. 22. B: *Sed quia.* 23. D: *et alia.* 24. E: *quod illa.*

quod tunc ad omnem punctum fit nova quantitas antiqua corrupta; si vero manet inpermixta, non illa fit maior sed generaliter nova que non est sacramentum, ex quibus fit sacra et non sacra quantitas bipartita.

2. Such an alteration may take place through rarefaction caused by heat or other agency.

Secundo arguitur per hoc quod rarefacta quantitate ad omnem punctum, cum experimentum docet quod potest rarefieri, oportet quod antiqua quantitas que fuit sacramentum totaliter corrumpatur et una quantitas non sacramentum totaliter generetur. Non enim fingendum est aliquid quod consecret continue novam quantitatem; cum tamen non desinet corpus Christi esse ibi beatum accidentibus sic remanentibus sub forma panis et vini, quia aliter trepidaret christianus per quantumlibet breve tempus post consecracionem accipere sacramentum, cum ex sibi dubio calor vel aliud agens mutando subiectum fecit accidens succedere, quod non fit sacramentum, cum prius causaliter sit sacramentum sensibile quam corpus Christi sit ibi sacramentaliter, ut patet de natura confeccionis.

3. Although the quantity be changed, the subject remains quantitative; this shews that quantity is only a condition of the subject.

Tercio arguitur per hoc quod signata a terra pedali cui linitur pedalis quantitas, illa terra est et foret formaliter pedalis in illo casu possibili quo Deus anichilaret quantitatem illam sed servaret terram omnino inmotam in situ eodem; sed tunc remaneret formaliter pedalis, ergo est dare unam pedalitatem intrinsecam priorem illa linita qua formaliter est pedalis; et illa non potest per se esse, cum sit istam terram sic esse quantam; et distinccionem illius nemo potest destruere; et eadem est consideracio de qualitate quod non habet propriam raritatem, densitatem et similes qualitates distinctas a subiecto.

1. E: *quod* deest; ib. E: *sit*. 3. D: *sed generatur*. 10. E: *generatur*. 11. D: *continue* deest. 13. AB: *Christi* deest; C in marg. alia manu; ib. D: *esse relativum*. 15. E: *quantumcunque*. 15, 16. E: *per consecracionem*. 23. E: *unitur*. 24. D: *illo* deest. 25. D: *et servaret*. 28. E: *unita*. 30. ABC: *esse sic*.

Item, secundum falsigraphos substancia potest manere quanta sine quantitate distincta et sic de omni respectu; nec est racio quin per idem sic senciendum est de toto genere qualitatis, ergo non est dare accidens preter substanciam; cum ergo constat ex sensu quod remanent post consecracionem res materiales, restat illis concedere quod remanent materiales substancie. Quid ergo foret istud corpus remanens nisi panis et vinum, ut dicit decretum Romane ecclesie? Cum autem hoc sit argumentum ad hominem, peto maiorem ut datam. Minor patet ex hoc quod eque ad quantitatem potest esse motus ut ad qualitatem; eque ponunt philosophi et probant raciones alia accidencia distingui ut qualitates, eque ponunt qualitates non posse separari a subiecto ut alia accidencia.

If substance can be quantitative without distinct quantity, accident does not exist without substance; and if substance remains, why is it not of bread and wine?

This is merely an argumentum ad hominem, resting on a false premiss.

Unde hic mirantur philosophi quare theologi ponunt omnem qualitatem posse per se esse et non formam substancialem materialem, que (in quantum substancia) pocius haberet racionem per se standi et sic materia prima posset esse informis quod negant. Si dicitur quod Aristoteles vel racio illud dictat, eque vel plus dictat quod qualitas non poterit per se esse; si dicitur quod fides hoc postulat, pure petitur quod probarent.

The postulates of our opponents land them in the contradiction that matter may exist without form.

Mirantur secundo quam graciam meruit qualitas, quam approbant posse per se esse, cum eque sicut potest salvari figuram esse figuratum et sic de pulcritudine cum naturali potencia et aliis donis Dei, sic potest probabiliter teneri de toto genere qualitatis. Et tamen paucas alias qualitates ponunt de tercia specie qualitatis, cum eque propter variacionem modi habendi substancie sine aliquo accidente quod poterit per se esse potest salvari substancia utrobique;

Why is quality to be specially distinguished above other accidents?

4, 5. C: *accidens* deest. 6. B: *remanet.* 11. D: *Et minor.* 16. E: *qualiter.* 20. D: *prima* deest; ib. AE: *possit;* ib. D: *negandum.* 21. B: *illud debeat.* 28. C: *potencia* in marg. alia manu. 31. D: *qualitates.*

nam sicut lux consequitur ad solem ut passio ad subiectum, ita consecuntur qualitates prime ad elementa; et sicut ad presenciam lucis solis cum capacitate in medio naturaliter sequitur lumen eius vel illuminacio, ita secundum varietatem mixtionis elementorum in ceteris mixtis consecuntur qualitates secunde, aliis respicientibus lucem vel factum preteritum ut calores et passiones, et aliis respicientibus figuras, mollicies et duricies, levitas et asperitas; poneret ergo sic opinans omnes qualitates quas ponunt philosophi et nullas posse per se esse vel omnes.

Other inconsistencies as to union &c., which our opponents distinguish from the other predicaments.

Mirantur tercio quod sic opinantes ponunt unionem, continuacionem, contiguacionem et substancia esse qualitates que poterunt per se esse; propter hoc principium non potest esse motus a contradictorio in contradictorium sine generacione vel corrupcione nove rei; et non dicunt sic de motu, tempore et ceteris respectibus; nam si ista tria poterunt per se esse, tunc illorum est dare unionem distinctam, et sic de continuacione et contiguacione sine fine. Non enim videtur racio quod ad continuandum A cum B sequitur continuacio que sit qualitas distincta potens per se esse, quin per idem ad continuandum continuaciones illas sequeretur alia et sic in infinitum; et posita carencia continuacionis cum inmediacione continuabilium ponitur contiguacio sine nova re denominante formaliter, que poterit per se esse; et iterum in confinio continuatorum forent infinite continuaciones superficiales, lineares vel punctuales; quod negat opinans nec dicet racionem quod anichilacio, transsubstanciacio et similia sint veritates distincte et

1. C in marg. alia manu: *ad.* 4. D: *consequitur.* 6. D: *in corporibus.* 8. E: *colores;* ib. ADE: *et potestates.* 9. ABC: *mollies;* ib. D: *ut levitas;* E: *et levitas.* 13. *substancia;* C in rasura: *subiecta;* recte: *contiguacionem substancie.* 15. E: *ad contradictoria in.* 18. ABC: *si* deest; ib. E: *potuerunt.* 19. ABC: *illarum.* 21. AB: *a continuandum.* 22. D: *respondetur;* ib. ABCD: *que sit;* C correxit: *est.* 24. D: *requiritur.* 29. ABCD: *liniares;* ib. C: *punctales;* correxit.

sic nec substancie nec accidencia, cum poterunt per se esse, quin per idem est dare veritates alias predicamentales duodecim generum, ut olim posuerunt philosophi. Et patet quante error fictus de hoc sacramento perturbat philosophos.

If accidents can exist of themselves, we need not postulate substance at all.

Item, iuxta hanc viam non convinceretur philosophice aliqua materialis substancia, quia omnis experiencia de motu vel transmutacione subiecti aut aliquo allegando posset salvari sine tali materiali principio, ergo frustra est ponere talem inperfectam substanciam, cum nec racio nec experiencia hanc convincit. Sic enim possent sompniari infinite substancie sine racione movente. Assumptum patet iuxta sic loquentes, cum ponunt accidencia posse per se agere et pati eque efficaciter ut modo sine substrata materiali substancia. Cum ergo iuxta philosophorum principia frustra fit per plura, quod fieri potest per pauciora et natura agit breviori modo quam poterit, videtur esse phisici negare huiusmodi materialem substanciam sensibilem et ponere sufficienter ad finem nature aliqua predicamenta accidentis.

The plea of miracle is ungrounded, for it is not a question of change in things, but of misuse of language.

Nec valet allegare in isto miracula ad colorandum quamcunque opinionem contrariam veritati; non enim fundatur fictum miraculum. Secundo quia sic accidens factum subiectum transsubstanciacionis crearet in casu et anichilaret et tamen cum sit res inanimata, non habens substanciam que sustentaret eius mutacionem, nulla una permanens qualitas posset pati vel agere. Assumptum sic arguitur: Posito quod calor per se agat in sacramento, quousque fiat alimentum

1. ABC: *nec* deest before *substancie*; DE: *sic* deest; ib. C: *poterint*; E: *potuerunt*. 4. AB: *hoc* deest. 8, 9. ABC: *aut quo*; C corr.: *aliquo*. 9. AB: *materia*; C corr. in marg. 13. ABCD: *argumentum patet*. 18. ABCE: *aget*; ib. ABCD: *quo*. 19. B: *esse* deest; ib. ABCD: *philosophicum*; D: *philosophicum veraciter*. 20. D: *insensibilem*; ib. B: *exponere*. 21. D: *predicamenta alia*. 22. ABE: *ad ista*; C corr.: *in isto*. 23. D: *quam tantum*. 25. CD: *transmutacionis*; ib. B: *crearet* in marg.; E: *careret*; A: *careret* extinct. *crearet* in marg. 29. ABCD: *'argumentum*; ib. C: *posito* in marg. alia manu. 30. BCDE: *alienatum*; A: *alitu alimentum*.

et redeat eadem materia, patet quod diu erit antequam redibit materia panis (ut concedunt adversarii), et tota qualitas que iterum corrumperetur anichilabitur, sicut qualitas que interim producetur creabitur, cum non sit materia que suscipiat illam transmutacionem naturalem, sic quod qualitas non corrumpetur in potencia materie, sed corrumpetur in nichilum vel totaliter producitur ex nichilo, sicut agens naturale suscitat priorem materiam panis ex nichilo. Talis enim substancia non generatur ex accidente, ut patet quod, licet ecclesia sollempnizet hec signa supra substancias, sicut transfert ad contraria nomina ministrorum ecclesie, manente tamen disposicione quam Deus instituit vel variancia, non oportet qùod natura rei proporcionaliter consequatur, ut posito quod anima vel quecunque forma materialis inmediate actuet huiusmodi accidens absolutum per se servatum foret substancia composita ut est modo et vel nulla creatura potest per se esse sine miraculo vel vocatum accidens potest per se esse sine novo miraculo vel fingi posset per idem miraculum. Unde tolleretur omnis descripcio creature.

If (as in the case of a maggot bred on the host) a sensitive soul can be induced into mere accidents, we can have no knowledge of substance.

Sic enim fingunt sollempnes doctores quod generato verme de hostia anima sensitiva induceretur in accidencia *sine* materia; quare ergo non consumeretur ex tibi dubio tota materialis substancia facta generacione et motu inter talia accidencia, ymmo cum materia individuatur ab instanti sue creacionis, videtur quod nova creatur et non sic inevitabiliter antiqua sustentatur et sic quot substancie convertuntur in corpus Christi tot materie prime sunt perdite

1, 2. B: *patet — materia* deest. 2. D: *contendunt.* 5. D: *suscitat;* C: *susciperet;* ib. AB: *transsubstanciacionem.* 6. D: *corrumperetur.* 7. ABCD: *corrumpitur;* ib. C *in* in marg. alia manu. 13. D: *diffinicione;* C correxit: *disposicione;* B: *diffinicione vel disposicione;* A: *diffinicione alias disposicione.* 14. ABCE: *variari;* ib. BCE: *non* deest. 14, 15. D: *proporcionabiliter.* 16. B: *quodcunque;* ib. ABCE: *modi* deest. 18. ABCE: *nam nulla.* 23. E: *introduceretur.* 25. D: *ex tibi* in textu; *ex tali* in marg. 29. D: *antique;* ib. CD: *suscitatur.*

et nemo nostrum cognosceret huiusmodi materialem substanciam. Quomodo ergo auderet quisquam conficere vel iurare de actu materialis substancie.

This error is a needless burden laid on the Church without authority

Item, ecclesia non est oneranda novitate tali insolita nisi vel fides scripture vel vivax racio vel efficax sanctorum testimonium ad hoc cogat, sed quodlibet istorum trium deficit predicto errori de sacramento altaris, ergo et racio sic onerandi ecclesiam. Assumptum patet ex multis testimoniis sanctorum et veritate ac sufficiencia legis Christi. Sic enim coleretur abhominacio desolacionis, quia accidens entitatis minime, tamquam Deus, vel saltem coleretur tamquam sacrum signum mendacissime accidens loco substancie et imponeretur Deo quod sit auctor mendacii.

of scripture,

Quantum ad scripturam, patet in sex locis predictis de hoc sacramento tangentibus quod nec ponunt accidencia sic esse sine subiecto, nec antecedens ad hoc. Et idem est iudicium de qualibet parte scripture in qua est omnis veritas.

of reason,

Quantum ad racionem, patet luce clarius quod aliena est a fundacione existencie huiusmodi accidencium sine subiecto, ymmo ut loyci instant, inpossibile est accidens esse nisi unum accidens subiectet aliud; et cum quelibet creatura sit accidens deitati, patet quod oportet esse accidens sine subiecto suo cui inhereat.

or of the fathers.

Et quantum ad testimonium doctorum, patet quod antiqui sancti testati sunt concorditer quod accidens non potest esse sine subiecto cui inhereat; tamen suffecit eis sicut philosophis ponere accidens quod est substanciam esse accidentatam.

Et quantum ad decretalem, patet quod non est forcior quam decretum pape et CXIV episcoporum

1. D: *hic materialem;* E: *huiusmodi* deest. 5. E: *fide;* ib. E: *vel* in marg. alia manu. 7. E: *isto errori.* 8, 9. ABC: *argumentum.* 11. C: *entitatis* in marg. alia manu. 21. ADE: *huius;* ib. ABDE: *accidencia.* 29. E: *sufficiet;* ib. C: *eis* in marg. alia manu. 31. C: *est* in marg. alia manu.

qui diffinierunt panem et vinum remanere post consecracionem (ut sepe recitatum est).

Teaching of Augustine.

Unde quantum ad testimonia sanctorum, reduco ex multis triplex testimonium Augustini; primo illud dictum de Quantitate Anime capitulo IV°, ubi dicit quod corpus non potest esse sine altitudine; *prorsus,* inquit, *non dubito corpora omnia longitudine, latitudine et altitudine carere non posse, sed numquid potest cogitari ista tria non esse nisi in corporibus? Non intelligo,* inquit, *quomodo alibi esse possint.*

Et quoad qualitatem scribit II° Soliloquiorum XII° capitulo: *Esse aliquid in aliquo nos non fugit duobus modis dici. Uno modo localiter ut corpus seiungi atque alibi esse possit, ut hoc lignum in hoc loco et sol in oriente. Altero autem quo ita est aliquid in subiecto, ut ab eo nequeat separari, ut in hoc ligno forma et species quam videmus, ut in sole lux, ut in igne calor et in anima disciplina et si qua sunt alia. Ista,* inquit, *vetustissima nobis sunt et ab ineunte adolescencia studiosissime percepta et cognita, quia non possum de hiis interrogatus, quin ea sine ulla deliberacione concedam.* Et sequitur: *Illud vero quod interrogasti, quis concesserit aut cui posse fieri, videatur ut id quod est in subiecto maneat ipso intereunte subiecto? Monstruosum enim et a veritate alienissimum ut id quod non esset nisi in ipso esset, eciam cum ipsum non fuerit possit esse.*

5. AB: *dictum* deest; C in marg. alia manu. 8. D: *sed nunquam.* 9. D: *possunt;* ib. AB: *ista d tria = ista tria.* 9. Cod.: *non* deest. 10. C: *esse* in marg. alia manu; E: *possent.* 11. Codd.: *XIII.* Correxi. 13. ABC: *modo* deest; ib. B: *se iungit.* 14. ABC: *aut alibi.* 15. D: *alteri.* 18. CD: *animo;* D corr. in marg. 20. A in textu: *abeunte.* 21. ABCE: *possim.* Recte: *Quare non possum.* 23. D: *concessit*; ib. ABCD: *alicui; aut* deest. 24. C: *fieri* in marg. alia manu. 25. C: *ipso* in marg. alia manu; ib. E: *subiecto* deest. 26. ABC: *illud;* ib. D: *non esset* deest; Codd.: *est.* Correxi. 18. Codd.: *ipso oportet;* C correxit.

4. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 404. 11. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 378. 21. Aug. l. c. cap. XIII.

Et tercio Epistola XL ad Dardanum sic loquitur Augustinus: *Tolle ergo ipsa corpora qualitatibus, qualitates corporum nec erit ubi sint, et ideo necesse est ut non sint.* Et idem sine retractacione sepe sentenciat, ut patet De Trinitate IX° et XIII°, VI° De Trinitate VI° et IX°, De Trinitate III° et in De Moribus Ecclesie capitulo VI°. Nec valet glosare dicta sancti quod intelligit sic esse nisi fiat miraculum, tum quia nullo existente miraculo non foret aliqua creatura, tum eciam quia nemo potest mereri vel beatificari sine miraculo, ymmo maneret ubique incertitudo, quando et ubi foret miraculum, et per consequens periret certitudo de quacunque materiali substancia et sic naturalis philosophia, tum tercio quia non magis probabiliter fingitur miraculum in hoc venerabili sacramento, quam fingi posset quidquid volueris; et per istam glosam tolleretur consequenter quodlibet sanctorum testimonium vel scripture.

The comments and opinions of modern doctors are frivolous.

Quantum ad glosas et opiniones modernorum doctorum in ista materia, patet quod ut plurimum sunt frivole; ipsi enim vix corticem verborum sanctorum suorum priorum conceperant; et ideo deficiente intelligencia hii negant et imponunt erronee sanctis stulticiam et hii ad ostensionem maioris stulticie fingunt eis glosas nimis extraneas, ut patet de glosa Doctoris Communis ad dicta Augustini de potenciis anime, quomodo memoria, racio et voluntas non sunt essencia anime inseparabiles qualitates, Augustinus

1. ABCE: *Item tercio.* 4. AB: *idem* deest; ib. ABC: *retraccione.* 5. ABC: *De Trinitate et IX;* E: *et VI Trinitate.* 7. D: *oportet.* 8. D: *esse illud.* 9. B: *tamen;* ib. C: *foret* in marg. alia manu; ib. D: *alia.* 13. ABCE: *perieret.* 14. D: *tamen tercio.* 16. E: *possit.* 17. ABC: *et* deest; C in marg. alia manu: *et.* 20. D: *plurium.* 22. E: *suorum* deest; ib. B: *ceperant.* 24. ABE: *maiorum;* ib. C: *stulticie* in marg. alia manu. 26. C: *doctoris* in marg. alia manu. 27. D: *et ves.*

2. Aug. l. c. tom. II, pag. 682. 5. Cf. Augustini Opp. tom. VIII, pag. 833 et seqq. 6. ib. tom. I, pag. 690, 691. 26. Scil. Thomae Aquinatis.

The words of Hugo give us pause, since he seems to say that after consecration the substance is of the Body.

autem ponit in utroque oppositum. Sed movet me dictum illius magni doctoris et sciencioris modernis Hugonis, II° De Sacramentis, Parte VIII^a^ in cuius IX° capitulo ita scribit: *Per verba sanctificacionis vera panis et vini substancia in verum corpus Christi et sanguinem convertitur, sola specie panis et vini remanente et substancia in substanciam transeunte. Conversio autem ipsa non secundum unionem sed secundum transicionem credenda est: quoniam nequaquam essencia in augmentum essencie accidit ut per id quod accedit id ad quod accedit cum illo ad quod accedit unum fiat. Nec sic in pane corpus Christi consecrari dicimus, ut de pane corpus Christi esse accipiat, nec quasi novum corpus subito factum de mutata essencia, sed in ipsum corpus verum mutatam essenciam; nec ipsam substanciam panis et vini in nichilum redactam, quia desiit esse quod fuit, sed mutatam pocius, quia incepit esse aliud quod non fuit et ipsum quod cepit esse ex ea esse non accipiat, quia panis fuit, sed ipsa eius esse accepit quando desiit esse quod fuit. Hoc expressius distinximus propter eos qui ex sua racione fidei preiudicium faciunt et sensu suo incedentes asserere nituntur vel hoc esse solum quod cernitur vel tale esse quod creditur; hoc est, quia sola panis et vini species cernitur solam ibi esse panis et vini substanciam vel quia ibi substancia corporis et sanguinis esse*

2. ABE: *scienciarum;* C: *scienciorum;* D: *scienciore;* ib. ABC: *modernus.* 3. E: *Hugo;* ib. E: *II°* deest. 4. D: *illa scribit;* ib. ABC: *veri.* 5, 6. D: *substancia — vini* deest. 6. C: *panis* in marg. alia manu. 9. Codd.: *quam.* Correxi. 9, 10. D: *nequaquam esse.* 10. ABDE: *et augmentum;* ib. Codd.: *accedit.* 10, 11. C: *ut — accedit* in marg. alia manu. 11. AB: *et id ad;* ib. D: *cum illud.* 11, 12. *adquem.* 12. ABDE: *vinum fiat;* ib. B: *corporis.* 13. C: *consecrare.* 15. E: *mutata substancia sive essencia.* 20. ABCD: *cuius esse.* 21. C: *quando* in textu: in marg. alia manu: *ante.* 22. ABCE: *distinccius;* C in marg. alia manu: *distinguimus.* 25. ABCD: *quod sola.* 26. Codd.: *esse* deest. 27. *esse;* D: *Christi.*

3. Hugo, De Sacramentis, lib. II, pars VIII, cap. IX (ed. Moguntina 1617), pag. 463. 11, 12. Recte: ut per id quod accedit, id ad quod accedit maius fiat.

creditur possibiliter ei inesse speciem et qualitatem panis et vini que cernitur quasi non possit species apparere cuius non assit substancia vel substancia latere cuius non appareat forma.

Perhaps he only means that the Body is the object on which our attention should be fixed.

Ista verba doctoris incusserunt michi formidinem nec video quin doctor in illis intelligit quod fidelis suscitet intellectum ad credendum quod solum corpus Christi sit post consecracionem ibi principaliter pane et vino in principalitate illa corpori Christi cedentibus, unde propter amissionem illius principalitatis dicit nec panem nec vinum remanere sed in corpus Christi converti. Accidencia autem habent ibi principalem existenciam ad expergefaciendum sensus fidelium sine subiecto suo ibi principaliter existente; verumtamen ipsa informant panem et vinum, non autem corpus Christi vel sanguinem, sed illa informacio propter presencialitatem dignioris corporis est sopita, sicut Petro tenente in domo principalitatem dominii post successionem Christi, in eadem domo cui Petrus omnino succedit in servum nomen Petri tacetur et nomen Christi in hiis que sunt dignitatis vel principalitatis ibi erigitur. Sic est quodammodo de corpore Christi et pane qui post conversionem, licet remaneat secundum essenciam, tamen esse principalitatis ab eo tollitur, cum remanet secundarie serviens superiori corpori ut figura.

Et possunt dicta verba doctoris trahi ad istam sentenciam, et per hoc potest intelligi dicta conversio vel transsubstanciacio et ecclesia novella concordari cum ecclesia antiqua, et potest labor in ista equi-

3. ABCE: *cuiusnam;* ib. ABDE: *substancialiter.* Correxi. 3, 4. C: *substancia lateris; lateris* in marg. alia manu. 10. Codd.: *credentibus.* 11. ABCD: *et vinum.* 13. E: *sensum.* 17. AB: *propter* deest. 18. AB: *tenente in domo* deest; C in marg. alia manu addit; E: *in domo* deest. 19. AB: *dominium*; C: *domus.* 21. D: *nomen* deest; ib. ABCE: *qui sunt;* C correxit: *que.* 22. B: *ubi erigitur.* 23. C: in marg. alia manu: *consecracionem.* 25. D: *secundario.* 25, 26. B: *servientes.* 28. E: *novella dicta; intelligi* deest. 30. C in marg. alia manu: *labor.*

vocacione colorari ex modo loquendi quo servus recipiens dominum in domum suam inferiorat se quantum sufficit, dando sibi in domo totum nomen honoris vel reverencie ac si ipse foret in huiusmodi anullatus.

Examples of such use of language.

Et iterum, attribuimus in aliis terminacionem actus corpori principali, accessorio dimisso, ut dicimus nos emere vel vendere equum vel asinum et non materiam eius vel formam, sicut legiste dicunt se non excommunicare propter pecuniam sed propter inobedienciam consumatam; et cadit utrimque ex equivocacione illusio, potest tamen modus loquendi fundari ex illo Joh. IV°, 42: *Mulieri dicebant quia iam non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audivimus et scimus quia hic est vere salvator mundi,* ubi oportet intelligere negacionem super principalitatem muliebris evidencie; et tales sunt multi modi loquendi in scriptura.

It is better to strain the later doctors into agreement with the early church than to accept absurdities: e. g. that human beings may live and act without substance.

Sic ergo possunt concordari dicta gravium personarum ecclesie quod est melius quam invenire sensum et verba ab antiquis sanctis extranea, et ex illis ut in materia calculatoria ex falso fundamento deducere conclusiones et sentencias mundo mirabiles; que de facto sunt deliramenta fidelibus onerosa: ut adversarii concludunt in casu eis possibili quod iste homo fuit temporaliter generatus univoce et non ab animali aliquo, licet parentes eius conversantes cum eo in fide ipsum instruxerint; qui licet a Deo perpetue dampnabuntur, non possunt tamen peccare vel puniri in corpore aut anima, sicut non possunt in altero horum pati, posito quod ex duobus spiritibus

1, 2. A: *recipientes.* 2. ABCE: *inferiozat.* 3. C: *sufficit* in marg. alia manu. 4. D: *honoris et;* ib. AB: *ipse* deest; C in marg. alia manu. 9. E: *vel formam eius.* 9—10. C: *sicut — pecuniam* in marg. alia manu. 11. ABDE: *utrum.* 11, 12. E: *sub equivocacione.* 13. D: *in illo.* 14. D: *credemus.* 15. ABC: *audimus.* 17. B: *mulieris.* 20. E: *ecclesie* deest. 21. AB: *quod illis ex* deest; ib. CE: *ex* deest. 22. B: *ut* deest; ib. D: *calculativa.* 28. CDE: *instruxerunt.* 30. B: *vel anima.*

qui possunt esse anime humane et omnibus accidentibus absolutis corporeis (que sunt in Petro et Martha) optime complexionatis constituantur duo supposita subducta in eis omni materiali substancia et quod ista que sunt A et B peccent dampnabiliter, procreando Paulum compositum ex corpore et anima, de quo Paulo verificant consequenciam; nam sicut A et B mediantibus aliquibus suis accidentibus corporeis possunt operari eque efficaciter et satis univoce, ut patet de operibus nutritivis et sensitivis: ita videtur de accionibus generacionis, et per consequens sicut A et B habent potenciam gignendi et aliter operandi secundum quascunque qualitates quas habent, sic possunt esse parentes et coniuges hominem procreantes. Et patet cum casu prima pars conclusionis; et secunda pars probatur per hoc quod nec A nec B est substancia animata sensibilis quia non corpus, ymmo pari evidencia qua foret substancia foret tam quantitas quam qualitas; et patet tercia pars ex casu cum tam A quam B potest exercere omnes operaciones tam organicas quam non organicas. Et patet quomodo tam virtus quam vicium potest inesse illis spiritibus, et sic tam A quam B potest dampnari perpetuo, cum habet libertatem flexibilitatis arbitrii, sicut ponitur de inesse. Ultima vero particula videtur per hoc, quod nec A nec B potest esse animatum sive corporeum, quia tunc foret aliene nature omnino a natura cuius est materia.

Ex quo videtur cum neutrum istorum potest esse sine accidente, cum tunc foret purus spiritus accidentatus, quod totum accidens sit essenciale utrique supposito, et per consequens cum omne agens naturale in agendo repatitur, videtur quod nec A nec B potest

1. D: *in omnibus.* 3. D: *secunda.* 4. AB: *subdicta.* 7, 8. H: *nam sic A.* 8. D: *alibus.* 11, 12. B: *sic A.* 12. ABDE: *potenciam* deest; C in marg. addit. 13, 14. D: *sicut possunt.* 16. C: *conclusionis* in marg. alia manu. 19. E: *Et hoc patet.* 20. E: *quod tam.* 27. E: *sive* deest. 28. C: *est modo. Ex.* 31. E: *fit.*

agere vel pati accione corporea et specialiter procreare, ymmo si capta una duricie uniformi et coextensa una mediante cum alia, et sic infinicies usque ad superficiei duriciem, qua lineantur adextra undique, videtur quod nulla armatura, ymmo infinita acucies non posset huiusmodi penetrare quod si tota gravitas esset ablata tam A quam B cum armatura predicta, quam gloriosum suppositum foret et agile.

If accidents can exist alone, our senses cannot tell what anything is, nor if it is.

Secundo sequitur quod omnis sensus philosophorum vel naturales eorum non sufficiunt convincere de aliqua substancia aliquam quatuor questionum, sed in istis necessitati sunt ad fidem recurrere quoad diffinicionem, distinccionem et perfeccionem specificam. In omnibus istis sunt compares idiotis. Nam iuxta dicta nullus sensus vel intellectus convincit esse quamcunque materialem substanciam, cum stante omni noticia sensitiva vel experiencia apparet compossibile et consonum quod tota universitas creata sit globus accidencium; ideo ponens talia necesse habet recurrere ad fidem scripture et supponere eius sensum; et deficiente naturali noticia questionis si est de quacunque materiali substancia, necesse est quod deficiat questio quid est et questio cuiusmodi est et questio propter quid est de quolibet assignando, quia omnes dicte tres questiones presupponunt questionem si est, que non potest naturaliter stabiliri.

Faith would perish as well as natural knowledge.

Sed contra istam perfidiam arguitur quod nedum tollit omnem naturalem scienciam sed eciam omnem fidem; nam sic devians nedum tenetur sentire cum antiquis errantibus quod nullam affirmacionem cogno-

2. D: *extensa.* 3. D: *in filios.* 3, 4. ABCD: *superficiem.* 4. E: *contra lineam.* 7. D: *tam armatura.* 8. E: *esset.* 9. C: *consequitur.* 10. C: *non possunt;* in marg. correxit: *sufficiunt.* 10, 11. D: *de alia.* 12. E: *sunt* deest. 15. B: *sensus est.* 16. B: *nalem substanciam.* 17. D: *experiencia oportet;* ABC: *experiencia eius.* 18. E: *possibile.* 19. D: *accidencia.* 19, 20. D: *necesse est.* 24. ABCE: *et quomodo;* ib. C: *quid* in marg. alia manu. 25. AB: *tres* deest; C in marg. alia manu addit. 27. DE: *arguo.* 28. E: *omnem* deest. 29. ABC: *nedum* deest.

scunt sed negaciones ut quod nichil sciunt et eis similia sed tenentur habere conscienciam de asserendo vel iurando aliquid contingens praxim hominum, et periret quelibet policia vel religio christiana; nam nemo debet mentiri pro toto mundo, sed generaliter pars securior est tenenda; cum ergo nulla noticia quam habemus de materiali substancia fundatur infallibiliter in principio infallibili cognoscendo, videtur quod irregulariter debemus nullam talem asserere.

It is not by Scripture that we are convinced of our own existence.

Item, de quocunque nostrum non convincitur ex fide scripture ipsum esse, nec sensus nec racio hoc convincit, ergo de quolibet tali est pie dubitandum si est et quid est, et periret noticia de examinando opera cleri, de certificando numerum claustralium et de commemorando numismata vel dona ab homine eis data; ponit enim esse quod spiritus esset nudis accidentibus copulatus; quo posito non foret talis homo, ut patet ex dictis; nec valet in isto allegare aliquod miraculum vel communem cursum nature, quia ex dubio sic loquenti ab origine mundi fuit irregulariter spiritus nudis accidentibus copulatus; et sic daretur occasio multiplicandi sectas contrarie opinantes sine conviccione notoria partis false.

All test of truth would be lost, and we could have no access to God.

Item, periret fides scripture, cum posset negari alicui persone hominis revelacionem vel noticiam huiusmodi esse datam, licet nature ex spiritu et accidente que servat equivoce idem nomen, quod nos inponimus nostris substanciis; et illa natura non foret inperfeccior propter carenciam inperfecte materialis substancie, sed quantum ad omnem operacionem

1. D: *secundum negaciones*; C: *necesarios ut;* in marg. correxit. 3. E: *vel de;* ib. ABC: *ad contingens;* ib. C: *proximum;* in marg. alia manu: *praxim.* 4. *periret;* E: *per idem;* B: *poli*^{li}; A: *poli*^{li} corr.: poli^{a} = *policia.* 11, 12. ABE: *huius convincit.* 15. D: *munuscula vel.* 16. C: *potuit enim;* ib. D: *est.* 17. E: *compositus.* 19. ABDE: *aliquod* deest; C in marg. alia manu. 20. B: *mundi* deest. 21. D: *regulariter;* ib. E: *spiritus* deest; ib. D: *nudus.* 22. C: *occasio* alia manu. 24. ABE: *negare.* 26. *licet;* D: *sed.* 28. D: *in illa;* C: *et ista;* ib. D: *forent.* 29. B: *infeccior.*

eque perfectam; et periret omnis differencia specifica et sic species alleganda et sic scala per quam fidelis ascenderet ad Deum, cum non sit Dei boni noticie humane instabili sic sine regulari fundamento deficere vel omnem stabilitatem sensacionis tollere, et specialiter in sacramento quod est Deo proprium, in quo minime foret sensus illusio circa materialem substanciam. Ideo videtur quod non est credendum istis maniacis in hiis que sine fundamento sompniant, cum publicant se non credere sibi ipsis.

The same words might mean all sorts of different things.

Tercio sequitur de istis possibili, quod nedum dubitanda est quidditas cuiuscunque substancie, sed concedi debet predicacio mutua cuiuslibet de quocunque, ut posito quod Deus communicet Petro sacerdoti potenciam transsubstanciandi hostiam in corpus dominicum, habeatque dyaconus suus potenciam transsubstanciandi eam in ecclesiam, et habeat subdiaconus suus potestatem transsubstanciandi ipsam in totum mundum et quamlibet eius partem, et posito quod isti tres simul incipiant et simul finiant super eadem hostia verba sua sacramentalia, et cum Deus non subtrahit potestatem conficiendi propter peccatum ministri, posito quod Deus concurrat cum quolibet istorum usque in finem perficiendo correspondenter ad potenciam illis datam; quo posito videtur quod in fine corpus Christi erit ecclesia et mundus cum qualibet sui parte, quia quodlibet istorum est res eiusdem sacramenti; et iterum cum tam ecclesia quam mundus manet secundum quamlibet sui partem, videtur quod mundus sit secundum se totum in qualibet sui parte. Et iterum videtur quod quelibet pars mundi

1. ABCD: *perfecta*. 2. E: *sic* deest. 4. A: *irregulari;* correxit in marg. 10. ABCE: *se ipsis;* C in marg. alia manu: *sibi*. 13, 14. E: *quolibet*. 14, 15. *sacerdoti;* D: *sacramenti*. 15. D: *potestatem*. 18. C: *transmutandi;* correxit in marg.; ib. E: *eam*. 19. E: *et pono*. 21. D: *et tamen*. 23. ABCD: *pono*. 24. D: *perficiendo* deest. 28. *eiusdem;* E: *huius*. 28, 29. C: *quam mundus* in marg. alia manu.

potest perpetuo servari in hostia, licet corrumpatur in sui natura. Sic enim foret de corpore Christi sacerdote conficiente in sancto triduo, ipso servato in pixide. Et videtur possibilitas casus quoad Deum ex isto patescere quod eque facile foret Deo convertere panem in totum mundum sicut in corpus suum, cum tamen repugnat infinite parvitati hostie converti in corpus Christi septipedale sicut converti in totum mundum; nec plus obstat quod sint multe transsubstanciaciones sub uno hostie sacramento quam quod quelibet pars Christi tam secundum corpus quam secundum animam sit sub qualibet particula hostie consecrate; videtur enim quod panis transsubstanciatur nedum in carnem Christi et sanguinem sed in corpus et animam ac quamlibet eius partem; non enim est conversio unionis sed transitoria (ut dicit Hugo); et ad illam videtur sufficere quod succedat sub eisdem accidentibus convertendum. Ex quo videtur qùod quelibet pars vini vel panis convertitur in quamlibet partem Christi, ymmo in quodlibet accidens eius absolutum, cum quodlibet tale accidens transit sub accidentibus panis et vini, et sicut concomitanter sunt anima et quelibet pars corporis Christi ad omnem punctum hostie consecrate, ita videntur concomitanter converti sicut et accidens; et pars principalis videtur habere principalem racionem conversionis, et ita videtur esse multiplex transaccidentacio sicut est multiplex transsubstanciacio. Et hoc graviter ferunt novelli baptiste signorum sentenciam dictam superius de transsubstanciacione et con-

Since the host is converted into the whole Christ, it includes His accidents, and so there is transaccidentation as well as transsubstantiation.

1. E: *perpetua.* 6. C: *panem* in marg. alia manu. 9. *multe;* B: *mete.* 12. ABDE: *secundum* deest; C in marg. alia manu. 14. AB: *carnem corpus;* C: *carnem* extinct. 16. C: *transicio;* in marg. correxit. 19. C: *panis vel vini.* 20. AB: *quemlibet.* 21. DE: *eius accidens.* 23. D: sic; ib. C: *concomitanter* in marg. alia manu. 25. D: *illa videtur;* ib. AB: *concomitantur;* ib. D: *sicut* deest. 26. ABC: *videretur.* 27. D: *illa videtur.* 27, 28. B: *transsubstanciacio;* E: *subaccidentacio.* 28. D: *sicut — transsubstanciacio* deest. 29. C: *ferunt* in marg. alia manu; ib. B: *moderni baptiste.*

versione Hugonis. Videtur enim quod oportet transsubstanciatum mutari; cuius mutacionis terminum oportet esse substanciam, quia aliter foret transinferioracio vel transsubieccio, sed iuxta viam predictam nec oportet panem perdere vel acquirere aliquam qualitatem sed solum respectum ad quem non est motus secundum philosophos, dum panis fit hostia consecrata.

The change is principally into the body and blood of Christ, and secondarily into the whole manhood of Christ.

Hic videtur quod terminus conversionis ex sinistro intellectu convertitur in venenum; potest ergo dici quod panis et vinum convertuntur principaliter in corpus Christi et sanguinem sed concomitanter et secundarie totam humanitatem Christi et quamlibet eius partem; nec panis aut vinum deterioratur sed melioratur, ad quam melioracionem est motus extense loquendo, manet namque utraque natura; sed sacramentum melioratur, cum fit sacrum, et corpus Domini est illud cui est toto animo attendendum; et hoc signatur per conversionem et transsubstanciacionem; et videtur quod in quamlibet partem humanitatis Christi potest concedi facta conversio.

Sed quantum ad verba consecracionis et intencionem colentis attinet, fit quadam principalitate conversio in corpus Christi et sanguinem et in alia concomitanter et accessorie vel confuse; et potest terminus ultra hoc quod philosophi noverunt extendi ad motum, cuius motus terminus a quo est panis nudus et terminus extrinsecus ad quem est corpus dominicum, sed terminus intrinsecus ad quem est sacramentalis sanctitas iuxta quod concedi potest extense loquendo de motu quod panis et vinum insensibiliter alterantur. Et sic ille motus dicit aggregative motus multiplices et

2. *terminum;* D: *tantum.* 4. E: *secundum iuxta.* 5, 6. D: *adquirere aliam qualitatem secundum.* 12, 13. D: *concomitant varie.* 14. D: *harum partem;* ib. E: *et vinum.* 15. D: *est* deest. 16. D: *una sed.* 17. E: *meliaritur;* ib. D: *cum sit.* 17, 18. ABC: *Domini cum;* C: correxit in marg. 20. E: *in qualibet parte.* 22. E: *ad viam.* 26. D: *contendi.*

multas motus materias, ut bonitatem signi, efficaciam signati et multas alias habitudines relativas; et quando dicimus quod corpus Christi non exinde movetur, lòquimur equivoce et striccius tunc de motu, sicut non dicimus quod homo movetur ex hoc quod species sua diffusius multiplicatur per medium nec est michi vis de dictis institucionibus terminorum (ut patet posterius) etc.

CAPITULUM QUARTUM.

The force of the sacramental words and the nature of Christ's presence.

Sed restat videndum ulterius quam efficaciam habent verba sacramentalia et quomodo corpus Christi habet non esse dimensionale sed sacramentale in signis illis absconditum.

In the sacramental words Christ speaks figuratively, but with a special efficacy not found in other figurative speech.

Quantum ad verba sacramentalia, videtur quod Christus in illis loquitur figurative vel tropice, sicut prius allegatum est legem novam sub habitudine ad veterem sepius loqui. Sic enim dicit Christus quod Johannes est Helias Math. XI°, 14. Sic enim dicit Math. XIII°, 37—40: *Qui seminat bonum semen est filius hominis; ager autem est mundus; bonum vero semen sunt filii regni, zizania autem sunt filii nequam; inimicus autem qui seminavit ea est diabolus, messis vero est consummacio seculi, messores autem angeli sunt.* Sicut igitur Veritas loquitur in istis parabolice ut dicit evangelium, sic videtur loqui figurative in quatuor evangeliis, scilicet Math. XXVI°, 26, Marci XIV°, 22, Luce XXII°, 19, 20, I^a^ Cor. XI°, 24, quando dicit panem et vinum esse corpus suum et sanguinem, sicut docet Apostolus prima Cor. XI°, 24 (ut patet

1. D: *multos*. 2. C: *et multas* in marg. alia manu. 4, 5. ABE: *sicut enim dicimus*. 6. E: *sua* deest. 8. BCE: *etc.* deest. 9. ABCE: *Capitulum IV* deest. 11. AB: *Christi* deest; C in marg. alia manu. 16. ABD: *prius* deest. 17. C: in textu: *sequitur* ext.; in marg.: *sepius*. 20. E: *est* deest. 21. E: *sunt* deest. 22. Codd.: *seminat*. 24. ABC: *Sicut autem*; D: *Sicut ergo*. 28. D: *suum* deest.

posterius). Differencia tamen est in modis loquendi, cum unus sit tropologicus vel moralis et alius allegoricus vel sacramentalis; habet enim efficaciam faciendi corpus Christi et sanguinem esse de facto sub sacramentalibus speciebus, a quo defecerunt alie figure tam nove legis quam veteris.

Three kinds of presence: local, intentional, potential. Christ's local being is in heaven, His potencial being throughout the world, of which He is Lord. His intentional being is manifold: visible, to the saints in heaven;

Sed ulterius notandum quod sicut rex habet triplex esse in regno, scilicet situale, intencionale et potenciale, correspondenter videtur Christum habere humanitus in mundo modum essendi triplicem; habet enim in celo ubi sedet ad dextram Dei modum essendi situalem, cum ibi situatur loco per quem diffunditur coequatus. Modum autem essendi potencialem videtur habere eciam humanitus, cum sit rex regum et dominus dominancium ad quamlibet partem mundi; verumptamen (ut dicunt multorum sanctorum testimonia) non habet humanitus esse situale vel dimensionale per totum mundum, sed limitate in celo ubi ponitur, sed per totum mundum habet esse essenciale divinitus; quoad medium autem esse sunt in Christo ultra alios homines divisiones multiplices; habet autem per tantum celi per quantum multiplicatur species sui corporis esse presens intencionale quo (quantum ad corpus suum) pascuntur oculi beatorum; et ista specierum multiplicacio corporis Christi secundum naturales est striccior et secundum magicos et perspectivos diffusior; limites autem istius diffusionis expedit nobis viantibus ignorare. Sed illud credimus quod beati in celo post diem iudicii ex elongacione a corpore Christi non pacientur angustias, sed beaciores non obstante maiori-

2. AB: *vel modalis;* C corr.: *moralis;* ib. CDE: *sed alius.* 3. D: *sacramentaliter;* ib. AB: *habet esse;* C: correxit in marg. 11. D: *a dextris;* ib. *Dei;* C in marg. addit: *patris.* 17. AB: *esse situare.* 18. ABC: *limitare.* 20. C in marg. alia manu corrigit: *ad modum.* 21. ABE: *multiplicaciones.* 22 C: *multiplicatur* in marg. alia manu. 23. ABC: *in intencionale.* 24. B: *pascantur;* ib. B: *species.* 25. D: *multitudo.* 26 D: *est diffusior.* 27. C: *autem* in marg. alia manu; ib B: *illius.*

tate distancie videbunt corpus Christi oculo corporali beacius; stat enim sensibile in maiori distancia videri clarius, quanto magis in beatitudine, ubi sensualis noticia ultra presenciam sensibilis secundum aliam legem emanabit ab anima. Unde pie credimus ordinem posicionis beatorum quoad corpus Christi esse regulatissimam in qua omnes beati mutuo gaudio quietantur. Sed preter istum modum essendi intencionalem quoad humanitatem Christi videtur quod secundo alii probabiliter sunt ponendi, scilicet modus essendi supernaturalis et modus essendi sacramentalis. Primo modo potest intelligi illud Math. ultimo 20: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumacionem seculi.* Cum enim secundum fidem scripture Hebr. II°, 17 Christus sit frater noster, videtur quod spectat caritati sue quod sit saltem in mente cum fratribus iuxta illud Math. XVIII°, 20: *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Si enim secundum evangelium Apostoli *conversacio apostolorum* in terra viancium *est in celis* (ut dicitur Phil. III°, 20, et a sanctis exponitur), evidencius anima Christi est cum fratribus quibus afficitur. Sic enim legitur IV. Reg. V°, 26 de Elizeo multum distante a Gezi et Naaman: *Nonne cor meum in presenti erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui?* Talia sunt multa dicta et argumenta ex quibus tam fideles quam infideles convincunt quod anima hominis est nedum ubi afficitur, sed eciam ubi a Deo ponitur ad aliquid singulariter cognoscendum. Modus autem essendi sacramentalis licet varietur in Christo secundum

supernatural, as with the faithful assembled in His name;

sacramental, specially in the host.

2. E: *sensibilem.* 4. ABCE: *utra presenciam.* 5. A: *credimus oracionem;* corr. in marg.; D: *ordinacionem.* 7. ABCE: *et qua;* D correxit in marg. alia manu: *in.* 9. E: *quod* deest. 12. C: *potest* in marg. alia manu. 17. D: *tamen oum.* 18. ABCE: *fuerint;* C correxit in marg. alia manu. 20. C in marg. alia manu: *in terra.* 23. C: *4i Reg.* 24. D: *Jezy.* 25. D: *homo* deest. 26—28. D: *Talia — convincunt* deest. 29. B: *ubi* deest. 31. C: *in Christo* in marg. alia manu.

The solemnity of the words of institution shew the exceptional efficacy of this sacrament.

distinccionem sacramentorum, tamen specialiter est in hostia consecrata, quia omnes quatuor evangeliste Matthaeus, Marcus, Lucas et Paulus commemorant quomodo Christus dixit panem et vinum esse corpus suum et sanguinem; que locucio ex solempnitate loquentis et circumstancie captate ac testimonio sanctorum oportet quod habeat aliquam insolitam efficaciam ultra alia signa novi vel veteris testamenti; nam crux muta, benediccio laycalis et alia signa que facimus, sed specialiter in die Parasceues, significant atque commemorant corpus Christi et sanguinem. Sed magister optimus et Cesar semper Augustus in cena ultima qua prandebat vians cum suis apostolis, post esum pure figuralem agni paschalis introduxit sollempniter hoc sacramentum; ex quo patet, cum oportet Christum meliorando procedere, quod hoc sacramentum sit efficacius et rei sacramenti propinquius quam sacramenta antiqua. Aliter enim non foret racio quare illa cessarent novo non excedente superflue introducta.

Christ ordered His priests to celebrate this sacrament, which must therefore exceed the figures of the old law.

Nec dubium fideli quin Christus reliquit istud ut sacramentum sacerdotibus celebrandum, quia Luce XXII°, 19 mandat generaliter episcopis scole sue: *Hoc facite in meam commemoracionem.* Cum ergo figure corporis Christi in lege veteri profuerunt suis servantibus ad salutem (ut patet prima Cor. X°), videtur quod oportet figuram novam huiusmodi corporis ipsas excedere; quod foret efficax et consonum scripture ponere in presencia corporis et sanguinis figurati, cum humanitas Christi sit quodammodo in aliis sacramentis, ergo multo magis in isto, cum verba huiusmodi sacramenti efficaciter illud vocant; et hoc confirmant facta discipulorum Christi memoriam eius in

2. D: *quod omnes.* 8. E: *et veteris.* 9. C: *crux* in marg. alia manu; ib. B: *alia* deest. 14. ABDE: *introducit.* 19. E: *qualiter.* 21. D: *dubia;* ib. B: *quin corpus.* 31. D: *tamen verba.*

isto sacramento celebrancium, sentencie sanctorum doctorum de fundacione istius sacramenti ex verbis scripture scribencium et multiplices leges ecclesie. Unde dicitur communiter quod hoc sacramentum excedit alia in hiis tribus: Primo quod, ubi alia sacramenta multum distant a re sacramenti tam loco quam tempore, hoc sacramentum habet rem suam tam loco quam tempore concomitantem. Nam agnus paschalis legis veteris (de quo Exodi XII°) multum distitit loco et tempore a corpore Christi; hoc autem sacramentum habet totam humanitatem Christi necessario comitantem. Secundo ubi alie figure veteris testamenti defecerunt ab efficacia conficiendi concomitanciam rei sacramenti, figura huius rei habet efficaciam efficienter causandi non corpus Christi sed quandam eius presenciam sacramentum sensibile concomitantem; unde non solum verba sed panis et vinum cum suis accidentibus dicuntur coniunctim et divisim sacramentum corporis Christi, et sic quamvis omnia ista sint unum sacramentum, tamen sunt valde multa sacramenta, que omnia reducuntur, ut spiritus aqua et sanguis, ad unum in effectu. Unde hoc sacramentum quoad eius permanenciam cum comitancia rei sue excedit sacramenta alia legis nove. Et tercio videtur quod hoc sacramentum excedit alia nedum quoad graciam unionis membrorum ecclesie cum Christo, sed rite celebratum prodest ministranti super alia sacramenta.

It excels others in three points: 1. in the actual presence of the res sacramenti; 2. in its unfailing efficacy to produce the concomitance of the res sacramenti; 3. in not only uniting the members of the Church with Christ, but also in profiting the minister.

Tres, inquam, inter multas erant figure huius sacramenti in veteri testamento; prima erat agnus pascalis qui nedum figuravit *agnum Dei qui tollit peccata mundi* Joh. I°, 29 sed ipsummet sacramentum; et

The old law had three types of this sacrament: 1. the paschal lamb,

1—3. C: *sentencie — scribencium* in marg. alia manu. 4. E: *quantum dicitur.* 4, 5. D: *excellit.* 6. ABDE: *distabant.* 8. A: *comitative;* B: *concomitate.* 9. ABE: *destitit;* C: *desit.* 12. B: *comitative.* 14. B: *efficaciter.* 16. ABCD: *comitantem.* 18. D: *divise.* 18, 19. A: *sacramentum* alia manu add. 19. D: *sic nisi;* ib. E: *sunt.* 21. B: *reduntur.* 23. ABC: *rei sui.* 25. Codd.: *excessit.* 29. E: *multa.* 32. D: *met* deest.

hec racio quare debuit cessare esus agni paschalis post institucionem huius sacramenti signati pocioris.

2. the water from the rock, Secunda figura huius sacramenti fuit fluxus aque de lapide (de quo Exodi XII°); hoc enim significat secundum Apostolum bibicionem spiritualem sanguinis petre Christi: *Omnes,* inquit, *spiritualem potum eundem biberunt, bibebant autem de spirituali consequente eos petra; petra autem erat Christus.*

3. the manna. Tercia figura erat manna (de quo Exod. XVI°); unde Christus Joh. VI°, 59 complectens excellenciam huius sacramenti et rei sue super hoc manna: *Non,* inquit, *sicut manducaverunt patres vestri manna et mortui sunt. Qui manducat hunc panem vivet in eternum.* Nam secundum exposicionem beati Augustini Omelia XXVI licet commune sit nobis et illis mori, tamen illi manducantes manna corporaliter et remurmurantes contra Dominum mortui sunt corporaliter et in mente dampnabiliter, sed qui manducat spiritualiter panem Christum vivet spiritualiter in eternum, cum iuxta dicta ille rite manducat corpus Christi spiritualiter qui assimilatur sibi ut membrum glutino caritatis perpetue. Quamvis autem multi comedentes manna fideliter erant incorporati ecclesie, tamen illo sacramento non meruerunt presencialiter sed valde distanter apercionem ianue. Et patet in parte responsio ad dubium motum in capite huius capituli.

Sed pro declaracione ulteriori sunt tria plus declaranda: primo de veritate et virtute verborum huius sacramenti, secundo quid et qualiter de hoc sacra-

1. E: *qualiter;* ib. E: *cessare agnus.* 3. E: *Secunda causa.* 7. D: *bibunt.* 9. ABD: *fuit manna.* 11. ABC: *sui;* ib. C: *hoc* in marg. alia manu. 12. E: *vestri* deest; ib. D: *manna in deserto.* 15. B: *et illis* deest. 22. D: *quam nisi.* 23. C: *manna* in marg. alia manu. 24. C: *principaliter* extinct.; in marg. alia manu: *presencialiter.* 27, 28. D: *declaranda per ordinem.*

6. I. Cor. X, 4. 14. S. Augustini In Johannis Evang., cap. VI, tract. XXVI, Opp. tom. III, pars 2, pag. 408.

mento in compendio est credendum, et tercio quomodo ad dignitatem recipientis huius sacramenti debet homo disponi.

Quoad primum dicitur quod verba ipsa successiva et interpolata non habent ex se efficaciam convertendi, sed sermo Dei assistens in cuius persona dicuntur facit opera; et creditur quod placet verbo Dei operari per verba vocalia, ut vel sic discamus quod ipsum facit opera et inproprie atque equivoce eius instrumenta. Summus enim artifex operatur per valde abiecta et debilia instrumenta. Si queratur quando talis proposicio sacramentalis incipit esse vera, dicitur quod non quando desinit esse per remocionem de presenti, cum tunc non est, et quod non est, non est verum, sed pro ultimo instanti esse sui, cum sit dare composicionem continui ex non quantis, et cum omnia que fuerunt vel erunt sunt, interpollacio non impedit proposicionem esse vel secundum unam partem vel aliam, sed pro tempore interpolacionis desinit taliter esse; que omnia hic suppono ex alibi declaratis.

The words spoken are but instruments; it is God's word that effects the change.

Et videtur michi modo quod panis demonstratur pronomine, et sic est proposicio vera ad suum sensum, sicut videtur Augustinum concedere, hoc est Christus, demonstrata quacumque creatura, ut patet super Johanne Omelia XIII. Sed in demonstrando hoc sacramentum est quedam singularis efficacia et significacio a Christo imposita, ideo theologus debet notare quomodo ista est singulariter concedenda. In casu autem quo intelligatur proposicio non figurative sed effective, tunc per pronomen demonstratur sub habitudine accidencium illud in celo quod est realiter

'This' refers to the bread.

1, 2. B: *quo;* C: *quomodo* in marg. 2. D: *recepcionis.* 4. AB: *ipsa* deest; C in marg. addit; ib. E: *successive.* 5. B: *efficacem.* 12. B: *incipit.* 18. D: *in secunda.* 25. E: *de Omelia.* 28. E: *est* deest. 29. C: *quo* in marg. alia manu. 31. D: *illud intelligo.*

25. St. Augustini In Joh. Evang., cap. III, tract. XIII. Opp. tom. III, 2, 390.

corpus Christi. Si autem intelligatur proposicio figurative, sicut videtur historiam evangelii intelligere, tunc intelligi et demonstrari debet pronomine panis *ille*.

The evangelists used different languages.

Sed quantum ad formam verborum declarat dominus Armachanus IX° De Questionibus Armenorum per multa capitula quomodo nulla forma verborum quoad linguas et nomina est generaliter requisita, cum autores varie scripserant quoad linguas, ut Mattheus in Hebraico, Marcus in Ytalico, Lucas in Siro et Paulus in Greco. Et cum usque hodie secundum istas linguas et plures iuxta doctrinam fidei scripture in diversis contratis conficiunt, patet conclusio.

In consecrating it is right to follow the established use.

Unde licet sacerdos in Anglico et aliis linguis barbaris posset conficere, tamen peccaret inde ex presumpcione postponendo latinum vel linguam quam famosius quoad locum, gentem et tempus approbat sua ecclesia, linguam quoad talem consecracionem contra loci consuetudinem commiscendo; circa limites vero huius difficultatis de gravedine peccati facti in ipsam est infructuosa contencio, cum homo debet nisi urgente magna causa et racionabili se consuetudini laudabili loci quem incolit conformare.

The exact words of consecration are not essential, since they differ in Scripture.

Ulterius quoad formam verborum in lingua latina in qua Romana ecclesia habet fidem scripture, videtur quod non sit aliqua forma verborum ad confeccionem eukaristie generaliter requisita; nam usus ecclesie nostre variat ab omnibus illis quatuor, sicut et omnes illi variant ab invicem plus vel minus. Nam Mattheus XXVI°, 28 habet ista verba consecracionis vini: *Hic est enim sanguis meus novi testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*; Lucas vero XXII°, 20 ponit sic: *Hic est calix novum testamentum in meo sanguine qui pro vobis fundetur.* Marcus vero XIV°, 24

3. D: *declarari.* 5. D: *Ordmacanus;* E: *Ardmacanus;* ib. D: *et per.* 6. D: *capitula in illa.* 8. ABC: *ut* deest. 12. D: *contractis (contrattis).* 15. D: *quamquam.* 16. D: *aproperat.* 17. C: *linguam* in marg. alia manu. 19. D: *difficilitatis.* 21. C: *magna* in marg. alia manu; ib. *se;* D: *seu.* 25. D: *alia.* 33. BCD: *effundetur.*

varians a Mattheo dimittit *enim* et *in remissionem peccatorum.* Paulus vero tradens nobis sentenciam quam accepit a Domino I. Cor. XI° sic loquitur: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine; hoc facite quocienscunque biberitis in meam commemoracionem.* Sed ab omnibus istis variat usus nostre ecclesie, ut patet tercio decretalium *Cum Marthe,* titulo De Celebracione Missarum. Cum ergo secundum has quinque formas contingit vere conficere, patet conclusio. Per hanc itaque variacionem quintimembrem docemur preponderanter ad sensum attendere et quod talis variacio verborum non est de substancia sacramenti; nam contingit (sicut de facto contigit) per verba istarum quinque formarum conficere, quia aliter ante istam ordinacionem quintam ex defectu scripture deficerent ecclesie sollempnes, ymmo forent ydolatre decipientes se ipsos et populum ex falsitate scripture, et sic ex narracione evangelistarum tocius et omnium titubaret auctoritas, et per consequens superflue laboraret Augustinus per totum librum De Concordia Evangelistarum. Nec valet dicere quod quintus ordo est necessarius post publicacionem usus ecclesie Romane et non ante, quia sic liceret pape contra evangelium dispensare, eius errores corrigere et per consequens novum evangelium de toto condere; quod suppono hic a iuribus fidelium esse horribile, cum decreta Romanorum pontificum in fide sepius titubaverunt, ut patet distinccione XVI, capitulo VI. *Sinodus,* prima distinccione, capitulo I, De Penitencia

The use of the Roman Church cannot make one form essential.

1. B: *variantes;* ib. C: *et* deest. 6. E: *nostre* deest. 8. *titulo;* B: *15o;* ib. Codd.: *misse.* 9. C: *vere* in marg. alia manu. 12. A: *non est* in marg. alia manu. 15. B: *istam* deest. 21. B: *per conversacionem dicere;* A: *per conversacionem* in marg. alia manu. 26. B: *omne horribile.* 29. *prima;* Codd.: *XXXI.*

7. Decret. Greg. IX, lib. III, tit. XLI, cap. VI. 28. Decreti Prima Pars, dist. XVI, cap. VI. *Habeo librum.* 29. Decreti Secunda Pars, De Penitencia, dist. I, cap. I.

quasi per totum et specialiter in ista materia. Quando enim quis peccando mortaliter deficit in moribus deficit et in fide, ideo inprovida et nimis levis videtur diffinicio eorum qui dicunt quod dimittendo verbum vel quamcunque aliam formam qua utitur ecclesia Romana sacerdos non conficit, quia diverse lingue habent diversum modum sonandi eciam latinum, ut patet in sonacione huius littere 'C'; ymmo oportet diversimode organisantes secundum disposicionem figure celestis diversimode sonare; ideo idem foret dicere quod oportet omnem sacerdotem vel populum istam formam sonorum in confeccione huius sacramenti attendere et dicere quod oportet omnem salvandum esse istius complexionis et plage, quod foret infidelis accepcio personarum; ideo (ut dicit doctor) satis est quod fideles concordent in sentencia ante linguam, ut quod panis figurative est corpus Christi et vinum eius sanguis; et sic salvantur dicti quatuor evangeliste a mendacio, quando asserunt Dominum sic dixisse, hoc est, dixisse istam sentenciam sive sensum. Concordare tamen debet sacerdos cum patria et usu ecclesie in istis et ritibus similibus stante substancia sentencie ut in neutris. Unde usus ecclesie quem habemus licet sit colatus ex scriptura sacra, non est melior quam quilibet quatuor usuum evangelistarum; et Deus scit utrum sapuit peccatum illa varietas introducta. Teneamus ergo sentenciam requisitam; illud autem reputamus requisitam sentenciam in qua omnis isti quatuor evangeliste concordant et illam in qua variant esse necessariam ad

There are different pronunciations even of Latin.

What we have to attend to is the sense, in which the evangelists agree, although they differ in the words.

1. C: *is'a* in marg. alia manu. 2. E: *moraliter*. 4. AB: *verbum* deest; C in marg. addit. 7. C: *loquendi* extinct.; in marg. correxit: *sonandi*. 10. D: *diversimode* deest. 12. C: *consecracione* in textu extinct.; *confeccione* in marg. alia manu. 17. D: *panis est figurative*. 23, 24. ABC: *Unde sensum quem;* C correxit: *usus ecclesie;* D: *Unde sensus quem*. 25. C: *est* in marg. alia manu. 26. C: *dominus* in marg. alia manu. 28. AB: *putamus;* C correxit.

mores, sed preter essenciam sacramenti; et utinam nimis observantes Judayce ritus et consuetudines hominum quos ultra veritatem Dei colunt attenderent ad istam sentenciam, nam phariseice colant culicem et degluciunt camelum, exigentes quod populus sequatur ritus et precepta et mores eorum; sed dicunt stultum esse attendere ad consilia Christi, ad vitam vel conversacionem Christi ac Petri, cum oportet propter distanciam et variacionem temporis nunc observare contrarium, et sic observantes paleam dimittimus granum purum; ideo oportet quod nos vertiginosi non excuciamus religionem quam Christus instituit, quia Eccli. XIX°, 1 dicitur: *Qui spernit modica paulatim decidet;* debemus ergo postponendo ritus novellos observare mores Christi et opera, quia secundum Gregorium I° Pastoralium III° *idcirco Jesus in carne venerat ut non solum nos per passionem in carne redimeret, verum eciam per conversacionem doceret;* ideo ve nobis, si latemus in tenebris vel retrocedendo vel declinando ipsum non sequimur.

Sed contra istud instatur tripliciter; videtur primo, cum Christus instituit et precepit capi hoc sacramentum in cena, quod nos debemus ipsum sequi et apostolos eius celebrando post prandium. Christ did not ordain fasting communion.

Hic dicitur quod conclusio est vera; sed pro materia notandum est quod, sicut Christus cum apostolis sumpsit hoc sacramentum ieiunus a crimine, sic oportet nos in hoc sacramento eorum discipulos sequi ipsos. It is more important to fast from sin, but to communicate fasting is a good practice.

Sed quia in nobis ex cibario causatur communiter ventris ingluvies, ideo pia religione ieiuni corpore

1. AB: *et utinam* deest; C addit in marg. 4. *nam;* E: *orant;* ib. D: *colunt.* 6. E: *sequitur.* 7. E: *vel vitam.* 7, 8. D; *ad consecrata Christi;* ib. D: *vel versacionem.* 11. D: *ideoque.* 14. D: *decidit.* 18. D: *conversionem.* 23. B: *sed nos debemus.* 27. E: *cepit hoc;* ib. *crimine;* D: *anime.*

16. St. Gregorii Regulae Pastoralis I, 3. Opp. tom. II, pag. 4, 5.

sacramentum istud accipiamus; et ne paulativa declinacio inducat periculum, statuimus nobis pro regula quod omnino ieiuni in corpore celebramus et nimis prepostere plus ponderamus illud quam imitacionem Christi in ieiunio a peccato, et sic de ritu quoad locum et tempus ac alias observancias circa hoc sacramentum racionabiliter ordinatas. Illas autem laudo sed preponderancias earum et nimietatem detestor; unde cecitas pharisaica est qua putamus Christum pocius sequendum in ritibus quam virtute, ut licet Christus sic prandebat cum duodecim quorum unus fuit traditor et sic de infinitis circumstanciis: non tamen oportet nos illas attendere, cum non per se dicant virtutes secundum imitacionem Christi quoad genus virtutum omnimode conservare.

Three reasons why Christ did not ordain us to fast before communion.

Tres autem assignant homines causas quare Christus secundum hunc ordinem sacramentum istud instituit; prima quia oportuit esum agni paschalis, cum fuit figura huius sacramenti, precedere; secunda ut Christus doceat nos ordinaciones futuras imitacione sua in moribus minus attendere; et tercia ut legislator et auctor doceat ex ista varietate in ipso esse preeminenciam potestatis; ideo cum debemus sequi Christum, non precedere vel ex equo viare cum ipso, debemus gaudere de privilegio quod habet ut Deus et ut primogenitus ex vi gracie unionis et utrobique sequi ipsum vel proporcionaliter vel similiter secundum moralem congruenciam nostri status.

In case of weakness or other need we may communicate after eating.

In isto autem exemplatur infirmo vel in alia necessitate posito quod licet sibi prandenti accipere corpus Christi; cum devotus audiens missam post gentaculum melius sepe accipit quam sacerdos suus

1. E: *accipimus.* 4. ABD: *meus prepostere;* C: *modo prepostere.* 10. B: *et ritus.* 12. B: *totaliter traditor.* 14. DE: *sed imitacionem;* 14. D: *aut quo.* 16, 17. AB: *quare secundum hunc ordinem Christus.* 18. E: *primum;* ib. C in marg. alia manu: *esum.* 20. D: *in imitacione.* 22. AB: *varietatem;* C correxit. 29. D: *excipiatur.* 31. C: *devotus* deest. 3'. B: *suum.*

qui celebrat: Melius eciam celebraret in casu sacerdos eadem die artificiali post nonam et prandium quam institutis humanitus quantumcunque ordinata apparencia celebrando, sicut melius in casu comederet tam clericus quam laycus corpus Christi, predicando vel opus meritorium faciendo quam conficiendo, quia copiosius haberet Christum in anima.

Objection: Christ blessed the bread before He used the words of consecration.

Secundo obicitur per hoc quod Mattheus et Marcus narrant quomodo Christus *accepit panem, benedixit fregit et dixit: Accipite et comedite, hoc est corpus meum,* ubi videtur benediccio Christi nobis abscondita precedere verba que nos ponimus consecracionis; aliter enim non sequeremur Christum frangendo post confeccionem hostiam consecratam.

This blessing was (as Luke and Paul say) a giving of thanks.

Hic dicitur quod benedicere accipitur in proposito pro gracias agere, modo quo omnis creatura sed precipue racionalis benedicit Deum. Unde in confirmacionem istius sentencie, ubi Mattheus et Marcus dicunt *benedixit* Lucas et Paulus dicunt: *Gracias egit* vel *gracias agens fregit,* et in isto nos sacerdotes Christum sequimur modo nostro; debemus enim in omnibus operibus nostris sequi Christum; vel quadam propinqua similitudine, ut quoad opera humanitatis sue vel quadam analoga proporcione ut quoad opera divinitatis et primogeniture sue, et diversi debent sequi eum diversimode secundum quod Christus debet esse regula status sui, ut posito duce exercitus qui errare non poterit et quem severe iniunctum est quodlibet membrum exercitus sequi modo suo, patet quod aliqui sequerentur uno incessu et aliqui alio,

5. C: *prandendo.* 9. E: *narrat.* 12. D: *pre ceteris verba.* 13, 14. ABCE: *aliter — consecratam* deest. 15. D: *in* deest. 17. ABD: *racionalis* deest; C in marg. alia manu add.; ib. E: *Et inde.* 19. D: *dicunt* deest. 22. AB: *nostris* deest; C addit in marg. 24. E: *et quoad.* 25. Codd.: *progeniture.* 28. ABCE: *et errare.* 29. D: *non suo.* 30. ABE: *insequerentur.*

9. Matth. XXVI, 26.

secundum differenciam qua post ipsum sunt positi. Aliqui eciam sequerentur ipsum propinquius et alii distancius secundum quod in calore et virtute secundum locum motiva et organis variantur; sic dispari incessu secuntur fideles Christum secundum disparitatem statuum et gracie quibus capitaneus illos vocat. Omnes tamen salvandos oportet sequi hunc ducem (ut docet Crisostomus In Imperfecto Omelia VII°), quia ipse est via sine qua nemo potest celestem civitatem attingere. Unde ait supra: Triplex ponitur causa, quare quatuor evangeliste qui sunt organa Spiritus Sancti tantum in istis verbis sacramentalibus variabant; potuit enim facillime facere omnes illos quatuor similime concordare; sed ista variacio fuit magis conveniens, primo ut doceret per hoc predictam veritatem katholicam quomodo totus christianus exercitus debet dispariter sequi Christum; sicut istorum quatuor evangelistarum discipuli quadam varietate decenti sub variis formis conficiunt sacramentum, et omnes sequuntur Christum; secundo ut iste subtilis et realis philosophus ostendat se habere curam parvam de signis sed principaliter attendere ad sentenciam designatam, et tercio ut lex sua in varietate verborum que sunt nobis exercicia sit gravidata multiformi sentencia. Non enim est aliqua istorum evangelistarum quantumcunque parva varietas, quin trahit secum notandam subtilitatem sentencie, ut in sacramento sanguinis singulariter fit mencio de testamento, quamvis tam consecracio panis quam calicis ad novum testamentum pertineat; cuius misterium credo esse quod

Why the evangelists vary in reporting Christ's words.

2. AB: *et aliqui;* C corr. alii. 3. AB: *calore et* deest; C in marg. alia manu addit. 4. D: *dispersi.* 8. ABCD: *Omelia XXVIII.* 11. E: *qualiter.* 13. DE: *istos.* 24. D: *ad exercicium;* C: *sit guida.* 25. D: *alia.* 30. AB: *crede.*

8. S. Chrysostomi Opus Imperfectum in Matthaeum Opp. tom. VI (ed. Paris. altera), pag. 785.

liquor solet effundi in lege veteri in testimonium contracti federis, in signum quod sanguis eius effundi debeat qui fedus illud diruperit, ut patet; Christus autem authonomatice effudit sanguinem suum preciosum in testimonium federis inter sponsum et ecclesiam et pene dissipancium legem suam, et sic effusione sanguinis Christi testamentum suum confirmatum est. Cui sentencie videtur Zachariam alludere, dum IX° capitulo sic alloquitur Jesum nostrum: *Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua.* Istud autem misterium non sic pertinenter exprimeretur faciendo cum verbis sacramenti panis memoriam testamenti. Sed notandum ulterius quod evangelium Luc. XXII°, 20 habet sic: *Hic est calix novum testamentum in meo sanguine.* Evangelium autem Apostoli I. Cor. XI°, 25 habet simpliciter: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*, ubi patet primo quod accipitur methonomatice contentum pro continente. Et patet secundo quod loquitur figurative et non ydemptice, quando dicit quod calix est novum testamentum, ut vel sic manuducamur ad intelligendum sensum verborum quibus eukaristia est confecta; unde Math. XXVI°, 28 sic loquitur: *Hic est sanguis meus novi testamenti.* Et eandem seriem habet Marc. XIV°, 24, ubi utrobique demonstratur vinum in calice; et sic verborum istorum quatuor evangelistarum diversitas plena est misterio.

Et patet tercio quod non obest sed consonat, ut dicit decretalis *Cum Marthe*, quod in hoc sacramento

In the sacrament are both truth and figure.

1, 2. C: *in lege — effundi* in marg. 1. B: *in testamento.* 7. ABC: *testimonium.* 9. E: *sic* deest. 16. AB: *I. Cor. VI.* 17. E: *Hoc novum.* Codd.: *calix* deest. Addidi. 19. AB: *methavorice;* C in textu *methaforice;* in marg. alia manu: *metanomatice.* 19, 20. ABC: *patet tercio.* 20. D: *legitur.* 29. B: *Et placet.*

11. Zach. IX, 11. 30. Decr. Gregor. IX, lib. III, titul. XLI, De Celebratione Missarum, cap. VI.

sint simul veritas et figura; sacramentum enim figurat Christum et unionem cum ipso atque ecclesia; et vere facit atque figurat presenciam Christi sacramentalem ultra figuras alias. Unde sicut vane convincitur heresis super hoc quod Christus est creatura, quia Arrius illud dixit, sic nude et stulte arguitur sententiam illam esse hereticam que dicit locucionem istam esse tropicam: *Hoc est corpus meum*, et quod illa hostia est figura ex hoc quod heretici illud dicunt. Illi enim non attendunt ad modum ac intencionem dicendi cum aliis superadditis, sed ad veritatem quam fatetur omnis hereticus quam diffamant, et tamen scitur quod in moribus est modus operis maxime attendendus.

It does not follow that language is heretical, because it has been used by a heretic.

Sed tercio obicitur per hoc quod nedum laycus potest conficere, sed sacramentum posset confici sola mente, vel non est confeccio et per consequens eque in fermento ut azimis, et sic eque in aliis liquoribus ut in vino; ymmo cum omne vinum nostrum sit mixtum aqua, non oportuit inmiscere aquam sed simul benedicere aquam et vinum. Et videtur ulterius quod corpus Christi movetur de celo ad loca volita secundum arbitrium sacerdotis. Quantum ad istud, patet quod aliud est querere de posse quod se extendit ad potenciam Dei absolutam et aliud est secundum testimonium scripture querere de licere. Nullus (inquam) fidelis dubitat quin Deus posset dare layco potenciam conficiendi, sicut laycus cum possit esse sacerdos (ut dicunt loyci) possit conficere. Ymmo videtur iuxta testimonium Augustini, Crisostomi et aliorum sanctorum quod omnis predestinatus laycus est sacerdos, et multo magis devotus laycus conficiens,

Objection: The whole order of ministering the sacrament would be destroyed.

6. CE: *dixit illud;* ib. B: *sicut.* 8. C: *et* in marg. alia manu. 13. D: *intelligitur.* 16. DE: *posset confici;* ib. C: *potest;* ib. D: *perfici.* 18. E: *et azimis.* 24, 25. ABCD: *quod est ostendit se.* 25. D: *aliud quod.*

31. Cf. Wyclif, De Ecclesia, pag. 457.

cum daret ecclesie sacrum ministerium, haberet racionem sacerdotis. Verumptamen sicut ecclesia racionabiliter variavit in verbis confeccionis ab omnibus hiis quatuor evangelistis servando sentenciam, quod patet ex fide scripture debere fieri, sic racionabiliter ordinavit quod soli sacerdotes propter religiositatem et dignitatem in moribus hoc sacramentum conficerent.

The order of the Church is rightly to be followed.

Levis autem fundacio valet ad hoc quod Christus dedit singulariter illud officium suis apostolis, nec occurrit mihi efficax testimonium quod apostoli gerebant in hoc typum universalis ecclesie sed singulariter sacerdotum; nec oportet propter necessitatem ministerium accidencium huius hostie plus extendi, cum stat fidelem laycum laborando qui nunquam vidit hostiam accipere presbitero efficacius corpus Christi, cum secundum Augustinum super Johannem Omelia XXV accipere corpus Christi sit pie in ipsum credere: *Ut quid*, inquit, *paras dentes et ventrem? crede et manducasti.* Oportet enim quod sit spiritualis manducacio, ut dictum est, que consistit in pia consideracione et grata, quomodo Christus passus est pro humano genere.

Yet it is not evident from Scripture that the power of consecration is strictly limited to priests.

Sed graviter ferunt plurimi de nimis levi efficacia verborum sacramenti, cum illis nihil conficitur vel mutatur, quod est contra decreta sanctorum et specialiter beati Ambrosii in libro suo De Officiis et ponitur in De Consecracione, distinccione II, *Forte dicis*, et in libro suo De Sacramentis, ut consequenter ponitur eadem distinccione, capitulo *Panis est*, ubi dicit quod *de pane fit caro Christi*; quod probat per

We are said to take away the efficacy of the sacramental words.

3. B: *consecracionis feccionis.* 7. AB: *et in moribus* 12. B: *ut oportet.* 17. E: *est.* 20. E: *suo* deest. 27, 28. Recte: *Forte dicas.* 29. B: *capitulo sequenti;* A: *sequenti* extinxit. 30. ABCE: *fit corpus.*

16. S. Augustini Opp., tom. III, 2, 489. 27. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. XLIII. 26. Cf. Wyclif, De Apostasia 73, 248 and Preface XXV. 29. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. LV.

hoc quod verbum Christi suffecit mutare aliquid a puro non esse ad existenciam naturalem, ut patet de creacione Genes. I°; ergo per locum a maiori illud verbum potest facere, ut quod erat panis ante consecracionem sit corpus Christi per consecracionem; et idem confirmat doctor per exempla scripture, ut patet eadem distinccione, capitulo sequente *Revera*, ubi probat conversionem illam esse possibilem per locum a maiori per illa que fiebant a prophetis in veteri testamento.

These words make the host an efficient figure of Christ, so that our whole mind is to be fixed an Christ's body.

Sed quantum ad omnia ista, patet quod iste sanctus non intendit dicere quod panis iste fiet ydemptice corpus Christi, sed quod fiet eius figura efficax modo dicto; et ad hoc vadunt tam argumenta quam sentencia. Et sic conversio illa non destruit naturam panis nec mutat naturam corporis, inducendo in materiam aliam quidditatem, sed facit presenciam corporis Christi et tollit principalitatem panis, ut in corpore Christi colligatur tota intencio adorantis; et istam conversionem probat sànctus per locum a maiori possibilem, et de ista mirabili et miraculosa conversione debet presbiter contentari. Et patet quod falsum assumitur, cum panis mutetur insensibiliter, ut figuret efficaciter corpus Christi; quod sancti intelligunt per hoc quod panis fit corpus Christi et quod post consecracionem panis est corpus Christi. Et qui ignorat istam predicacionem tropicam vel figurativam nedum male intelliget sanctos doctores et decreta ecclesie sed fidem scripture. Nam Christus dicit Joh. XV°, 5: *Ego sum vitis vera,* et Joh. XI°, 14,

2. D: *ad* deest. 3. E: *de creato.* 5. D: *sit — consecracionem* deest. 7. AB: *eadem distinccione capitulo sequente;* E: *distinccione* deest. 8. ABCD: *esse* deest. 9. D: *pro illa;* ib. E: *quod;* ib. ABC: *fiebat.* 12. D: *non* deest; ib. B: *fiat;* E: *fieret.* 13. C: *quod* deest. 14. B: *ab hoc.* 17. A: *facit* in marg. alia manu. 21. E: *ac mirabili.* 24. E: *figurat.* 25. D: *panis sit;* ib. C: *quod — Christi* in marg. alia manu. 27. ABCD: *ignorant.* 30. Codd.: *Joh. X* ac XIV. Correxi.

7. ib. cap. LXIX.

ac XIV°, 6: *Ego sum pastor bonus. Ego sum via*, etc., sicut eciam Luc. XXI°, 33 dicit quod *celum et terra transibunt, sed verba sua non transibunt;* ubi non dubium intelligit per verba que sunt signa inconstantissima signatam sentenciam; et isto tropo sepe utitur, sicut post eum utuntur sancti doctores et leges ecclesie.

It is the most wonderful and miraculous of figures.

In isto autem tropo sunt gradus multiplices, quorum mirabilis et plus miraculosus est quod loco panis succedit corpus Christi sacramentaliter, ut probat sanctus Ambrosius Deo esse possibile et credibile, non quod panis destruitur, sed quod significat corpus Domini ibi presens in sacramento, cui oportet panis consideracione dimissa plene attendere. Unde hec est porta lapsus multorum qui ignorantes voces proprias baptizant terminos: aliqui ponentes transsubstanciacionem ad sensum expositum, alii ponentes ydemptificacionem, et alii ponentes inpanacionem, ut patet inferius.

As to the words of consecration, it is enough that God bids them to be spoken.

Sed redeundo conceditur quod Deus ex omnipotencia sua posset concedere fideli potenciam conficiendi eukaristiam pia mente, subducta voce. Sed de hoc non queritur, ymmo quid Deus ordinavit in lege scripture sue debere fieri; et patet quod ipse docendo verba confeccionis predicta docuit ut nos faciamus similiter. Et sic videtur domino Armachano probabile libro IX°, capitulo V°, De Questionibus Armenorum, quod Christus non illis verbis sed ante illorum prolacionem confecit in sacramento presenciam sui corporis et sanguinis. Sic enim ultimate instituit

1. ABCD: *bonus* etc.; ib. D: *Ego* omitted before *sum via*. 3. ABCE: *transient*. 8, 9. ABC: *quorum magis et plus;* C in textu: *magis et mirabilis*. In marg.: *mirabilis et plus miraculosus;* D: *magis mirabiles;* E: *magis mirabilis*. 14. D: *Ut hec est*. 23. E: *non conceditur;* D: *queritur secundo*. 24. C: *sue* deest. 25. D: *dicendo*. 26. DE: *Ardmacano*.

11. Ambrosius, In libr. IV, De Sacramentis, cap. IV.

originaliter alia sacramenta, et ita levi evidencia sed probabili credimus quod sacerdos ex virtute Dei conficit illis verbis; et sic licet sacerdos posset habere virtutem conficiendi panem et non vinum, panem triticeum et non ordeaceum vel alterius speciei et econtra et sic de aliis variacionibus tam in pane quam in vino, ymmo verba quantumcunque varia possent esse pars huius sacramenti et sacramentum posset esse nude sacra hostia sine verbis, tamen formam quam observamus credimus a Domino institutam, sicut credimus profunditatem ordinacionis divine habere racionem, propter quam oportuit eum taliter ordinare, sed vias istas nobis investigabiles oportet transcurrere.

Concerning the matter of the sacrament; doubts as to leavened bread, vinegar, verjuice etc.

Ulterius quantum ad dissensionem inter nos et Grecos de confeccione in azimis vel fermento, dicitur quod confeccio in azimis quam nos observamus est conveniencior textui utriusque testamenti (ut dictum est alibi) et apcior ad figuram; dicit enim Apostolus primo Cor. V°, 8 quod *epulari debemus non in fermento veteri malicie aut nequicie sed in azimis sinceritatis et veritatis.* Utrum autem Greci vere conficiunt vel utrum foret confeccio in vino non lymphato, non aceto vel vino de aggresta aut liquido tali confecto, est dubium apud multos. Sed videtur mihi quod non tam necessaria est ista confeccio, quod oportet ipsum conficere in forma vel materia aliena, et sic vel Greci errant vel nos.

The mixed chalice.

Quoad ritum magis pertinenter conficimus et sic pertinenter inmiscemus aquam, cum sanguis et aqua figurati per hoc sacramentum fluxerunt de latere

3. DE: *possit.* 8. C: *huius* deest. 9. E: *nuda;* ib. C: *nuda sacra* deest. 10. ABC: *forma.* 12. E: *habere potenciam.* 16. C: *dicimus.* 19. B: *apcior a* 23—25. A: *in vino — confecto* in marg. alia manu. 24. E: *de aggresto.* Aggresta = verjuice, the juice of green grapes. 26. B: *tam materia;* A: *tam necessaria* alia manu. 27. D: *quam oportet;* ib. D: *forma lingua.* 29. B: *sic* deest. 30. AB: *inmiscimus;* D: *miscemus;* ib B: *cum sanguine;* A: *sanguine;* correx. *sanguis.*

crucifixi Joh. XX°, 20. Et ideo (ut dicit Alexander papa) sic pertinenter quoad utrumque signatum recolitur memoria passionis. Nec oportet nos sollicitari de necessitate fidei ad distincte discernendum differenciam inter vinum et acetum, quia nullus nostrum in confinio conversionis sufficit illud facere; ymmo in liquore reputato et vere existente vinum secundum maiorem partem sui quecunque pars notabilis est acetum; nam aqua, terra etc. tam elementa quam mixta, licet sepe nobis insensibilia, sunt partes vini, et ideo mussitat decretalis libro III De Celebracione missarum capitulo *Cum Marthe: Si aqua in vino confecto convertitur* in partem Christi vel cedit in nihilum et recitando multas opiniones stolidas non diffinit. Prima sentencia est quod licet oportet aquam misceri vino in calice, tamen non debet fieri verbis sacramenti confeccio, antequam aqua assimiletur vino et sic aqua convertitur in aquam que est in Christo et vinum in sanguinem *ut in hoc sacramento plene sit veritas et figura.* Secunda est quod sit assimilacio aque in vinum et post totum transsubstanciatur in sanguinem, sic quod quelibet pars quantitativa consecrandi huiusmodi sit vinum, cum nulla pars quantitativa mixti sit elementum, *licet phisici aquam a vino asserunt posse per artificium separari.* Sed tercia est innaturalis sentencia cui videtur decretalis annuere: *Potest,* inquit, *dici, quod aqua non transit in sanguinem sed remanet prioris vini accidentibus circumfusa ita quod vini saporem assumit; quod inde cognosci potest quod si post calicis consecracionem aliud vinum*

Needless cares on this subject, as in the decretal where three different theories as to what becomes of the water.

4. AB: *ad* deest. 7. *existente;* B: *exnte.* 11. ABC: *et* deest; ib. ABD: *musita.* 12. ABCD: *misse.* 13. *in partem;* Rectius: *in sanguinem.* 20. D: *fit veritas.* 25. D: *causa est.* 26. C: *naturalis;* corr. in marg. 27. D: *transiit.* 28, 29. ABC: *itaque.*

1. Cf. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. I. 12. Decreti Greg. lib. III, tit. XLI, cap. VI. 20. Cf. Decreti suprad. *Cum Marthe,* § 1. 24. ib. 27. ib.

inmittatur in calicem, illud non transit in sanguinem, nec sanguini commiscetur, sed accidentibus prioris vini commixtum corpori quod sub eis latet undique circumfunditur non madidans circumfusum, ipsa tamen accidencia vinum appositum videntur afficere, quia si aqua fuerit apposita, vini saporem assumit. Contingit igitur accidencia mutare subiectum, sicut contingit subiectum accidencia permutare: cedit quippe natura miraculo et virtus supra consuetudinem operatur. Et finaliter videtur decretali illam sentenciam esse magis probabilem *que asserit tam aquam quam vinum in Christi sanguinem transmutari.*

The first implies a knowledge which the priest does not possess, as to when the water is assimilated.

Quantum ad istam sentenciam patet philosophis et theologis quod ista est sentencia indigesta, nam quoad primam sentenciam patet philosophis quod sacerdos nescit quando aqua assimilatur vino, ergo sepe contingit quod aqua maneat seorsum per se quousque sacerdos insorbeat sacramentum, sicut sensualiter patet in hieme ubi aqua per se congelatur, et vinum ex calore intrinseco manet seorsum fluxibile, sicut primo, nec est color quod aqua solum vertatur in aquam lateris Christi et vinum in sanguinem, quia per idem quodlibet elementum in vino converteretur appropriate in elementum in Christo, cum tamen totus Christus sit in hoc sacramento ad quemlibet eius punctum, quia aliter non foret conversio aque in aquam sed oportet aquam infusam aque in Christi latere coequari vel ydemptificari aque alii.

The second lays stress on assimilation which is unimportant.

Quoad secundam sentenciam patet ut supra, quod non oportet aquam ante consecracionem assimilari vino nec facta assimilacione oportet quod sit ad omnem

1. B: *mutatur.* 3. B: *commixtim.* 5. D: *vident.* 9. AB: *natura* deest; C in marg. alia manu; ib. Codd.: *et* deest. Addidi. 11. ABCD: *probabile.* 12. B: *in* deest. 13. *istam;* rectius: *primam* = *iam.* 13–15. C: *patet philosophis — sentenciam* twice; C in marg.: *va — cat.* 16. AB: *quod aqua;* ib. D: *assimilabitur;* ib. D: *ymmo sepe.* 19. A: *congilatur;* D: *congelabitur.* 21. B: *est calor;* ib. B: *quod qua solum vertitur.* 23. D: *in vinum convertetur.* 27. B: *aquam — in* deest; ib. D: *oporteret.*

punctum commixtio, ut noverunt philosophi qui considerant quomodo elementa sunt in mixtis. Si enim post mixtionem sit vinum ad omnem punctum sine aliquo elemento, videtur pro tunc illud consecrandum esse alienum a figurato corporis Christi et sanguinis, ymmo superinfusio aque in vinum olim facta per laycum foret sufficiens. Non enim est sacramentum benediccionis aque a sacerdote qui debet celebrare tam necessarium, aquam tamen benedicimus et non vinum, vel quia primordialis materia ante benediccionem Dei vocata est aqua, ut patet Genes. primo, vel quia vinum expressius et proprius figurat illum sacrum sanguinem quem actuat anima Christi et non sic aqua, ideo eget benediccione; vel tercio quia baptismus figuratus per aquam est in re non sic sacra ut generis humani redempcio.

The third involves a false view as to the relation of accidents.

Quantum ad terciam sentenciam videtur primo quod aqua non sit pars huius sacramenti et per idem nec forma vini. Videtur secundo quod innaturaliter ponit aquam esse superinfusam accidentibus que quondam erant vini; tunc enim accidens naturaliter posset migrare de subiecto in subiectum et naturaliter per se unire se ut principium formale aque.

Ex quo videtur quod illa aqua sit sacramentum, quia forma eius est sacramentum, et sic coleret homo illam aquam ut sanguinem, ydolatrando (ut adversarii probant) quod panis non remanet ob hanc causam; ymmo videtur, cum accidens potest esse ad omnem punctum corporis cum hoc quod non informet, sine evidencia ponitur accidens taliter informare, ymmo inconsequenter dicitur quod illud sacramentum est ponderositas et non ponderosum, cum quantitas et qualitas alterius speciei possunt recipere predicaciones

3. C: *commixtionem;* ib. D: *fit vinum.* 4, 5. C: *ad consecrandum.* 5. D: *figuracione.* 11. C: *Dei* in marg. alia manu. 15. ABCE: *in se.* 18, 19. D: *ut forma.* 22. D: *migrari.* 25. D: *forma cuius.* 27. C: *remaneat.*

12. Gen. I, 2.

huiusmodi in concreto. Nec videtur ex evidenciis quod accidencia prioris vini circumfunduntur vino post consecracionem iniecto, quia eque vinum infusum utribus vel alii vasi recipit saporem ab eis quod non potest fingi tingi a sapore per se latente in utribus, sed corpora subtilia latencia consumat, odorem et saporem, ex quorum commixtione liquor infusus intingitur; et forte sic intelligunt hii accidencia que per se existunt in hostia esse corpora subtilia modo quo pictores vocant corpora quibus liniendo pingunt colores pictorum; nam (ut fatentur) sacramentum calicis potest misceri cum vino, et sic totum aggregatum foret sacramentum sine ydolatria, et tam quantitas quam qualitas rarefacta composita ex suis partibus intensivis, posito quod unum aliud sacramentum, tercium et quartum commisceantur in calice que constituant unum sacramentum, et sic nec quantitas nec qualitas foret sacramentum eucharistie, sed vel vinum vel ex vino et sanctitate aut alio aggregatum. Veritas itaque irridet tales vanas ficticias.

Errors of the Court of Avignon.

Sed adhuc prodest curiam Avinonicam intromittere se circa tales materias quas ignorat et ignoranter testetur in aliquibus veritatem, ut exemplet nobis quomodo de talibus licitum est tractare, et ut videamus quam frivolum fundamentum est: si clerus Avinonicus sic diffinit in fide, tunc oportet omnes christianos sic credere. Nam predictum decretum ecclesie Romane in persona Beringarii et predicte decretales cleri Avinonici videntur expresse contradicere, ideo foret opus magistrale specialiter theologi aut decretiste si poterit harum ecclesiarum sentencias concordare, vel si non potest cui istarum sentenciarum credendum

1. ABC: *Hoc videtur.* 2. *vino;* ABC: *ymmo;* C: correxit: *vino;* E: *vino* deest. 5. D: *fingi* deest. 6. D: *corporata.* 8. C: *que* in marg. alia manu. 9. D: *corporata* 9, 10. B: *subtilia quoquo;* D: *vero in quo.* 11. B: *ut ut.* 19. E: *aggregato.* 20 B: *venas.* 22. D: *ut ignoranter.* 24. D: *quomodo* deest. 25. A: *est* alia manu; ib. B: *clericus.* 28. E: *predicti.*

est dimissa reliqua tanquam heretica katholice declarare. Ego autem primum abnuens tanquam inutile non dubito de secundo quin decreti sentencia sit satis katholica ad sensum expositum.

Ad quod preter evidencias predictas noto cronicam quam dicit Cistrensis libro VI°, capitulo XXXV°: *Nicolaus,* inquit, *secundus Benedicto eiecto, sedit in papatu annis pene duobus, cuius diebus Gallicana ecclesia plurimum perturbatur per Beringarium Turonensem qui asserebat eukaristiam non verum corpus Christi esse sed figuram. Contra quem Nicholaus papa concilium celebravit in quo Beringarius errorem suum retractavit, sicut habetur in De Consecracione distinccione II^a^, capitulo* Ego Beringarius. *Lamfrancus eciam Beccensis abbas tonantem librum contra eundem edidit quem Scintillarium intitulavit; post hec Beringarius sancte vixit et obitum suum predixit.* Ex istis videtur quod ecclesia quando plus habuit sollicitudinem de fide quam de seculari dominio, ponderavit errorem et fidelem revocacionem Beringarii que ex vite sue sanctitate sequente et dacione prophecie de suo obitu declaratur.

Unde glosa ordinaria supra 3° decretalium recitat tres opiniones de quidditate hostie consecrate, et idem recitat glosa ordinaria super primo capitulo De Consecracione, distinccione II^a^, quarum tercia opinio dicit quod post consecracionem remanent panis et

The gloss recites three opinions on the quiddity of the host;

2, 3. AB: *inutile dubitabo;* C: corr. in marg. alia manu. 4. D: *exponi.* 6. E: *Cistransis.* 7. A: *Nicolaus* in marg. alia manu. In textu: *nichilominus.* 9. A: *populum perturbatur.* 11. D: *esse* deest. 12. ABE: *celebrat.* 14. ABE: *Ego* deest. 15. E: *Lamfrangus;* ib. D: *Celenssis;* E: *Bechensis.* 16. D: *scintillurium.* 21. B: *Beringarius.* 23. ABCD: *sup. a.* 26. D: *quarum tercia* deest. 27. E: *panem.*

6. Radulphi de Higden († ca. 1367) Cestrensis monachi Historia polychronica. Cf. Wyclif, De Apostasia, pag. 194. 14. Decreti Tertia Pars, De Consecratione dist. II, cap. XLII. 15. Lanfrancus, Liber de corpore et sanguine domini nostri adversus Berengarium, ed. Giles, vol. II, 147—199. 23. Cf. Glossam ord. (ed. Jenson, Ven. 1477) l. c.

of which the third is that the elements remain.

vinum hostia consecrata et allegat utraque glosa ad hoc illud capitulum: *Ego Beringarius*, quia ista confessio indubie fuit sua et confirmata ex decreto sinodi Romane ecclesie, quod est longe coloracius quam decretalis ecclesie Avinonice in hac parte. Et ex istis videtur, cum textus legis ecclesie dicit quod remanent post consecracionem panis et vinum, et idem recitant opinative et non reprobant doctores precipui huius legis, quod doctores novelli eciam episcopi non presumerent istam antiquam sinodi sentenciam condempnare, potissime cum post questionem si est de hostia velit homo nolit, oportet volentem procedere in eius noticiam 'quid est', quia aliter balbuciendo ignarus vocis proprie procedet in sequenti secunda questione; ideo solebam querere ab eis qui volunt in ista materia determinare et impetere alios super heretica pravitate quid est sacramentum altaris, quod cum ignorant, patet quod necesse est eos sequencia ignorare. Vix enim alter papa cum suis complicibus, omnes episcopi Anglie cum suis doctoribus sciunt dicere quid est hostia consecrata; quomodo ergo diffinirent ipsi in heresi de tercia hostie questione?

Modern doctors should not condemn the council, especially since they cannot say what the host is.

Further quibbles.

Sed redeundo querit ydiota si sacerdos potest conficere in calice ligneo, vitreo vel cupreo aut secundum ritum a nostris observanciis alienum, ut puta, dimittendo ornamenta sacerdotum et in maiori parte misse ac verbis sacramentalibus variando.

2. ABC: *ista* deest. 3. D: *indubitative*. 5. AB: *Et* deest. 8. E: *sed non*. 11. D: *tamen post;* ib. A: *questionem* alia manu. 12. E: *nolentem*. 13. D: *cognoscere quid*. 14. D: *propter procedet;* B: *procedit;* C: *procederet;* ib. D: *in secunda*. 15. ABD: *soleo;* C: corr. in marg. alia manu; ib. D: *qui colunt*. 18. C: *eos* deest. 19. D: *Vix tamen;* E: *vix aliter;* ib. C: *doctoribus vel complicibus*. 22. *tercia;* C in marg. alia manu: *scilicet cuiusmodi est*. 24. C: *vitreo* in marg. alia manu. 26. B: *in niti parte*.

1. Tertia tenet quia remanet ibi substantia panis et vini et sub eadem specie est corpus Christi. Quelibet tamen opinio fatetur ibi esse corpus Christi.

We must not be always trying how far we can stretch the law.

Sed hic dicitur (ut supra) de duplici potencia; non est enim nostrum querere usque ad quos limites homo potest agere de Dei potencia absoluta; sed quid liceat homini et quid debeat facere de lege iam posita, sic quod expedit primo saltem confuse cognoscere quid homo potest facere in hoc ministerio. Expedit secundo magis distincte cognoscere quid de lege currente debet facere in hoc ministerio, et expedit tercio quod sine data occasione presumpcionis vel scandali nec excedat limites nec ocietur in illis que debet facere vel dicere in concernentibus fidem hostie consecrate; et hoc movit me dicere, primo quod sacramentum istud sensibile non est pars Christi, secundo quod nemo videt aliquam partem Christi in hoc sacramento oculo corporali, et tercio quod iuxta decretum Romane ecclesie hoc sacramentum est essencialiter panis et vinum sub quo debet credi Christum esse humanitus secundum quamlibet sui partem; et tam necessaria est noticia de quidditate huius sacramenti quod nemo potest cognoscere terciam questionem de illo, scilicet cuiusmodi est, nisi prius cognoverit eius quidditatem, quia, si scio qualis homo est, tunc scio hominem esse talem et per consequens scio quod ipse est homo et sic animal racionale, et per consequens scio quid est; et sic arguitur de quolibet cuius debeo cognoscere passionem. Sicut enim questio 'quid est', presupponit questionem 'si est', sic presupponitur ad terciam questionem 'quia est', que presupponitur ad questionem 'propter quid est', ut patet II° Posteriorum in principio; ideo cum

The sacrament is not a part of Christ but essentially bread and wine, in which all Christ is present.

1. C: *ut supra* in marg. alia manu; ib. D: *secunda potencia*. 5. E: *primo* deest. 5, 6. E: *cognoscere* deest. 8. D: *et* deest. 9. ABE: *data dicione*. 11. DE: *et dicere;* ib. ABE: *in* deest; C addit in marg. 11, 12. E: *finem hostie*. 12. ABDE: *monuit me*. 14. D: *aliam*. 15. D: *quod mille CXIIII*. 17. ABD: *aut vinum;* C: correxit. 21. E: *illa*. 22. ABC: *eius* deest. 24, 25. C: *racionabile*. 26. C: *cuius decet;* D: *cuius dicte;* E: *cuius deest cognoscere*. 29. D: *supponitur;* ib. E: *propter* deest. 30. D: *cum* deest.

30. Aristoteles, Analyticorum Posteriorum II, 1.

unumquodque sic se habet ad esse sicut ad cognosci, patet quod oportet cognoscere questionem 'quid est' ante duas alias consequentes; noticia tamen quedam est confusa et communiter dicta; et quedam est distincta et propria; et priorem noticiam oportet eciam laicum prehabere de hostia antequam cognoverit duas alias questiones; ut si cognovero quod hoc est album et si ignorem eius immediatam speciem, adhuc confuse cognosco quod hoc est citra generalissimum, et aliter ignoro cuiusmodi hoc est, ut secundum tres opiniones recitatas in principio secundi capituli assignata ista proposicione *hoc est sacramentum,* cum cuiuslibet harum trium virtus intellectiva limitat singulariter intellectum iuxta suam opinionem esse hostiam, patet quod equivocant in pronomine, cum primus singulariter demonstrat quantitatem, secundus singulariter qualitatem sed nescit quam, et tercius singulariter substanciam panis; et patet quod nimis equivocant, cum quilibet horum negaret de demonstrato per reliquum, quid sit sacramentum.

False notions of the host lead to idolatry.

In cuius evidenciam glosa ordinaria in De Consecracione, distinccione II[a], super capitulo *Sacerdotes* dicit quod *hostia ista est ponderositas sed non est ponderosum.* Sed omnes tres vie predicte dicunt sacramentum aliquid esse ponderosum; et patet quod false intelligentes de hoc sacramento equivocant et

1. D: *sicut se;* ib. D: *sic ad.* 3. D: *duos alios.* 6. AB: *loycum.* 6, 7. D: *de ipsa cognoverit.* 7, 8. E: *quia hoc est.* 8. AB: *eius* deest; C in marg. addit; ib. D: *inmediantem.* 9. D: *quid hoc.* 10. D: *alter;* ib. D: *modi* deest. 16. ABDE: *prius.* 18. et; D: *X'* = *Christus.* 19. E[1]: *eorum.* 20. ABDE: *quod sit;* ib. C: *sit* in marg. alia manu. 23. DE: *Sacerdotum;* C in rasura alia manu: *Si per negligenciam.* 25. C: *tres* in marg. alia manu.

23. In decretali supradicta haec sentencia non extat. Cf. Decreti Tertia Pars, De Consecr., dist. II, cap. XXX. Recte (ut in cod. C): *Si per negligenciam* Decret. l. c. cap. XXVII. Cf. Glossam ord. ad. vocem: *In terram.*

errant tanquam ydolatre false senciendo de Eukaristia, cum false adorant hoc ut Deum in signo, ac si homo adoret dyabolum in similitudine crucifixi.

Hence the need of dealing with the subject.

Nec dubium quin error in talibus accusat false adorantem; et patet quod necessarium est tractare materiam istam de eukaristia, quia indubie altera istarum viarum est manifeste heretica, cum in precipua scriptura, quia in verbis Domini quibus sacratur hostia tenet altera istarum viarum valde pertinaciter sensum autori scripture contrarium et dimittit doctrinam Christi in valde necessariis ad salutem et imponit sibi implicite auctorisacionem abhominacionis pessime, licet doctores famosi legum ecclesie parvipendentes recitent inter opiniones quod panis et vinum remanent post consecracionem; ad quod arguunt sed non inprobant, ut non possunt, licet parti false magis faveant. Si ergo illi precipui doctores legum ecclesie non condempnant tamquam hereticum quod panis remanet, sed probant quod hoc sequitur ex lege predicta *Ego Beringarius,* verisimile est (ut prius) quod doctores impericiores non temptabunt hereticare istam sentenciam; sed quomodocunque temptaverunt scio quod non possunt, cum non possunt probare istam sentenciam esse falsam. Non ergo refert in quo vase servatis moribus sacerdos sanctificet, sed (ut dictum est) standum est appropriate consuetudini patrie et servata honestate de Christo virtuose recolere, hoc enim est infinitum melius quam celebrare. Nec dissonat quod Christus sit sacramentaliter in aqua vel alio mixto vino, ymmo in medio aereo sed preeminenter in anima, cum finis huius sacramenti sit quod Christus inhabitet animam per virtutes, sic quod laycus memorans

The best presence of Christ is in the soul.

2. AB: *hoc* deest. 4. D: *arguat false.* 5. D: *patet* deest. 10. B: *ad doctrinam.* 14. D: *inter ipsos.* 16. AB: *parte.* 18. E: *maneat.* 19 AB: *probat.* 22—24. A: *sed — sentenciam* in marg. 23. AB: *non possunt* before *probare* omitted; C in marg. alia manu addit. 26. ABCD: *approbate.* 28. C: *quam* in marg. alia manu. 29. ABC: *vel aliquo.* 30. D: *animo.* 31, 32 C: *sit — virtutes* in marg. alia manu.

corpus Christi in celo, melius quam iste sacerdos conficiens facit efficacius et eque vere sed modo alio corpus Christi esse cum illo.

Sed *vulgus credit nimis infideliter et blaspheme quod hoc signum sacramentale corporis Christi sit realiter ipse Christus.* Et in ista heresi involvuntur clerici et prelati.

Et alii racione victi hoc esse blasphemum dicunt quod non est populo tangendum, sed summe inpossibile est ad excitandum devocionem populo predicandum.

Need of good priests.

Sed veritas novit si cupiditas honoris et lucri a laycis sit in causa huius blasphemie. Sed nec istis obstat sed consonat et expedit devotis celebrare frequenter, cum ille sit valde indispositus, cui non ex celebracione plus et devocius imprimitur memoria Christi et per consequens ut oracio sua prosit ecclesie; quod si deest expedit quod talis tunc non conficiat. Unde expedit populo habere multos devotos presbiteros, sed nocet eis multum habere presbiteros viciosos; unde falsum est quod tantum valet missa cuiuscunque presbiteri, ut missa alicuius, cum missa sit aggregatum ex toto ministerio presbiteri celebrantis a signo usque ad signum; quod vulgus mensurat penes tempus quo sacerdos plene vestitur usque ad tempus quo casulam est exutus. Patet sic: Una talis missa est dampnabilis et Deo odibilis et alia est meritoria et Deo acceptabilis; ergo sunt valde dispares in valore; patet ex hoc quod ut sacerdos est Deo deaccepcior est ministracio sua iniustior.

Nec valet argucia qua arguitur quod missa illa est Christus vel eius pars qui est utrobique eque bonus,

4. ABCD: *infedeliter.* 5. AB: *corpus sit;* C: *corpus Christi sit.* 12. CE: *vel lucri.* 13. ABD: *Sed* deest. 16. D: *inprimis.* 18. ABE: *quam talis.* 20 22. C: *unde — alicuius* in marg. alia manu. 21. *falsum;* B: *factum.* 22. AB: *sint;* C: correxit. 25. AB: *presbiter seu sacerdos;* C: *presbyter seu* extinct. 29. AB: *est* deest; ib. B: *accepcior;* ib. D: *est esse debet.* 32. D: *cuius.*

quia nimis equivocatur in quidditate misse. Non enim habet quilibet presbiter auctoritatem mittendi corpus Christi ad celum vel trahendi ipsum ad populum nec facit corpus Christi sed missam celebrat post et ante, ymmo tantum valet Christus existens in medio laycorum qui in suo nomine congregantur sicut ipse Christus per quemcunque sacerdotem ubilibet factus presens; ideo nimis leve foret dicere quod bonitas misse attenditur penes bonitatem Christi vel partis sue, quia tunc nimis bona foret generaliter missa presbiteri.

The value of the mass varies with the character of the priest.

Sed de paritate bonitatis hostie est difficultas, cum ipsa sit signum Christi et non pars eius; cum itaque illa hostia significat inter alia unionem Christi ad ecclesiam et illam efficacius significat signum unius facientis illam unionem quam signum illud quod impedit unionem, ergo efficacius est sacramentum huiusmodi in sacerdote bono quam malo; et sic intelliguntur decreta multa que mandant quod homo non audiat missam presbiteri notorie fornicantis; ideo, inquam, non est audienda, quia est Deo et homini odibilis et nociva ecclesie.

Ex quibus videtur quod nedum missa sed hostia est melior in uno presbitero et in alio minus bona; nam quam efficax signum est ad memorandum memorie vitam Christi tam bonum sacramentum est, sed in uno sacerdote est ad hoc efficacius signum et in alio minus efficax: ergo sic est proporcionaliter melius sacramentum.

The sanctity which comes of Christ's presence is always the same;

Distinguat, inquam, katholicus inter bonitatem naturalem hostie que est par in alio pane non sacrato ac bonitatem eius moralem, et videbit quod illam potest suscipere magis et minus secundum meritum et sanctitatem vite presbiteri; non enim per se capit

1. D: *mens equivocatur;* ib. ABCD: *in de quidditate.* 3. D: *in celum.* 13, 14. D: *signat.* 15. *facientis;* E: *sacerdotis.* 20. ABCE: *inquit.* 22. D: *quod* deest. 30. D: *uno pane.* 31. C: *et bonitatem;* E: *ad bonitatem;* ib. D: *malum et;* ib. Codd.: *illa.*

but there is a sanctity which depends on the profit of the priest's prayers, and this varies.

sanctitatem ex presencia humanitatis Christi, quia sic Scarioth cum Christo comedens et presbiter iniquus sacramentaliter Christum in hostia accipiens foret sanctus; ipse enim est capax maioris sanctitatis quam res inanimata que habet in se equivoce sanctitatem, sicut aqua baptismi habet in se graciam tamquam signum vel occasionaliter efficiens graciam in persona que communicat sacramento, sic quod sanctitas quam habet ex presencia corporis Christi videtur esse par in cunctis eukaristiis, sed sanctitas orta ex benediccione presbiteri videtur correspondenter ad suum meritum variari, et per distinccionem intelligantur leges que videntur contrarie. Sicut enim oracio dominica quoad eius naturam est eque bona, a quocunque dicatur, sic est de sacramento, sed ista habet efficaciam et bonitatem. Bona enim inanimata quibus homo utitur ex virtuoso usu contrahunt bonitatem; quomodo ergo sacramentum quo iustus utitur ut instrumento merendi super aliis non habet bonitatem respectivam ultra sacramentum quo dampnabiliter iniustus abutitur? Sicut enim tota universitas prodest iusto et iniustus facit iniuriam toti mundo, quia debet communicare sibi perfeccionem secundam a qua deficit. Dicunt enim quod denarius est melior in manu prudentis quam fatui, et tamen negant sacramentum esse melius in ministerio iusti qui facit cum illo fructum centuplum quam in ministerio reprobi qui cum illo dampnificat se ipsum et populum. Unde ad tantum clerus illudit populo quod credit et docet quod sacramentum non sit nisi accidens abiectum, et tamen offenditur illi qui vulgum docet credere quod illud sacramentum eukaristie non sit Deus. Et tamen secundum Apostolum Ephes. IV°, 5 debet esse

4, 5. D: *quod res.* 5. D: *in se solum.* 6. E: *que habet.* 6, 7. C: *tamquam — graciam* in marg. alia manu. 11. D: *correspondere.* 13. B: *Domini ea que.* 15. Codd.: *super ista.* 17, 18. B: *ex — utitur* deest. 19. ABE: *merendi sed aliis;* D: *sed et aliis;* C: *sed;* correxit: *super.* 23. ABCD: *a quo.*

unus dominus et una fides cuilibet christiano. Ille ergo est invidus qui bibit dulcem potum fidei orthodoxe et consentit quod populus cuius debet habere curam intoxicetur veneno.

CAPITULUM QUINTUM.

The words of institution are figurative, in spite of what Scotus says.

Quantum ad duas difficultates in parte expeditum est, scilicet de virtute et veritate verborum sacramentalium et quid de hostia est credendum. Sed antequam tangam terciam difficultatem obmissam, restat replicare contra sentenciam istam. Nam graviter ferunt doctores et cultores signorum quod locucio effectiva sacramenti est tropica. Ponit enim Scotus super quartum in principio distinccione X^{a} quod hec non est figurativa locucio: *Hoc est corpus meum;* quod probat ex hoc quod secundum Augustinum LXXXIII^{um} questionum questione LXIX^{a} ex parte scripture precedenti vel sequenti aut alibi posita potest cognosci que sit figurativa. Cum ergo Christus dicit Luce XXII°, 19: *Hoc est corpus meum,* statim subiungit *quod pro vobis tradetur,* et Joh. VI°, 56 dicit: *Caro mea vere est cibus.* Ex quibus concludit quod omnino est contra intencionem Salvatoris loqui hic figurative.

Sed non satis subtiliter, ymmo nimis superficialiter videtur doctor in isto fuisse locutus, tum quia ex verbis Christi tam de sacramento panis quam calicis patet ipsum locutum fuisse figurative. Nam non dubium quin panem materialem accepit, benedixit et fregit et ex illo manducare precepit, quem demonstravit dicens: *Hoc est corpus meum,* quod oportet omnino figurative intelligi sicut et verba de calice.

2. E: *inmundus;* ib. E: *mundum potum.* 2, 3. ABC: *orthodochie.* 4. A: *veneno* etc. 7. ABD: *sed de.* 9. D: *ammissam;* A: *emissam:* correxit alia manu. 10. AB: *contra* deest. 20. E: *dicitur.* 22. D: *hic loqui.* 28. ABDE: *precepit illum.* 29. ABC: *quod hoc est.*

12. Scoti Reportata, lib. IV, dist. X, q. I, schol. I., Opp. tom. XI, 1, pag. 632. 16. St. Aug. Opp. tom. VI, pag. 55—60.

Nec dubium quin, sicut panem et vinum materiale assumpsit, sic ipsum sumi tamquam sacramentum mandavit; aliter enim illusorie equivocasset cum ecclesia. Et sic indubie figurative locutus est Joh. VI° (ut patet per Augustinum); unde miror quomodo aliqua subtilitas potest ex relacione ydemptitatis *quod pro vobis tradetur* excludere locucionem figurativam, cum antecedens locucio foret ad hoc efficacior; ut in isto dicto Joh. XV°, 1: *Ego sum vitis vera* foret evidencius quod excludit figuram loquendo ydemptice quam dicendo, sicut dixit implicite quod apostoli *sunt palmites* que inseruntur in hac vite. Idem enim est dicere: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*, et: Hoc efficaciter et sacramentaliter figurat corpus meum quod pro vobis tradetur. Et tales sunt multe locuciones sanctorum (ut patet in De Consecracione, distinccione II[a]). Istud autem est quod doctor abhorret tamquam hereticum quod corpus Christi et sanguis non sint veraciter et realiter in sacramento altaris, et sic intelligitur Henricus Gaunt quodlibeto IX°, questione IX[a] cum multis aliis testibus. Et evidenter colligitur quod non in toto est conveniens illorum testimonium, eo quod quilibet eorum alteri in aliquo contradicit. Cum ergo nec testificacioni Augustini nec Jeronimi nec alicuius sancti debet credi nisi de quanto se fundaverint in scriptura, patet quod oportet istos doctores transcendere et commenta scripture vel racionem vivacem proponere, et multo magis de doctoribus decretorum. Convenio autem cum illis quantum sumunt testimonium illud superius, cui testimonio ipsis contrariantibus ego illis intrepide contradico et specialiter in isto quod panis et vinum

Saints and doctors to be followed only so far as they agree with Scripture.

1. ABCD: *materialem*. 2. ABC: *si ipsum*. 6. D: *alia;* ib. ABCD: *ex religione*. 12. D: *que secuntur*. 19. E: *sunt veraciter*. 20. D: *Gamet;* ib. AB: *quolibeto*. 25. D: *alicuius beati*. 26. C: *fundaverunt*.

11. Joh. XV, 5. 20. Heinricus de Gandavo, Quodlibeta, Paris. 1580. Cf. De Ecclesia, pag. 317; De Apostasia, pag. 75.

pro instanti confeccionis desinunt esse secundum se tota et remanet solum accidens sacramentum; hoc enim repugnat decreto Romane ecclesie, De Consecracione, distinccione II^a^, capitulo: *Ego Beringarius* et sentencie sancti Augustini cum aliis sanctis et racionibus. Nec scit tota pars adversa facere scintillam evidencie que istud vel loyco suaderet. Quare ergo onerarentur discipuli Veritatis hoc credere?

Nec valet dicere quod abrogatur illud decretum, sicut communiter dicitur, quando aliqua lex ecclesie non placet satrapis, primo quia tam glossa Beringarii quam glossa ordinaria decretorum allegat illud capitulum, ut patet alibi, secundo quia V° Decretalium De Penitencia, capitulo primo, docetur per hoc capitulum, quod *qui publice peccat debet publice penitere.* Et tercio quia cum tangit fidem ecclesie et fulcitur scriptura sacra, sanctis doctoribus et evidencia racionis, oportet docere, quando et qualiter abrogatur. Aliter enim non pocius crederetur hoc dicenti quam cuicunque ydiote omnem legem ecclesie per istum fucum sophisticum deneganti. Nam editor decretalis non potest sentenciam istam destruere nisi docto quod sit contraria legi Christi; sed cum hoc non potest, remanet secura, et quecunque decretalis de quanto fuerit illi contraria abroganda. Penset, rogo, fidelis quomodo fides de eukaristia debet servari conformius scripture sacre, racioni et sanctis doctoribus, ponendo quod panis et vinum post benediccionem remanent sacramenta et videat quare hodie sentencia ista Romane ecclesie est neganda. Numquid ascri-

The decretal *Ego Berengarius* is still in force.

2. D: *accidentaliter;* ib. C: *hoc* in marg. alia manu. 3, 4. ABCD: *ecclesie distinccione II De Consecracione.* 9. ABD: *obrogatur.* 11. ABCD: *glossa Bernhardi.* 20. D: *sucum.* 21, 22. DE: *non posset.* 22. AB: *istam* deest; C in marg. addit. 26. *debet;* ABCD: *posset.* 29. AC: *hodie quare.*

14. Decr. Greg. lib. V, tit. XXXVIII, cap. I: *Manifesta peccata non sunt occulta correccione purganda.*

Its opponents dishonour Christ.

bendum est miraculo Christi magnifico quod sine causa destruit creatas substancias, dampnificat suam universitatem, tollit figuras quibus in pane et vino (ut dicunt doctores) edificaretur ecclesia, inducit decepcionem sensus hominum, facit accidens abiectum coli ut Deum et cum dubiis inutilibus fatigat ecclesiam? Omnes enim in isto conveniunt quod eque honorifice, eque religiose et pie posset Christus coli sub specie panis, sicut sub illo globo accidencium ignotorum quibus diffamatur ecclesia, ymmo religiosius, quia in signo plus honorabili, plus fundabili et plus defensibili contra infideles presumpcionis nostre fatue irrisores.

They shun investigation.

Quando enim opponunt nobis in ista materia, vix duos invenies quin discordant. Et quando movetur difficultas ultra materiam de trinitate, recurritur ad fugam ignorancie cum Machometi discipulis; credi, inquiunt, salubriter potest, investigari salubriter non potest.

Et quando queritur quid de isto sacramento et qualiter est credendum, hii dicunt quod hoc non debet queri, et hii quod debet credi sicut ecclesia sancta credit.

They say that the sacrament is an accident; but cannot say which of the nine accidents it is.

Quoad primum quare nunc seminatur ultra fidem antiquam quod accidencia manent sine subiecto et sic sacramentum illud est accidens, ecce quod respondetur per duplex mendacium et nimis confuse per analogum vulgo incognitum; nam vulgus et multi qui ista balbuciunt ignorant quid est accidens, sicut ignorant quod accidens est eukaristia de novem generibus accidentis. Fideles autem dicunt quod eukaristia est panis aut vinum verbo Domini consecratum; ecce hic modo antique ecclesie descenditur

2. E: *creaturas vel creatas*. 5. D: *sensus humani*. 8. E: *possit*. 9. D: *accidencia*. 10. D: *defamatur*. 11. AB: *homo racionabili*. 14. D: *duo*. 16. C in marg. alia manu: *ignorancie*; in textu deest. 21. BC: *et ecclesia* 23. E: *qualiter nunc*. 29. D: *accidenter*; E: *quod eukaristia est accidens*. 31. E: *et vinum*.

ad speciem vulgo satis noscibilem; voluit enim Deus *iugum legis sue esse leve* et aput quemcunque fidelem noscibile, ne in angulis latebre mendacium abscondatur. Sic enim discipuli cognoverunt Christum in fraccione panis, quem Augustinus dicit esse sacramentum, sic eciam fideles fregerunt panem circa domos in primitiva ecclesia, ut dicitur Act. II°; quod dominus Armachanus libro IX capitulo . . . declarat dici de hostia consecrata.

We claim the sanction of the Church by as good a right as they.

Quantum ad aliam sentenciam, patet quod est communis cuilibet fideli; quilibet enim fidelis dicit sectam suam esse katholicam et communitatem suam esse sanctam ecclesiam et sic credere sicut ecclesia sancta credit. Et iterum, si fides ista sufficiat, quare oneratur ecclesia ad concedendum insolite quod eukaristia non est substancia sed res infinitum abieccior de genere accidentis? Et tercio suppono quod fiat interrogacio a periciori huius scole vel a layco subtilis ingenii qui ultra questionem 'si est' de sacramento languet circa questionem 'quid est' de sacramento altaris. Dictum, inquam, est sibi quod sunt septem ecclesie sacramenta et specificantur aliqua; quare ergo non specificaretur et distincte cognosceretur sacramentum altaris communissimum, necessariissimum atque dignissimum? oportet enim cognoscere per quid distinguitur ab aliis sacramentis.

Sed super istos recentes sunt antiquiores et graviores persone que videntur inpugnare sensum scripture de locucione figurativa in verbis Domini, per que sacramentum istud conficitur. Scribit enim Magister Sentenciarum IV°, distinccione X[a] in principio: *Sunt*

1. ABCD: *noscibile.* 3. E: *esse noscibile;* ib. ABE: *latebris;* C in rasura: *latebre.* 4. B: *sicut;* ib. BC: *ignoraverunt.* 8. DE: *Ardmachanus.* 10. D: *aliam responsionem.* 13. D: *et* deest. 16. DE: *sit.* 18. AB: *apericior.* 22. ABCD: *alia.* 24. C: *et sacramentum;* ib. C: *necessarium.* 27. D: *supra;* ib. D: *scienciores;* in marg.: *ssuores.*

31. Cf. Petrum Lombardum dist. X, De haeresi aliorum qui dicunt corpus Christi non esse in altari nisi in signo.

Peter Lombard, St. Thomas and Bonaventura are against us;

item alii precedencium insaniam transcendentes, qui Dei virtutem iuxta modum naturalium rerum mecientes audacius et periculosius veritati contradicunt, asserentes in altari non esse corpus Christi vel sanguinem nec substanciam panis et vini in substanciam carnis et sanguinis converti, sed ita Christum dixisse: Hoc est corpus meum, sicut Apostolus dixit: Petra autem erat Christus. Dicunt enim corpus Christi ibi esse tantum in sacramento, id est in signo, et tantum in signo manducari a nobis. Qui errandi occasionem sumunt a verbis Veritatis Joh. VI°. Et illud recitant ut heresim posteriores doctores, scribentes super Lumbardi sentencias et specialiter Thomas et Bonaventura. Cum ergo nos dogmatisamus eandem sentenciam, videtur quod incidimus in caribdim, et quia modicam evidenciam facit assercio istorum doctorum, attendendum est ad eorum evidenciam pro qua asserunt quod faciunt tam racio quam scriptura; decet enim Christum dominum nostrum ex maiori miraculo, pietate et gracia procedere in novo testamento quoad sacramentum finale in quo sit memoriale suorum mirabilium consumatum. Sed in veteri testamento fuit corpus Christi in manna et ceteris figuris ut signo; oportet ergo quod in isto sacramento sit humanitas Christi efficacius quam in signo, quia aliter laycus vel avis faceret in voce corpus Christi esse eque efficaciter in signo, ut est in hostia consecrata.

Quantum ad auctoritatem scripture, videtur quod Paulus qui accepit suam sentenciam a Domino et tres alii evangeliste narrant quoad hoc sacramentum

2, 3. Codd.: *mencientes.* 4, 5. E: *et sanguinem.* 5. B: *vel substanciam.* 6. D: *ita Jesum.* 7. D: *dicit.* 8, 9. ABC: *ibi corpus esse corpus Christi;* D: *ibi esse corpus.* 10. C: *et — signo* deest. 11. E: *verbis Domini.* 19. ABC: *docet;* ib. E: *Deum.* 22. ABC: *fit.* 23. AB: *fuit Christus.* 26. AB: *vel a veris.* Rectius legendum: *vel anus.* 30. D: *accipit.*

verba sacramentalia conversiva, cum aliter forent inpertinencia sive falsa.

but their evidence does not overthrow our opinion.

Sed patet ex dictis proximo capitulo quod ista evidencia non obviat nostre sentencie; omnis enim katholicus concordat cum heretico in quibusdam. Primo itaque dicendum est de veritate et diversitate nostre sentencie ab ista sentencia reprobata. Et secundo respondendum est obiectibus.

A thing may be real and yet also a figure.

Quantum ad primum, videtur quod Christus sit in hostia ut in signo, quia aliter non foret hostia sacramentum, non tamen est sic in signis quin sit ibi realiter et vere secundum totam humanitatem; et sic conceditur quod Christus non est ibi solummodo ut in signo, est tamen ibi efficacius quam in signo; nec repugnat sed consonat quod idem sit veritas et figura vel signum, cum secundum Augustinum Enchiridion capitulo LII mors Christi, resurreccio et ascensio erant figure mortis nostre, resurreccionis et ascensionis spiritualis, et tamen erant veritas rei geste. Quamdiu itaque sumus viantes, oportet nos uti signis et vivere in velamento fidei et figuris, et sic cum in signis sint gradus multiplices, patet quod nos tempore legis gracie habemus signa efficaciora quam habebant patres veteris testamenti.

This figure outdoes all those of the O. T. since Christ is present with it.

Et patet quod nec error predictus nec racio facta contra illum errorem contrariatur nostre sentencie, nam signum nostrum habet concomitanciam corporis Christi signati, cum sit signum presens ultra signa veteris testamenti et verba signorum habent coefficienciam ut corpus Christi sit taliter ibi presens, et utrumque istorum deficit in lege veteri. Ideo signanter Christus docet istam preeminenciam Joh. VI°, 49, 52,

1. CE: *verba conversiva* (*verba* twice); ib. AB: *foret*. 6. AB: *dicendum est* deest. 14. D: *ut* deest. 14. ABC: *non tamen est*. 14, 15. D: *non — signo* deest. 18. ABCD: *figura*. 19. C: *spiritualiter*. 22. D: *figure*. 25. ABCE: *predictis*. 28. CD: *signo*. 29, 30. D: *coefficaciam*.

16. St. Augustini Opp. tom. VI, pag. 215.

dum dicit: *Patres vestri manducaverunt manna et mortui sunt; qui manducat hunc panem non morietur in eternum.* Unde Augustinus libro Sermonum, Sermone VIII°, notat quomodo patres legis veteris *eandem escam spiritualem manducaverunt,* sicut dicit Apostolus I. Cor. X°, 3, quia patres illi fideles per manna Christum intellexerunt quem nobiscum spiritualiter comederunt.

Christ had consecrated before saying: 'This is my body'.

Ulterius quantum ad verba sacramentalia, videtur probabile domino Armachano libro nono capitulo 5to De Questionibus Armenorum, quod Christus confecit hoc sacramentum pura voluntate, antequam protulit illa verba, quia ut narrant Mathaeus et Marcus *Jesus accepit panem, benedixit et fregit deditque discipulis suis et ait illis: Accipite et manducate, hoc est corpus meum*; ubi notata serie verborum, cum uniformiter demonstravit panem quem consecratum precepit eis comedere erantque ante ista verba benediccio, fraccio et manducandi precepcio, videtur quod erat ante ista verba *hoc est corpus meum* panis consecracio, videtur secundo sibi probabile iuxta fidem scripture quod verba consecratoria intelligunt de pane et vino, cum omnes predicti quatuor apostoli notant quod Jesus accepit panem materialem in manus suas, quem fregit, manducari precepit et esse corpus suum asseruit; et idem iudicium est de vino. Quid enim planius quam textus Marci XIV°, 23, 24, ubi dicitur: *Accepto calice gracias agens dedit eis et biberunt ex eo omnes et ait illis: Hic est sanguis meus,* ubi patet quod vocat vinum contentum in

8. C: *commanducaverunt.* 10. D: *Ardmachano;* E: *Ardmacano.* 11. ABD: *Arimenorum.* 17. E: *quem* deest. 18. *ante;* B: *Domini.* 18–20. C: *benediccio — verba* in marg. alia manu. 19. C: *et* deest. 23. *cum;* D: *tantum.* 27. C: *textus* in marg. alia manu. 29. E: *eis.*

4. Rectius sermone De utilitate agende penitencie Opp. tom. V, 2, 1364. 11. Armachani, Summa in Quaestionibus Armenorum, ed. Paris 1511. 13. Matth. XXVI, 26.

Force of the pronoun (hoc).

The sacramental words are the occasion of Christ's sacramental presence, and they are of more efficacy than ordinary blessing.

calice sanguinem suum; et idem patet Math. XXVI°, 26. Ex quibus videtur consonancius quam dicit magister quod talis locucio sit tropica et quodammodo sed non essencialiter conversiva vini in sanguinem, cum sensus tropicus sit verus sed demonstrando panem et vinum foret falsum quoad predicacionem ydempticam quod hoc est corpus Christi vel sanguis. Si autem demonstratur pronomine panis aut vinum in principio et in fine fit conversio, tunc proposicio in sua successione foret falsa vel conversioni inpertinens, nisi sompnietur quod Deus instituit proposicionem talem ad habendum efficaciam taliter convertendi; quod non fundabitur. Si demonstretur pronomine corpus Christi, tunc nichil novi constituitur, ut sit Christi carnis effectivum. Si autem pronomen connotat quod hoc sub istis accidentibus non subiectatis est corpus Christi, petitur infundabiliter contra scripture ordinem sompniatum; et sensum istius scripture vellem illos attendere qui fantasiant ex isto textu quod est dare conversionem sine essencia differente; videtur ergo utrobique in verbis sacramentalibus esse locucionem tropicam efficaciorem quam in ista: *Petra autem erat Christus,* cum illa verba faciunt occasionaliter quod humanitas Christi sit realiter sed sacramentaliter ad omnem punctum hostie consecrate, et sic est illa hostia signum efficacius quam panis benedictus a layco et secundum formam aliam a presbitero benedictus.

To ask more belief than this is to raise needless difficulties.

Nec credo quod plus excellencie sacramenti huius potest dici ex racionibus vel scriptura. Unde stulte multiplicant quidam argumenta in ista materia quod ad magnificandum Dei potestatem et graciosam pie-

2. A: *magister* in marg. alia manu; in textu: *Marcus;* ib. D: *quantum dicit.* 6. D: *esset falsum.* 15. D: *corporis;* ib. B: *convocat.* 17. C: *petitur* in marg. alia manu. 18. C in marg. alia manu: *illius;* in textu deest. 19. B: *texto.* 20. D: *esse differente;* ABCE: *deferente.* 23. ABD: *autem* deest. 23, 24 ABD: *non occasionaliter;* C: *non* extinxit. 24. B: *humanitus.* 26. E: *in illa hostia.* 30. D: *illis vel.*

tatem, ac ad augendum nostram meritoriam credendi difficultatem sunt talia ardua ac difficilia credenda de hostia, ut scola hodie dogmatisat quia lex Christi debet esse patens et facilis secundum formam scripture et non difficultata ultra eius limites; ymmo infinitum honorabilius posset credi de hoc sacramento, cum posset credi et baptismatis signis ac logice defendi magis extranee istorum opposita ac magis difficilia; illa ergo propter causas consimiles sunt credenda. Posset enim fingi quod forma substancialis per se sine quantitate vel qualitate supplet officium in hostia cuiuscunque experiencie quam sentimus; quod minus claudicaret a veritate quam hodierna ficticia: ideo ne blasphememus, oportet quod secure teneamus nos in illis limitibus quos sancti ex scriptura sacra posuerant, ne forte ponamus blaspheme Deum auctorisare mendacium, quod non potest; quod creditur fieri in multis quoad hoc sacramentum infundabiliter adinventis.

Our senses bear witness of the bread and wine as surely as of quantity or quality.

Et si queratur quomodo fundabitur quod panis et vinum remanent hostia consecrata, dicitur (ut sepe superius) quod ad hoc movent sensus et racio sanctorum, doctorum testificacio et fidei scripture informacio. Nam eque certe movet sensus ad credendum ibi esse panem et vinum, sicut movet ad credendum ibi esse quantitatem aut qualitatem, sicut prior est illorum sensitiva noticia. Racio autem videtur triplex: prima quod omnes disposiciones previe requisite ad formas elementi vel mixti sunt posite, sicut et omnes potencie agendi ex quibus naturalis concluderet formas tales, et tercio quod Deus non sine causa necessaria

1. E: *augendi.* 4. D: *compatens.* 7. E: *baptisatis;* ib AB: *logico;* C: correxit; D: *logica.* 8. *opposita;* D: *argumenta;* E: *opposito.* 9. E: *ille;* ib. C: *ergo* in marg. alia manu. 14. *ideo ne;* B: *racione.* 18. E: *quo* deest. 21, 22. C: *hostia — movent* in marg. alia manu. 22—24. AB: *et racio sanctorum — movet sensus* twice. 24. D: *manet;* ib. ABC: *movent;* C: correxit. 25. D: *movet* deest. 26, 27. D: *istorum sensitiva.* 27. E: *primo.* 31. E: *Deus non* deest.

dampnificaret suam universitatem subtrahendo naturam substancie.

Authority of the Saints.

Triplex autem ponitur testificacio sanctorum secundum dicta superius. Primum est dictum Augustini positum in De Consecracione, distinccione II[a], *Qui manducant,* ubi sic dicitur: *quod videtur panis est, et calix quod oculi renunciant, quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus Christi et calix sanguis.*

Item, eadem distinccione ex dicto Hilarii sic habetur: *Corpus Christi quod sumitur de altari figura est, dum panis et vini natura extra videtur: veritas autem, dum corpus et sanguis Christi in veritate interius creditur.*

We believe the right faith is in Urban, although Robert at Avignon holds the fiction of trans-substanciation.

Item, sanctus papa Nicholaus cum multis episcopis declarat ut fidem *panem et vinum que in altari ponuntur remanere post consecracionem tam sacramentum quam carnem Christi et sanguinem,* ut patet distinccione II[a] *Ego Berengarius.* Et ex istis credo diffinicionem Urbani nostri cum suis episcopis tenere antiquam fidem Romane ecclesie, licet Robertus cum suis teneat ficticiam Avinone de transsubstanciacione; nec videtur alter eorum dignus in papam recipi, nisi declarare sciverit istam fidem, cum docere fidem katholicam sit precipuum illorum officium. Unde quidam credunt quod non concordabunt caritative antequam per alterum eorum hoc efficaciter sit edoctum, quia propter huius defectum et ipsi et eorum subditi sunt ydolatre et blasphemi, sic quod de sic errantibus in hiis signis potest dici illud

3. D: *testimonium.* 6. CE: *manducat.* 9. ABC: *est sanguis.* 12. ABDE: *aut;* correxi; C: deest. 15. AB: *multis* deest; C in marg. addit. 19. E: *Beringarius;* ib. CE: *Et* deest. 20. D: *nostri* deest. 22. D: *Avinonie.* 23. D: *dignus* deest. 26. B: *concordabant.* 30. C: *de* deest.

6. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. LVIII. 11. ib. cap. LXXIX. 19. ib. cap. XLII.

Ysaie I°, 11: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Plenus sum.* Et sequitur: *Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et cum multiplicaveritis, oracionem non exaudiam.* Quomodo ergo excusabuntur in isto peccato, qui ex officio tenentur in isto docere ecclesiam? Et ex fide scripture videtur quod panis et vinum post benediccionem remaneant sacramentum; nam (ut sepe repecii) quatuor evangeliste narrant quomodo Christus accepit panem et vinum et illa demonstrando dixit: *Hoc est corpus meum vel sanguis.* Secundo confirmatur ex evangelio Apostoli I°, Cor. X°, 14, 16, 17, ubi primo precipit: *Fugite ab ydolorum cultura.* Et adiungit: *Calix benediccionis cui benedicimus nonne communicacio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus nonne participacio corporis Domini est? quoniam unus panis et unum corpus multi sumus;* ubi manifeste patet quod loquitur de pane et vino materialibus, que post benediccionem sunt hoc sacramentum; et iterum manifestum est quod hic utitur predicacione tropica et non ydemptica, dum intelligit panem et vinum figurare unionem ecclesie cum Christo qui est res huius sacramenti. Et patet quanta cecitate percutitur ecclesia que dimisso evangelio et sanctis doctoribus regulatur per stultam heresim decretistarum, qui tradunt pro regula quod generaliter in hiis dictis per panem et vinum intelliguntur accidencia non substancia vel natura. Numquid credimus sanctum Apostolum intelligere appropriate per panem quem frangimus illa accidencia que nescimus? Nonne beatus Hilarius explicat sensum quod sunt natura panis et

The Gospel is set aside now-a-days for the fiction of the decretists.

5. B: *excusabunt.* 6. ABD: *Sed ex;* C: *Et* in rasura. 10. D: *ita demonstrando.* 19. AB: *post consecracionem benediccionem;* C: *consecracionem* extinxit. 21. ACD: *panem illum.* 22. ABE: *signare.* 25. C: *regulatur* in marg. alia manu. 27. ABCE: *intelligunt.* 28. C: *substanciam vel naturam.* 29. B: *a proprietate.*

2. Is. I, 15. 31. Vide supra pag. 125.

vini? Nonne secundum decretum beati Jeronimi *illi qui intelligunt scripturam sacram aliter quam Spiritus Sanctus flagitat sunt heretici?* Et tam detestanda et iners est glossa quam dant dictis sanctorum; et quando Augustinus dicit superius *quod videtur panis est, sed quod creditur panis est corpus Christi,* glossant per oppositum; quod videtur non est panis sed accidens per se quod fuit in pane; sed certum est quod tam subtilis logicus, tam profundus methaphisicus et tam prudens theologus non sic oneraret verba fidei tam aliena sentencia, specialiter cum expresse tam crebro asserit quod accidens non potest esse sine subiecto, ut exemplificat de quantitate et qualitate.

I will believe with Robert of Geneva if he will prove his belief.

Consolacio itaque contra istos doctores est quod iuxta propria principia non debet credi alicui eorum et specialiter in materia theologica, nisi de quanto se fundaverit (quod non poterit) in hac glossa. Et sic patet quod panis et vinum sunt hoc venerabile sacramentum; verumptamen protestor publice quod, si Robertus Gilbonensis vel quicunque de suis fautoribus doceat contrarium, paratus sum ut fidelis filius ecclesie ad credendum. Sed credo quod Robertus cum omnibus suis complicibus non faciet ita probabiles evidencias ad credendum quod hoc sacramentum non est essencialiter panis aut vinum, sed unum accidens ignotum. Necesse est tamen has hereses esse ad puniendum eos in penam peccati qui phariseice ponderant nimis signa. Exhinc, inquam, occupatur scola circa falsas et vanas ficticias, dimissa doctrina

3. A: *flagigat.* 4. DE: *inhers;* ib. B: *est* deest. 4, 5. D: *ut quando.* 9. D: *tam profundus;* ib. ABDE: *logicus.* 10. D: *auderet.* 16. C: *principia* in marg. alia manu 21. ABC: *Gillianensis;* E: *Gilbanensis.* 22. D: *ut* deest. 23. C: *ecclesie* in marg. alia manu. 24. D: *in probabiles.* 27. C: *ignotum* correxit in: *ignoratum.*

1. Decreti Secunda Pars, Causa XXIV, Quaestio III, cap. XXVII.
5. Vide supra pag. 125.

veritatis fidei necessaria ad salutem; et oportet omnino ex hoc consequi contemptum cultus Dei et animum attentum ad cultum dyaboli ad profundacionem infinitam in vanitate signorum seculi.

Augustine's teaching.

Unde Augustinus libro Sermonum, Sermone LV, promittit narrare populo quid sit hoc sacramentum quod fideles accipiunt: *Panis*, inquit, *iste quem videtis in altari sanctificatus per verbum Dei corpus Christi est. Quod habet calix sanctificatum per verbum Dei sanguis Christi est. Per ista voluit Dominus commendare corpus suum et sanguinem. Si bene accipitis, unus panis, unum corpus multi sumus, sicut exponit Apostolus. Et sic commendatur vobis in isto pane quomodo unitatem diligere debeatis. Numquid enim panis ille de uno grano factus est? ymmo multa erant tritici grana? Sed antequam ad panem venirent, separata erant, per aquam coniuncta sunt et post quandam contricionem. Nisi enim molatur triticum, per aquam conspergatur et per ignem pinsatur, ad formam minime venit que panis vocatur. Sic et vos ante ieiunii humiliacionem exorcismi sacramento quasi molebamini. Accessit baptismum; quasi aqua conspersi estis et igne karitatis constantes, ut ad formam panis veniretis.* Nec dubium quin illum panem sic artificiatum quem sanctus doctor dicit esse essencialiter sacramentum mistice manducandum non vocat accidens ignotum sed realiter panem communem verbo Domini consecratum; nec umquam concepit iste vel aliquis ex hoc sanctus quod benediccione et

10, 11. A: *communicare* in marg.; in textu: *commendare;* BCD: *communicare.* 11. ABDE: *Si unde;* C correxit: *bene.* 14. E: *veritatem;* ib. AB: *enim* deest; C in marg. addit alia manu. 16. A: *tercie grana.* 20. E: *nos.* 21. Recte: *humiliacione.* Cf. August. l. c. 22. C: *accessit* in textu; in marg. alia manu: *sistis* (*accessistis*); ib. ABCE: *et quasi.*

5. St. Augustini Sermo CCXXVII, In die Pasche IV, Ad Infantes de Sacram., Opp. tom. V, 973. Cf. et 1103. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XXXVI.

virtute verborum Domini panis consumitur usque ad fundamenta in eo vel corrumpitur secundum se totum sed pocius melioratus remanet figurans nobis secundum proprietates predictas sensum misticum, scilicet allegoricum, anagogicum et moralem. Non enim pinsavit Deus unam pastam monstruosam accidencium per se existencium, ut tam varia in naturis figurent veritatem summe unam, nec epistolatus est aliquis secundum illam fidem in azimis veritatis, sed contra deitatem ac humanitatem Christi in fermento erroris nimis veteri.

God could not injure the world by such destruction of substance.

Deus enim non posset destruere tantam substanciam partem mundi sine recompensacione facta aliunde, nisi iniuste dampnificet quamlibet partem mundi. Sed constat quod illa accidentalis existencia humanitatis Christi in hostia non equivalet bonificacioni quam creatura haberet ex substancia desinente, tum quia Christus tantum benefacit universitati sue, pausando limitate in celo et essendo virtualiter in creatura quam perficit, tum eciam quia blasphema ficcio falsitatis de Deo qui est veritas effugiens ficcionem, perfeccionem accidentalem abstrahit a creatis. Quomodo ergo consonat Deo bono quod sine demerito dampnificet eciam bonos ex subtraccione perfeccionis mundi, de quo antea congaudebat? Sic ergo potest fidelis colligere quod sacramentum eukaristie sit realiter panis et vinum, vel (ut alii intelligunt) sacramentum est unum aggregatum ex illa substancia et corpore Christi (ut innuit Augustinus De Consecracione, distinccione secunda, *Hoc est*); quod autem aggregatum

1. C: *verborum Domini* in marg. alia manu. 2. D: *fundamentum.* 3. D: *pocius* deest; ib. ABDE: *élioratur.* 5. C: *anagogicum* in marg. alia manu; ib. C: *pinsuit.* 9. B: *istam.* 10. D: *humilitatem.* 19. C: *limitate* deest. 23. E: *quin sine.* 25. E: *ante ea*; ib. B: *Sicut.* 27, 28. B: *vel ut — unum* deest. 28—30. ABCE: *ex illa — aggregatum* deest.

29. Decreti Tertia Pars, De Cons. dist. II, cap. XLVIII.

ex benediccione Domini vel virtute, sic quod nec panis nec vinum in hoc sacramento destruitur.

Anselm quoted against us, who says that what the mice eat is only the appearance.

Tercio replicatur per provecciores doctores contra predictam sentenciam. Scribit enim Anshelmus in libro suo De Corpore Christi, quomodo sub forma panis et vini datur nobis tota humanitas Christi, sic quod panis fieret corpus Christi et vinum eius anima, cum sanguis generatus ex vino sit secundum philosophos sedes anime, ymmo cum corpus Christi sit inviolabile et incorruptibile; et videtur quandoque hostiam violare et a soricibus comedi et corrodi. Tollendo istam difficultatem sic loquitur secundum diffiniciones sanctorum patrum: *Intelligendum est panem super altare positum per illa sollempnia verba in corpus mutari, nec remanere substanciam panis et vini, speciem tamen intelligendum est remanere, scilicet formam, colorem et saporem, et secundum illa fit attricio, soricis corrosio et multiplex localis mocio, ut in ventrem trahicio, non autem secundum corpus Christi.* Es istis videtur hunc sanctum sentire nudum accidens per se remanere, ut dicunt moderni.

He means that we need not regard the bread and wine.

Sed pro isto notandum quod Anshelmus et alii sancti laboraverant non ad honorem illius signi sed ad veneracionem corporis Christi signati et sic Christi; et sic nitebantur quod quidditas substancie signantis sopiatur quoad consideracionem hominis, et tota devota intencio colligatur in Christum, ad quod per se movent signa per se sensibilia et non sic materialis substancia. Sic enim in presencia maioris vel preponderacioris obiecti sopitur appreciacio inferioris, ut patet de elementis inmixtis que multi propter latenciam

7. E: *figurat;* D: *figuret.* 8. D: *fit.* 11. E: *violari et corrodi.* 19. E: *et in ventrem.* 21. ABC: *manere.* 23. C: *laboraverunt.* 29. ABC: *Similiter;* D: *Sic.*

4. Sancti Anselmi Epistolarum Lib. IV, Ep. CVII. De Corp. Christi, pag. 452, 453.

ponunt non esse; de frigore latente in ferro candente et omnino de litteris quarum essencias et figuram clericus non attendit, cum hoc sit officium idiote, avis vel bestie; sed quantum potest consideracione tali suspensa respicit ad signatum. Sic facit fidelis quoad signum sacramentale et suum signatum; et sic conceduntur ille materiales essencie post consecracionem a quibusdam minus bene intelligentibus simpliciter nusquam esse, decretiste vero dicunt quod panis et vinum remanent, sed nescitur ubi sunt. Sed tercii dicunt quod convertuntur in corpus Christi et sanguinem; quod potest tam bene quam male intelligi.

So with other doctors.

Unde, ut loquuntur Ambrosius, Hugo et alii veritatis discipuli quod eadem essencia que prius fuit non sacramentum post fit sacramentum virtute verborum Christi, et sic quoad figuracionem convertitur in corpus Christi, ut loquitur Anshelmus, et sic substancia panis et vini non remanet in actu consideracionis ut prius, sicut philosophi loquuntur, ponentes sensibile et tempus poni in actu per sensacionem et intelleccionem. Non enim intellexit quod sit accidens sine subiecto, cum in De Veritate capitulo ultimo ita scribit: *Existente namque corpore colorem eius esse necesse est, et pereunte corpore colorem eius manere inpossibile est.* Quamvis enim illud dicat in persona discipuli, tamen consequenter illud approbat ponendo diversitatem inter colorem et eius subiectum ac rectitudinem et eius signum. Rectitudo enim non dependet ab illo signo, sicut color dependet

3. ABC: *sit hoc sic;* ib. ABE: *officium iante;* C corr.: *idiote.* 6. D: *et ad.* 8. B: *bene* deest. 9. B: *et decretiste.* 16, 17. D: *membrorum.* 17. AB: *figuram;* C correxit. 21. ABCD: *sensibilem.* 23. C: *in* in marg. alia manu. 24. E: *sic.* 25. DE: *esse* deest; ib. C: *pereunte* in marg.; in textu: *perempto.* 30. C: *a signo.*

24. Sancti Anselmi Dial. De veritate pag. 114 (ed. Gerberon).

Natural reason teaches that accident cannot exist without subject.

ab subiecto. Quando enim Augustinus et alii sancti in suis dyalogis loquuntur ut discipuli et pretereunt ac non reprobant, indubie illud quod ponunt tanquam discipuli ut magistri approbant. Unde in confirmacionem istius sentencie allegavi Augustinum superius quod accidens non potest esse sine subiecto tam in dyalogo suo quam alibi. Docet enim racio naturalis quod non potest esse accidens 'sine subiecto, quia non potest 'esse subiectum sine suo accidente, ergo multo magis econtra; nam secundum omnes qui intelligunt se ipsos maius vel tantum foret vinculum ac dependencia accidentis ad subiectum quam econtra. Et argumentum patet ex hoc quod si aliqua creatura est, tunc est dependencia eius ad Deum; quod est relacio inseparabilis; et sic non potest esse substancia materialis sine quantitate continua et discreta, sine relacione suarum parcium ad omnem eius punctum, et sic de infinitis aliis accidentibus. Numquid credimus quod analogum accidentis sit prius naturaliter quam genus substancie quod est basis cuilibet accidenti, sic quod accidens potest esse per totum mundum sine substancia, non econtra? unde genus substancie dependeret a genere accidentis, non econtra; ymmo species substancie materialis dependeret a corpore de genere quantitatis, non econtra, cum conveniunt invicem, ut quantitas potest quantumlibet rarefieri et condensari, ut coguntur dicere in eukaristia. Et sic substancia potest mutari in quantitatem sine acquisicione vel deperdicione quantitatis, cum quantitas ita potest; et sic punctus posset in infinitum maiorari, cum sicut pedalitas per accidens est pedalitas, sic quantitas per accidens est quantitas.

1. C: *sancti* in marg. alia manu. 2. C: *et* extinct. 3. *ac;* AB: *et;* C: corr.; ib. D: *approbant.* 9. C: *esse* in marg. alia manu. 12. D: *quod econtra.* 14. E: *Et est.* 15. C: *sic* deest. 16. E: *distincta.* 23. C: *et non econtra.* 24. D: *species specie;* ib. D: *substancie* deest; ib. AB: *a* deest; C addit. 25, 26. D: *ut inquiunt.* 28 DE: *posset.* 29. E: *perdicione.*

Sed longe aliter sentit Augustinus de quantitate, ut patet V[to] de Trinitate IX° et XIII°, sic loquitur: *Sicut ergo non dicimus tres essencias, ita non dicimus tres magnitudines. In rebus,* inquit, *que participacione magnitudinis magne sunt, quibus aliud est esse, aliud magnum esse, sicut magna domus et magnus mons et magnus animus, in hiis ergo rebus aliud est magnitudo, aliud quod ab ea magnitudine magnum est, et prorsus non hoc est magnitudo quod magna domus, sed vera magnitudo in Deo est ipse Deus et non sibi accidens.*

Ex istis patet loyca huius sancti qua utitur probando distinccionem accidencium. Et patet secundo, quod non vocat accidencia res que poterunt per se esse (ut dictum est capitulo III°). Et patet tercio error eorum qui ponunt quantitatem primi generis creature non distingui a sua substancia. Error enim in materia de eukaristia precipitat eos profundius ad implicandum quamlibet substanciam esse Deum, quia indubie, si non sit distinccio inter magnitudinem materialis substancie et suam essenciam, tunc (ut Augustinus arguit) ipsa est Deus; et credo quod error quo colitur accidens tanquam Deus induxit in errores huiusmodi cecans multos in loyca et methaphisica; et hii sunt qui dicunt sacramentum altaris esse quantitatem que est tempus maius aut minus, ut unam hostiam dicunt esse momentum et aliam diem dominicum, sed terciam dicunt septimanam vel mensem, hii magnificant tantum suam scienciam quod dicunt se scire modo distincte qua hora erit finale iudicium; oportet enim ipsos dicere quod hoc sacra-

Quantity must be distinguished from substance.

6. B: *esse* deest. 8. C: *que ab.* 9. AB: *est* deest; ib. B: *sed magna.* 14. E: *res* deest. 24. Codd.: *huius; modi* deest; C: *cecantes;* ib. ABD: *et in.*

3. St. Aug. Opp. tom. VIII, 838, De Trin. V, 8. 4. ib. V, 10. 10. Rectius: *Sed illa est vera magnitudo qua non solum magna est domus quae magna est et qua magnus est mons quisquis magnus est.*

Errors caused by the attempt to make accidents self-existing.

mentum sit quantitas successiva. Statuunt enim sibi tanquam principium hoc porisma dyaboli: Si aliquod ens creatum sit distinctum a substancia, tunc ipsum poterit per se esse, et ex isto profundant se in erroribus infinitis, dicentes quod accidens non potest esse nisi accidens, sicut substancia non potest esse nisi substancia, quia aliter quidditas nature sibi accideret, verumptamen accidens intelligi potest dupliciter, scilicet neutraliter vel adiective; neutraliter intelligendo sacramentum altaris esse accidens sed non secundo modo, cum nulli accidit; nec Deus supplet vicem cause materialis in isto, licet omnis creatura accidentaliter inest Deo, sed remanet in accidente per se posito quedam naturalitas ad formaliter inherendum; et sic quedam accidentalitas qualis non potest inesse substancie. Sed consequencius dicerent ponendo inesse cuiuslibet forme substanciali quandam naturalitatem remotam obediencialem, sicut cuilibet forme accidentali inest quedam remota naturalitas obediencialis, ut inhereat materiali substancie; nam ille qui potest sic mutare naturas ut forma accidentalis per se existat et agat, nedum producendo formas accidentales sed formas substanciales quod videtur naturali esse proprium substancie: ille, inquam, potest facere formas substanciales materiis inherere, potissime cum potest actuaciones formarum remanencium omnino suspendere; quod est plus quam appetitus et actuaciones remittere vel mutare; ideo homo istius scole timeret sibi ne blaspheme neget potenciam infinitam absolute necessariam Dei sui; unde ego utor hac arte, non admitto tales casus insolitos timendo blasphemias, nisi probetur mihi hoc esse de Dei potencia; et hoc facto paratus sum ad concedendum probatum

It leads to denying God's power.

4. D: *ex istis.* 6. B: *sic substancia.* 11. B: *cause* deest. 16. D: *conveniencius.* 16, 17. *inesse;* D: *in cause.* 17. C: *cuilibet;* ib. D: *forme* deest. 19. D: *et est.* 23. D: *formas* deest. 27, 28. E: *vel actuaciones.*

et infinitum excellenciora quam ipsi ponunt Deo et sacramento suo competere.

The supporters of the independence of accidents do not carry their theory far enough.

Unde videtur mihi, quod doctor Bonaventura et alii inconsequenter sompniant quod propter honorem sacramenti et devocionem populi multa sunt ponenda de eukaristia que non sunt fundabilia in scriptura; habeo autem pauca adversus eos qui inconsequenter et nimis parce sompniant. Quamvis autem sit de natura sompnii dormientis quod sit irregularis et expers racionis, tamen sompnium vigilis quod est ymaginacio sine fundamento debet habere evidenciam racionis; posset ergo fingi quod ex fundamento huius materie quod omnes vires anime humane tam organice quam non organice sint per se sine subiecto, et quod ille sint plene speciebus, actibus et virtutibus, ut anime beatorum erunt in patria, sic quod habeant plenitudinem beatitudinis consequentis. Sint ergo infinicies infinite qualitates huiusmodi ornate beatitudinis cum disposicionibus predictis que sint sine subiecto, et ponantur in qualibet parte proporcionali hostie infinite. Ille autem qui negat hunc casum habet negare fundamentum fabulancium tanquam conditores legis in ista materia; ymmo habita possibilitate casus non evidencius fundabit veritatem opinionis sue de inesse quam fundatur de facto in scriptura casus iam positus; cum ergo tunc foret hostia infinitum plus sacra quam modo defenditur, quare non datur ista sanctitas et honor hostie? Nam quelibet pars talis hostie haberet infinitos per se

3. AB: *Bonaventure;* C: correxit. 4. AB: *inconvenienter;* C: *inconsequenter* in textu; *inconvenienter* in marg. 5. ABC: *et propter.* 7. AB: *qui* deest; C: supra lin. scrips.; D: *cos quod.* 8. A: *inconvenienter* in textu; *inconsequenter* in marg. 8, 9. D: *Quam nisi autem.* 9. D: *sompnii decurrentis quod quod.* 9, 10. B: *sit nostris.* 12. E: *possit;* ib. AB: *fingere;* D: *fingi* deest. 12, 13. D: *fundamento istius.* 14. E: *sunt.* 15. E: *sunt.* 16. C: *et virtutibus* in marg. alia manu. 18. ABDE: *Sicut ergo;* ib. Codd.: *modi* deest. 19. ACDE: *beatitudine.* 20, 21. D: *proporcionabili.* 21. C: *negant.* 25. B: *virtutem;* ib. AB: *Deum inesse;* C: *Deus inesse.* 26. D: *tam ergo.*

fines, gracia quorum totum genus humanum racionabiliter laboraret, et quodlibet istorum accidencium foret formaliter beatum haberetque actus beatos perpetuos, et sic foret melius homine misero, nec foret racio quare non posset elicere alios actus, sicut clare videt deitatem et gaudet nimirum gaudio magno. Tale, inquam, gloriosum accidens comederet corporaliter homo in assumendo viaticum, sicut comedit corpus Christi. Infinita sunt talia deliramenta infidelia quibus ex errore invento de eukaristia mendaciter et blaspheme occupatur ecclesia.

Augustine, when he says that bread has become the Body, means that we are to think of it as such.

Et pro isto potest intelligi sentencia Augustini in De Verbis Domini Sermone XXVIII° dicentis: *Dixi vobis quod ante verba Christi quod offertur panis dicatur, sed cum verba Christi deprompta fuerint, iam non panis dicitur sed corpus appellatur.* Iste sanctus voluit quod illud quod prius fuit panis foret corpus Domini virtute sue benediccionis; ideo dicit Sermone LIII° loquens de eukaristia: *Sacramentum quidem pene omnes corpus Christi dicunt.* Non, inquam, intendit sanctus panem destrui vel in essencia non manere, ut patet ex dictis, sicut homine facto papa et nomine novo imposito, non propterea nomen perditur, quod ad naturalem proprietatem rei consequitur sed sopitur. Nec dubium quin equivocant in predicacione tropica, vocando illum panem corpus Christi modo quo exponit se ipsum Sermone XLVIII°, notans quomodo Christus nunc dicitur *esse in similitudinem carnis peccati et nunc dicitur peccatum. Solet,* inquit, *similitudo capere nomen rei cuius est similitudo,* ut

5. D: *elicere ars actus.* 7, 8. E: *corporaliter* deest. 12. E: *in* deest. 14. ABCD: *que offertur.* 17. Codd.: *fore;* C: corr. in marg. 20. AB: *corpus esse dicunt.* 24. E: *quoad.* 28. C: *esse* in marg. alia manu.

13. Opp. tom. V. Append., pag. 152. Serm. LXXXIV. Cf. Wyclif, De Apostasia, pag. 64. 19. ib. pag. 1375, Wyclif, De Apostasia l. c. 27. Opp. tom. V, pag. 653.

exemplificat de homine picto quod est evidencius de sacramento altaris. Intencio ergo sanctorum est quod in presencia corporis Christi consideracio nature hostie suspenditur et tota intencio sequendi Christum in moribus attendatur, cum natura docet nos consideracionem luminis astrorum diffugere in solis presencia.

Quarto replicatur per hoc quod multi sancti moriebantur in ista fide; difficile ergo et inopinabile foret impugnare istam fidem vel sanctos illos accusare qui scripserant et defenderant illam fidem. Scribit enim sanctus Thomas super IV°, distinccione XI[a], articulo primo: *Hec,* inquit, *posicio que ponit substanciam panis remanere simul cum corpore Christi est incompetens, inpossibilis et heretica. Incompetens quidem, quia impediret veneracionem debitam huic sacramento. Esset enim ydolatrie occasio, si substancia panis ibi remaneret. Esset eciam contra significacionem sacramenti, quia species que inducerent in verum corpus Christi significarent magis substanciam panis. Esset tercio contraria huic sacramento, quia cibus iste non esset pure spiritualis sed eciam corporalis. Et quod sit inpossibilis, patet quia inpossibile est aliquid esse nunc, ubi prius non fuit nisi ipso mutato vel alio in ipsum converso; non enim posset eciam per miraculum fieri quod esset animal racionale, mortale et non esset homo; sic ergo corpus Christi non posset aliter se habere nunc quam prius, nisi interveniat mutacio; cum ergo ex parte panis non*

It is said that saints have died in this faith; e. g. St. Thomas.

9. E: *aut.* 12. D: *pono que.* 17. AB: *remaneret eciam.* 18, 19. Rectius: *quia species non ducerent in verum corpus Christi per modum signi sed magis in substanciam panis.* 20. D: *Et tercio.* 22. B: *quid;* ib. C: *sit* in marg. alia manu; ib. C: *est* in marg. alia manu; ib. AB: *aliquid* deest; C in marg. addit. 23 D: *nisi id.* 24. B: *eciam per* deest. 26. Hic aliqua desunt: *Aliter enim se haberet nunc et prius, est idem quod moveri vel transmutari. Si ergo corpus Christi . . . .*

12. S. Thomae, Sup. Quart. Sent., dist. XI, q. II, art. I. Opp. tom. X, 166 (ed. Paris. 1660). Cf. et eiusdem Summa V, Quaest. LXXV, Art. II. 28. This quotation varies much from the text of Thomas. Cf. Super Quarto Sent., dist. XI, qu. II, art. I, pag. 167.

foret mutacio, nec ex parte corporis Christi, quia sic idem corpus moveretur simul et semel ad diversa loca, quod est inpossibile, cum tunc motus contrarii inessent simul eidem.

Quod autem sit heretica, patet ex hoc quod contradicit veritati scripture. Non enim esset verum dicere: Hoc est corpus meum, sed hic est corpus meum.

We have no proof that they did die in it; nor, if they did, is such an error necessarily a cause of damnation.

Hic dicitur quod petitur assumptum, ut puta quod sanctus Thomas moriebatur in ista fide vel alius assignandus, quia nescitur qualem instinctum habuerunt in exitu, et sicut fabule laborant quod servaverunt hoc usque ad mortem, ita laborant fabule non minus probabiles, quod coram populo in mortis articulo retractarunt, quia aliter iuxta istam stulticiam dampnaretur sanctus Origenes cui imponitur ut impio heretico defendisse et in scriptis reliquisse quod nemo dampnabitur perpetuo sed ad tempus; ille autem qui sine revelacione asserit quod tam pius et tam sanctus sicut fuit hic Origenes sit dampnatus est stulto stulcior.

Iterum, inter beatos Augustinum et Jeronimum fuit contrarietas de fide scripture Gal. II° utrum Petrus peccavit in simulando communicare cum gentibus; et licet non habeamus exceptis fabulis quod alter eorum revocavit errorem quem reliquit in sua epistola, tamen stultum est credere quod alter eorum propterea sit dampnatus.

Iterum tercio, inter beatum Bernhardum et alios in hoc sibi contrarios fuit repugnancia si beata virgo fuit concepta in originali peccato, sicut usque hodie

9. ABC: *argumentum.* 12. AB: *sic fabule;* C: correxit; ib. D: *servarunt.* 13. *fabule;* AB: *facile;* C: *fabule* correxit in *facile.* 14. ABCE: *sed coram.* 15. C: *retractaverunt.* 16. ACDE: *ut pio.* 17. E: *defensisse;* ib. B: *scripturis.* 18. E: *in eternum;* ib. B: *illa.* 19. D: *quod pius tam sanctus.* 21. ADE: *stulticior.* 22. B: *Item inter.* 27. B: *cum stultum.* 28. AB: *est;* C corr.: *sit.* 29. D: *Item.* 29, 30. D: *alios in hoc* deest. 30. D: *in hoc fuit.*

est inter magnas sectas in isto contrarietas. Et tamen licet hoc expressius tangit fidem scripture quam remanencia panis post consecracionem, dementis est dicere quod propterea altera istarum sectarum est heretica et dampnanda. Cum ergo fides scripture cum rectitudine vite sit evidencia ad topice iudicandum, patet quod stultum est sine revelacione ista de quoquam asserere.

Et patet quam nudum est illud argumentum ad probandum quod non remaneat natura panis in hostia consecrata.

The writings of St. Thomas are said to have been falsified after his death, in the interest of friar-inquisitors.

Et quantum ad illud allegatum de sancto Thoma, dicitur a multis quod pseudofratres post mortem eius corruperant ut plurimum eius scripta et hoc ideo, quia procurarunt esse inquisitores pravitatis heretice propter lucrum; ideo ut habeant laqueos plus subdolos ad involvendum simplices, quorum bona avare siciunt, seminarunt nimis spisse zizania contra fidem scripture; sed benedictus Dominus regnum nostrum liberatum est ab ista inquisicione heretice pravitatis, cum multi tam seculares quam religiosi sint longe subtiliores et sufficienciores ad inquirendum in regno nostro vel ubilibet, specialiter in materia de eukaristia, hereticam pravitatem. Cuius evidencia est quod defecerunt in ista materia, primo in visione corporis Christi in sacramento oculo corporali, secundo in materia de impanacione, sed in tercio signo magis defecerant.

Unde istud scandalum fabricatum super scripto sancti Thome fuit statim, quia tempore Doctoris Subtilis, fabricatum mendaciter et destructum; ideo absit a fideli credere quod omnes contrarii isti sen-

1. D: *contrarias.* 4. C: *quod* in marg. alia manu; ib. D: *propterea* deest. 4, 5. D: *sit propterea.* 6. D: *tropice.* 9. D: *istud;* E: *istud assumptum.* 10. AB: *remanet;* E: *maneat.* 13. B: *de multis.* 14. E: *ut multum;* ib. B: *scriptura.* 16. B: *laqueos* deest. 17. A: *subditos dolos.* 18. E: *spissa.*

tencie sancto Thome imposite sunt fedati heretica pravitate, quia tamen receperunt istum ordinem sanctum et pium, quamvis habeant Scarioth inter illos. Suppono sanctum Thomam errasse secundum formam que fingitur et respondeo ad argucias per ordinem, ne devoti et scioli illius ordinis vel alii occasionaliter seducantur; unum tamen scio quod iste sagitte plumbee nunquam processerant de pharetra sanctitatis.

To insist on the cessation of the bread is to add a new article to the creed.

Quantum ad primam solucionem trimembrem patet quod est temeraria, non probata. Est, inquam, temeraria, quia ponit ut articulum fidei quod nec panis nec vinum post consecracionem remaneant; quod est nimis temerarium propter multa; nam in nullo articulo triplicis fidei ecclesie est iste articulus declaratus; quis ergo color quod propter assercionem unius temerariam sit ecclesia novo articulo fidei gravidanda?

The great saints, Ambrose &c. never call the host an accident; are they to be damned as heretics?

Iterum, scriptura sacra et antiqui sancti doctores ut Ambrosius, Augustinus et alii autores canonum dicunt regulariter quod hostia consecrata est panis et nunquam dicunt quod est accidens. Que ergo foret presumpcio sollempnisare hoc sine auctoritate ut fidem katholicam? sicut decretum Romane ecclesie tempore Nicholai II[i] decrevit quod post consecracionem panis et vinum remaneant (ut patet superius) et concordat plene decretum Ambrosii, ibidem, *Omnia quecunque*, et breviter quotcunque ponit quod panis erit post consecracionem corpus Domini; cum ergo

1. D: *sicut fedati;* ib. C: *sint* (in rasura); ib. D: *heretici heretica.* 2. E: *tamen reputant;* C: *reputarunt* in marg. alia manu. 3. D: *quam nisi.* 7. AB: *iste* deest; C in marg. add. 8. E: *processerunt.* 9. ABCD: *salutacionem;* C correxit in marg.: *solucionem.* 12. AB: *remaneat.* 14. C: *fidei* in marg. alia manu; ib. D: *est* deest. 16. ABC: *temeraria.* 18. E: *Item.* 20. E: *irregulariter.* 23. D: *Similiter decretum.* 25. E: *remanent.* 26, 27. E: *ibi quecunque.* 27. C: *ponit;* correxit: *ponunt.*

25. Decreti Tertia Pars, De Cons. dist. II, cap. XLII. 27. ib. cap. LXXIV.

illud decretum fuit diu ante Innocencium III^{um} (ut patet per Cestrensem libro VII°), videtur quod ecclesia diu viavit in floribus fidei sine ista ficticia (non enim est evidens quod papa Nicolaus II^{us} et tota sua ecclesia cum sanctis doctoribus qui nunquam sciverunt vel recoluerunt istam ficticiam sed asseruerunt tamquam per se notum eius contrarium, ut patet per beatum Augustinum superius allegatum de accidentibus) sic dampnata; nimis ceca itaque foret temeritas hereticare in hoc sanctos cum primitiva ecclesia.

Therefore as to Innocent's decretal, we must suppose that it follows the sense of the primitive church.

Ex quo videtur ulterius probabiliter supponendum quod ecclesia tempore Innocencii tercii loquens de transsubstanciacione locuta est de illa ad sensum famosorum doctorum, quo usa fuit ecclesia primitiva. Videtur enim Hugo loqui de transsubstanciacione panis ad sensum quo utitur Ambrosius de conversione in corpus Christi. Transitus autem ille vel illa conversio non potest salvari nisi ad illum sensum quo concedunt quod panis fit, erit et est corpus Christi, hoc est, post consecracionem figurat sacramentaliter corpus Christi. Hoc enim est maius miraculum, quam foret conversio de qua fit mencio in lege veteri, ymmo quam foret conversio desinente panis substancia, quia utrobique est corpus Christi eque vere et realiter ibi presens; et super hec tolluntur inconveniencia que ponit panis destruccio. Laudabilis ergo foret mutacio que ponit tot et plura bona et evacuat magis mala. Nec scio aliter concordare decretalem Innocencii et decretum. Non enim est racionabile quod decretalis sit immemor decreti prioris aut quod hereticet priorem ecclesiam sine causa. Unde patet

1. ABCE: *III* deest. 2. ABC: *Cistrensem*; D: *Cestronensem*. 6. ABC: *asserunt*. 10. E: *in primitiva ecclesia*. 13. AB: *de* deest; C in marg. addit alia manu. 17. D: *iste*. 18. AB: *nec ad illum*. 19. C: *concedit*; ib. AB: *sit, erit*; D: *ille fit*. 20. *figurat*; E: *fiat*. 21—24. A: *Hoc — Christi* in marg. sup. alia manu. 24. B: *qua utrobique*. 26. AB: *destructo*; CE: *destruccionem*. 28. C: *magis* in marg. alia manu. 29. D: *racionale*.

quod stat cum isto sensu quod post istam transsubstanciacionem panis transsubstanciatus remaneat, verumptamen diffido quod ecclesia Avinonica cum suis satrapis significacionem istam acciperet. Sed que cura de hoc, cum prior ecclesia hoc approbans fuit gravior, sicut gravior fuit persona Innocencii tercii cum pluribus quam mille prelatis licet non episcopis sed abbatibus ydiotis quam ecclesia Gregorii IX[i] cum satrapis secte sue? Ab illo namque dicitur quinque libros decretalium capere auctoritatem novam, priori sopita, sicut Machomet dicit legem suam ab ipso capere auctoritatem non a lege nova vel veteri. Sic inquam decretales epistole ex multis antiquis edicionibus decretalium prioris ecclesie sunt collecte dimissis partibus verioribus aut displicentibus et novis sive placentibus acceptatis; ideo est novum opus paris auctoritatis cum aliis epistolis pape de novo editis, quia aliter caperent iste ultime decretales ex multitudine paparum priorum longe maiorem auctoritatem quam evangelium. Nam prima epistola decretalis secundum ipsos est paris auctoritatis cum evangelio.

Ex quo videtur magnum esse peccatum ab ipsa aliquid abrogare. Sic ergo videtur et libros decretalium paris esse auctoritatis cum nudis epistolis pape et cardinalium quorum auctoritatem excedit sinodus facta per Nicholaum II.

1. We would not lessen devotion to the Sacrament, but would prevent men from worshipping a mathematical figure.

Quantum ad illud trimembre argumentum quo suadetur incompetencia huius sentencie, patet ad primum quo dicitur quod hoc posicio impedit veneracionem debitam huic sacramento, patet quod falsum assumitur, sed nititur destruere ydolatriam qua nimis multi colunt corpus mathematicum false

2. AB: *remanet;* C: correxit. 3. ABGE: *diffiniendo.* 9. D: *dicitur illa;* ABE: *dicitur et.* 15. B: *atque.* Rectius: *veterioribus.* 17. DE: *epistolis populo.* 19. D: *populorum priorum.* 20. C: *secunda;* ib. ABE: *secundum epistolam;* C: *secunda epistola.* 23. D: *aliud.* 24. *et;* E: *aut.* 26. ABE: *sancta per.* 27. ABC: *in quo.* 31. B: *sicut nititur.*

26. Cf. pag. 137, 14.

fictum per se existere tanquam Deum, et sic nititur cultum erroneum signo exhibitum destruere et totum cultum Christo quem fide ibi videmus colligere.

The use of the word 'bread' would teach people not to worship the matter of the Sacrament.

Et quantum ad occasionem ydolatrie, dictum est superius quomodo Doctor Subtilis destruit hanc evidenciam usque ad fundamentum in ea; nam ita pronus est populus ad colendum hoc sacramentum quod ista via ponit inpossibiliter corpus de genere quantitatis, sicut est pronus colere panem illum ut corpus Christi quod foret ex maiori similitudine minus inconveniens in natura. Et preterea per hoc quod nominatur panis foret populus pronior ex naturali ingenio ad cognoscendum quod non est corpus Christi. Adversarii enim infideliter abscondunt naturalem quidditatem sacramenti sic quod populus non cognoscit distinccionem eius a corpore Christi, in tantum quod ista secta verecundatur detegere suam ficticiam. Unde conveniencius fantasiaret ponendo quod sacramentum non est nisi species vel similitudo rei qualis est in speculo vel medio quam ponendo unam talem rem insolidam ut panis sine subiecto, cum magnus doctor Augustinus ponit philosophice quod illa terna dimensio non potest esse sine subiecto. Ex ista sentencia efficaciter tolleretur falsus cultus ydolatrandi, quo signum vel ymago vel accidens peius ymagine colitur tamquam Deus; sed donate istam iniuriam.

2. What we urge does not tend to withdraw attention from Christ and His presence,

Quantum ad secundum obiectum quo dicitur quod tolleretur significacio sacramenti eo quod species que inducerent in noscenciam veri corporis Christi significarent magis substanciam; oportet, inquam, fidelem loycum cognoscere defectus talis argucie, nam sicut philosophice dicit sanctus Thomas *illa accidencia*

11. ABC: *conveniens*. 14. ABC: *Christi* deest. 18. E: *confusionem*. 18, 19. E: *ponendo sacramentum esse nisi speciem vel similitudinem*. 20. C: *rei* in marg. alia manu. 21. E: *insolitam*. 28. D: *signo*. 29. Codd.: *innocenciam*.

27. Cf. pag. 137, 17.

remanencia naturaliter significant substanciam panis, sicut patet de homine et bestia qui per naturalem eorum significanciam estimant verum panem, et indubie quante totus panis significaret se ipsum, tante illa vocata accidencia que remanent significant naturam panis, cum panis non habet nisi per illa significare quidquam sensibile.

any more than the existence of paper and ink interferes with our attention to what is written.

Et patet quam nuda et impossibilis est ista argucia: Si panis remaneret, significaret magis substanciam panis quam corpus Christi, ut patet in exemplo palpabili: In corpore quo scriptores liniunt litteras, dicciones et proposiciones remanent corpus substratum accidentibus que ipsum significant. Et tamen per artem et alios habitus naturales longe plus principalius et attencius significat imposita ad significandum apud intelligentes litteras quam significant ipsamet corpora in tantum quod naturalis significacio quam habet laycus in clerico est sopita; multo magis habitus fidei induceret fidelem ad intelligendum per panem consecratum verum corpus Christi. Sic enim crediderunt patres in lege veteri per manna, per agnum paschalem et per petram fluentem aqua totam humanitatem Christi (ut tactum est superius ex testimonio Augustini); ergo multo magis panis sanctificatus per verba Christi figurati significaret corpus suum expressius et principalius quam se ipsum.

3. The Sacrament is none the worse, because its substance is food.

Tercia evidencia est ex contrarietate cibi corporalis et huius sacramenti. Cibus enim, inquit, sacramenti esset pure spiritualis et non corporalis quod non competit pani.

Hic miror, cum illud sacramentum secundum istam sectam sit corpus de genere quantitatis et habet dimensiones et acciones naturales in cibando et

5. D: *tanto illa accidencia remanencia signant.* 8. C: *quod nuda;* ib. *argucia;* B: *arrogancia.* 16. ABCD: *intelligentes* twice. 17. D: *et tantum;* ib. D: *signacio.* 19. C: *fideles.* 22. AB: *fluente.* 28. E: *enim* deest. 29. E: *convenit.* 31. C: *sit corpus* in marg. alia manu.

27. Cf. pag. 137, 20.

nutriendo, quod non foret cibus corporalis, cum non sit aliqua res nisi corporalis et ita grossa sicut panis alius consecrandus. Numquid credimus quod populus posset tantum seduci quod credat omnia bona adiacencia sacerdoti esse transaccidencia destructa tota substancia, et sic sacerdotes Baal viverent pro suo perpetuo sine cibo corporali? Revera deliramentum consimile foret dicere quod totum sacramentum quod Apostolus dicit ebriare et experiencia docet ipsum corporaliter nutrire sit cibus pure spiritualis et non corporalis. Pagani nimirum derident istas stulticias quibus sensus populi captivantur; tantum itaque sacerdos est dispositus ad iterum celebrandum cum paribus, si eque moderate et eque virtuose assumpserit tantumdem de accidentibus vel de pane vel vino non consecratis, sicut assumendo tantum de pane et vino consecratis, communiter tamen sacerdos non assumit hoc sacramentum intencione gule vel gracia nutricionis corporee, licet illa per accidens consequatur, ideo est ad celebrandum disposicior post assumpcionem sacramenti quam communiter est dispositus ad celebrandum post assumpcionem tanti cibarii non sacrati. Et patet quod ista via propter has tres argucias non est competens, sed competencia eius patet ex sanctis doctoribus qui declarant hoc fuisse competens propter sensum misticum quem panis et vini substancia representant. Hereticum itaque foret extinguere illum sensum, sicut stultum est credere quod propter ordinacionem ecclesie ut sumatur eukaristia per ieiunium, quamquam religiosius sumebatur a Christo et discipulis suis post prandium, per hoc, inquam, introducatur lex inpossibilis de accidentibus per se

Is every thing that comes near a priest to be transaccidentated, and are priests to live on unsubstantial food?

The elements nourish as much consecrated as unconsecrated.

Fasting communion a mere human institution.

2. D: *alia res;* ib. E: *grosse.* 7. D: ·*i*· (= id est) *re vera.* 10. DE: *sic cibus.* 14. B: *assumpserunt.* 19. E: *sed illa.* 20. E: *ante assumpcionem.* 21, 22. D: *sacramenti — assumpcionem* deest. 23. ABC: *propter istas.* 24. C: *huius.* 30. ABCD: *religionis.*

9. I. Cor. XI, 21.

et dissolvatur de accidentibus necessaria lex nature; sufficit enim pro lege hominum quod ieiunium ecclesie sit servatum.

It is foolishly said that without being changed nothing can be in a new place.

Quantum ad illud de inpossibilitate et hereticacione istius sentencie patet quod stolide sine evidencia est proruptum. Et quantum ad porisma quod induceret inpossibilitatem scilicet quod inpossibile est aliquid esse ubi prius non fuit nisi alio in ipsum converso vel ipso mutato, patet quod habet multiplicem calumpniam, primo de Deo qui in principio mundi fuit ubi nunquam prius fuit; et tamen ipse non fuit exinde mutatus nec aliquid in ipsum conversum, et idem contingeret Deo creante corpus extra hunc mundum, quod adversarius dicit absolute necessario posse esse. Et quantum ad secundum corpus patet quod hoc principium habet multas calumpnias; nam supposito (ut loquar ad hominem) quod mille mundi creentur extra hunc mundum totaliter quiescentem, patet quod ista terra erit noviter in mille locis sine hoc quod ipsa pertinenter moveatur vel aliud in ipsam convertatur, ut loyci arguunt de columpna quod continue erit in novo loco vel novo ubi secundum quod ex nova generacione loci, aque vel aeris habebit novum ubicans circumscribens.

If an accident can exist without a subject, surely a subject can exist without the accident of locality.

Iterum, si Deus potest servare accidens sine subiecto, multo magis vel a pari potest servare quodcunque corpus, quocunque eius accidente corrupto, et per consequens Deus potest servare corpus inmotum anichilando vel destruendo eius ubi vel locum et continue creando novum, et per consequens omne corpus potest esse noviter alicubi postquam ipsum non fuit ibi sine conversione in ipsum vel participancia motus sui. Sic enim Deus potest habere

6. ABE: *porizoma*. 8. B: *in* deest. 9. C: *ipso* in marg. alia manu. 11. AB: *fuit* deest; C: in marg. alia manu addit; E: *fuit qui*. 14, 15. D: *intro posse*. 15. E: *Et* deest. 20. AB: *pertinente;* C: corr. in marg. 24. ABD: *novum vertans*. 29. E: *et destruendo*. 33. D: *participaria*. Recte: *participativa*.

quotlibet lumina creata ex amiccione nova sine hoc quod moveatur.

Et si dicatur (ut dicit ista secta) quod Deus continue movetur extense loquendo de motu iuxta illud Sap. VII^{mo}, 24: *Omnibus mobilibus mobilior est sapiencia,* revera evidencius diceretur quod corpus Christi movetur, quando acquirit nova loca per transsubstanciacionem.

One body may be subjected to various motions at one time, as is shewn by Christ's body in different hosts.

Item, maximum inconveniens ad quod deducit ex isto foret quod idem corpus moveretur simul et semel ad diversa loca, sed possibilitatem huius oportet viam istam concedere, nam positis sex sacerdotibus quorum quatuor deferant hostiam consecratam ad quatuor differencias posicionis, quintus vero elevet hostiam in manibus et sextus deprimat, patet quod corpus Christi movetur in illa hostia ad sex differencias posicionis simul et semel. Sicut enim anima movetur ad motum corporis, sic et corpus Christi in hostia consecrata, quia est continue noviter per diversa loca sine conversione ad hoc pertinente. Prima enim conversio Domini fuit ante hoc consumptum, ideo pro nunc non facit quod corpus Christi non movetur, quia sic non posset corpus Christi moveri in hostia; nec valet dicere quod non habet motum sibi proprium, quia hoc non requiritur, sed est possibile, tum quia sic posset fingi de possibili quod corpus Christi assumeret in celo diversa loca cum quibus sic moveatur per accidens ut anima, tum eciam quia corpus potest de Dei omnipotencia esse per diversa loca distancia cum hoc tamen quod non sit in loco medio, ut patet ex multiplici evidencia.

1. D: *ex annunciacione;* A in marg. alia manu: *ex annichilacione.* 6. E: *evidencia.* 13. D: *defuerunt;* E: *deferunt.* 13—15. C: *consecratam — hostiam* in marg. alia manu. 15. A: *depremat;* D: *deprimit.* 21. E: *conversio diu;* ib. D: *consumata;* E: *consumptim.* 23. AB: *quod;* ib. E: *potest.* 24. C: *quia.* 25. *sed;* D: *secundum;* ib. ABDE: *est* deest; C: alia manu. 27. D: *diversa corpora;* ib. B: *cum omnibus.* 28. D: *eciam* deest. 30. Codd.: *cum hoc* deest in textu; C: in marg. addit; D: *cum quod.*

The term 'conversion' is a mere subterfuge without any proper meaning, whereas *esse intencionale* admits all the required conditions.

Item, queratur de mendicacione istius termini excludentis motum localem conversio corporis acquirentis locum; patet, inquam, quod non est terminus philosophicus ad sensum illum, cum philosophi et subtiliores theologi negarent omnem talem conversionem de possibili. Et patet quod petitur descripcio motus; non enim est racio quare panis et vinum convertitur in corpus Christi vel sanguinem vel aliquam eius partem quin per idem in quamlibet et quidlibet assignandum. Videtur enim multis quod subducto omni motu locali vel conversione unius in aliud corpus posset quotlibet loca acquirere et alias perdere. Ideo inconveniens videtur descripcio mendicata. Si enim essent quotlibet loca occupata corporibus contiguis omnino quietis que subito continuentur anima Petri actuante eorum quotlibet, tunc Petrus esset per quotlibet loca de novo sine hoc quod moveretur ad aliquem eorum vel alicuius rei fiat in aliam conversio. Nam motus localis in Petro utrobique subducitur, et idem conceditur perditis partibus per discontinuacionem sine motu locali. Et eodem modo diceret pius philosophus pertinenter quod corpus habet esse intencionale per medium, capiens suam speciem, sicut habet esse spirituale per anime consideracionem in ipsa anima sine hoc quod corpus moveatur ad illa loca; quare non posset sic esse de esse sacramentali, quod habet corpus Christi in hostia per virtutem datam hostie sine hoc quod corpus Christi illinc localiter moveatur.

Errors and inconsistency of Duns Scotus.

Iterum, secundum Doctorem Subtilem et suam sectam Deus posset subito multiplicare idem corpus per quotlibet loca et alias demultiplicare; quod non

2. AB: *victum laicalem;* C: correxit. 8. E: *et sanguinem.* 9. D: *aliam.* 12, 13. E: *et antecedens perdere.* 13. E: *mendicancium.* 16. B: *accidente.* 17. C in marg.: *ipse* (*quod ipse*). 26, 27. C: *de esse* in marg. alia manu. 29. C: *illic.* 30. E: *item.*

30. i. e. Duns Scotum.

posset esse, nisi idem corpus posset acquirere quotlibet loca sine motu vel conversione ad hoc requisita; ergo descripcio non est sana secundum eos. Quamvis autem hoc sit argumentum ad hominem et (ut dicetur posterius) procedit ex falso principio, grave tamen et ultra vires prioris secte foret hereticare in hoc omnes de secta secunda. Constat quidem quod si hoc sit simpliciter inpossibile in materia fidei, tunc est summe hereticum toti sacre scripture contrarium, cum omne tale non posset esse nisi Deus et omnis veritas non esset. Nec dubium quin innitens huic principio ad inprobandum panis substanciam remanere nitatur inpossibilitare et sic hereticare omnem viam que ponit multiplicacionem corpoream; ideo indubie altera istarum viarum in materia de existencia accidencium sine subiecto est inpossibilis atque heretica, sicut vel via Augustini que ponit generaliter distinccionem quantitatis a subiecto (ut recitavi superius) vel via contraria negans distinccionem quantitatis a subiecto. Unde illi qui inponunt scandalose sancto Thome super Tercium Sentenciarum quod pertinaciter viam que dicit Christum esse creaturam omnino esse inpossibilem sed non hereticam mirabiliter defamant ipsum, cum implicant ipsum in materia fidei esse contradictorium sibi ipsi et per consequens ante purgacionem nullibi esse credendum, et sic ponendo possibilitatem vacui non crederetur sibi, quia tunc terra pure posita in concavo orbis lune posset per vacuum subito acquirere locum terre quiescendo continue vel in celo vel in terra et tunc acquisicio situs foret formaliter pertinens motui vel in vacuo

3. D: *ergo descripcio* deest; ib. D: *quam nisi*. 8. AB: *in manere fidei*. 11 E: *Et hoc dubium;* ib. ABCE: *nitens*. 13. ABD: *nititur;* ib. D: *impossibiliter*. 18–20. B: *ut — subiecto* deest. 21. *pertinaciter;* scilicet: *teneat*. 24. E: *implicat*. 26. D: *nulli*. 28. ACDE: *pura*.

21. Cf. Dist. II, q. III, art. III, pag. 13, 14 (et alibi).

foret situs acquisicio vel duo instancia inmediata vel indivisibile moveretur in vacuo successive.

Foolish glosses on St. Augustine.

Tales ficticias hereticas expedit fideli tangere, quia certum est quod omne simpliciter impossibile est summe hereticum; et iterum certum est quod summe inpossibile est, quod quantitas, qualitas vel aliquod accidens posset esse sine subiecto. Et quantum ad allegandum in oppositum, dicitur, ut ipsi leviter glossant magnum Augustinum, quando dicit quantitatem et qualitatem non posse esse sine subiecto, hoc est, inquiunt, nisi fiat miraculum. Sic, inquam, de testimoniis suis que allegant vera sunt nisi Deus velit contrarium. Nec sunt auctores sui ita graves et prudentis eloquii quod excedant in hoc auctores scripture vel ecclesiam primitivam. Nec obviat ista pictacia directe nostre sentencie, cum panis convertitur in corpus Christi.

Quantum ad ultimum Sancto impositum quod supradicta sentencia est heretica, quia scripture sacre contraria, cum tunc non diceretur: *Hoc est corpus meum* sed *hic est corpus meum*, frequenter musitavi si aliquis sciolus potuit istam stulticiam tam nudam asserere et demum credidi quod aliquis de pseudofratribus finxit istam demenciam contra Sanctum, quia (ut dicit Apostolus) *periculum in falsis fratribus.* Ponit enim scriptura sacra regulariter sacramentum istud esse panem, sicut sancti doctores sequentes et decretum Romane ecclesie. Sed falsa glossa adulatorum subintroeuncium maculavit istam sentenciam. Nam super IV Sentenciarum, distinccione XI[a], imponitur

1. D: *vel secundo.* 4. ABC: *impossibile summe.* 6. E: *est* deest. 6. D: *quantitas et;* ib. E: *qualitas* deest; ib. B: *vel aliud.* 8. D: *allegandam;* E: *alleganda;* ib. B: *opposicionem.* 11. B: *sed inquam.* 13, 14. D: *ut prudentis.* 14. E: *in hiis.* 15. BCD· *pictancia.* 18. D: *imposita.* 21. E: *enim usitavi.* 25. D: *periclitent.* 26. E: *irregulariter.* 28. E: *adulatores.* 29. D: *maculat.*

25. II. Cor. XI, 26.

sancto Thome quod recitat Damascenum dicentem: *Quia consuetudo est hominibus comedere panem et vinum, Christus coniugavit eis deitatem et fecit ea corpus suum et sanguinem.* Et hoc dictum glossat consequenter: *Dicendum,* inquit, *quod verbum Damasceni intelligendum est quantum ad species quibus corpus Christi divinitati coniunctum modo ineffabili coniungitur.* Et ista glossa ad tantum dilatata est per patrem mendacii quod maculavit doctores decretorum precipuos, ut patet de glossa super additis, distinccione II[a], De Consecracione primo; ergo patet quod ista glossa est contraria sibi ipsi, nam questione IV[a] eiusdem distinccionis obicit per beatum Ambrosium dicentem: *quod erat panis ante consecracionem est corpus Christi post consecracionem; hoc est,* inquit, *quod est sub speciebus panis, primo fuit panis et postea corpus Christi;* ubi videtur quod loquitur de illo ante consecracionem quod ipsa substancia erit postea corpus Christi; quod est valde contrarium eidem sentencie, cum in fine eiusdem questionis dicit quod *nichil panis umquam erit aliquid corporis Christi.* Quis ergo crederet glossam istam que tam patenter se ipsam inficit?

Secundo obiciunt dogmatisantes istius secte voce rigida et robusta sed ydiotica ut terreant ydiotas. Ista sentencia, inquiunt, est contra beatum Ambrosium et decretum ecclesie, *Panis est in altari.* Sed non timeant fideles hos torvos vultus vel voces rigidas, Ambrose is really on our side.

1. E: *recitant.* 5. AB: *verbum;* C: correxit. 10, 11. E: *de consecracione distinccione II.* 20. B: *eiusdem.* 21. D: *nunquam;* ib. ABC: *corpus.* 22. B: *Quid ergo.*

2. Joh. Dam. De Fide Orthodoxa lib. IV, cap. 13, pag. 1147, vol. 94 of Migne's Greek series. Cf. Wyclif's De Apostasia, pag. 52. 5. Cf. S. Thomae Sup. Quart. Sent. Dist. XI, q. I, art. I. Cf. et Summa V, Quaest. LXXV, art. II. 10. In Glossa ad De Consec. dist. II (ed. Nic. Jenson, 1477) hic locus non habetur. 14, 27. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. LV. *Panis est.*

sed attendant senteneciam. Nam beatus Ambrosius dicit ibidem primo innuitive quod *panis est corpus Christi.* Ista vero secta dicit hoc esse inpossibile atque hereticum. Secundo dicit beatus Ambrosius in eodem decreto illud *quod erat panis ante consecracionem iam corpus Christi est post consecracionem.* Hoc, inquit ista glossa, est inpossibile et hereticum, sed quantitas per se significat corpus Christi. Tercio regulant glossatores istius secte quod generaliter per panem et vinum in dictis sanctorum istius materie intelligitur sua quantitas benedicta, et sic intelligitur quod ipsa erit corpus Christi, hoc est, ydemptificabitur corpori Christi ut ipsum sacramentaliter significat. Et sic glossant Apostolum et usum ecclesie in canone misse, quando orant ut *hanc oblacionem Deus multipliciter benedicat, ut fiat ecclesie corpus et sanguis domini nostri Jesu Christi;* hoc est, inquiunt, ut illa quantitas benedicatur et fiat corpus Christi et sanguis ad sensum expositum, cum panis et vinum non exspectant illam benediccionem, sed virtute benediccionis prioris totaliter destruuntur et quantitas per se remanens supplet vicem eorum in benediccione in sacramentali significacione et in virtuosa operacione. Non dubito quin glossa ista sit heretica, primis sanctis doctoribus et ecclesie Christi incognita, quousque glossatores magnificantes signa in quibus ponunt stare suam religionem ut in per se differencia subintrabant; propterea enim creditur dyabolum cecare per eos populum ut ydolatranda signa plus magnificent quam signata.

Our opponents say that not the bread but the quality becomes Christ's body.

13, 14. D: *signat.* 16. E: *corpus domini.* 18. E: *corpus domini.* 20. E: *expectat.* 24. B: *hereticum;* ib. codd.: *a primis.* 26. *magnificantes;* AB: *magis fites;* C: correxit. 28. AB: *enim* deest: C in marg. addit. 29. AB: *per eos* deest; C in marg. addit.

15—17. Sarum Breviary: *Quam oblationem tu Deus omnipotens in omnibus quaesumus benedictam . . . . facere digneris, ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui, domini nostri Jesu Christi.*

Ulterius descendendo ad evidenciam qua probaretur istam sentenciam esse hereticam et scripturis sacris contrariam quia falsam, cogitavi per quod medium teneret ista argucia, et non inveni nisi forte arguatur, ut glossatur a sensu contrario yronice, ex hoc quod hec proposicio sacramentalis: *Hoc est corpus meum,* est verissima sacramentaliter conversiva panis in corpus Christi et ultra sacramenta legis veteris plus miraculose faciens quod *ille* panis sacramentaliter figuret corpus Christi; et sic est verior et pertinencior quam foret ista: *Hic est corpus meum.* Et iudicet fidelis vel infidelis utrum ex hoc sequitur quod sentencia ista sit heretica; manifeste, inquam, patet contrarium.

An expression is not untrue because it is tropical.

Sed replicatur per hoc quod responsio ista implicat locucionem istam esse tropicam: *Hoc est corpus meum,* quod est hereticum, cum tunc foret falsa de virtute sermonis. Sed stulti sic arguentes obliti racionis argumenti vel consequencie, ideo oportet acute respondere illis iuxta suam stulticiam, negando arguciam tam in materia quam in forma. Locucio autem tropica est verissima, summe katholica et miraculosissime conversiva. Nec est color ex istis concludere quemlibet talem modum loquendi per locum a simili vel quod quidditas aut natura panis et vini corrumpitur pocius quam si peccator convertitur in iustum, ergo natura illa destruitur. Sic, inquam, natura panis melioratur per benediccionem, quia post nudum esse naturale habet superadditum esse sacramentale, ut efficaciter figuret et faciat verum corpus Christi ad quemlibet eius punctum, et sic vere accipit sed tropice predicacionem corporis.

2. D: *scripture sacre.* 3. D: *frequenter cogitavi.* 12. C: *vel infidelis* in marg. alia manu. 13. E: *est;* ib. B: *in qua patet.* 18. C: *racionis* in marg. alia manu. 19. A: *argumenti* in marg. alia manu; ib. ABCE: *commune ideo;* ib. D: *non oportet.* 20. B: *iuxta sunt.* 21. D: *Locucio enim.* 25. CE: *vel natura;* ib. D: *aut vini.* 26. E: *peius quam.* 30. *figuret;* E: *fieret;* ib. D: *Christi esse.*

It is falsely alleged that 'bread' means the accidents of bread.

Sed tercio replicatur per hoc quod doctores aliter intelligunt scripturam sacram, sanctos doctores et canones ecclesie, ut puta quod tota substancia panis et vini secundum se totam corrumpitur et remanent solum accidencia, de quibus solum locuntur auctoritates predicte, quando faciunt mencionem de sacramento altaris, cum aliter foret talis locucio tropica inpossibilis et heretica.

Hic firmiter ut fidem teneo quod tam scriptura sacra quam ecclesia sancta intellexit per panem et vinum ipsa corpora ex materia et forma substanciali composita et nec quantitatem per se neç qualitatem nec alium fasciculum accidentis. In cuius signum scriptura sacra et sancti doctores antequam subintroierunt baptiste signorum cecantes ecclesiam vocaverunt ipsa panem et amiserant illum sensum. Ambrosius eciam vocat illud remanens panem propterea usitatum, Augustinus eciam propterea exponit quomodo panis ille est tam panis quam sacramentum; panis, ut in De Consecracione, distinccione II^a^, *Panis est,* et capitulo *Hoc est.* Et patet quod dolendum est doctores sic intelligere. Unde cavendum est dogma eorum, dum dicunt Apostolum I. Cor. X°, 16 intelligere per *panem quem frangimus* istam maneriem accidentis, et sic de illa oblacione quam meminimus in canone misse, quod erit talis maneries accidentis, et sic de glosa sanctorum ac decreto ecclesie.

We are not informed what kind of accident it is.

In cuius signum omnes dicti falsigraphi erubescunt specificare in istis speciem accidentis, ymmo vident quod pertinencius diceretur panem et vinum esse corpus Christi et sanguinem ad sensum tropicum

14. AB: *sacra* deest. 14, 15. D: *subintroerunt.* 15, 16. D: *vocarunt.* 16. Rectius: *et post amiserant.* 16, 17. DE: *Ambrosii.* 17. E: *eciam* deest. 18, 19. E: *quomodo panis.* 19. E: *est* deest. 23. E: *dum intelligunt.* 25. C in textu: *locucione.* In marg. alia manu: *locucione.* 30. E: *quod evidencius et pertinencius.*

21. Decreti Tertia Pars, De Cons. dist. II, cap. XLVIII.

quam fictum ydolum accidentis. Vident eciam ex textu Pauli et Luce, ubi in ista eadem materia dicunt calicem esse novum testamentum quod oportet omnes concedere illam proposicionem esse tropicam sine falsitate vel heresi. Nec sciunt istam ordinacionem Spiritus Sancti detegere quin per idem alie proposiciones sacramentales sunt tropice modis suis.

It is said that we hereticate numerous popes and doctors.

Sed finaliter arguitur sequi ex dictis quod omnes pertinaciter defendentes sentenciam contra quam arguitur forent heretici, et cum per multa tempora papa et quasi tota ecclesia et specialiter scola theologorum et capitula religiosorum constanter defendit illud ut articulum fidei (ut patet ex scriptis editis in ista materia), sequitur quod omnes illi forent heretici, quod foret temerarium sustinere.

A man may hold an heretical opinion without being a heretic.

Hic dicitur quod multi sunt heretici, aliqui cogniti et aliqui ignoti, omnes enim presciti sunt heretici, sed aliqui sunt heretici in actu et alii in habitu, licet sint in gracia secundum presentem iusticiam. Aliqui eciam sunt heretici ad tempus solum secundum presentem iusticiam ut predestinati in mortali, et sic de multis divisionibus cum suis declaracionibus quas hic suppono, sed notum est quod stat multos homines tenere sentenciam hereticam sine hoc quod ipsi sint tunc heretici, quia multi opinative vel condicionaliter tenent multas sentencias parati ad revocandum docto opposito; et certum est quod nulli tales sunt ut sic heretici, quia tunc Doctor Communis fuisset nimis crebro hereticus. Unde videtur quod illi dogmatisantes qui deficientibus argumentis defamant universitatem in vulgari propter dicta scolastica et sanctorum sentencias sint publice puniendi; hoc autem optarem,

8. E: *videtur sequi;* ib. D: *ex istis.* 10. B: *et quod.* 10—12. C: *papa — religiosorum* in inferiori marg. alia manu. 14. *illi;* B: *ibi.* 17. AC: *et alii.* 18. E: *et* deest. 20. ABD: *solum* deest; C in marg. addit. 24. E: *sunt.* 28. D: *fieret.*

28. Doctor Communis, i. e. Thomas Aquinas.

cum ipsi sint manifeste heretici nisi probaverint quod divulgant aut quod non accipiant dignitatem in Oxonia antequam docuerint heresim quam imponunt; nam de natura accusacionis heretice est quod accusator obligat se ut sic ad penam talionis, cum credit katholicum eius contradictorium quod inpugnat; et idem est iudicium de toto capitulo quod consentit. Sic ergo multi sancti preterierunt istum articulum de sacris accidentibus tamquam fidei contrarium a nullis sciolis sui temporis attemptatum, ut patet de antiquis sanctis doctoribus. Et videtur quod ecclesia Avinonica ponens transsubstanciacionem non exhinc implicat substanciam panis destrui vel corrumpi. Sed conformiter ad antiquum decretum Romane ecclesie permittit panis substanciam remanere; unum tamen credo quod quicunque pertinaciter crediderit quod non remanent panis et vinum in hostia consecrata, sed quod ipsa est globus sacrorum accidencium sine subiecto, est manifeste hereticus a qualibet universitate fidelium expellendus. Contradicit eciam fidei quam magnus Augustinus confessus est cum Romana ecclesia. Nec usque hodie scivit fidelis vel infidelis inpugnare istam sentenciam Augustini. Sentencia autem ista que sancto Thome ascribitur est tam infirma et debilis quod nemo scit illam defendere vel probare; et credo quod non fient efficaciores argucie ad hereticandum predictam Augustini sentenciam quam in nomine Communis Doctoris recitate et patule sunt solute. Non enim consonat fidei Christi, quod vel sine causa aut ordine accusetur persona de heresi, vel quod eatur ad curiam mendaciter procurando katholicacionem

Augustine is on our side and is of much more weight than a saying ascribed to St. Thomas;

1. ABCE: *heretici aut;* ib. ABC: *probaverunt.* 2. ABDE: *aut* deest. 3. D: *docuerant.* 4. ABD: *accionis;* C in marg. correxit. 8. *sancti;* AB: *sunt.* 10. E: *suis temporibus.* 19. E: *maxime hereticus;* ib. C: *fidelium* in marg. alia manu. 20. CD: *contradicit enim.* 24, 25. D: *quam nemo.* 26. D: *fierent.* 26, 27. E: *ad inpugnandum predictam Augustini sancti.* 28. E: *recitative;* ib. A: *sunt solute* in marg. alia manu.

omnium que scripsit sanctus Thomas. Primum non quia in hoc differt secta Machometi a secta Christi quod hic pseudo legem suam iubet defendi non racione sed gladio; Christus autem mandat in Petro quod de omni fide sua debent discipuli eius discrete, modeste et pacifice reddere racionem. *Scarioth autem* excitatus a dyabolo *accepit cohortem et ministros* pontificum, sed caute in tenebra, ut deprimeret veritatem, ut patet Joh. XVIII°, 3, sed pseudo Scariotis discipuli agitati a demonio meridiano publice in sermonibus incitant populum in vulgari, ut destruant tamquam hereticos simplices discipulos veritatis. Nec mirum quia eodem spiritu in fratres proprios tanquam Roberti discipuli magis callide machinantur.

Quantum ad secundum patet quod multe sentencie heretice sunt scriptis sancti Thome imposite; patet quod idem foret in tali involucro approbare totam sentenciam sancti Thome et in equivocacionem tocius evangelii et fidei katholice inducere dogmata Antichristi. Inponitur enim sibi Secunda Secunde, questione LXVII, articulo II°, quod asserit iudicem debere senteneiare secundum allegata et probata, licet sciverit illa esse falsa et iudicio divino contraria, quod est manifeste hereticum, pallians Pylati iudicium contra Christum. Ideo idem foret defendere istam sentenciam et defendere quod propter tradiciones humanas licet peccando facere contra Deum. Cum ergo beatus Augustinus et alii sancti doctores qui plus sciverunt quam mille tales doctores nunquam vendicarunt sed

to whom many heretical opinions are ascribed.

1. E: *scripserit.* 4. D: *de Petro.* 5. E: *omni* deest. 10. ABC: *publico.* 11. D: *concitant.* 16—18. C: *imposite — Thome* in marg. alia manu. 18. D: *enumeracionem.* 21. DE: *asserat.* 23. *divino;* AD: *omnino;* B: correxit in marg.; A in marg. alia manu *alias divino.* 29. ABCD: *doctores* deest; ib. ABC: *vendicaverunt.*

21. Divi Thomae Aquinatis Summa theol. (ed. Venet. 1774), tom. III, pag. 291, Art. II: Utrum iudici liceat iudicare contra veritatem quam novit.

reprobarunt quod credatur de eis si hoc asserunt, ergo verum, qua fronte vendicarent fratres viciantes sic scripta Thome si ipse sic asserit, ergo verum? Nam Doctor Subtilis cui plus credendum est in speculacionibus quam sibi in pluribus plane detegit errores quos seminat. Cum ergo plane infirmate sunt raciones predicte, facile est tollere alias fiendas contra sentenciam Augustini et Romane ecclesie. Non ergo sequitur: Si Thomas hoc asserit, ergo hoc est populo predicandum.

CAPITULUM SEXTUM.

How we should receive Christ's body.

Need of good life and of the three theological virtues.

Sed dimissa ista contenciosa materia superest videre (ut tactum est superius) quomodo christianus debet disponi ad ministrandum et recipiendum hoc sacramentum. Iste enim foret fructus tractatus scolastici istius materie quoad dignitatem conficiencium et recipiencium hoc sacramentum; patet quod oportet digne sumentem ipsum habere actus et habitus virtuosos, cum oportet quod Dei virtus et Dei sapiencia sit munde secundum habitus et opera quoad humanitatem suam undique ministrata; oportet, inquam, digne sumentem hoc sacramentum habere tres virtutes theologicas et conversacionem virtuosam imitatoriam capitis sui Christi; quod quidam intelligunt ex verbis Apostoli prima I. Cor. V°, quando docet quod *non debemus epulari in fermento veteri* quoad maculam peccati *sed in azimis sinceritatis* quoad virtutes que sunt disposicio ad recipiendum lumen gracie et operis virtuosi *et veritatis* vite qua fidelis servus Christi ostenditur in opere. Et hec est plena disposicio ad digne accipiendum corpus dominicum.

1. B: *probaverunt;* ib. C: *asseruunt.* 2. Codd.: *vicinantes.* 7. C: *alias* in marg. alia manu; ib. *fiendas;* rectius: *ficticias.* 19. C: *virtus et Dei* supra lin. script. 23. D: *ad conversacionem.* 24. AB: *quidem.* 31. D: *recipiendum.*

25. I. Cor. V, 8.

1. Faith,

Quoad virtutes theologicas oportet omnino habere fidem sanctam de humanitate et deitate Christi et de concernentibus hoc sacramentum, quia inpossibile est infidelem in istis placere Deo manducando vel bibendo hoc sacramentum in memoriam Christi, cum ipse sit veritas odiens duplicitatem falsitatis; ideo infidelis ut sic vertit dorsum mentis in Dominum et ostendit sibi arma peccati Deo summe odibilia, convertit se ad patrem mendacii proditorie et derisorie, ideo talis *iudicium sibi manducat et bibit* secundum Apostolum.

2. Hope,

Habita autem dignitate ex fundamento fidei necesse est quod erigatur spes in Domino omnipotente, omnisciente et benivolente, qui tantam gratitudinem nobis sibi ingratis ostendit humanitus paciendo, moriendo, ascendendo et sacramentum illud in memoriam istorum et aliorum mirabilium tribuendo. Unde Augustinus Enchiridion LIII°: *Quidquid autem gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurreccione tercia die, in ascensione in celum et in eo quod sedet ad dextram patris, ita gestum est ut hiis rebus non mistice tantum dictis sed eciam gestis configuraretur vita christiana que hic geritur. Nam propter eius crucem dictum est: Qui autem Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum viciis et concupiscenciis. Propter sepulturam: Consepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem. Propter resurreccionem: Ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita et nos in novitate vite ambulemus. Propter ascensionem in celum sedemque ad*

2. D: *fidem rectam;* ib. D: *divinitate.* 5, 6. E: *et bibendo.* 6. D: *secunditatem falsitatis;* B: *duplicem falsitatem;* C: *convertit que.* 13. D: *species.* 16. D: *id illud.* 18. ABCE: *Euch. LII;* D: *LV.* Correxi 19. B: *Christi* deest. 19, 20. C: *tercia die* in marg. alia manu. 20. E: *ascendit ad dextram;* A: *alias a dextris.* 26. C: *Et propter.* 28. B: *surrexit.* 30. AB: *sedens que;* C: *que* in marg. alia manu.

10. I. Cor. XI, 29. 18. Opp. tom. VI, pag. 216. 24. Gal. V, 24. 26. Rom. VI, 4. 28. ib.

dextram Patris: Si consurrexistis cum Christo, que sursum sunt sapite, non que super terram: Mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ecce quomodo iste sanctus connectit ex fide scripture istam figuram nostram quintuplicem et rem gestam ad nostram doctrinam in moribus. Et totum istud debemus secundum usum ecclesie in sacramento eukaristie specialiter memorari, cum Christus precipiat pro istis Luc. XX°, 19: *Hoc facite in meam commemoracionem;* et addit ecclesia: *Hec quocienscunque feceritis in mei memoriam facietis.* Et patet quomodo dignitas manducacionis huius sacramenti requirit quod ipsum digne accipiens per spem ad Dominum erigatur.

3. Charity. Et quoad caritatem patet quod nullum sacramentum notat expressius caritatem et pacem habendam cum Deo et homine quam hoc signum. Exhinc enim Christus tradens apostolis hoc sacramentum finaliter commendat tam crebro et specialiter in fine (ut patet Joh. XX°) pacem apostolis. Hinc eciam secundum usum ecclesie datur signum pacis, antequam sacerdos vel laycus manducat hanc hostiam. Debet enim habere pacem cum fratre et per consequens cum Deo qui vult digne recipere sacramentum, ymmo secundum maximum signum caritatis debet attendi per hoc sacramentum ad ponendum tam corpus quam animam pro amicis, ut supra dictum est per Augustinum. Ex hinc Deus posuit sacramentum huius rei in illis naturis que ad unum aliquid reducuntur. Oportet enim quod recipiens digne simpliciter istam hostiam sit originatus predestinacione tamquam spiritualiter generatus univoce a grano frumenti quod cadens in

1. ABCD: *dexteram.* 5. AB: *nostram* deest; C in marg. addit. 12. E: *qualiter;* ib. E: *manducandi.* 14. C: *ad Deum.* 19. C: *in fine* in marg. alia manu. 22. D: *hanc* deest. 27. Codd.: *ut ut.* 29. A in marg.: *Nota.* 31. ABD: *specialiter.*

1. Col. III, 1.

terram mortuum est afferens multum fructum (ut dicitur Joh. XII°).

Nec sufficit ista predestinacio nisi granum abiecto furfure molitum sit et tritum a Deo, que causaliter prevenit promerentem. Oportet enim predestinatum post primam graciam simul tempore presenciali labore mereri secundam graciam; et sic simul tempore post istam disposicionem oportet tercio quod sit gracia cooperans ad formam panis prandendi in patria, sic quod in isto tercio signo nature homo ex duplici gracia priori incipiat meritorie operari; que quidem gracia ex opere persone meritorie inpastans disponit ad graciam ampliorem.

2. Ground and bolted by God.

3. Kneaded in good works.

Et oportet quarto quod persona salvanda recipiat formam panis que imposita furno tribulacionis recipiat ex fervore caritatis quam habet ad Deum duriciem gracie consumate, et sic per ignem caritatis incorporabitur finaliter in circulo pani vivo et verificabitur illud Apostoli I. Cor. X°, 17: *Quoniam unus panis et unum corpus multi sumus.* Nam *omnes de uno pane* et de uno calice *participamus.* Et sic intelligunt de triplici gracia, scilicet preveniente quantum ad meritoriam passionem; nam pati et recipere precedit in nobis naturaliter meritoriam accionem, ad quam requiritur gracia cooperans. Et tercio post graciam predestinacionis requiritur ad generanciam et continuacionem gracia consumans. Oportet enim vitam veram dare nobis graciam calidam confuse informantem; unde signum infallibile est quod manducamus hunc panem indigne quod inter omnes gentes pro temporalibus magis contendimus et refrigescente caritate multorum ex superhabundante frigiditate temporalium preoccupancium mentem egeni in spiritualibus

4. Baked in the oven of tribulation and by the fire of charity.

Three kinds of grace:
1. Prevenient,
2. Cooperant,
3. Perfecting.

We priests shew our unworthiness by our care for worldly things.

4. D: *casualiter.* 6. Codd.: *prius primam;* ib. ABCD: *principali* 10. ABC: *ex secunda.* 12. E: *meritoria;* ib. DE: *disponat.* 15. ABDE: *summo tribulacionis.* 21. ABD: *de* deest. 25. ABCE: *per graciam.* 27. ABD: *vitem;* C: correxit. 31. D: *egent.*

sequelam Christi magis contempnimus, dum tercio tempus et studium circa avidam conquisicionem, improvidam dispensacionem et avaram retencionem temporalium occupamus, sic quod ubi nobis sacerdotibus secundum regulam Christi omnia debent esse communia, *unus* manducans hunc panem *esurit et alter est ebrius.*

The higher clergy are the worst.

Et inter omnes sacerdotes illi superiores qui efficacius imitarentur Christi vestigia in faciendo istud officium magis contemptibiliter quia plus Christo dissimiliter celebrant vel audiunt missas suas, in tantum quod ut periuri ad sui dispendium memorantur et nominant nomen Dei, sic et isti memorantur in sacramento eukaristie vite Christi; ideo tollerabilius et minus nocivum foret eis et populo quod non facerent talem falsam memoriam Salvatoris. Et sic ubi domini temporales care conducunt huiusmodi, ut eos habeant dignos et assiduos oratores, habent eos precipuos proditores. Nec mirum, quia contra legem Christi et racionem sacerdotalis ministerii dissolvendo statum primevum, onerant eos ac inhabilitant ad implendum suum ministerium. Ideo oportet quod racio militet contra utrumque membrum ecclesie sic protervum.

To communicate should be a sign that we are willing to die for Christ. Now we care only for the sign and not for the thing signified.

Hoc enim sacramentum significaret quoscunque qui ipsum digne suscipiunt paratos ut pro Christo et causa legis Christi moriantur cum gaudio sed signata obmittimus. Ad signa autem que ritum et fastum sapiunt tamquam generacio adultera nimis attendimus; in tantum quod superiores persone ecclesie signis istis sensibilibus sic cecantur quod Samaritanis et paganis dampnabilius adorant (ut Christus dicit Joh. IV° capitulo) quod ignorant. Numquid credimus

4. D: *nisi nobis.* 7. AB: *essent superioris;* A: *essent* in marg. alia manu; C: extinxit *essent.* 8. D: *et faciendo.* 11. ABE: *nec periuri.* 14. D: *nocuum.* 16. E: *magis care;* ib. ABCD: *modi* deest. 23. D: *signaret.* 25. D: *cum gaudio Christi meriantur.* 27. ABCD: *genera.* 31. E: *capitulo* deest.

6. I. Cor. XI, 21. 31. Joh. IV, 22.

quod congregatis omnibus prelatis cesariis omnes sciunt quid est hostia consecrata? et errante intellectu necesse est quod erret affectus, cum cecitas oculi precipitat ambulantem. Cum igitur accipimus hoc sacramentum gracia gratitudinis Domini memorande, patet quod *ad iudicium nobis manducamus et bibimus*, quia remanemus post tam sollempnem memoriam Domino tam ingrati. Unde decretum Augustini positum in de Consecracione distinccione II sic loquitur: *Quia morte Christi liberati sumus, huius rei memores in edendo carnem et potando sanguinem eius, que pro nobis oblata sunt* nos obligaciores *signamus*.

Faith, hope and charity are all misplaced.

Et patet quomodo fides, spes, caritas sunt necessaria celebranti; sed hodie est nobis nimis sinistra perversio, dum fides infigitur in signo, spes in mundo et caritas in infimo. Ponimus enim plus quam generacio phariseorum adultera fidem huius sacramenti in signo et in perfidis circumstanciis signorum, quia circa illorum observancias est nostra sollicitudo, nostra disputacio et nostra religio. Quoad spem patet quod ipsam ponimus in temporalium possessione, in amicorum confederacione et in prosperitatis mundane perseveracione. Et quoad caritatem patet quod ipsa sequitur in transformacione duas sorores priores, dum illos fratres quos exaltamus ad fimum mundi et honorem seculi, fingimus nos caritative diligere; illum sexum quem appetimus illecebris carnis confundere fingimus nos amare. Et quoad caritatem Dei ille fingitur plus

1. C: *omnibus* in marg. alia manu. 3. E: *necesse est ut*. 4. D: *ergo*. 6. C: *nobis* in marg. alia manu. 8, 9. E: *positum* deest. 12. ABCE: *nobis*. In Decreto haec duo verba: *nobis obligaciores* desunt. 14. ACDE: *nobis* deest. 15. C: *figitur; in* erased. 16. D: *genera*. 21, 22. D: *et amicorum*. 24. CD: *consequitur;* ib. C: *duas* in marg. alia manu. 25. C: *quos* in marg. alia manu; ib. AB: *ad summum;* CDE: *finium*. 27. AB: *illecebras;* C: correxit.

5. I. Cor. XI, 29. 9. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. L. Non est Augustini sed Ambrosii ad. c. XI, primae ad Cor.

Deum diligere qui superius aspirat vivere, quia (ut inquiunt) Deo similius. Et certum est quod quodlibet istorum est odium.

The sacrament is appointed for the sake of virtuous life uniting us to Christ.

Quantum ad secundum, scilicet conversacionem virtuosam unitatoriam Jesu Christi patet ex dictis quod gracia huius constituitur hoc sacramentum. Unde inaniter celebrant qui pretereunt hoc figuratum. Figuratur autem nobis hec imitacio conversandi Exod XII°, 7, ubi precipitur quod in esu agni paschalis ista 14cim observentur, ut exponit Gregorius Super Evangelia Omelia XII: *Quis*, inquit, *sit sanguis agni, non iam audiendo sed bibendo didicistis, qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis sed eciam ore cordis accipitur aut hauritur. In utroque etenim poste sanguis agni positus est, quando sacramentum passionis illius cum ore ad redempcionem sumitur, ad imitacionem quoque intenta mente cogitatur. Nam qui sic redemptoris sui sanguinem accipit, ut imitari passionem illius necdum velit, in uno poste sanguinem posuit, qui eciam in superliminaribus domorum ponendus est. Quid enim spiritualiter domos nisi mentes nostras accipimus, in quibus per cogitacionem habitamus? Cuius domus superliminare est ipsa intencio que preeminet accioni. Qui igitur intencionem cogitacionis sue ad imitacionem dominice passionis dirigit in superliminari domus agni sanguinem ponit. Vel certe domus nostre sunt ipsa corda in quibus quousque vivimus, habitamus et in superliminari domus agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus. De quo*

1. C: *vivere* in marg. alia manu. 7. D: *signatum*; ABC: *figurativum.* 10. CD: *observantur.* 12. C: *quis* in rasura. 13, 14. C: *quando — hauritur* in marg. alia manu. 14. D: *et hauritur.* 15. E: *enim.* 16. D: *ante sacramentum.* 17. AB: *quoque cum*; D: *quasi*; E: *quam intenta.* 19. E: *eius.* 20, 21. ABCE: *et in super.* 22. C: *qui mentea.* 27. ABDE: *aqui* deest. 28. D: *corpora.* 30. E: *eius.*

8. S. Gregorii In Evangel. lib. II, Hom. XXII, Opp. tom. I, pag. 1533—1535.

adhuc agno subditur: Et edent carnes nocte illa assas igni. In nocte quippe agnum comedimus, quia in sacramento modo corpus dominicum accipimus, quando adhuc adinvicem consciencias nostras non videmus. Que tamen carnes igne assande sunt, quia nimirum dissolvit carnes quas aqua coxerit, quas vero ignis sine aqua excoquit roborat. Carnes itaque agni nostri coxit ignis, quia eum ipsa vis passionis illius ad resurreccionem valenciorem reddidit atque incorrupcionem roboravit. Qui enim ex morte convaluerit, videlicet carnes illius ab igne duruerunt. Unde per Psalmistam eciam dicit: Exaruit velud testa virtus mea quid namque est testa ante ignem; nisi molle lutum? Sed ei ex igne agitur ut solidetur, virtus igitur humanitatis eius velut testa exaruit, quia ab igne passionis ad virtutem incorrupcionis crevit.

Sed sola redemptoris nostri percepta sacramenta ad veram sollempnitatem mentis non sufficiunt nisi eis quoque et bona opera iungantur. Quid enim prodest corpus et sanguinem illius ore percipere et e perversis moribus contraire? Unde bene ad comedendum subditur: Et azimos panes cum lactucis aggrestibus. Panes quippe sine fermento comedit qui recta opera sine corrupcione vane glorie exercet, qui mandata misericordie sine admixtione peccati exhibet, ne perverse diripiat quod quasi recte dispensat. Hoc quoque peccati fermentum miscuerant bone sue accioni quibus prophete voce per increpacionem Dominus

1. B: *ligno subditur;* ACDE: *signo;* C in marg. correxit: *agno.* 2. AB: *quippe* deest; C in marg. addit.; E: *quidem.* 3. *modo;* Codd.: *nostro;* C: *nostro* in marg. alia manu; ib. E: *assumimus accipimus.* 4. Codd.: *abinvicem.* 5. D: *quod tamen;* ib. C: *in igne.* 8. E: *ipsum;* ABC: *cum ipsa.* 10. *incorrupcionem;* C in alia manu; in marg. *ad;* E: *ad incorrupcionem.* 11. Codd.: *videt carnes.* Correxi; ib. Codd.: *dirruerunt;* E: *alias exaruerunt.* 12. E: *aruit.* 20. ABCD: *eis.* 21. C: *bene* in marg. alia manu. 23. E: *panes quidem.* 24, 25. B: *qui manifesta.* 25. C: *exhiberet.* 28. Codd.: *Dominus* deest; C in marg. in rasura addit.

1. Exod. XII, 8. 12. Psalm. XXI, 16. 22. Exodi XII, 8.

dicebat: Venite ad Bethel et impie agite. Atque post pauca: Et sacrificate de fermentato laudem. De fermentato namque laudem immolat qui Deo sacrificium de rapina parat. Lactuce vero aggrestes valde amare sunt. Carnes autem agni cum lactucis aggrestibus sunt edende, ut cum corpus Redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus, quatenus ipsa amaritudo penitencie abstergat a mentis stomacho perverse humorem vite. Ubi et subditur: Non comedetis ex eo crudum quid neque coctum aqua. Ecce iam nos ipsa verba historie ab intellectu historiaco repellunt. Numquid, fratres karissimi, Israeliticus ille populus in Egypto constitutus comedere agnum crudum consueverat, ut ei lex dicat, non comedetis ex eo crudum quid? Ubi et additur: Nec coctum aqua. Sed quid aqua nisi humanam scienciam designat iuxta hoc quod per Salomonem dicitur sub hereticorum vcce: Aque furtive dulciores sunt. Quid crude agni carnes, nisi inconsideratam ac sine reverencia cogitacionis relictam illius humanitatem. Omne enim quod subtiliter cogitamus quasi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda est nec aqua cocta, quia redemptor noster nec purus homo estimandus est neque per humanam sapienciam qualiter Deus incarnari potuit cogitandus. Omnis enim qui redemptorem nostrum purum hominem credit quid iste aliud quam crudas agni carnes comedit quas videlicet coquere per divinitatis eius intelligenciam noluit? Omnis vero qui incarnacionis eius misteria iuxta humanam sapienciam discutere conatur carnes agni

2. C: *fermento;* ib. AB: *De* deest. 3. E: *laudis.* 5. D: *agni* deest; ib. D: *cum eum.* 6. D: *comedende.* 10. B: *crudi quid.* 14. C: *agnum* in marg. alia manu; ib. D: *eius.* 17. C: *hoc* in marg. alia manu. 19. Codd.: *inconsiderata.* 22. C: *nec cruda* in marg. alia manu. 23. D: *ut purus homo.* 27. D: *quos;* ib. ABC: *quas valet.* 28. C: *coquere* in marg. alia manu; ib. E: *voluit.*

1. Amos IV, 4, 5. 9. Exod. XII, 9. 18. Prov. IX, 17.

aqua vult coquere, id est, dispensacionis eius misterium per dissolutam vult scienciam penetrare. Qui ergo paschalis gaudii sollempnitatem celebrare desiderat agnum nec aqua coquat nec crudum comedat, ut neque per humanam sapienciam profunditatem incarnacionis illius penetrare appetat neque in eum tamquam in hominem purum credat, sed assas igne carnes comedat, ut dispensari omnia per Sancti Spiritus potenciam sciat. De quo adhuc recte subiungitur: Caput cum pedibus et intestinis vorabitis, quia Redemptor noster est alpha et o, Deus videlicet ante secula et homo in fine seculorum. Et sicut iam prediximus, fratres, Paulo attestante didicimus quod caput Christi Deus; caput ergo agni vorare est divinitatis illius fidem percipere, pedes vero agni vorare est vestigia humanitatis illius amando et imitando perquirere. Quid vero sunt intestina nisi verborum illius occulta et mistica mandata? Que tunc voramus, cum verba vite cum aviditate sumimus. In quo devoracionis verbo quid aliud quam pigricie nostre torpor deprehenditur? Qui eius verba atque misteria per nosmetipsos non requirimus et dicta ab aliis audimus inviti. Non remanebit ex eo quidquam usque mane, quia eius dicta magna sunt sollicitudine discucienda, quatenus prius quam dies resurreccionis appareat in hac presentis vite nocte omnia mandata eius intelligendo et operando penetrentur. Sed quia valde difficile est, ut omne sacrum eloquium possit

1. ABC: *id est* deest. 2. C: *sapienciam;* correxit in marg. alia manu. 7. A: *assas tantum;* B: *assas tamen.* 8. Codd.: *dispensare* Correxi e textu S. Gregorii. 10. E: *Et caput;* ib. E: *atque intestinis;* ib. E: *vorabis.* 12. Codd.: *et* before *sicut* deest. Addidi. 13. ABCE: *quia.* 14. C: *caput* in marg. alia manu; ib. B: *caput vero;* C: *vero* in textu. Corr. supr. lin. 14, 15. D: *divinitatis* deest. 16. ABDE: *illius* deest; C in marg. alia manu. 19. ABC: *vite* deest; ib. D: *sumamus.* 23. E: *quidquam ex eo.* 26. C: *eius appareat;* ib. ABE: *vite vocacione communia;* C correxit in marg.: *omnia nocte;* D: *vocacione omnia.* 27. D: *illius.* 28. ABCE: *posset.*

10. Exod. XII, 9. 23. ib. 10.

intelligi et omne eius misterium penetrari, recte subiungitur: Si quid remanserit, igni conburetis. Quod ex agno remanet igni conburimus, quando hoc quod de misterio incarnacionis eius intelligere et penetrare non possumus, potestati Sancti Spiritus humiliter reservamus, ut non superbe quis audeat vel contempnere vel denunciare quod non intelligit: sed hoc igni tradat, cum Spiritui Sancto reservat.

Quia igitur qualiter edendum sit pasca agnovimus, nunc autem a qualibus edi debeat agnoscamus. Sequitur: Sic autem comedetis illum: Renes vestros accingetis. Quid in renibus nisi delectacio carnis accipitur? Unde et Psalmista postulat dicens: Ure renes meos. Si enim voluptatem in renibus esse nesciret, eos uri minime petisset. Unde quia potestas dyaboli in humano genere maxime per luxuriam prevaluit, de illo voce dominica dicitur: Potestas eius in lumbis eius. Qui ergo pasca comedit habere renes succinctos debet, ut qui sollempnitatem resurreccionis atque incorrupcionis agit corrupcioni iam per nulla vicia subiaceat, voluptates edomet, carnem a luxuria restringat. Neque enim cognovit que sit sollempnitas incorrupcionis qui adhuc corrupcioni per incontinenciam subiacet. Hec quibusdam dura sunt, sed angusta est via que ducit ad celum, et habuimus iam multa exempla continencium. Unde et adhuc subditur: Calceamenta habebitis in pedibus. Quid etenim sunt pedes nostri nisi opera? Quid vero calceamenta nisi pelles mortuorum animalium; calceamenta autem pedes muniunt. Que

10. D: *quolibet.* 11. D: *aut.* 12. D: *delectacio.* 15. ABCE: *urere.* 18. D: *eius* deest. 19. C: *videlicet qui.* 20—23. C: *corrupcioni — corrupcionis* in marg. sup. alia manu. 21. E: *voluptas;* ib. ABC: *edomat.* 22. D: *etenim.* 25. D: *hic iam.* 27. ABCE: *nostri* deest. 28. E: *Nec opera. Quid enim;* ib. D: *nisi pedes.*

2. Exod. XII, 10. 11. ib. 11. 14. Psalm. XXV, 2. 17. Job XL, 11. 20. S. Gregorii l. c. pag. 1536, 1537. 24. Matth. VII, 13. 26. Exod. XII, 11.

vero sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniantur pedes, nisi antiqui patres qui nos ad eternam patriam precesserunt. Quorum dum exempla conspicimus, nostri operis pedes munimus. Calceamenta ergo in pedibus habere est mortuorum vitam conspicere et nostra vestigia a peccati vulnere custodire. Tenentes baculos in manibus. Quid lex per baculum nisi pastoralem custodiam designat? Et notandum quod prius precipimur renes accingere, postmodum baculos tenere, quia illi debent curam pastoralem suscipere, quia iam sciunt in suo corpore fluxa luxurie edomare, ut cum aliis forcia predicant, ipsi desideriis mollibus et voluptatibus non succumbant.

Bene autem subditur: Et comedetis festinanter. Notate, fratres, notate quod dicitur festinantes. Mandata Dei, misteria Redemptoris, celestis patrie gaudia cum festinacione cognoscite et precepta vite cum festinacione implere curate. Quia enim adhuc hodie licet bene agere scimus: utrum cras liceat ignoramus. Festinantes autem pascha comedite, id est, ad sollempnitatem patrie celestis anhelate. Nemo in huius vite itinere torpeat, ne in patria locum perdat. Nemo moras ad appetenda studia innectat sed cepta perficiat, ne minime liceat implere quod inchoat. Si ad amorem Dei pigri non sumus, adiuvat ipse quem amamus.

Fitness to receive the host consists in love to Christ and God.

Sic ergo tota disposicio hominis ad comedendum hostiam stat in sincera et grata dileccione Christi et Dei. Est, inquam, sincera dileccio, quando amor Dei supereminet et amor cuiuslibet creature in ordine ad ipsum supponitur. Qui enim plus diligit aliquid

1. B: *quibus pellibus*. 10. A in textu: *ille;* supra lin.: *illi;* ib. C: *illi debent* in marg. alia manu. 11. C: *fluxum*. 12. ABCE: *sarcinam predicant ipsi desidiis*. 15. E: *festinanter*. 18. ABC: *ad hoc*. 20. B: *medite*. 23. E: *studia* deest. 28. D: *stet*. 28, 29. B: *Dei Christi*.

6. Exod. XII, 11. 14. Ibid.

Yet we set worldly delights above them.

Domino est ingratus et per consequens non ipso dignus. Omnes autem istam dileccionem sed nimis mendaciter profitemur; quod discerni potest ex hoc quod nos sacerdotes misse a summo usque ad infimum statim post missam propter superbiam, carnem vel similia dimittimus Christi servicium, legem suam, monita sua, et conversacionem suam abicimus in contemptum. Quis, inquam, nostrum nedum post missam, sed in missa non plus nititur servire mundo vel homini quam auctori? Inclinaciones autem, occupaciones et operaciones istud diiudicant, cum nedum facillime possemus ad delectaciones corporis vel commodi offendere veritatem sed de facto sic facimus: ut, inquam, dimittam maiora facinora, quis nostrum non est tam fragilis quin propter affeccionem carnalem sive pecuniam diceret testimonium contra veritatem vel prorumpat in assercionem sentencie, antequam secundum Dei regulas examinet veritatem, vel tercio ubi ad honorem Dei posset prodesse ecclesie, taceat vecorditer veritatem? Et omnium istorum causa est preponderans dileccio terrenorum. Et talis indigne capit corpus Christi et sanguinem Jesu Christi; et nisi hoc esset sacerdotes Christi non occuparentur in seculari negocio, non aspirarent ad temporalia sed pauper vita Christi foret eis amena; nec dimittendo certum et melius prorumperent in verba et opera minus utilia. Et bene esset illi sacerdoti qui sciret ab ista macula triplici se servare. Oportet enim quod ob amorem Christi quem comedit moderet intellectum, quia aliter prandium istud quod ordinatum est propter hanc medicinam, foret tam sumenti quam toti ecclesie venenosum; quanto magis si demonium meridianum

2. E: *nimis* deest. 5. B: *statum;* ib. C: *propter* in marg. alia manu. 6. D: *similium.* 7, 8. B: *et contemptum.* 9. E: *non* deest. 10, 11. ABC: *et occupaciones.* 12. BD: *facilem;* ib. D: *carnis et.* 14. D: *dimittat.* 15. BD: *quin per;* ib. D: *corporalem.* 16. E: *vel pecuniam.* 21. C: *Et talis* in marg. alia manu. 22. E: *Jesu Christi* deest. 24. ABCE: *iudicio, non.* 28. D: *Oporteret.*

commixtum fuerit in istis ministerio sacerdotum? Utile quidem foret ecclesie non habere elemosinarios sic celebrantes dotatos nec ypocritas proditores veritatis super falso fundamento religionis et ficcione mendacii sic orantes, sed evangelisacione Christi plus in suis iustis operibus confidentes. Tunc enim digne manducarent corpus Christi et sanguinem eius biberent, que in celis sunt, subducto omni conversante nobiscum presbytero celebrante. Ymmo efficacius et verius forent corpus Christi et sanguis tam in corpore nostro quam anima hic nobiscum.

Sed obicitur primo per hoc quod nedum in legendis et serviciis huius festi accidencia asseruntur esse sine subiecto, sed decretalis libro III hoc videtur expresse innuere, ut patet De Celebracione Missarum, capitulo *Cum Marthe* et in Clementinis capitulo . . . de hoc festo dicuntur multa similia. Negando itaque hoc posse fieri contradiceretur decretis et glosse ecclesie sed blaspheme contradiceretur divine potencie. Objections from the language of legends, services and decretals.

Quantum ad legendas patet quod nedum sunt collecta apocrifa sed sepe mendacia. Unde Augustinus in De Sermone Domini in Monte libro primo declarans quomodo Petrus et Paulus excommunicaverunt homines pro amore, sicut patet Act. V°, 3 de Anania et Saphira, et prima Cor. V°, 5, quem Paulus tradidit Sathane, *ut spiritus salvus fiat: ymmo in libris illis quibus adversarii magnam auctoritatem tribuunt. Advertant* inquit, *quod dicimus ubi scriptum est apostolum* Some legends are false, as Augustine says.

1. ABC: *fuerat.* 5. E: *Sed ex;* ib. ABDE: *populos in suis.* 13. ABDE: *asseritur.* 15. B: *esse innuere.* 16. Inicium huius capituli excidisse apparet. 17. D: *Notando itaque.* 18. ABCD: *glossa.* 20. B: *Et quantum.* 20, 21. C: *quod — mendacia* deest. 21. D: *in* deest; ib B: *De* deest. 22. A: *declamans.* 27. AB: *ad versat.* 28. AB: *quod Deus;* C: correxit.

16. Decret. Greg. lib. III, tit. XLI. De Cel. Missarum, cap. VI.
21. S. Augustini De Serm. Domini in Monte, lib. I, cap. XX (65), Opp. tom. III, 2, 194.

Thomam inprecatum cuidam a quo palma percussus esset atrocissime mortis supplicium, animam tamen eius commendat ut in futuro seculo ei parceretur: cuius a leone occisi a cetero corpore discerptam manum canis intulit mensis convivarum, in quibus convivabatur Apostolus. Cui scripture, inquit, *licet nobis non credere; non enim est in katholico canone.*

Ex isto testimonio Augustini patet quod omnia talia extra fidem scripture licet vera, non oportet fidelem credere explicite; multo magis non oportet aliquomodo credere legendas que dicunt in sacramento altaris accidens esse sine subiecto, cum sint contrarie sanctis doctoribus et racioni.

Decretals are not of full authority; and even if they were could be glossed in our sense.

Quantum ad decretales, videtur primo ex dicto Augustini quod non oportet ipsas credere, cum non sint in katholico canone, sed (ut sepe glossavi) potest dici quod per accidencia panis et vini intelliguntur panis et vinum, ut ecclesia sepe per signa intelligit sua signata. Sicut ergo scriptura sacra, sancti doctores et leges ecclesie vocant illa que dicimus accidencia panem et vinum, sic nos ad imitacionem eorum vocamus ea panem et vinum; nec habent auctoritatem vel evidenciam ad impugnandum nominacionem nostri baptismatis pocius quam econtra. Nec probare possunt quod interim sit miraculosa variacio pocius quam fuit tempore istorum auctorum. Sed maiori auctoritate vel evidencia licuit eis vocare illum panem et vinum accidencia quantitatis cum cognomine. Nec dubium quin Apostolus vocavit illam rem *panem* prima Cor. X et XI°, sicut generaliter scriptura et beatus Ambrosius, ut patet de consecracione, distinccione II[a],

1. ABE: *interpretatum cuidam.* 4. CE: *a toto corpore;* ib. B: *descriptam.* 5. D: *convivorum.* 7. C: *non* before *credere* alia manu. 14. D: *dictis.* 15. E: *ipsos.* 19. B: *scripta sacra.* 24. C: *pocius* alia manu; ib. C: *possunt* alia manu. 28. D: *cum cognomine quantitatis.* 30. D: *et sic* after *scriptura.*

31. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. LV.

Panis est, et Augustinus eadem distinccione, *Hoc est,* et Sermone XXVI (ut sepe recitavi); et pari evidencia qua glossatores glossant eos quod intelligunt per panem et vinum non substanciam sed accidencia, nos econtra glossamus eos quod non intelligunt per accidencia aliquas res novem generum accidentis, quia nemo scit quam; sed intelligunt per accidencia substanciam panis et vini et non accidens, quia (ut testatur Augustinus in isto katholicus) nullum accidens poterit per se esse.

No reason why the Church should be burdened with additions to the faith of Scripture.

Nec videtur quod ecclesia sit oneranda ut fide eorum testimonio, cum cotidie fiant ista miracula que Augustinus dicit non posse fieri, sicut tempore Augustini Spiritus Sanctus noluit onerari ecclesiam dictis suis vel alterius preter auctores scripture tanquam fide katholica (ut sepe testatur iste sanctus); quomodo ergo oneretur contra dicta sanctorum et contra racionem, ut credat accidens esse ibi sine subiecto? Nec in isto çontradicitur divine potencie, sicut nec Apostolus contradixit II[a] Thym. II[o], quando asseruit *Deus verax est, se ipsum negare non potest.* Quid ergo obest quod longitudo, latitudo et profunditas materialis substancie (sicut Augustinus testatur) non poterunt per se esse? Leges itaque quotlibet constituit Deus in natura quarum opposita implicant contradiccionem, in quam Deus non potest, cum tunc foret contrarius sibi ipsi, cuiusmodi est lex de inpossibilitate substancie sine accidente; et sic de inpossibilitate ydemptificacionis generum, specierum et differenciarum.

2. ABCE: *Sermone LV.* 12, 13. E: *quia Augustinus.* 14. E: *ecclesiam* deest. 17. D: *oneraretur.* 25. D: *quorum.* 27. ABCE: *contradictorius.* 28, 29. ABCD: *substancie — impossibilitate* deest.

1. Decreti Tertia Pars, De Cons., dist. II, cap. XLVIII et LXIII, e tractatu XXVI ad cap. VI Johannis. 21. Rect. Rom. III, 4, and II. Tim. II, 13.

False arguments for transsubstantiation.

Ideo fabulantes talia sompnia viderent primo quomodo sancti et philosophi loquuntur de descripcione et de distinccione substancie et accidentis. Multi enim locuntur de signis huiusmodi sine sensu, et multi iudaice fabricant allegaciones corruptas, ut allegant fundacionem transubstanciacionis sue in illo Math. VI°, 11: *Panem nostrum supersubstancialem da nobis hodie,* sed hii non minus delirant quam falsi reportatores Christi qui loco istius dicti Johannis II°, 19: *Solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo illud. Hic dixit,* inquiunt, *possum destruere templum Dei et post triduum reedificare* illud Math. XXVI°, 61. Nam longe plus differunt panis ille substancialis et sua transubstanciacio quam differant solvere et destruere, excitare et reedificare. Pictores autem vocant colores corpora liquida que illiniunt corporibus solidis, que debent ex hoc colorari. Et ita videtur decretalem grosse loqui de accidentibus vocando grave liquidum inebriatum generativum vini quod inmiscet se vino aut aqua post consecracionem accidenter; quod alii specificant per quantitatem quam dicunt ternam dimensionem que potest esse vanum. Que quantitas foret eque activa ut vinum, sive fuerit per se sive in subiecto. Sed philosophi non sic locuntur de quantitate quod sit de genere activorum racione qualitatis active quod subiectet, sicut nec qualitates prime agunt acciones qualitatis secunde quam causant, nec potest quantitas secundum diffinicionem Augustini sic per se variari; nec umquam conceperunt priores sancti illud insensibile cotidianum miraculum, ymmo pocius vocatur irracionabilis Dei crudelitas sanctificare per se accidencia destruendo substanciam.

4. Codd.: *modi* deest. 6. E: *ut patet in illo.* 7. ABCD: *super subiectalem.* 9. Codd.: *Johannis III.* Correxi. 14. D: *differat.* 19. D: *generatum;* ib. D: *inmisceret;* ib. ABCD: *cum vino.* 20. D: *accidens;* CE: *accidere.* 21. D: *per* deest; ib. D: *trinam.* 26. D: *primo.* 31. D: *irracionalis.*

Three solutions of objections: 1. Our opponents call accidents what Scripture calls bread and wine.

Et sic quantum ad omnes allegandos in contrarium, est triplex solucio. Prima quod sunt grossi pictores mendacii intelligentes per accidencia ipsas substancias quas scriptura sacra et sancti doctores intellexerunt per panem et vinum.

2. Bread and wine are said not to exist in the sense that we need not care for them.

Secunda solucio est quod intelligunt quod accidens est sine subiecto ibi principaliter in suo genere existente; nam corpus Christi est ibi principalius quam panis aut vinum; cui corpori suspensa consideracione signorum est precipue attendendum.

3. We do not limit God's power, but say that the acts ascribed to Him are contrary to His nature.

Tercia solucio est quod omnes adversarii veritatis intelligunt accidens esse sine subiecto condicionaliter, *si Deus voluerit.* Et illam condicionem oportet adversarium (ut docet beatus Jacobus) velit nolit intelligere. Nec habet dictum eorum in hoc efficacius testimonium, nam si per inpossibile Deus posset sic facere, adhuc non dicetur per hoc sic esse de facto; nec displiceret illis dicta glossa sancti Apostoli, cum sic glossatur Augustinus in dicto suo ad maximum hereticum, quando dicit quod Deus filius potuit produxisse ad intra alium filium. *Non,* inquit, *non potuit sed non decuit, hoc est, potuit, si voluerit;* et sic non plus quam sancti primitive ecclesie contradicimus in hoc divine potencie.

II. As to the disposition needed for the celebrant. (Cf. 163, 12.)

Secundo obicitur contra dicta de fragilitate indisponente hominem ad celebrandum hoc venerabile sacramentum. Nemo, inquam, capit hoc venerabile sacramentum quin sit infinitum fragilis et positus in adopcione bonum temporale ante virtutem eligeret; satis est igitur quod homo non sit mortali actualiter

2. E: *Primo*. 10. Codd.: *signum*. 13, 14. C: *dicionem — ad versarium* alia manu. 13. D: *oportet* deest. 17. ABC: *ad hoc*. 18. E: *eis*. 20. AB: *quando dicunt;* CE: *cum dicit*. 22. D: *non potuit*. 25, 26. ABCE: *indisposite*. 27. ABCE: *venerabile* deest.

14. Jacob. IV, 15.

maculatus, licet oporteat quod pedes lavet (ut dicitur Joh. XIII°, 14).

Not only actual mortal sin may indispose us, but a bad habit.

Hic sunt multa dicenda; aliqua enim indisponunt hominem simpliciter et aliqua secundum quid, ut communicet cum infidelibus in sacramento altaris; nam peccatum mortale vel infidelitas presciti indisponit eum simpliciter et peccata venialia indisponunt secundum quid; unde quia quilibet nostrum debet presupponere quod sit predestinatus, debet supponere quod hoc sacramentum sibi proficiet, et licet sit indispositus secundum quid per veniale peccatum, tamen est simpliciter dispositus per graciam predestinacionis et per triplicem graciam consequentem (ut notatum est in principio huius VI[ti] capituli). Loquor autem de veniali peccato ut alias; sine cuius noticia vanum est dubitare in ista materia; et sic nemo est infinitum fragilis, cum non attenditur penes hoc quod cicius ant facilius homo posset peccare. Sed multi positi in adopcione eligerent virtutem dimisso vicio; et ita non sufficit carencia mortalis peccati actualis cum malus habitus nimis indisponit hominem ad cultum huius sacramenti.

The right disposition is given by: 1. Love of Christ. 2. Peace with our neighbour. 3. Devoutness.

Tria ergo sunt disponencia, scilicet Christi dileccio, pax cum proximo et actualis devocio; que tria exprimuntur in illo magno sermone Christi post dacionem huius sacramenti a capitulo XIII Joh. usque ad capitulum XVIII. Quoad dileccionem Christi et pacem proximi dicit Joh. XIII°, 34: *Mandatum novum do vobis: ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Et quia illa dileccio convertitur cum dileccione et pace proximi, ideo capitulo XIV°, 21 explicat hanc dilec-

3. D: *alia enim.* 4. D: *ad alia.* 8. AB: *quia* deest. 8, 9. ABCD: *supponere.* 10. E: *proficiat.* 11. B: *secundum quod sit;* ib. DE: *peccatum* deest. 12, 13. B: *predestinacionis — graciam* deest. 16. D: *in* deest; ib. D: *ista modum.* 20. D: *et illa.* 23. A: *tercia* in textu; correxit supra lineam. 24. A: *actualis* in marg. alia manu; in textu: *acn̄s*. 25. D: *in primo.* 26–28. C: *usque — mandatum* in marg. alia manu. 31. C: *ideo* in marg. alia manu; ib. E: *replicat.*

cionem: *Si,* inquit, *diligitis me, mandata mea servate.* Et sequitur: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*; ubi non dubium dat doctrinam tenerrimam ad colendum hoc sacramentum quod paulo ante dedit apostolis: Oportet, inquam, cultorem huius sacramenti radicari et fundari in caritate, sic quod habitualiter Deum amet pre omnibus et omnia in ordine ad ipsum. Unde nimis indisponitur qui peccato invidie, peccato avaricie vel carnis proponunt inordinate creaturas diligere; nam cultus eukaristie nocet tali et facit iniuriam cuilibet creature. Unde in signum plene mundicie observancie huius sacramenti creditur Christum post eius ministerium lavisse humillime pedes discipulorum quod significat mundiciam affeccionum. Unde Augustinus Omelia LVI dicit quod *quantumcunque homo mundus fuerit in baptismo, verumtamen cum in rebus humanis postea vivitur et terra pede fedata calcatur*: *Ipsi,* inquit, *humani affectus sine quibus in hac mortalitate non vivitur quasi pedes sunt quibus humanis rebus afficimur, et sic afficimur quod si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos seducimus et veritas in nobis non est. Ideo debemus lavare pedes mentis cotidie, cum oramus: Dimitte nobis debita nostra.* Qui ergo est mundus totus secundum partes superiores anime carens mortali crimine indiget ut pedes lavet, cum solum beati sine macula sive ruga qui non calcant hanc terram peregrinancium et incolunt terram vivencium laverunt pedes simpliciter, ut dicitur Cant. V[to], 3. Valet ergo usus eukaristie ad memorandum gesta Christi, ut sit efficacius imitatus, sic quod quicunque celebrat missam vel

He who would communicate rightly must love God above all things and all things in relation to Him

3. E: *temerariam.* 4. AB: *ut paulo.* 17. ABCE: *et* deest; ib. C: *pede* alia manu. 21. ABDE: *peccata.* 23. E: *pedes* deest. 31. D: *inmitatus.*

2. Joh. XIV, 27. 15. S. Augustini In Joh. Evang. Tract. LVI, Opp. tom. III, 2, pag. 656, 657.

audit cum oleo devocionis ungit devote corpus Christi cum Magdalena. Unde signanter dicit Christus Matth. XXVI°, 10 contra imitatores Scarioth qui remurmurant contra devotos quos vocant paplardos vel ypocritas, quod poterunt apcius prodesse pauperibus. *Quid,* inquit, *molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me.* Et sequitur: *Amen dico vobis, ubicunque predicatum fuerit hoc evangelium, in toto mundo dicetur quod et hoc fecit in memoriam eius.* Quicunque, inquam, sic ungit Dominum in sacramento altaris. Nichil debet esse in mundo quoad actus nostros famosius quam quod hoc debet facere in memoriam imitatoriam Jesu Christi; nam subvenire pauperibus est opus predicto inferius, ad quod semper est oportunitas temporis, dum hic vivitur. Sed oportet captare tempus ad sic singulariter celebrandum, quia solum dum est dolor ingratitudinis precedentis et devocio ad colendum corpus Christi pro nobis sic passi mortui et sepulti. Et hec racio quare nostri dicunt quod requiritur intencio consecrandi; requiritur, inquam, devota intencio ad memorandum sic sacramentaliter Salvatorem, quod si defuerit, est Christi irrisio et despectiva super Christum humoris fetentis infusio. Digne ergo manducatum corpus Christi valet pro vivis et mortuis, ut pena pro peccatis debita remittatur, ut vivus ex devocione amplius mereatur, et ut sanctum merendi propositum et per consequens ut gracia firmius et perseverancius habeatur, et sic utrobique delentur culpe tam veniales quam mortales occasione huius sacramenti.

Great profit of the sacrament when rightly taken.

Secundo per se dantur gracie ad cavendum a malo et innitendum bono; et tercio datur bonum perse-

1. ABC: *debite corpus.* 4. C: *murmurant.* 5. D: *sive ypocritas;* ib. B: *poterant.* 7. B: *Et sequitur* deest. 18. C: *colendum* in marg. alia manu. 31. ABDE: *Sed non per se.*

7 – 10. Matth. XXVI, 13.

verancie ad malum ingratitudinis fugiendum et bonum virtutis finaliter amplectendum; et indigna accepcio facit omnino oppositum.

It may be the occasion of destroying even mortal sin, although it has no such power in itself.

Videtur autem quod pregravatus eciam mortali potest in casu dolere de crimine et, assistente sancto ac devoto proposito faciendi in memoriam Christi hanc celebritatem sacramenti, ut animus contritus devocius et attencius serviat Deo suo. Potest enim hoc sacramentum occasionaliter delere tam veniale peccatum quam mortale et sic penas tollere ac gracias et virtutes inducere, non quod ipsum habeat graciam in se formaliter vel efficienciam intrinsecam virtutum, sed est occasio et obiectum anime ut memorando gesta Christi per eius efficaciorem influenciam acquirat copiosius actus et habitus virtuales, sic quod oportet quod omnis virtus huius sacramenti primo procedat a Deo, secundo ab homine et tercio occasione obiectiva a sacramento, sicut sanitas corporalis fit primo a Deo communiter influente, secundo a virtute regitiva anime et tercio obiective et quodammodo effective a corporali medicamine: sic est quodammodo in sacramenti suscepcione. Nam sicut non prodest corporalis medicina, si vis anime sanativa defuerit, sic est de sacramenti suscepcione. Unde sicut medicina non prodest lapidi, tumido fluxui vel membro sicco in calore et virtute assimilativa claudicanti, sic in parte ymaginandum est de medicina sacramentali quoad infidelem ut lapis; quoad lubricum et superbum ut corpus plectoratum et repletum; et quoad mundialem avaricia in devocione siccatum et calore ignis celestis per frigus terrenorum mortificans destitutum.

Sign-worshippers; astray also as to relics and pilgrimages.

Et utinam nimis false colentes hoc sacramentum ut signum, reliquias sanctorum et peregrinaciones pro

7, 8. D: *et devocius.* 10. ABC: *penes.* 12. D: *efficaciam.* 22. D: *prodere.* 23. ABC: *sacramentali.* 25. B: *tumido* deest; lacuna in cod. 26. B: *claudicandi;* ib. C: *in parte* in marg. alia manu. 29. Codd.: *avariciam.*

indulgenciis clare attenderent istam sentenciam; tunc enim summe ponderarent insensibile signatum et quodcunque signum sensibile colendo respicerent proporcionaliter ut elevat animum ad Deum et invisibilia devocius attendendum. Conclusiones autem fideles sequentes ex isto principio fidei publicet cordatus theologus qui pro veritate fidei et correccione erroris ecclesie vult pati obprobria et occidi.

How far God makes outward signs profitable to the worshipper depends on His good pleasure.

Ad quantum autem Deus iuvat efficaciter cultorem propter signa talia inanimata, non est nostrum discutere, sed credo quod proporcionaliter ut placet Deo dignitatem hominis vel eius meritum et sic donum proprium coronare. Et istam sentenciam pertractarent doctores antequam tantum difficultarent ecclesiam, quomodo hoc sacramentum in comparacione ad reliqua tollit peccata et dat graciam tam vivis quam mortuis; hec enim facit ut ipse persone sunt digne divino suffragio vel ut sic discamus quod *non sit aliud nomen sub divinitate preter Christum in quo oportet nos salvos fieri,* et quod ipse pater apud quem *non est personarum accepcio* omnem gentem que confidit in ipso et addit opera meritoria vult salvare. Fragilitas itaque indisponit hominem sed non per se sed inordinata affeccio, sicut nihil per se disponit hominem ad beatitudinem nisi Deus efficaciter et virtus formaliter; sed alia per accidens iuvant de quanto promovencia sunt ad ista.

We are accused of wishing to persecute and slay all our opponents.

Sed tercio obicitur per hoc quod iuxta dicta omnes pertinaciter dogmatisantes inpossibile in hoc sacramento sunt expresse heretici, omnes heretici sunt

1. D: *attenderunt.* 2. D: *ponderaret.* 5. B: *pocius attendendum.* 7. E: *veritate rei;* ib. D: *errorum.* 9. D: *ad quem autem.* 10. AB: *inanimati;* C: correxit. 13. ABE: *coronaret.* 15, 16. ABCE: *reliquum.* 16. ABCE: *peccatum.* 17. ABCD: *sunt.* 20. Codd.: *ipse puer;* C: correxit in marg. alia manu: *pater.* 23. C: *itaque* in marg. alia manu; ib. D: *disponit.* 25. ABC: *efficienter.*

18. Act. IV, 12. 21. Col. III, 25.

fugiendi et finaliter occidendi: ergo tota ista secta in scola eukaristie est taliter castiganda, quod si fieret, foret nimis magna perturbacio in ecclesia.

It is true that false clergy are traitors of the worst kind.

Hic videtur sentenciam istam moderatam esse katholicam et notandam; nam fides Christi docet katholicum plus attendere ad nutritiva ac edificatoria ad salutem anime quam corporis. Aliter enim foret infideli deterior, sed coquus parans venenum domino vel aliter prodens ipsum aut regnum debet post noticiam tractari ut proditor: ergo multo magis proditores anime severius sunt tractandi. Prelati enim et clerici sunt nedum coqui regi et regno sed mediatores inter Deum et ipsos, oblaciones populi fideliter offerentes; in quo si defuerint, ubi maior prodicio? Dicitur autem nostros mundo divites se ipsos et plebem prodere, cum ordinant tales curatos inter Deum et populum mediare qui maxime elongantur a Christi conversacione, maxime cecantur in evangelica veritate et maxime dissimilantur apostolis in conversacione. Quomodo, inquam, non tales et omnes eis consentanei pararent subditis cibum toxicum, procurarent proditorie vindictam apud Deum et tardarent volentes stricto itinere sequi Christum? Nam predicare nesciunt, consecrare nolunt et orare fastidiunt. Quod si tales quidquam istorum faciunt ad detrimentum sui et populi, sese fallunt; quid, inquam, valet predicacio prelati qui in facto Dei oderit disciplinam? Quid valet eius celebracio, qui in conversacione est tante Christo contrarius, ut puta in superflua familia ecclesie pauperum maxime onerosus, in delicata mensa non pauperum sed discolorum maxime sumptuosus et in occupacione mundana constanter sollicitus? Talis, inquam, memoratur Christum sicut

3. D: *nimis* deest. 8. D: *coquus panis.* 11. C: *nedum* in marg. alia manu. 12. *coqui;* codd.: *koci.* 14. ABCD: *perdicio;* ib. ABD: *Dicitur aut* 15. AB: *proderet.* 17. D: *elongentur;* ib. D: *consideracione.* 19. ABE: *non* deest. 21. C: *et procurarent.* 25. ABCE: *populi et sese.* 28. D: *est caute;* ib. E: *in superba.* 31. AB: *humana constanter;* C: correxit in marg. alia manu.

Scarioth, qui habuit ipsum in vigilanti memoria ad prodendum. Et in isto laborant divites et pauperes, sicut fratres qui vel tacent vel excitant dominos ad bellandum, obliti ad pacem consulere et salubres veritates katholicas promovere. Et presagium huius divisionis in moribus est multiplicitas opinionum in materia de sacramento altaris, scilicet inter episcopos et plebeos.

Surely our bishops must strive to know the true nature of the sacrament.

Unde episcopi nostri et sue ecclesie in ista materia multipliciter variantur cuius variacionis causa est vacillacio magistrorum; secundum enim quod pedagogus prelatum docuerit ita credet; et est verisimile quod episcopi apponent diligenciam ad istum articulum cognoscendum. Aliter enim adorarent quod nesciunt, et ipsimet cece caderent in profundum fovee ydolatrie et ecclesiam suam traherent post ipsos precipitem, cum regulariter consequitur grex pastorem; et iterum non tot forent scripta de isto ut fidei articulo, nisi ecclesia et specialiter episcopi obligati ad instruendum ecclesiam suam in fide supereminenter debeant istud scire.

They know perfectly the forms of money although that is of little importance.

Turpe quidem foret quod nostri episcopi scandalizarentur in isto quod bene cognoscunt ymagines auri et argenti sed ignorant generaliter quidditatem sacramenti altaris, cum pro libro sic palpant figuras pecunie et per hoc sacramentum quod infinitum dotacionem temporalem sui episcopatus exsuperat emunt a sapiencia odiente ignoranciam regnum celi.

Unde nota nimis magne infidelitatis foret in illis quod figuram pecunie et eius quidditatem cognoscerent sed formam et quidditatem huius hostie penitus

2. E: *et* deest 3. AB: *tunc fratres;* D: *non fratres;* E: *et fratres;* C: *ut fratres* correxit in: *sicut fratres.* 7. D: *sed inter.* 10. ABCE: *in cuius;* ib. AB: *causa* deest; C in marg. addit. 15. C: *ipsi.* 15, 16. C: *et — traherent* in marg. alia manu. 15. D: *profundum fontem.* 18. ABC: *tot non.* 19. D: *oblivitati.* 21. D: *Et turpe.* 21, 22. ABCD: *scandalisentur;* C: correxit in marg. alia manu. 22. E: *qui bene.* 24. D (ut videtur) rectius: *cum per hoc sic.* 27. AB: *regni;* C: correxit: *regnu* (sic).

ignorarent. Quid enim plus scandalizaret prelatum, quam quod diligenter curet de karactere sigilli vel carte et non curet de quidditate hostie consecrate.

Ex istis colligitur primo quod illi qui ex ista ignorancia infideli sine causa accusant prelatos ecclesie sunt culpandi. Secundo quod illi prelati religionum qui in suis capitulis accusant precipue fratres suos, quia predicant in patria quod sacramentum altaris nec est corpus Christi nec sanguis, sed efficax eius signum; tales enim prelati tanquam infideles heretici inhabilitant se ad quascunque dotaciones regis et alia suffragia regni nostri. Et tercio creditur quod episcopi acute prosecuntur errores dogmatisantes in ista materia, cum instanter persecuti sunt evangelisantes quod domini temporales debent exonerare eos a temporalibus auferendis in casu quo eorum ponderacio ceca undique sit nociva. Ille enim qui preponderat signum fallax et fetidum prosperitatis mundane signo vero et venerabili corporis domini Jesu Christi nedum est indignus possidere predia sed ut sit incola terre nostre: ideo timendo istam persecucionem severam *protestatus sum publice quod volo humiliter corrigi per quoscunque et specialiter per episcopos qui docuerint in ista materia veritatem.* Sed volo querere signum, unde doctrine quam asserunt fideliter possum confidere. Possunt autem omnes usus ecclesiarum regis nostri ad istam triplicitatem reduci: primo dicitur secundum illos episcopos qui innituntur legi cesaree quod sacramentum altaris est ponderositas: utinam non libret suos usurarios ad infernum. Fundatur autem istud super dicto glosse ordinarie cuiusdam

They are to blame who accuse prelates wrongly.

Those prelates are false heretics who prosecute their brethren for preaching the symbolic nature of the sacrament.

They shew themselves only too ready to prosecute.

Wyclif is ready to be corrected but desires some reason for trusting in the bishops' teaching.

Three beliefs common in the Church:

1. That the host is weight.

1. ABE: *ignorent;* ib. AB: *scandalizatum;* C: *scandalizaret in* rasura. 2. C: *diligenter* in marg. alia manu. 4. D: *tollitur.* 6. *quod illi prelati religionum.* Hic aliquot verba exciderunt. 17. D: *nocua.* 18, 19. D: *regno vero.* 19. C: *domini nostri.* 24. E: *nolo.* 25. E: *afferunt;* ib. *passum;* A in textu *pūm;* correxit in marg. alia manu. 29. ABCD: *cesarie.* 30, 31. D: *Sumatur autem.* 31. AB: *dicto* deest; C in marg. alia manu addit.; E: *ordinate.*

cesarei in De Consecracione, distinccione II[a], capitulo *Sacramentum*, ubi movet dubium si hoc sacramentum potest cadere, cum sit accidens et non pondus: Dicit, inquit, quod *potest cadere* et dicit *quod ponderositas remanet cum accidentibus aliis* et dicit *quod illa non est aliquid ponderosum, cum sacramentum quod per se movetur non sit ponderosum, relinquitur quod sit ponderositas in abstracto.* Et sic maior pars Anglicane ecclesie ad ponderositatem hostie declinabit, cum quasi per totam Cantuariensem provinciam servabitur iste usus. Sed constat quod auctor huius sentencie ignorat vocem propriam, cum hoc sacramentum potest ad omnem eius punctum ponderositatem deperdere; oportet ergo dare aliquid ponderosum quod fiat continue remissius ponderosum.

2. The Sacrament is quantity.

Secundus usus sparsus in multis ecclesiis est quod hostia altaris sit quantitas; sed iste usus est non minus a katholicis abrogandus, cum stat sacramentum istud per totum rarefieri vel condensari et per consequens ipsum sacramentum sic moveretur, quod non potest competere quantitati, quia sic remaneret antiqua quantitas acquirens ad omnem punctum quantitatem novam, et per consequens immediate postquam maiorari inceperit, fieret infinitum, quia infinitas quantitates secundum se totas acquireret, quarum quelibet foret maior quam sacramentum in principio assignatum; ideo difficultatur iste usus quo-

1. C: *capitulo* deest. 2. C: *sacramentum* in marg. alia manu. 6, 7. ABC: *cum sacramentum — ponderosum* deest; C in marg. alia manu addit.; C: *sic cum sacramentum* . . . 9. D: *declinat.* 10. C: *ecclesiam vel provinciam.* 11. C: *istius;* suprascript: *huius.* 13. C: *eius* alia manu. 16. B: *parsus.* 21. ABC: *quod.* 23. AB: *immediate* deest; C: alia manu addit. 24. AB: *foret infinitum.*

1. Rectius capitulo: *Si per negligenciam*, De Cons., dist. II, cap. XXVII. Glossa ad vocem: *In terram. Sed numquid sacramento cadente cecidit ibi corpus et sanguis? Dic quod sic. . . . Dic quod ponderositas adhuc manet cum accidentibus aliis, et tamen nihil est ibi ponderosum.*

modo hoc sacramentum potest tales quantitates acquirere tanquam partes, cum nec sint partes eius quantitative nec qualitative; nec quantitas talis potest esse accidens quantitati nec sacramentum istud sic subito deperdi; unde quamvis diocesis Linconiensis cui dicitur iste usus competere sit ampla et rara, tamen oportet ipsam inniti magis stabili fundamento, nam superficies vel linea non potest sic qualificari in hostia, sed sanctitas sacramentalis videtur esse in qualitate que est de genere activorum; constancior enim videtur esse duricies quantitate.

This view prevails in Lincoln diocese.

Ideo tercius usus est credere quod sacramentum altaris sit qualitas. Unde illi qui vident acucius eligunt quod hoc sacramentum de omnibus qualitatibus sit albedo; ipsa enim plus inter alios colores suscitat visionem; et hic usus in Vallia montuosa et Hibernia ubi vident mortuos est famosus.

3. The Sacrament is quality, say whiteness. White is the most visible colour, so this notion is naturally prevalent in the welsh mountains and in Ireland where men see the dead.

Sed patet error in isto usu ex hoc quod nec variatur hoc sacramentum in specie ut color hostie, nec qualitas talis potest exspectare intencionem et remissionem in colore ut hostia, quia nec potest sic alterari nec componi ex suis partibus intensivis, sic quod una medietas intensiva sit sacramentum et alia non sacramentum. Sic enim posset rarefieri et condensari, et per consequens tanquam prius natura posset sibi subicere quantitatem. Potest enim successive fieri maius aut minus et per consequens acquirere vel deperdere magnitudinem. Et tunc nimis errarunt philosophi ponentes quantitatem secundum genus precedere qualitatem. Si ergo hoc sacramentum sit sic quantum, tunc est coloratum et per consequens non est color, sed distinguuntur ut accidens et subiectum. Si, inquam,

1. C: *hoc* alia manu. 2. E: *sunt;* ib. AB: *partes* deest; C: *partes* alia manu. 3. D: *nec qualitas.* 4. C: *istud* alia manu. 5. ABC: *subdito.* 7. B: *invito magis.* 8. D: *vel litera;* ib. D: *qualitari.* 9. E: *sed quantitas.* 13. E: *est.* 15. AB: *colores* deest. 25. C: *natura* in marg alia manu. 27, 28. CD: *perdere.* 28. E: *erraverunt;* D: *errarent.* 32. E: *distinguuntur* deest.

hoc sacramentum sit quantum accidentatum et quale intensum, tunc quantitas sibi accidentalis quam acquirit est alterius racionis et est dignius quantitate. Et istud videtur decretalis sentire libro III, capitulo *Cum Marthe,* que ponit colorem vini sine subiecto posse profundere se per aquam maiorem, quod non potest competere quantitati; quantitas ergo que potest per se occupare locum maiorem quam nunc occupat et sic acquirere ac perdere quantitatem potest rarefieri et condensari. Et iuxta hoc quot sunt ecclesie tot possunt esse errores mendaces de quidditate hostie, ut unus dicit quod est odor, alius quod est duricies, tercius quod est sapor et sic in infinitum secundum quod afficiunt qualitati quam faciunt. Et omnes isti senciunt minus erronee quam illi qui ponunt quod sacramentum est quantitas vel fasciculus omnis generis accidentis. Omnes tamen isti in hoc conveniunt quod hoc sacramentum est infinitum abieccioris nature quam aliqua vilis substancia corporea assignanda.

Other views as the host; that it is odour, hardness etc.

Et quantum ad mores attinet, modicum honoramus hoc sacramentum, cum honor ille stat in imitacione Christi in moribus, in vita pauperi et penali et in mundi abieccione pro ritu iusticie; quod licet sit infinitum melius hostia parum attendimus sed mendaciter fingimus indumentum abiectissimum corpori Christi competere et accumulamus mendacium, dicentes Christum signum istius nature ad cultum suum statuere.

2. D: *sibi accidit.* 4. DE: *decretale.* 6. C: *posse* in marg. alia manu; ib. C: corrigit: *perfundere.* 7. D: *qualitas ergo;* ib. E: *que non.* 9. E: *deperdere.* 10. C: *et condensari* in marg. alia manu. 12. D: *unius;* ib. C: *est* before *odor* in marg. alia manu; D: *esse.* 13. D: *et tercius;* ib. C: *secundum* in marg. alia manu. 14. D: *afficiuntur;* ib. B: *quantitati.* 19. D: *quam* deest. 21. D: *staret.* 23. C: *abieccione* in marg. alia manu; ib. D: *in situ.* 24. C: *melius* in marg. alia manu; ib. AB: *parvum;* B: in marg. correxit. 27. E: *huius nature.*

5. Decreti Gregor. lib. III, tit. XLI, cap. IV.

Evidence of Rabanus and others that the Sacrament is bread and wine.

Revera glossantes decreta et decretales opinantur honorabilius quod panis et vinum sunt hoc sacramentum, quod non dampnant nec reprobant sed confirmant. Et sic fecerunt sancti doctores concorditer. Unde Rabanus libro De Naturis rerum, libro V°, capitulo XI declarat quare Deus voluit se ipsum coli sacramentaliter in pane et vino et in fine sic loquitur: *Aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti; sacramentum enim ore percipitur, virtute sacramenti homo interior saciatur; igitur quia panis corpus confirmat, ideo ille corpus Christi congruenter nuncupatur; vinum autem quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur; hec autem dum sunt visibilia sanctificata per Spiritum Sanctum, in sacramentum divini corporis transeunt.* Ecce plane sentencia quam predixi. Unde ante sic loquitur: *Maluit enim Dominus corporis et sanguinis sacramenta fidelium ore percipi et in partem eorum redigi, ut per visibile opus invisibilis ostenderetur effectus.* Ecce quod iste magnus doctor dictat cum experiencia quod panis et vinum que sunt sacramentum corporis et sanguinis Domini rediguntur in partem hominis quoad corpus, ut figuretur pastus interioris hominis per rem huius sacramenti, ut sepe declarat in libro suo De corpore et sanguine Domini. Et idem allegatum est ex testimonio Augustini in De Consecracione, distinccione II^{a}, *Corpus,* et Johannis Damasceni et aliorum, quamvis ista sentencia sit per novos recentesque qui venerunt nimis sophistice palliata.

3. AB: *nec* deest; D: *vel reprobant.* 5. ABCD: *libro* before *De* deest. 8. ABC: *est virtus.* 10. E: *saturatur.* 11. D: *congrue.* 12. C: *autem* in marg. alia manu. 14. B: *sanctificatur.* 15. B: *transe* (sic). 20. B: *dicat.* 24. E: *in* deest. 29. D: *sollicite.*

5. Rab. Maurus, De Universo lib. V, cap. XI. Migne tom. III, p. 136. Cf. Wyclif, De Apostasia, cap. XVI, pag. 207. 27. Decr. Tertia Pars, De Cons. dist. II, cap. LX; ib. Joh. Damasc. De Fide orthod. lib. IV, cap. XIII.

Antiqua itaque sanctorum est sentencia quod forma, species vel figura panis et vini sunt hoc sacramentum; et per hec tria nomina intelligunt essenciam vel quidditatem panis et vini. Sic enim loquitur Apostolus Hebr. I, 3, quando dicit Christum eternaliter fuisse in forma Dei, *cum sit splendor patris et figura substancie eius*. Non enim intelligunt sancti quod hoc sacramentum quod vocant figuram panis sit qualitas de IV[ta] specie qualitatis, quia illa est debilissime entitatis. Nec dubium alicui loyco quin sequitur: Christus sumitur in forma panis et vini, ergo ille panis et vinum sunt, ut patet per argumentum Christi quo (ut dicitur Luc. XX) convicerat Saduceos. Et illi qui dicunt quod false vocatur forma panis et vini, quia est forma per se stans, que olim fuit accidens panis et vini, que iam non sunt secundum aliquam partem sui, nituntur sophisticare sensus populi, ne credat illud quod plane sentit sed cogatur credere false fictum incredibile, ut hoc sit via ad populum amplius seducendum. Unde solebam replicare contra hos glossatores quod ista est sentencia unius falsi et heretici ydiote, quia est sentencia eorum, qui olim fuerunt huiusmodi, quia ante baptisacionem suam; et utinam huiusmodi non sint modo.

Bishops are bound to know the true doctrine.

Ex istis probabiliter creditur quod episcopi tenentur sub pena amissionis omnium temporalium suorum (quia sub pena amissionis regni celorum) cognoscere quid sit hoc sacramentum, quia aliter sunt inepti fideliter informare populum; et omnes qui auctorisant et defendunt tales cifras integre incurrunt perdicionis periculum. Unde utinam gens Roberti quereret diligenter ab ipso cum suis cardinalibus quid de quidditate hostie sit credendum. Hoc enim secundum beatum Petrum est precipuum prelatorum officium parate et

1. ABDE: *sicut*. 5. D: *quod dicit*. 9. C: *illa* in marg. alia manu. 13. D: *convincerat*. 14. D: *quod ille*. 16. C: *aliquam* in marg. alia manu. 18. D: *ficte*. 20. E: *volebam*. 22, 23. Codd.: *modi* deest. 29. DE: *integres*. 31. D: *ab eo*. 33. ABCD: *beatorum prelatorum*; ib. E: *parare et*.

fideliter reddere racionem fidei et illam mundo postposito defendere et docere. Videtur, inquam, quod omne sensibile accidens in sacra hostia iuxta descripcionem sacramenti sit sacramentum vel saltem accidens adiuvans sacramenti; sed fides tractantis sacramentum et sanctificacio Dei spiritualiter iuvant et faciunt sacramentum. Cum autem omne per accidens sit reducibile ad aliquod per se, patet quod est dare substancialem essenciam vel naturam accidentibus illis substratam; sed ad racionem illam debemus parum attendere sed in racionem sui signati totam cogitacionem nostram suspendere. Et hec est racio quare sancti dicunt panem converti in corpus Christi vel sacramentum, ymmo panem esse corpus Christi, sicut dicimus peccatorem converti a membro dyaboli in filium Dei; que conversio est magis mirabilis quam conversio sacramenti. Sed nullibi in istis miraculis oportet quod Deus destruat substancialem essenciam, sed mutat ipsam in melius servando naturam. Et hoc servaremus nos qui signa tantum attendimus; Christus enim ordinavit nos comedere et bibere hostiam in hiis rebus, ut figurarent pastum anime tanquam finem. Et utinam tales cultores accidencium non sint a substancia corporis ecclesie exsufflandi; ponunt enim religioni Christi accidere totam regulam quam Christus tradidit et sic in accidentibus involvuntur; plus enim appreciantur terrena que adiacent quam virtutas.

We never find that God in His miracles destroys substance.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Ut autem a sacramento veritatis clarius fugetur falsitas, restat transcurrendum per alia dubia quibus scola theologie nimis inaniter accusatur, et primo de

4, 5. C: *sit — sacramenti* in marg. alia manu. 7. E: *fit.* 8. E: *aliquid.* 13 ABD: *converti* deest; C: in marg. alia manu. 18. AB: *subiectalem.* 22. D: *figurarȷ et.* 25. *tantam regulam.* 27. C: *terrena* in marg. alia manu. 28. CF: *Cap. VII.* deest. 29. B: *Et ut a;* ABCD: *autem* deest; ib. D: *clarius* deest; ib. D: *fugeretur.* 31. D: *occuritur.*

Of identification in the Sacrament.

sentencia ydemptificacionis sacramenti in corpus Christi, qua creditur, quod nudus panis et vinum fient ydemptifice corpus Christi et sanguis. Et recitat illam Magister Sentenciarum IV°, distinccione XI[a], capitulo primo; et habet ista sentencia pro se evidencias multas sophisticas et testimonia sanctorum sophistice intellecta. Arguitur ergo primo sic contra istam sentenciam: Panis et vinum non fient aliquid quod non erunt, sed non erunt ydemptice corpus Christi et sanguis, ergo non fient sic corpus Christi et sanguis. Si enim erunt idemptice hec partes Christi et omnia que erunt sunt, tunc sunt hec partes Christi.

Wine cannot be not wine, so when the form of wine is gone it ceases to be, and so cannot be the subject of change.

Contra quod arguitur secundo per hoc quod vinum non per accidens sed per se est vinum. Sed nihil quod per se est aliquid potest esse non illud, ergo nullum vinum potest esse non vinum. Si enim corpus Christi in fine verborum conversionis erit non vinum, tunc oportet quod materia vel forma vini aut aliquid sibi equale deficiat, quia manente omni essenciali requisito ad esse vini non est tunc racio quare non remaneret vinum et per consequens non tunc erit non vinum conversum in aliud. Si tunc deficiet materia, forma vel aliquid sibi essenciale, tunc oportet quod vinum desinet esse et per consequens ipsum vinum non tunc erit aliud quam vinum, quia tunc non erit aliquid.

Identification must involve change or not.

Item, vel erit ipsa ydemptificacio individualis per motum vel sine motu; si per motum, oportet signare aliquid quod deperdetur vel acquiretur vel utrumque;

2. E: *fierent.* 4. Codd.: *IV Sentenciarium.* 4, 5. C: *cap. I* in marg. alia manu. 5. AB: *ista evidencia;* C: correxit. 6. E: *testimonio.* 7. D: *incollecta.* 11. ABCD: *ydemptice* deest. 12. ABCE: *tunc sunt* deest. 15. B: *non aliud.* 19. ABCD: *essenciale* before *deficiat.* 20, 21. B: *non est — vinum* deest. 22. B: *deficit.* 23. ABCD: *vel aliud.* 24. D: *deficiet.*

3. Petri Lombardi Opp. (ed. Col. 1576) fol. 352[b], 353[a]. Cf. Thomae Super Quarto Sent., dist. XL, q. I, art. I, vol. Opp. tom. X, 166.

If it involves change of the essence, that is destruction; if of an accident the substance remains. If there is no change, the substance remains.

et signato illo quod acquiretur vel deperdetur, queritur (ut supra) utrum erit essenciale vel accidentale ydemptificando, si essenciale signatum non ydemptificatur sed destruetur. Si vero sit accidentale ydemptificando, sequitur quod non obstante illo motu manebit utrumque quidquid prefuit; non ergo ydemptificatur unum alteri, sed manebunt due res tantum essencialiter distincte sicut in principio. Si sine motu fiat ydemptificacio, tunc a neutro fiet ablacio alicuius essencialis vel accidentalis pertinens ydemptificacioni, et per consequens remanebunt tante distincta substancialiter et accidentaliter sicut in principio.

Suppose God to identify a man with an ass, do both remain or either? If both, they are distinct as before; if only one, the other is destroyed, not identified.

Item, posito quod Deus ydemptificet hominem cum asino vel quidlibet significandum cum alio, queratur post casum, utrum homo remanebit homo post ydemptificacionem vel asinus vel utrumque. Si utrumque, remanebunt tantum distincta in principio, si remanebit homo et asinus desinit esse vel econtra, videtur primo quod illud desinens non ydemptificatur sed corrumpitur, quod est contra concessum. Videtur secundo quod sequitur: Homo ydemptificatur asino, ergo asinus ydemptificatur homini et econtra; et ita ex casu non sequitur pocius quod remaneat homo quam asinus vel econtra. Non ergo concedendum est unum quin per idem et aliud. Et videtur idem tercio ex hoc quod illud ydemptificatum quod desinit perdit aliquid sibi essenciale ut animam asininam vel animam humanam, et per consequens illa non foret ydemptificacio sed destruccio. Et hic querunt logici de subiecto et terminis ydemptificacionis ut distingueretur ab aliis motibus et de eius celeritate ac aliis eius proprie-

1. C: *quod acquiretur* in marg. alia manu; ib. D: *deperderetur.* 4. C: *destrueretur.* 6. ABCD: *quidquid quod;* ib. DE: *idemptificabitur.* 9. D: *oblacio.* 16. AB: *vel utrum.* 17. C: v^t *in principio.* Herzberg-Fränckel reads: *videlicet;* Rectius: *ut.* 18. ABC: *desit.* 20. E: *sed destruitur sive corrumpitur;* ib. D: *quod esse.* 25. D: *quod idem.* 26. D: *hoc ergo;* ib. D: *illud* deest; ib. E: *non desinit.* 30. Codd.: *et distingueretur.*

No limit to God's power of identification.

tatibus. Item, pono quod Deus ydemptificet quodlibet cuilibet, quod oportet concedere esse possibile, quia aliter staret Dei potencia infinita ad aliqua que non posset ydemptificare, consequens inpossibile, cum posset ydemptificare creaturas valde abiectas sibi ipsi, ut patet in materia de incarnacione tam quoad corpus Christi quam animam; quarum utrumque est verbum Dei et personaliter ipse Deus; quod videtur summe mirabile. Hoc ergo admisso videtur quod quilibet manet in sua specie ac individuacione ut mansit in principio, quia da quod non Petrus remanet ut in principio, contra quidlibet ydemptificatur Petro, ergo Petrus remanet summe multiplex. Et idem est argumentum de quolibet assignando. Si ergo tota universitas remanet in sua specie ac sua individuacione ut in principio, videtur quod utrobique tollitur ydemptificacio; nam ad omnem punctum mundi est summa diversificacio; que cum sit contraria ydemptificacioni, videtur quod tollit ydemptificacionem pro eodem tempore et subiecto. Si dicatur quod summa ydemptificacio est summa diversificacio, tunc (ut supra) debet correspondenter hoc posito variari responsio, quia repugnat quod quidquam remaneat compositum ex partibus vel accidentatum, ymmo notum est si quidlibet est, quidlibet solum Deus est.

Yet identification does not take place.

Absurdities that would follow from granting identification.

Item, stante hoc casu videtur quod quelibet pars mundi sit indivisibilis, quia ydemptificata est puncto et per consequens est punctus indivisibilis. Et videtur quod quelibet pars mundi sit in infinitum magna, quia cum quelibet pars mundi sit totus mundus, quelibet pars quantitativa mundi foret ita magna ut totus

1. D: *suppono*; ib. E: *quidlibet*. 3. D: *ad alia*. 7. ABDE: *utraque*. 8. C: *quod ipse Deus*. 9. D: *dimisso*. 10. *ac*; C: *et* in marg. alia manu. 11. E: *remanet Petrus in*. 16. D: *utrolibet*. 20. ABCE: *Si dicit*. 21. C: *ut* in marg. alia manu. 23. E: *maneat*. 24. E: *est* deest. 25. *Deus est*; C addit in marg. alia manu (incertum an ad textum pertinens): *quia quidlibet esset anima intellectiva et per consequens non esset compositum ex partibus nec esset aliquid accidentatum, quia quidlibet esset Deus qui accidentatus non est*. 29. C: *in* deest; ib. ABC: *magno*.

mundus et per consequens infinitum modica pars mundi foret ita magna ut aliquid. Ex quo cum principiis geometrie sequitur quod omnis pars mundi sit infinita, quia da quod caput tuum non sit nisi pedale, contra nasus tuus est ita magnus ut mundus, ergo caput tuum cuius nasus est pars quantitativa est maius quam pedale, cum omne totum huius est maius sua parte quantitativa capitis, ydemptificatur maxime linee, maxime superficiei et maximo tempori mundi; et tunc est nimis magna.

Nec est racio quare quelibet pars panis potest ydemptificari corpori Christi et cuilibet sue parti, quin per idem posset ydemptificari cuilibet substancie vel accidenti, cum par sit racio et multiplicacio inconveniencium utrobique, quod ex tali ydemptificacione arguunt loyci quod inpossibile sequitur ex necessario quod quilibet est et quicunque non est et quod species et genera rerum que differunt ab invicem non differunt, quia omnis differencia foret unio et non differencia.

Item, plus accedendo ad difficultatem videtur quod omnis panis vel vinum transsubstanciatum in corpus et sanguinem manebit post conversionem ydemptificatum parti Christi, et cum nullam partem ex tali conversione deperdit Christus, sequitur quod post conversionem erit corpus Christi multiplicius; nam tantam partem quantus est panis aut vinum consecratus in toto mundo, Christus acquiret sine perdicione aliqua; quomodo ergo non habebit plus tam de materia quam de forma? Nam omnia ista habebit ut partes et nullam istarum iam habet; ergo quamlibet earum acquirit vel acquiret. Non enim dicetur quod ydemptificacio impediret formas syllogisticas, ita quod sequitur:

If identification takes place, Christ must certainly be acquiring new parts.

5. E: *sicut*. 6. D: *caput totum*. 7. D: *huius sit*. 15. D: *et ex tali;* C: *quia ex tali*. 17. C: *quia* before *quilibet;* ib. D: *cuiusmodicunque*. 18. BC: *ad invicem*. 26. E: *Christi* deest; ib. ABCD: *non tantam*. 28. D: *alia*. 29. C: *non* in marg. alia manu; ib. C: *tam* in marg. alia manu. 30. C: *et* in marg. alia manu. 31. D: *quidlibet*. 33. DE: *impedit*.

totum istum panem et vinum Christus habebit partem suam et nullum istorum nunc habet, ergo multas partes habebit, quas nunc non habet; nam panis et vinum sunt substancialia et non accidentalia; et tunc patet consequencia.

Our opponent says that all terms are accidental.

Sed adversarius dicit quod omnes termini sunt accidentales, cum quilibet potest esse quidlibet, et ita non sequitur quidquid erit Petrus illud nunc est, sed asinus erit Petrus, ergo asinus ipse nunc est; ut in simili non sequitur: quidquid tempore nativitatis tue fuisti illud nunc es, sed infidelis ydiota tunc fuisti, ergo infidelis ydiota nunc es; et quam accidentale est tibi esse infidelem, tam accidentale est tibi esse hominem.

We hold that whatever will be a part of Christ is so already.

Sed contra istud obicitur primo per hoc quod omne quod Christus umquam habebit partem suam, illud nunc habet partem suam; sed omne quod est vel erit panis aut vinum consecrandum, Christus habebit partem suam, cum ydemptificatur parti sue, ergo omne quod est vel erit, panis aut vinum consecrandum, Christus iam habet partem suam; ista quidem forma valet in terminis accidentalibus.

In his theory something that differs now from Christ's body will be Christ's body.

Capta ergo essencia que est panis consecrandus, si hoc erit corpus Christi et hoc differt nunc essencialiter a corpore Christi, cum nunc sit aliud ab ipso, sequitur quod aliquid quod iam essencialiter differt a corpore Christi erit corpus Christi.

If identity could thus be lost, all things would perish.

Similiter, data ista sentencia perirent omnia putata, quia tam substancia que foret basis omni accidenti quam eciam distinccio accidencium; nam humanitas, animalitas et omne tale signabile accidit essencie, cum illa essencia que est homo vel animal potest esse

2. D: *iam habet.* 6, 7. D: *termini isti accidentales.* 7. ABCD: *cum quidlibet.* 8. E: *hoc nunc.* 10. ABCD: *in assimili;* ib. ABD: *tempore necessitatis;* A: correxit in marg. alia manu. 11. C: *illud* deest. 12. D: *et quantum.* 13. D: *est* alter *accidentale* deest. 15. ABCD: *obicitur* deest. 19. D: *idemptificabitur.* 21, 22. B: *aut quidem.* 29. D: *tam subiecto que foret;* ib. C: *basis* in marg. alia manu. 31, 32. D: *Et tamen illa.*

non animal eciam non substancia, ymmo nichil foret per se aliquid nec aliquid per se vel singulare; quomodo ergo staret genus substancie? Et per idem quantitas potest esse qualitas, et sic de omni genere accidentis; et perirent quinque universalia, scilicet genus, species et substancialis differencia et per consequens omnis sciencia et omnis forma substancialis vel accidentalis.

There would be no substance, no universals, no knowledge.

Similiter iuxta hanc viam periret omnis motus vel accio naturalis, quia tam fundamentum quam materia motus deficeret; si enim scirem quod homo ambulat, scirem quod homini accidit ambulacio. Sed contra pro toto tempore ambulandi ex tibi dubio hoc fit non homo sed lapis vel aliud ydemptificatum membris Christi; non ergo scitur quod homo ambulat, cum tollitur omnis sciencia de rerum quidditate, distinccione vel transmutacione. Si enim materia motus foret continue ydemptificata cuilibet, quomodo specificaretur, distingueretur vel attenderetur motus? Sed totum hoc ignoras et dubitas, cum ydemptificacio sit habitudo reciproca que potest fieri insensibiliter ignorante homine subducto quocunque motu. Nichil itaque stulcius aut irracionabilius ista sentencia, cum ydemptificatur opinioni stultissime summe heretice et maxime detestande.

Action and change would cease, for there would be no specific thing to act; e. g. you could not say "a man walks" when the man might be a stone or any other creature.

Nec valet hec opinio pro fine quo fingitur, quia implicat panem et vinum remanere panem et vinum post consecracionem, ad quod evadendum fingit ydemptificacionem.

Sed pro ista via arguitur primo per hoc quod quidquid producit individuum speciei, ydemptificat

Equivocation as to meaning of identification.

1. D: *et non.* 2. *se aliquid;* C: addit. in marg. superiori alia manu: *quia si aliquid foret per se aliquid, tunc non posset esse non illud; quod falsum est secundum ponentem ydemptificacionem quorumcunque et persona posset esse non persona, et singulariter universale, et sic de aliis;* ib. ABCD: *aliquid persona.* 4. C: *esse* in marg. alia manu. 22. B: *subducto* deest. 23. B: *stulticius.* 24. C: *opinioni* in marg. alia manu.

illud nedum illi speciei sed cuilibet eius individuo, cum sit triplex ydemptitas, scilicet generalis, specialis et numeralis, est ergo ydemptificacio possibilis.

The identification we are dealing with is that of two numerically distinct bodies one is lost, in the other.

Sed pro isto non est difficultas quin talis ydemptificacio sit necessaria, sed difficultas loquitur de ydemptificacione numerali duorum individuorum que prius essencialiter et numeraliter sunt distincta, ut panis consecrandus et corpus Christi in celo sunt duo individua loco et forma multiplici distincta et virtute verborum conversionis ponitur eandem rem que prius fuit panis foret ydemptice corpus Christi; sed corpus Christi negatur fore ille panis: et hoc videtur fore difficile, cum ponitur formam substancialem panis et materiam primam ac quamlibet partem panis pro instanti conversionis desinere esse secundum se totam. Et ista foret mirabilis ydemptificacio in qua unum extremum secundum se totum destruitur et per idem non foret transitus, conversio vel transsubstanciacio panis in corpus Christi, nec corpus Christi fieret ex illo, sicut patet admittenti significaciones signorum antiquas. Et non valet baptisare terminos sic extranee et infundabiliter ad fingendum mendacium.

Conceditur tamen (ut dictum est in materia De Universalibus) quod omnis homo est idem quod quilibet, ymmo omnis substancia est idem cuilibet, non tamen propterea omnis homo est omnis homo, cum non oportet si iste homo sit idem isti homini quod sit propterea iste homo.

2. Our opponents say: The host is a whiteness under which Christ is seen with the bodily eye;

Secundo arguitur pro ista via per hoc quod illa sensibilis eukaristia est uni albedo sub qua videtur Christus corporali oculo et per idem est alii alia qualitas vel quantitas, secundum quod eius opinio de quidditate eukaristie variatur. Cum ergo quodlibet

6. B: *naturali;* ib. D: *duarum individuarum.* 11. D: *ydemptifice.* 12. ABCD: *fore* after *videtur* deest. 16. ABC: *illa;* ib. E: *qua vini.* 18. E: *non* deest. 19. ABC: *ferret.* 20. D: *signaciones.* 23. D: *concedetur.* 27. E: *est.*

istorum sit Christus, videtur quod ydemptificacio multorum eciam diversorum in genere sit satis possibilis. Minor videtur ex hoc quod ex ultima protestacione Beringarii et confirmacione Romane ecclesie corpus Christi est in illo sacramento sensibile et de facto illud sacramentum (ut loquitur scriptura cum sanctis doctoribus). Quid ergo foret si non albedo, cum illa sit perfectissimum accidens, ibidem maxime propinquum intellectui ut sic signum?

for since Christ is the sacrament He must be whiteness, which is the most perfect accident.

Item, cum illud sacramentum sit visibile vel est albedo vel album, sed non est album; ergo est albedo per se visibilis, non quantitas ut magnitudo vel superficies, vel non est hoc solum, quia potest manere idem album quantitate variata, ut patet de maioracione vel minoracione sacramenti in calice, ymmo sacramentum sub forma panis, sicut potest variari in albedine, sic potest per exspiracionem variari in quantitate. Sicut ergo quantitas per se existens est quanta, sic albedo per se existens est alba, quia aliter sensus nimis deciperetur in sensacione, cum prius videt album quam albedinem in abstracto, quia hoc est virtutis abstractive discernere.

We see the sacrament, and it must be either white or whiteness. But it is not white, so it must be whiteness, which indeed is white.

Item, nulla alia qualitas coexistens informatur albedine, quia hoc foret potissime qualitas prima, ex qua resultat albedo. Sed quis dicit quod qualitates elementares sunt sic colorate? Tunc enim quilibet sensus perciperet qualitates tangibiles et homo videret potissime gravitatem, cum illa vel sit forma substancialis (ut placet Averroi) vel forma propinquissime principians colorem; ymmo cum color secundum philosophos non sit nisi lux incorporata dyaphano, videtur quod ad variacionem lucis varietur et color. Cum ergo coexistencia qualitatum non sufficit ut una

Whiteness does not inform another quality.

4. ABC: *et protestacione*. 7. ABC: *cum illud*. 9. D: *intellectu*. 10. D: *cum* deest. 13. D: *vel* deest. 17. D: *per exspisacionem*. 25. D: *Si quis*. 26. D: *elementales*. 27. E: *ut homo*. 29. ABCD: *Averrois*. 30. D: *principans*. 32. D: *variaretur*. 33. E: *existencia*.

informet reliquam, necesse habet hec via dicere, quomodo causatur informacio qualitatum. Non enim est color concludere quod, si qualitas resultat ex elemento, ex materia et forma, quod propterea qualificat suum principium, quia sic omnis qualitas qualificaret Deum. Videtur ergo cum hoc sacramentum non sit album quod sit albedo et per idem qualiscunque, qualitas aut quantitas, et nullomodo aggregatum ex omnibus accidentibus in hostia consecrata, cum illud non potest informari albedine, tum quia continue variatur, tum eciam quia multa sunt ibi accidencia distincta in genere que non possunt albari; sed pocius albedo denominatur ab illis.

Following this line of argument we find that the sacrament is all kinds of accidents. Consequently in one host there are many sacraments. Thus we are led into endless follies.

Sicut ergo glossa ordinaria decretorum (ut supra exposui) dicit quod hoc sacramentum non est ponderosum sed ipsa ponderositas vel sibi subiectum, sic debet dicere de albedine, duricie, sapore et eis similibus; et per consequens sunt in eadem hostia infinita sacramenta distincta in genere. Non ergo foret unitas in hostia vel denominacio accidentalis; quod manifeste repugnat sensui; videmus enim quod hostia est continua, frangitur et nutrit, odorat et sapit, sonat et descendit. Numquid credimus illud quod sic demonstratur esse nichil vel unum aggregatum ex sono, odore, sapore, descensu et alia accione? Talia enim continue variantur et accidunt sacramento, sicut conficere in fermento vel azimo. Numquid credimus quod accidens illud sit fermentatum vel azimum, extensum vel fractum et cum hoc multiplicatum et non huius, quia secundum alias partes quarum quelibet est sacramentum invisibile; alias multiplicavi argumenta que

1. D: *aliam necesse;* ib. B: *necesse est.* 3. D: *qualiter resultat.* 5. B: *sit omnis.* 6. E: *quod cum.* 7. ABCE: *qualifactum;* ib. *aut;* B: *vel;* D: *ac.* 12. ABC: *possunt* deest; C in marg. alia manu addit. 14. E: *Sic ergo.* 15, 16. C: *neque ponderositas.* 17. E: *et de hiis.* 19. E: *in* deest. 23, 24. D: *denominatur.* 25 C: *alia* deest 27. B: *et azimo.* 29. Rectius: *huiusmodi.*

15. Vide supra pag. 184.

darent fidem fidelibus quod nulla qualitas poterit per se esse et multo minus alia genera accidentis. Non enim est figura, pulcritudo, febris vel potencia anime res talis quam debemus orare, pro se colere vel timere.

Wyclif thanks God for freeing him from all this error.

Ideo quantum ad istud laudo Deum qui me liberavit ab isto scandaloso et derisibili errore de quidditate huius sacramenti. In qua materia philosophi et pagani derident nimirum nostram ficticiam de incertitudine et variacione circa quidditatem hostie consecrate. Est enim panis aut vinum quod subiectat omnia illa accidencia. Et illud sentitur sensacione multiplici cui nova accidencia non consecrata possunt accidere, que non sint pars sacramenti sicut accidencia hostie, que tamen omnia reducuntur cum tota universitate creata ad quandam unitatem in Deo cui omnia instituuntur, ut ipsum significent et omnia modo suo ipsum dicunt atque aliqua magis sacra et alia minus sacra.

The quiddity of the host is bread and wine.

In this substance the accidents unite to be all alike symbols of God.

Sacramentum autem altaris potest vocari, ut sepe dixi, corpus sic rite benedictum a presbitero, quelibet eciam eius pars; et quodlibet eius sensibile accidens potest vocari secundarie vel per accidens sacramentum, sicut et corpus aggregatum ex corpore consecrato et alio sibi commixto; ymmo quandoque corpus permanens vocatur sacramentum et quandoque corpus successivum. Sed inpossibile est sacrum accidens, potissime quantitatem et qualitatem, esse per se sacramentum, cum secundum Augustinum non poterit per se esse. Et patet quod nullum istorum sacramentorum est ydemptice Deus vel pars eius, sed signum efficax quod ad sensum equivocum et tropicum suscipit predicacionem partis Christi in modis loquendi sanctorum et Romane ecclesie.

The sensible accidents of the host may in a way be called the sacrament, but having no separate existence it cannot be the sacrament.

A sacrament is not identically but symbolically God.

1. E: *nulla quantitas.* 3. D: *est* deest. 7. D: *scandalo.* 13. B: *sun accidere.* 14. C: *partes.* 16. D: *cum Deo.* 18. ABCD: *alia magis;* C in marg. *aliqua;* ib. D: *sacramenta.* 19. ABD: *vocare.* 20. ABC: *ritu.* 22. B: *potest variari.* 30. D: *dominus.*

We must distinguish between identical and tropical statements.

Sed limitatum est nobis pro fugandis heresibus quod loquamur de predicacione ydemptica, et illam oportet scire distinguere a predicacione tropica ad intelligendum sanctos. Scribit enim Jeronimus in epistola ad Helbidiam De XII Questionibus questione II[a]: *Nos,* inquit, *audiamus panem quem fregit Dominus deditque discipulis suis esse corpus Domini salvatoris, ipso dicente ad eos: Accipite et comedite; hoc est corpus meum.* Ecce quod iste sanctus cui mille doctores et pape non equiparantur in fide scripture asserit quod panis demonstratur pronomine, et usque hodie omnes eciam infideles satrape non audebant hereticare huius sancti sentenciam. Unde Augustinus exponit eam expressius epistola XII ad Bonifacium episcopum: *Si,* inquit *sacramenta quandam similitudinem rerum earum quarum sacramenta sunt non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque eciam ipsarum rerum nomina accipiunt; sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita et sacramentum fidei fides est.* Ideo docet Augustinus Sermone LV° quomodo non debemus contemptibiliter vel irracionabiliter accipere sacramentum propter suum signatum: *Non tibi videatur vile,* inquit, *quod vides; quod vides transit, sed quod signatur in ipso visibili non transit sed permanet; ecce signum accipitur, comeditur, consumitur: num-*

5. A: *Albidiam;* in marg. alia manu: *Helbidiam;* B: *Albidiam alias Helbidiam.* 7. ABDE: *suis* deest. 9. D: *meum* deest; ib. E: *quod* deest. 12. D: *et infideles.* 13. D: *istius sancti.* 14. D: *in epistola.* 22. E: *Christi* deest. 24. D: *irregulariter.* 26—28. ABC: *transit — comeditur* deest; C in marg. alia manu addit. 27. Recte: *significatur.*

6. S. Hieronymi, Ep. ad. Hedibiam vol. I, 824. Cf. Trialog. 250, Serm. II, 453; III, 278. 15. S. Augustini Ep. ad Bonifacium XCVIII. Opp. II, 267. 23. Non Sermone LV, sed LXXXIII De Diversis; Nov.: Serm. CCXXVII. In die Paschae IV, Opp. V, 973.

If qualities could exist separately, we ought to pray to the virtues rather than to the Saints.

quid corpus Christi consumitur? Absit. Distinguunt enim sancti inter hoc signum et corpus Christi ut inter Deum et creaturam signantem, nec umquam sciverunt concipere quod qualitas sit sine subiecto, ita quod omnes vires anime plene virtute, beatitudine et gracia sint per se in patria adorande tanquam considerantes et compacientes de nostra miseria si tamen per se forent, pocius hoc facerent qualitates: fides, spes, karitas, felicitas, virgines quas oramus, quia de sua natura haberent perfecciones, quas per accidens accomodant sanctis quasi fines suarum perfeccionum, quas in se habent perfeccius, cum nichil accomodat alteri perfeccionem ulteriorem quam ex se habeat; virtus autem talis cum sit intuitiva, abstractiva et quomodocunque natura humana est secundum animam operativa, foret valde perfecta ex illa operacione sibi propria et advocatrix valde compaciens et miseri iuvativa. Nec dicetur racio quare qualitates corporee possunt per se habere omnem accionem quam possunt habere in corpore quin a pari vel evidencius qualitates anime ita possunt; nec est facile fingere quomodo possunt communicare acciones suas corporibus quibus per accidens sunt linite, quin evidencius Deus posset communicare potenciam creandi et omnem accionem suam ad intra cuilibet creature; et ita sicut ille qualitates anime insensibiles communicant corpori denominaciones quas per se sibi retinent, ita possent de Dei omnipotencia communicare ligno vel lapidi, et sic omnis materialis substancia foret de Dei omnipotencia intellectiva subtilissime et beatificabilis de obedienciali potencia. Ille enim qui potest

Intelligence might house itself in a log of wood.

1. C: *Distinguebant.* 4. B: *quantitas.* 5, 6. ABCE: *et beatitudine.* 7, 8. C: *nisi tamen;* correxit in marg. alia manu. 8. D: *pro se;* ib. ABC: *facerent qualitas;* DE: *quam fides.* 10 D: *profecciones.* 12. AB: *habet.* 13. D: *utiliorem.* 16. D: *operativam.* 18. E: *qualiter.* 19. E: *operacionem sive accionem.* 21. ABCE: *ista possunt.* 24. AB: *Deus* deest; C in. marg. alia manu addit; ib. B: *credandi.* 28. D: *posset.*

suspendere informacionem qua qualitas spiritualis informat corpus et alias facere quod informet eciam efficacius corpus ex natura sua minus dispositum, ipse posset extendere potenciam informativam virtutis et potenciam passivam subiecti; et sic quelibet materialis substancia foret de Dei potencia quomodocunque activa et per consequens nulla foret substancialis differencia.

This is mere madness; neither quality nor form can exist without substance.

Sed deliramenta sunt ista, cum nulla qualitas sit nisi substanciam esse qualem, nec aliqua forma est nisi illa que est substanciam esse formatam vel formosam; ideo idem est ponere quod qualitas sit per se sine substancia et ponere quod sit ista quod substancia sit qualis sine hoc quod sit substancia; et sic includit formalem contradiccionem quod sit accidens sine substancia subiecta, in tantum quod forma substancialis qua corpus hominis est formaliter vivum est vita que est accidentalis tam corpori quam illi spiritui. Et illi uniuntur in eadem persona hominis, ut hic supponitur.

Quantum ad triplicem evidenciam tactam in principio argumenti patet quod decretum loquitur tropice quod panis sacramentaliter fiat corpus Christi et non ydemptice quod natura panis sit natura corporis Christi, et sic licet albedo sit sacramentum, non tamen est per se sacramentum, sed sacramento illi inherens; et illud subiectum est infinitum perfeccius quam quantitas vel albedo.

Quantum ad secundum argumentum patet quod illud sacramentum est album quia natura panis.

Ulterius pro denominacione accidentis notandum quod triplex est denominacio, scilicet subiectiva,

1. B: *specialis*. 3. ABC: *corpus* deest. 10. D: *alia*. 12, 13. D: *qualitas — quod* deest. 13. C: *ista — sit* deest; ib. *qualis;* C in marg. alia manu: *qualitas*. 15. B: *substancia* twice; *subiecta* deest. 16. D: *et tantum*. 19. C: *persona huius;* in marg. correxit. 23. ABCD: *figurat*. 23—25. C: *et sic — Christi* deest. 24. A: *quod natura* in marg. alia manu. 27. D: *in infinitum*; *est* deest.

Three kinds of naming: 1. Subjective, which applies only to substance.

respectiva et intrinseca. Prima denominacione sola substancia denominatur, cum omne accidens sit substanciam esse accidentatam, ita quod nichil est subiectum accidentis nisi substancia; accidens autem est fundamentum et causa alteri sed non subiectum. Denominacio autem respectiva non exigit denominatum illud esse subiectum accidentis denominantis, quod satis est quod sit fundamentum ad quod accidens absolutum respiciat, causando in ipso habitudinem respectivam, ut patet de septem respectibus fundatis in quantitate et qualitate. Et isto modo dicunt Augustinus V De Trinitate in fine et Anshelmus in Monologion XXVII quod Deus est fundamentum habitudinis relative, que quia non requirit fundamentum suum per eius acquisicionem moveri, vocatur ab aliquibus relacio racionis. Non enim requirit in illius subiecto fundamentum esse accidens absolutum.

2. Respective, which does no require the thing named to be the subject of the accident.

3. Intrinsic, which applies in many ways.

Tercia autem denominacio intrinseca est qua idem denominat se per se, quod potest esse multipliciter; nam Deus per se excludendo omnem aliam causam denominat se sapientem, iustum, potentem etc.: ideo ista non sunt in Deo accidencia. Quantitas eciam dicitur per se quanta, licet equivoce a substancia; sic eciam albedo alba et ita de aliis accidentibus eciam respectivis. Aliter enim foret processus in infinitum, ut qualitas foret distincta intensione intensa, et sic in infinitum, nisi foret dare unum per se intensum. Non tamen video quod quantitas denominatur subiective albedine vel econtra, sed sicut superficies est alba vel albata, ut locuntur philosophi, ita qualitas

3. D: *coaccidentatam.* 5. C: *causa est.* 8. *quod;* C in marg. alia manu addit.: *accidens respectivum respiciat accidens absolutum.* 10. E: *septem* deest. 13. ABC: *Deus* deest; C in marg. alia manu addit. 16. D: *in illo.* 17. C: *esse* deest; ib. D: *ablatum.* 19. C: *per se* deest. 22. E: *eciam* deest. 24. D: *ita* deest. 26. C: *quantitas.* 27. C: *unum* deest. 28. E: *videtur;* in marg. correxit.

12. S. Augustini De Trinitate, lib. V, cap. XVI, Opp. VIII, 843; ib. S. Anselmi Opp. (ed. Maur.), pag. 14. Monologium, cap. XXVIII.

est mole magna, ita quod neutrum istorum accidencium est subiectum alterius, sed denominant se reciproce respective, quia unum concomitatur reliquum in eodem subiecto, ut quia albedo est per partem substancie superficialem aut tenuem, ideo dicitur albedo superficialis, et quia qualitas est per pedalem quantitatem subiecti, ideo dicitur pedalis, sic quod nec quantitas subiectat qualitatem nec econtra.

Sed qualitas multiplicius denominatur intensa, activa, quanta etc., quam denominatur ipsa quantitas, licet sit secundum speciem et non individuum fundamentum et basis in subiecto qualitati corporee.

The sacrament a subject for both quality and quantity.

Sacramentum autem est per se subiectum tam quantitati quam qualitati, cum adversarii concedunt quod accidente albi vini infuso in accidens rubei vini consecrati utraque quantitas et qualitas movetur, cum sacramentum erit maius et alterum; ideo necesse est ponere ibi subiectum prius quantitate et qualitate, quia certum est quod fasciculus accidencium est posterius utroque; et patet in parte quomodo accidencia in denominacione sese respiciunt. Et per hec patet responsio ad tercium argumentum. Nam qualitates secunde denominant qualitates primas, materiam et formam, eciam Deum denominacione respectiva. Sed denominacione subiectiva solum denominant materialem substanciam per quam extenduntur. Denominacionem autem respectivam facit accidens in quantumcunque distante in quo non est subiective, ut albedo Petri Rome facit ipsum esse similem Johanni Anglie, ideo causat ad omnem punctum propinquitatem atque distanciam et quodammodo facit quod Deus est causa eius.

1. D: *illa;* ib. C: *neutrorum.* 3. ABCD: *quod unum;* ib. D: *reliqua.* 8. ABC: *nec* deest; ib. C: *non subiectat; non* alia manu. 12. AB: *quantitati;* C: correxit. 15. B: *infusio.* 18. ABC: *et qualitate* deest. 23. ABC: *denominat.* 24. AC: *eciam nedum;* C in marg. correxit: *Deum;* ib. B: *subiectiva.* 25. A: *subiectiva* in marg. alia manu. 28. *in quo;* B: *iniquo;* ib. ABCD: *est* deest. 30. D: *ymmo causat.*

1. Acquiring an accident need not always cause change.

Ideo oportet primo sopire istam stulticiam qua creditur quod omne ens in quantum adquirit sibi accidens movetur. Oportet enim omnem motum subiectari in substancia mota per acquisicionem vel deperdicionem false quantitatis aut qualitatis.

2. We must distinguish between subjective and respective naming.

Secundo oportet distinguere inter denominaciones respectivas et subiectivas, inter denominacionem efficientem et formalem ut albedinem que denominat formaliter Petrum album denominat efficienter Paulum quantumcunque distantem esse Petro similem.

3. We must keep these distinctions in mind to avoid error.

Et tercio oportet notare divisiones et descripciones predictas ad tollendum sophismata et errores. Ad tantum enim desipiunt quidam magni, quod credunt accidens denominare subiectum quantumcunque extrinsecum sine aliqua denominacione accidentis eciam respectivi in illo sic denominato, ut exemplificat de visione, de tempore, de motu. Sed illi parum ponderant visionem passivam que est videri predicamentum ubi et quando causatum a tempore cum denominacione formali et effectuali.

Our adversary's reply: Scripture shews that we see God in the host.

Sed redeundo replicatur (ut tactum est) quod homo videndo quodcunque videt Deum oculo corporali, quia omne sensibile vel insensibile ipsum significat. Et confirmatur ex testimonio scripture multiplicis, nam Genes. XXXII, 30 dicitur quod Jacob *vidit Dominum facie ad faciem;* et Ysaie VI, 1 dicit quod *vidit Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum.* Et Joh. VIII^vo, 56 dicit Christus quod *Abraham pater Iudeorum exultavit, ut videret diem Messie, vidit et gavisus est;* et sic de multis similibus. Si ergo homo, potest tractare et tangere corpus Christi in hostia,

2. ABC: *adquirit* deest; C in marg. addit. 4. DE: *aut.* 5. D: *perdicionem.* 8. C: *albedinem* corrigere vult in: *albedo;* ib. AB: *qui.* 9. E: *denominant.* 10. ABC: *distanter.* 11. D: *et ideo.* 15. D: *alia.* 16, 17. E: *de visione, tempore et motu.* 18. D: *videre;* ib. C: *predicatum.* 19. D: *tantum a tempore.* 21. C: *respondendo.* 23. D: *signat.* 27. C: *super celum.*

multo magis videre potes ipsum ibidem, cum visus sit sensus subtilissimus et supremus.

Three kinds of seeing: bodily, imaginative, intellectual.

Hic oportet cognoscere equivocaciones pro veritatis scripture misteriis cognoscendis. Est enim visio corporalis, visio ymaginaria et visio intellectualis. Visio corporalis est qua vigil sentit visibile secundum figuram forme visibilis in organo sensus visus. Unde ut loquar clarius in ista materia exprimo quod nemo videt ibidem corpus Christi oculo corporali, quod debet fidelibus esse certum. Unde Doctor Sollempnis primo quodlibeto, questione VI[ta], dubitando *si fidelis videt corpus Christi in hostia oculo corporali* declarat quod *non, eciam quod oculus Christi in hostia non videt se ibidem propter limitacionis carenciam tam in visibili quam in specie visibilis quam in virtute visiva.* Et idem dicit lex ecclesie satis sepe, ut III Decretalium, De Celebracione missarum, capitulo *Cum Marthe* dicitur quod *forma visibilis panis et vini est sacramentum sed non res sacramenti; et aliud est quod creditur quam cernitur, quia bene corpus Christi creditur et cernitur eius species que est solummodo sacramentum.* Unde mirantur multi qua fronte infundabiliter quis audet dicere quod videt corpus Christi in hostia oculo corporali. Non enim sequitur: Petrus intellectu vel fide videt Deum in hostia per corporalem oculum, quia per eius ministerium, ergo videt Deum ibidem oculo corporali. Sic enim arguunt sophiste quod homo videt per talum, per digitos et

1. Bodily. We cannot by bodily sight see the body of Christ.

We see the host with the eye; we see God there by faith; it does not follow that we see God with the eye.

1. D: *videtur;* ib. *ibidem;* B: *idem.* 4. B: *Et enim.* 5, 6. C: *visio — corporalis* in marg. alia manu. 8. ABCE: *loquatur.* 9. E: *ibi;* ib. E: *in oculo.* 11, 12. D: *fideles vident.* 14. B: *literacionis;* E: *limitacionem;* C in marg. alia manu: *limacionis.* 17. ABDE: *De Celebracione Missarum* deest. 19. ABC: *et non.* 21. D: *cuius.* 25. D: *et fide.* 27. C: *enim* deest. 28. E: *per collum per.*

10. Doctor Solemnis, i. e. Henricus de Gandano. Cf. Wilhelmum Wideforдum adversus Joh. Wiclephum Anglum in Fasciculo rer. expet., fol. 97. Cf. De Ecclesia, pag. 317; De Apostasia, pag. 75.
17. Decr. Gregor. lib. III, tit. XLI, cap. VI.

cetera organa inpertinencia visui Deum et omne sensibile vel insensibile, quia illa sunt in casu instrumenta movencia, ut mente concipiat noscibile quod absconditum est ab omni materiali veritate; sed vident quod ista est argucia deridenda, cum sic dicto: Petrus videt hoc oculo corporali, notatur quod oculus corporalis informatur virtute visiva apprehendente hoc per eius speciem naturalem, quomodo solum color, lux vel eius subiectum aut horum privacio videtur, sicut patet philosopho noscenti limites visionis.

2. Imaginitive. This differs from bodily sight,

Secunda maneries visionis vocatur visio ymaginaria que est visio qua secundum virtutem ymaginativam est visibile formaliter apprehensum; et differt a visione priori in tribus: Primo in hoc quod omnis visio corporalis sive per rectam intuicionem sive per reflexionem sive per refraccionem fit per limitacionem speciei presentis visibilis in organo sensus visus; non sic autem visio ymaginaria, cum sepe fit in obiecti absencia.

a) In applying to absent things;

Secunda differencia est quod visio corporalis solum inest videnti dum vigilat, sed visio ymaginaria inest tam dormienti quam vigili, nam in sompnis fiunt quecunque sompnia in visione ymaginaria, sicut multe prophecie inperfecte fiunt in vigili per misterium visionis ymaginarie, ut patet in Daniele qui tam vigil quam dormiens vidit visione ymaginaria sompnium Nabuchodonosor et per hoc vidit prophetice ultra regem interpretacionem sompnii, ut patet Daniel. II°.

b) in acting during sleep;

Tercio differunt in hoc quod visio ymaginaria est tam quoad obiectum quam tempus visione corporali extensior. Nemo enim videt corporaliter nisi colorem aut lucem presentem vel subiectum aut eorum pri-

c) in applying to things that do not exist,

4. C: *videt.* 5. D: *dico.* 11. C: *Secunda* in marg. alia manu. 12. ABE: *que secundum.* 16. D: *sive per refraccionem* deest. 17. D: *sensibilis.* 24. DE: *vigile;* ib. D: *ministerium.* 26. D: *visionem imaginariam.* 27. D: *et philosopho vidit;* ib. C: *ultra* in marg. alia manu. 28. D: *interpretaciones.* 29. C *quia visio.*

vacionem, sed homo videt ymaginarie illa, que non habent existenciam, ut montem aureum et multa ymaginabilia que nunquam existunt. Sepe eciam videt homo ymaginarie pro dando signo temporis illa que tunc non existunt sed post vel ante; primo modo legitur Act. X°, 11 12, quomodo Petrus *vidit in mentis excessu celum apertum et descendens vas quoddam velud lintheum quatuor iniciis submitti de celo in terram in quo erant omnia quadrupedia et serpencia terre et volatilia celi;* que scriptura est verissima ad sensum positum. Secundo modo loquitur scriptura Act. IX, 11 quod Ananias ex mandato Domini alloqueretur Paulum: *Vade,* inquit, *in vicum qui vocatur Rectus et quere in domo Jude Saulum nomine Tharsensem. Ecce enim orat. Et vidit virum Ananiam nomine introeuntem et inponentem sibi manus ut visum recipiat.* Ecce quod Paulus vidit ymaginarie futurum factum Ananie, ut videtur probabiliter ex textu. Et ista visione vidit Heliseus Gesi valde distantem localiter, quomodo recepit simoniace a Naaman munera propter graciam spiritualem quam Deus contulit Heliseo (ut patet IV° Reg. V°). Et ita videtur quod triplex sit visio ymaginaria, sicut triplex est visio corporalis, scilicet visio ymaginabilis non existentis preteriti vel futuri, visio ymaginabilis non existentis sed visui possibilis, et visio cuiuscunque estimabilis sicut apprehensio estimative fantastice vel memorative organice.

or to things, past or future.

3. Intellectual vision.

Sed tercia est visio intellectualis, qua primo intellectu videtur visibile; et est in beatis pura sine visione inferiori corporali vel tardante ymaginaria. In nobis

6. BCE: *Act. 1.* 7. B: *celum* deest. 9. ABC: *in qua.* 10. B: *scripta* alia manu. 11. D: *positi.* 14. C: *nomine* deest. 17. E: *ymaginarie* deest. 18, 19. ABC: *et illa.* 19. E: *Elizeus.* 20. D: *Anaaman.* 22. E: *Elizeo.* 23. B: *visio — est* deest. 25. B: *preteriti — existentis* deest. 27. D: *sic;* ib. B: *estimacione.* 31. D: *tarditate.*

15. Act. IX, 12.

autem sunt iste tres visionum species comitantes, ut simul video hiis tribus virtutibus sacramentum sensibile triplici visione.

Three kinds of intellectual vision: *a)* Intuitive, as the blessed see God.

Est autem triplex visio intellectualis, scilicet intuitiva, abstractiva et enigmatica. Prima visione vident Deum beati in patria, sicut vident angelos et sensibilia, et cum actus specificantur ab obiectis, ponitur quod iste sunt tres species intuicionum, sicut aliter intuetur beatus sensibile et aliter viator. Intuicio autem intellectualis habet hanc racionem quod per se causatur ex capacitate intellectus et presencia rei vise, ut posito visibili cum sua applicacione que exprimitur per presenciam et sufficienti capacitate intellectus consequitur intuicio. Sed sic non est de visione abstractiva, quia ad illam requiritur discursus racionis, sicut philosophi naturaliter noverunt Deum ex effectibus (ut dicit Apostolus Rom. I°). Et illam dicunt doctores requiri ad actuale meritum viantis, et hanc neminem posse mereri in primo instanti in quo incipit preter Christum. Oportet enim tale meritum procedere a voluntate libere mota per racionem ad meritorie operandum quod requirit tempus in quolibet alio preter Christum.

b) Abstractive, the result of reasoning; as the philosophers by nature know God.

c) Enigmatic, as by faith we see God.

Tercia autem visio intellectualis est enigmatica, que est de pure credito infusa obscura noticia, modo quo loquitur Apostolus I. Cor. XIII°, 12: *Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem.* Et noticiam istius modi habent tam boni quam mali in quolibet inicio noticie rei insensibilis, sic quod quandoque simul currunt iste tres noticie. Et communiter precedit visio enigmatica, cum oportet nos procedere ab imperfecto ad perfectum. Sic ergo novem modis satis equivoce sumitur visio in scriptura.

This kind is prior to the others.

2. D: *videre.* 7. ABCD: *specificatur.* 9. B: *beatus* deest. 10. E: *habet — racionem* deest. 14. B: *sicut.* 15. D: *sequitur;* E: *exigitur.* 24. D: *enigmata.* 25. E: *puro.* 32. D: *Sic enim.*

17. Rom. I, 19, 20.

God has intuition of all things, past, present and future, but apprehension of possible things that do not exist.

Quandoque autem sumitur visio aggregative pro multis visionibus; unde in Deo distinguitur visio intuicionis qua Deus videt existencia presencia, preterita et futura. Omnia enim illa intuetur, cum existunt sibi presencia, sed possibilia que non existunt videt Deus noticia simplicis apprehensionis. Unde quamvis oporteat illa esse, non tamen oportet illa existere (sicut patet alibi diffuse).

These distinctions explain apparent contradictions in Scripture;

Et per istam distinccionem potest intelligi scriptura que videtur contradicere sibi ipsi. Nam Exodi XXXIII°, 20 capitulo dicit Deus: *Non me videbit homo et vivet,* hoc est, non tunc vivet vitam naturalem, dum deitatem fuerit intuitus, ut fuit de Moyse et Paulo in raptibus, et ut evenit de beatis; vivunt enim tunc aliam vitam spiritualem mortificati mundo. Et hec est racio quare debemus mundum relinquere et non implicare nos terrestribus sed spiritualibus inhiare.

e. g. as to man seeing God.

Et sic intelligitur illud Johannis I°, 18: *Deum nemo vidit unquam.* Et illud Apostoli I. Cor. II°, 9: *Nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit* cum eis similibus. Notandum tamen quod tales negative quandoque excedunt claram intuicionem divine essencie et quandoque equalitatem visibilitatis divine. Quamvis enim beati clare videbunt divinam essenciam, non tamen secundum ultimum sue visibilitatis, cum hoc soli Deo sit proprium. Necesse itaque est tales distincciones cognoscere, nam propter talem ignoranciam et alias malicias dicitur Manassen regem Juda impetere Isaiam super heretica pravitate et ipsum usque ad mortem serrare. Dicit enim (ut supra

1. C: *Quandocunque;* ib. C: *aggregativa.* 5. C: *existunt* in textu; *sunt* in marg. alia manu. 7. C: *oporteat.* 12. D: *vitam animalem;* ib. B: *cum.* 13. ABCE: *et raptibus.* 14. C: *eveniet.* 15. E: *spiritualem* deest; ib. D: *mortificato;* ib. DE: *est* deest. 22. E: *visionem;* C: *visionem* in marg. alia manu. 27. C: *cognoscere* deest; *agnoscere* in marg. 30. D: *sarrare.*

29. Is. VI, 1.

exposui): *Vidi dominum sedentem super solium excelsum.* Et Deus dicit Moysi: *Non videbit me homo et vivet.* Sed concordantur per hoc quod propheta vidit Dominum visione abstractiva cum visione alia quam habuit de ymagine vel figura; per hoc enim quod Ysaias vidit talem ymaginem oculo corporali et visio deitatis fuit sibi infusa cum visione abstractiva quam Deo movente elicuit, Deum super alios intellexit, et sic generaliter in lege veteri, quando dicitur quod videt vel audit Dominum, intelligitur de sensacione in signo cum noticia abstractiva divine essencie, non quod tunc intuitus est Deum, ut sepe declarat Augustinus et specialiter in libro Sermonum Sermone primo: *Apparere,* inquit, *per substanciam suam, sicuti est, nonnisi mundis cordibus dignatur, ut dicit evangelium; oculis autem corporalibus sanctorum. Si quando Deus voluit apparere, non per se ipsum, sed per creaturam sensibilem, quantum ista carne sentiri potest apparuit.* Et post diffuse declarat istam sentenciam.

Et patet quod sicut nemo sufficit Deum videre oculo corporali, sic nec corpus Christi in hostia consecrata, quia si sufficeret videre sic illud corpus ibi, sufficeret videre sic illud corpus esse ibi, et discernere cuiusmodi est ibi, quod est contra experienciam et determinacionem Urbani quinti cum suis cardinalibus. Videt, inquam, fide et intellectu corpus Christi in hostia consecrata, et sic per istam distinccionem de visione intelligende sunt alie scripture ut Math. V^to^, 8, ubi promittitur pro finali premio *beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.*

As no man can see God with the bodily eye, so neither can he see the body of Christ in the host.

4. A: *cum* in textu; in marg. alia manu: tamen. 7. ABC: *sibi* deest. 8. ABC: *eliciunt;* E: deest. 17. ABCE: *Sed quando;* C: *Debet quando voluerit;* ib. C: *se* deest. 19. ABC: *sentire.* 23. D: *sicut.* 24. E: *ibi — corpus* deest. 30. ABCE: *ut* deest; ib. ABCD: *ubi* deest.

2. Exod. XXXIII, 20. 14. Recte XVII De Diversis = Sermo VI, De eo quod apparuit Dominus, Opp. tom. V, 34.

Ibi patet quod loquitur de intuicione in patria. Sed Joh. XIV°, 9 dicit: *Philippe, qui videt me, videt et patrem meum;* ubi videtur loqui de visione abstractiva et visione infusa. Qui enim videt Dei filium naturalem sub racione qua talis, videt abstractive Deum patrem; et illa visio Christi pertinet ad fidelem supra bestiam.

Grammatical quibbles.

Sed replicatur contra istud primo per hoc quod oculus corporalis est causa visionis Dei a nobis, ergo nos videmus Deum oculo corporali. Sed sic arguens remittendus est ad grammaticos pro cognoscendo regimine ablativi casus, ut dixi sepius. Illi enim talo et pedibus senciunt et intelligunt quidquid apprehenderint sicut fingunt; ideo oportet volentes loqui in ista materia notare grammaticam, loycam et philosophiam cum distinccione visionis predicta, et aliter sunt a disputacione istius materie exsufflandi.

Secundo replicatur per hoc quod iuxta sepe dicta hostia consecrata est corpus Christi, et illa ibi videtur oculo corporali, ergo et corpus Christi.

Sed patet quod concedentes recte assumptum sunt sic glosandi: Hostia sacra figurat sacramentaliter corpus Christi; sed supposito quod ecclesia admittat loycam istam ut olim, patet quod propter equivocacionem perit illacio, cum sic arguitur: Hostia figurat corpus Christi et ipsa sentitur ibidem, ergo et corpus Christi. Sic enim argueretur quod deitas sit sensibilis quolibet quinque sensuum quandocunque aliquid sentiretur, omnis namque creatura figurat et dicit deitatem.

It is said that no substance is visible except by its accidents.

Tercio replicatur per hoc quod nulla substancia videtur oculo corporali nisi quia suum accidens videtur oculo corporali per se, cum ergo indumentum vel

2. ABCD: *Joh. XIV quando;* ib. ABC: *Philippo.* 3, 4. B: *abstractiva — visione* deest. 4. AB: *Quando enim;* C correxit; ib. AC: *videret;* BE: *vidit.* 12, 13. ABCD: *apprehenderunt.* 15. D: *Enim aliter.* 15, 16. D: *de disputacione.* 16. E: *huius materie.* 20. D: *assensum.* 25, 26. C: *et ipsa — Christi* in marg. alia manu. 25. C: *et* before *corpus* deest. 30, 31. ABC: *nisi — corporali* deest. 31. ABCD: *rudimentum.*

armatura corporis Christi per se videtur in hostia, videtur quod corpus Christi videbitur consequenter. Confirmatur ex predicta sentencia Augustini dicentis quod *Deus in ista carne potest sentiri oculis corporalibus*, sicut dicimus parietem colorari et videri per spissas picturas parieti collinitas. Istam autem arguciam magnificant ydiote, asserentes quod solum accidens vere sentitur. Sed ignorant philosophiam quomodo nullum accidens potest sentiri nisi in virtute substancie sustentantis, cum nullum accidens sit nisi substanciam accidentari, hoc est, modus accidentalis substancie. Accidens tamen videtur per se et subiectum per accidens; cum ergo nullum accidens corporis Christi in hostia videtur oculo corporali, manifestum est quod ipsum non videtur sic per accidens sed ipsa hostia.

and that in seeing the accidents of the host we see Christ's body.

But the accidents that we see are not accidents of Christ's body.

Et quantum ad Augustinum, patet quod ipse extendit sensacionem ad omnem noticiam intuitivam, iuxta illud Apostoli Rom. XI°, 34: *Quis enim cognovit sensum Domini?*

Sed ulterius notandum quod Augustinus dicit *Deum apparere oculis corporalibus* in dicto casu et in ista carne; sed loquitur de apparicione remota et abstracta. Nam videndo corpus assumptum ab angelo ad dandum officium dicit scriptura sepe quod homo videt illum angelum, ubi oportet quod visus sumatur aggregative pro visione sensus et visione intellectus terminatis ad visibile aggregatum ex assumpto corpore et ipso angelo. Et sepe dicit scriptura quod homo taliter videt Deum; unde unus in casu videt angelum, et bestia vel alius homo videns eandem corporalem ymaginacionem non videt angelum, quia deficit sibi visio

Augustine says that God appears to the bodily eye; but this is as when an angel takes a man's body; the body is visible to the eye, the angel only to the mind.

1. C: *per se* deest. 9. E: *ullum.* 12. E: *et* deest. 14. D: *in eucaristia.* 15. ABC: *est* deest; ib. D: *sic videtur;* ib. E: *sic* deest. 19. ABC: *Rom. V;* ib. C: *enim* deest. 22. C: *carnalibus.* 26. D: *visio.* 28. E: *et illo.* 31. AB: *eandem corporalem eandem.* 31, 32. E: *ymaginem.*

3. Cf. S. Augustini Opp. tom. V, 34, 313; VIII, 866 et al.

intellectus appropriata spiritui elaborata a tali noticia sensitivo. Sed secus est de visione hominis, cum ipse sit realiter ipsum corpus.

It is objected again that Scripture gives instances of angels being seen with the bodily eye.

Sed quarto obicitur sic: Homo videt angelum, sicut oportet concedere ex fide scripture, et ita abscondita est natura angeli in illo corpore assumpto, sicut corpus Christi in hostia consecrata, ergo per idem homo videt in hostia sensibiliter corpus Christi. Nec valet dicere quod homo videt corpus oculo corporis et angelum solum oculo mentis, quia tunc falsa foret scriptura Genes. XVIII°, 2 ubi dicitur: *Cum Abraham elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes iuxta eum; quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum;* ubi notum est quod loquitur de visione oculi corporalis. Unde Num. XXII°, 24 dicitur quod asina Balaam *vidit angelum in angustiis duarum maceriarum,* ubi patet quod intelligitur solum de visione sensitiva, cum asinus non habuit intellectum. Et idem patet expresse Judic. XIII°, 3 de parentibus Sampsonis quod viderunt angelum oculo corporali. Juxta quem modum loquendi loquitur evangelium. Nam Math. XXVIII°, 3 dicitur de angelo: *Erat autem aspectus eius sicut fulgur, et vestimenta eius sicut nix.* Et Marc. XVI°, 5 de eodem angelo dicitur quod *mulieres introeuntes in monumentum viderunt revolutum lapidem et iuvenem sedentem in dextris coopertum stola candida.* Hic et in quotlibet locis aliis patet quod loquitur de visione corporea. Cum ergo non sit phas fideli negare istam scripturam nec argumentum captum ab ea per locum a completa similitudine, videtur quod si homo potest videre angelum qui est omnino invisibilis in sua natura per visionem corporis contingentissime sibi coniuncti; multo magis

6. E: *assumpta.* 8. D: *Nec oportet.* 10. D: *frustra foret.* 13. E: *Et notum;* ABCD: *ibi notum.* 15. ABC: *Balaan.* 16. D: *duarum viarum.* 16, 17. E: *loquitur.* 21. C: *Nam* in marg. alia manu. 22. E: *tamquam fulgur.* 25. ABCD: *et* deest; ib. ABCD: *a dextris.* 29. C: *ab ea — locum* in marg. alia manu.

homo videret in sacramento corpus Christi, cum sit eque presens in hostia, cui permanencius copulatur quam angelus corpori sibi magis alieno et habet in se racionem sensibilis.

Hic dicitur quod sancti patres negantes visionem corporalem corporis Christi in hostia satis preceperunt hanc evidenciam et quotquot alias quas scimus facere. Conceditur ergo scriptura tanquam fides, sed ad sensum katholicum, scilicet quod homo videt oculo corporali corpus assumptum ab angelo et oculo mentis videt naturam angeli; et illa visio aggregata terminatur ad duplex visibile aggregatum, scilicet corpus sentitum et angelum. Unde ad docendum nos istam secundam partem visionis dicitur Genes. XVIII°, 3 sic singulariter: *Domine si inveni graciam in oculis tuis, ne transeas servum tuum.* Et multa sunt similia singulariter dicta pro visione mentali que principaliter terminabatur ad Deum.

The true sense of this is that the man saw the assumed body with the bodily, the angel with the mental eye.

Et quantum ad illud Num. XXII°, patet quod loquitur de nuda visione sensitiva que terminabatur ad corpus quod secundum tropum sepe dictum vocatur angelus; non enim fuit asina elevata ad cognoscendum Deum sed docuit hominem quantum sibi pertinuit.

Triplex autem ponitur racio diversitatis quare conceditur quod homo sic videt angelum et non sic corpus Christi in hostia. Primo quia figura, motus et vox viva que apparent in corpore assumpto per angelum significant expressius presenciam racionalis nature quam significat hostia vel suum accidens corpus Christi, ideo solo intellectu et fide illud concipitur. Secundam causam videtur beatum Gregorium

Three differences between this case and that of the host: 1. A body is more significant of a rational nature than the host is of Christ's body;

7. ABC: *quas* deest; ib. ABCD: *ferre.* 14. E: *XXVIII.* 22. ABC: *Non autem.* 25, 26. ABC: *quare contra.* 26. D: *homo sentit;* E: *sic sentit.* 28. C: *et* in marg. alia manu. 29. D: *signant.* 30. E: *creature;* ib. D: *signat.* 32. D: *Secunda in.*

32. Sti. Gregorii In Evang., Homil. X, tom. I, pag. 1468.

2. The angel assumed the body in unity of person.

3. The nature of the angel is in the body definitely, not merely symbolically.

notare quod angelus cum sit *racionale* animal assumpsit corpus in unitatem persone, et sic videndo idem corpus videt homo suppositum quod est angelus, quia illud corpus foret persona angeli. Et tercio quia natura angeli est in corpore illo diffinitive, sed corpus Christi licet sit ibi vere et realiter, tamen est ibi non verius quam sacramentaliter ut in signo.

Sed istas difficultates hic non discucio; sed faciat adversarius in toto plenam similitudinem utrobique et concedam sibi quod ipse videt corpus Christi in hostia oculo corporali.

3. argument: Bread is said by Scripture to become the body of Christ, therefore it is identified with the body.

Tercio principaliter arguitur pro ydemptificacione quod iuxta fidem scripture, iuxta sanctos doctores et leges ecclesie panis sensibilis fiet corpus Christi et per consequens fiet idem cum corpore Christi et sic sibi ydemptificabitur. Aliter enim non foret signanda conversio, consecracio vel mutacio talis panis nisi extenderit se ad ydemptificacionem cum corpore Christi; et ad hoc sonant multe auctoritates quas allegat Magister IV° Sentenciarum, distinccione . . .

False and unscriptural terms invented as to the sacrament.

Hic dicitur primo quod multe rime reperte sunt ad colendum false hoc sacramentum, ut patet de transsubstanciacione, de conversione, de ydemptificacione et de inpanacione cum eis similibus, in quibus omnibus oportet fidelem cavere de heresi, quia sicut prima heresis discipulorum orta est circa hoc sacramentum, sic et heresis multiplicior exinde est orta. Ideo oportet attendere ad sensum scripture katholicum et ad prudencias sanctorum doctorum in materia ista loquencium; hoc autem servabitur pro theoreumate quod scriptura debet undique concedi ut fides katho-

2. D: *persona;* ib. *idem;* C: *illud* in rasura. 9. ABC: *pleno.* 13. ABDE: *quod hoc.* 16. E: *foret.* 17. D: *talis* deest. 20. E: *distinccione* deest; A: sequitur lacuna in cod. 21. D: *primo* deest; ib. D: *experte sunt.* 27. D: *multipliciter.* 28. E: *advertere.* 30. ABC: *thereumate;* C: corr. in marg.; D: *thoremuate.*

20. Cf. Petrum Lombardum, lib. IV, dist. XXI.

lica et specialiter verba Christi quibus sacramentum conficitur: *Hoc est corpus meum;* cuius sensum sepe exposui.

We must take the words of Scripture in the sense that the Holy Spirit gave them.

Nec sequitur quod quilibet dicens talem sensum dicet scripturam sacram, cum oportet quod ad scripturam sacram Spiritus Sanctus sibi inprimat sensum sacrum. Unde salva veritate scripture sacre ex integro licet nobis christianis negare quod panis quem sacramus sit ydemptice corpus Christi, licet sit efficax eius signum. Licet enim nobis variare in loyca stante fide, sicut in ecclesia primitiva baptisabant in nomine Domini Jesu Christi et post secundum expressiorem formam evangelii baptisabant in nomine Trinitatis; ut dictum est licere prudenti pretori aperire varie et claudere portas castri. Sicut enim *multi abierunt retrorsum* credentes carnem Christi et sanguinem esse cibum corporalem ab eis corporaliter comedendum, ut patet Joh. VI°, 67; sic usque hodie sunt multi qui putant panem illum sensibilem in altari esse ydemptice corpus Christi, non distinguentes inter illam figuram et suum figuratum nec attendentes ad illum sensum tropicum.

Taken thus, 'to be' does not imply identity.

Sed supponamus totam communitatem christianorum irregulariter cognoscere hunc sensum, non fingendo mendacium ex parte accidencium per se existencium et admittere talem modum loquendi: *Hoc signum est corpus Christi* ad sensum katholicum, ita quod *esse* significet sic sacramentaliter figurare, adhuc non sequitur quod panis ydemptificetur corpori Christi, ut patet attendenti ad sensus. Non enim

4. C: *talem* alia manu. 5, 6. B: *cum — sacram* deest. 11. B: *baptisabant* alia manu. 12. ABDE: *Christi* deest. 14. E: *predicatori.* 16. E: *corpus.* 18. C: *patet* in marg. alia manu. 23. D: *supponimus.* 24. ABD: *regulariter.* 25. C: *ex parte* in marg. alia manu. 29. ABC: *ydempticetur.*

15. Joh. VI, 67.

sequitur, si panis sic figurabit corpus Christi quod tunc fiet idem numeraliter eidem corpori; nec subest tanta auctoritas ad concedendum locucionem unam ut aliam. Nunquam enim crediderunt patres vere ecclesie quod panis ille sit idem numeraliter cum corpore Christi, sicut nec credunt hodie sacerdotes qui conficiunt; tunc enim tangerent infirmi illum devocius quam *mulier que tetigit fimbriam vestimenti Christi* Luc. VIII°, 44; et infinitum honorabilius tractarent corpus dominicum vivum et gloriosum quam de facto tractant panem illum. Et patet quod nec fides scripture nec sancti doctores nec leges ecclesie dictant quod omnis talis panis consecratus fiet ydemptice corpus Christi.

Et si replicatur per locum a simili, si panis quem Christus accepit in manibus fiebat et fit corpus Christi per consecracionem, per idem panis quem sacerdos hodie rite consecrat, fieret et foret sic corpus Christi: patet quod doctores moderni negarent assumptum ut summe hereticum; ille autem qui fideliter concederet consequens quod panis ille est corpus Christi ad sensum expositum, negaret quod panis ille fiet vel erit idem numeraliter cum corpore Christi, quia illud esse quod est sic figurare non est sic ydemptificari; et talis fidelis crebro concederet sine repugnancia quod ille panis est et non est corpus Christi, ut equivocacio in qua non est contradiccio melius detegatur.

The difficulty is as to the virtue by which the host becomes a sacrament.

Sed difficultas est de virtute qua alteratur panis vel ut alii locuntur, convertitur, transsubstanciatur vel consecratur ut sit sacramentum.

Hic dicitur primo quod multitudo talium terminorum introducta sine auctoritate scripture multum alteravit et perturbavit ecclesiam; secundo dicitur quod illa

9. E rectius: *eius*. 11. ABC: *quod de facto*. 15. ABC: *si* before *replicatur* deest. 17. D: *post consecracionem*. 19. ABC: *et patet*. 20 D: *summe heretici*.

virtus quam habet panis est transitoria et nobis insensibilis, nec scimus pro quo instanti advenit vel recedit, cum tamquam species lucis fundatur in corpore Christi; ideo dicunt quidam philosophi quod panis non exinde alteratur, alii autem dicunt quod alteratur spiritualiter, extense loquendo de alteracione, et terminatur ad conversionem panis in corpus Christi, ut loquitur Ambrosius. Et per illam conversionem diversi diversimode intelligunt, illi minus bene quod panis secundum se totum destruitur, et illi quod panis fit corpus Christi ad sensum expositum; et sic potest intelligi Thomas quod corpus Christi est ibi presens per conversionem panis in ipsum; sic Christus est presens humanitus fidelibus congregatis in nomine suo per fidem et dileccionem conversis ad ipsum. Nec est alia sanctitas in sacramento, ut patet ex dictis; et illa sanctitas videtur esse subiective in corpore Christi et contentive vel diffinitive in sacramento non corporaliter sed causaliter, sicut sacramentum habet aliam virtutem ad movendum animam fidelem ad devote memorandum Christum, que virtus est subiective in anima et obiective in sacramento; nunquam tamen est nota fidelitas quod virtus talis sit res potens per se existere vel quod illa mutacio vel conversio terminatur ad ydemptitatem numeralem sacramenti et corporis Christi.

Here we must beware of imposing unscriptural terms.

Sed pro istis mutacionibus notandum quod possunt tam bene quam male intelligi. Bene, ut transsubstanciacio sit conversio, quando una substancia transit in aliam vel fit alia. Contentarentur autem superiores ecclesie de sensu transsubstanciacionis manente transsubstanciati essencià, cum nullus alius sit fundandus. Ponunt enim papam in sua intronizacione creari

Even these terms e. g. transsubstantiation are capable of a right meaning.

4. ABC: *quidem*. 13. D: *sicut*. 15. ABE: *converselur*. 19. C: *corporaliter* in textu; in marg.: *formaliter*. 25. D: *ydemptificacionem*. 29. B: *fit*. 32. ABCE: *fundandum*. 33. D: *tronisacione*.

mutato nomine et creare hos quos promovet; illud autem foret plus quam transsubstanciare, quod fit quando Deus mutat creaturam substancialem in melius. Unde Ambrosius II° libro De Penitencia: *Interiit*, inquit, *caro, cum substancia eius transit in Christum.* Ideo sepe dicunt doctores quod conversus sit ipse Christus.

Item Augustinus De Penitencia: *Nullus transit ad Christum, ut incipiat esse quod non erat nisi eum peniteat fuisse quod erat.* Et sic sancti cum usu ecclesie ponunt talem conversionem vel transubstanciacionem essencie, licet ipsa maneat eadem in natura.

This right meaning is in all ways more fitting. It allows us to find in the essence of bread a subject for transsubstantiation.

Et patet ex principiis secte signorum conveniencia huius sensus. Ipsi enim ponunt propter difficultatem fidei et augmentum meriti multa que nesciunt fundare; quanto magis nos ponemus fundabiles et venerabiles veritates katholicas inconveniencium exclusivas. Per hoc enim possumus ponere essenciam panis subiectare transsubstanciacionem, quam ipsi ponunt esse sine subiecto, licet non possint hoc intelligere, sicut dicunt. Per hoc eciam possumus salvare dicta katholica sanctorum legum et usus ecclesie, que dicunt concorditer quod panis fiet caro Christi. Et tercio potissime, quia fides scripture in quinque evangelistis narrat Veritatem que mentiri non potest asserere quod panis est corpus suum. Unde videtur esse nimis hereticum quod virtute benediccionis Christi panis omnino destruitur, sicut patet ex diffinicione heresis.

Et quantum ad decretalem que videtur dicere quod accidens est sine subiecto, dicitur quod hoc est in-

1. E: *has quas.* 5. E: *cum sapiencia.* 6. E: *fit;* E: *sit* in marg. alia manu. 12. ABC: *idem.* 14. ABC: *huius signorum;* C in marg. corr.; ib. E: *Ipse;* ib. C: *ponunt propter* in marg. alia manu. 15. ABC: *fundari.* 16. ABC: *ponere.* 17. D: *virtutes;* ib. E: *exclusas.* 17, 18. D: *pro hoc.* 18. ABCE: *subiectari.* 25. D: *est hic.* 27. C: *Christi* in marg. alia manu.

4. Cf. S. Ambrosii, De Poenitencia, lib. II, cap. VII (?) (very loosely quoted). 8. Opp. tom. V, 2, 1363.

possibile de virtute sermonis, ut patet ex determinacione Augustini; sed potest sic sane intelligi quod accidens sensibile in eukaristia est sine corpore sibi subiecto existente in actu consideracionis fidelis ad quod magis debet attendere. Nam (ut dictum est) cogitacio nostra principaliter debet esse de corpore Christi in celo et cogitacio de natura eukaristie est propterea suspendenda. Et ad istum sensum videntur sancti dicere quod in hostia solum remanent qualitates.

4. argument: Impanation is the most devout theory; and it corresponds to the Word's assumption of manhood.

Sed quarto principaliter circumpalpitat infidelis per aliam rimam vacuam, dum arguitur pro ydemptificacione per hoc quod magis consonus et devotus modus in eukaristia est ponendus; sed huiusmodi est inpanacio, ut dicit sic opinans quod sicut verbum assumpsit humanitatem faciendo ex deitate et humanitate idem suppositum, ita videtur in materia de eukaristia.

Unde quidam vocant inpanacionem qua panis fit caro Christi et invinacionem qua vinum fit sanguis Christi, sicut vocant incarnacionem qua caro fit Deus, ut dicitur Joh. primo. Et pro isto videtur sentencia Augustini in libro sentenciarum Prosperi, et ponitur in De Consecracione distinccione II[a] *Hoc est,* ubi sic dicitur quod *sacrificium* altaris *duobus conficitur,* et constat scilicet *visibili elementorum specie et invisibili Christi carne et sanguine, scilicet sacramento et re sacramenti, sicut persona Christi constituitur ex homine et ex Deo, ideo sicut Christus est verus Deus et verus homo, sic est de isto sacrificio.*

Hic tangitur deliramentum tercium quo ceci rimantur ficticias ad palliandum sua mendacia. Nam (ut

9. D: *hostia sacramenti.* 12. ABDE: *vacuandum.* 14. E: *et huiusmodi.* 15. D: *unde dicit.* 20. D: *vinacionem.* 25. ABC: *sacramentum.* 26. ABC: *visibile.* 29. D: *et* deest; E: *et Deo.* 31. ABCE: *Hic tangitur deliramentum* deest; ib. B: *quomodo.*

24. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XLVIII.

Thus we get three views, mutually exclusive, transsubstantiation, identification, impanation.

supra) primum est transsubstanciacio in qua ponunt quod panis et vinum omnino destruitur. Secundum est ydemptificacio in qua ponunt unum suppositum ydemptice fieri aliud. Et tercium est inpanacio in qua ponunt non suppositum fieri suppositum, sed naturam assumi ypostatice a supposito, sic quod in prima ficticia ponunt de transsubstanciato nec remanere materiam nec formam sed totum desinere. In secunda vero ponunt tolerabilius quod panis et vinum remanent in suis suppositis; que supposita sunt panis et vinum et per viam ydemptificacionis fiunt corpus Christi et sanguis. Tercia via dicit coloracius quod non remanent supposita panis et vini, sed nature panis et vini servantur per ypostaticam unionem; et sic intelligunt quidam sentenciam triplicem quam recitat Magister IV° Sentenciarum, distinccione XI°, capitulo primo.

How these views have been condemned by Popes.

Sed arguendo contra istam sentenciam notandum est primo quod (ut referunt cronicantes) erat quidam frater predicator Parisius qui propter magnificacionem istius sentencie fuit ibi excommunicatus et appellando ad curiam Avinonicam fuit tempore Clementis quinti in ista sentencia condempnatus, sicut tempore Urbani quinti fuit alius predicator et inquisitor pravitatis heretice dampnatus, quia voluit defendere quod homo videt corpus Christi in hostia oculo corporali. Et racionabile est quod seminans in materia fidei ultra quam scit defendere vel fundare sit tanquam ecclesie inimicus defamandus, cum Spiritus Sanctus dedit sponse

2. C: *omnino* alia manu. 4. D: *ydemptificate.* 5. D: *in naturam;* AB: *nullam;* C: *naturam* in rasura. 7. D: *de transsubstanciacione.* 10. E: *in suis suppositis* deest. 20. ABE: *magnitudinem;* C: *magnificacionem* in rasura. 22. C: *quinti* alia manu. 24. D: *et* deest. 26. D: *videret.* 27, 28. D: *ultra quod.* 29. ABCD: *defamatus.*

16. Petrus Lombardus l. c. 19. Johannes Parisiensis ord. Predicat. Cf. Werner, Die nachscotistische Scholastik, II, 411. Cf. Natal. Alex. Hist. Eccl. saec. XIII et XIV, cap. V, art. I.

sue quid et quantum debet credere. Ideo odibiles sunt qui ad onus et illusionem ecclesie fingunt mendacia. Et utinam ecclesia Avinonica ponderaret istam sentenciam. Licet enim usque ad tempus Clementis V[ti] stetit episcopus Romanus (ut debuit) intra Romam vel suam diocesim, ut cronicat Cistrensis libro ultimo cap. XXXIV, et diu ante cepit generacio ista declinare ab antiqua fide de quidditate hostie, tamen tota illa ecclesia propter diuturnitatem more in irreligiosa lascivia potest dici Avinonica, sicut fingit se Romanam ecclesiam; si enim vendicat universalem iurisdiccionem, ut Petrus, debet secundum regulas Christi illuc accedere quo in plus populosa patria novit gentilitatem barbaram plus fervere.

The church has got worse since the popes were at Avignon.

Hic enim dicitur symoniaca avaricia intoxicare contratas occiduas tamquam corvus quiescens in reperto cadavere. Notaret (inquam) quomodo a tempore apostolorum usque ad quatuor doctores ecclesie in fide florebat ecclesia, non introducendo de quidditate sacramenti altaris accidencia ignorata, et ex post continue retrocessit; et ponderaret equa lance evidencias que necessitarent ad seminandum istam sentenciam inintelligibilem et infundabilem tam contrariam antique sentencie. Si, inquam, introduxit scolam istius mendacii arroganter sine revelacione vel evidencia a priori, quis dubitat quin sit proditorius seductor ecclesie et precipuus discipulus Antichristi? Unde solebam ponere sociis meis quod simus in meditullio temporis antequam ista cecitate defamata fuit ecclesia et quod protunc faciant evidencias quod ab ecclesia taliter debet credi; licet enim rimari racionem fidei, quare ergo non racionem dicti Innocencii tercii, cum videtur

The West is drunk with avarice and is like a crow resting on its carrion.

4. ABC: *iuxta ad.* 6. C: *inter* in rasura; ib. C: *et suam.* 10. ABC: *moris;* C: correxit. 11. AC: *reedificat.* 13. D: *illic.* 20. C: *accidencia* in marg. alia manu; ib. ABCD: *ignorancia.* 21. D: *ponderat;* ib. E: *eque;* ib. C: *lance* in rasura. 21, 22. ABC: *evidencius.* 23. ABC: *et* deest. 24. C: *antique* alia manu. 28. D: *sumus;* ib. C: *temporis* deest. 31. E: *qualiter.* 32. E: *dicti* deest.

contrarium racioni et per consequens fidei ac decreto Romane ecclesie.

Doctum est autem quod sentencia Thome sit nimis debilis in hac parte; nec dubito quin nulla nova sufficiencia subintrabit, quia non fundatur in scriptura vel maioribus doctoribus.

Augustine as quoted in the decree is on our side.

Secundo notandum quod inter omnia decreta sanctorum istud decretum cum glossa sua magis facit pro nostra sentencia. Augustinus enim distinguens inter sacrificium et sacramentum dicit quod *sacrificium conficitur ex sacramento et re sacramenti que est corpus Christi et sanguis,* ut est in persona Christi, non quod deitas et humanitas sint partes Christi sed eius quidditates, quarum utraque est totus Christus. Sic sacrificium dicit aggregative et non per viam composicionis ex partibus sacramentum sensibile et corpus Christi cum sanguine. Ulterius Augustinus approbans locucionem tropicam ita scribit: *Caro Christi et quam sub forma panis opertam in sacramento accipimus, et sanguis eius quem sub vini specie ac sapore potamus, sic quod caro est corporis et sanguis est sanguinis sacramentum.* Hic patet quod iste sanctus loquitur tropice ut scriptura et docet quod corpus Christi ibi absconditur sic quod non ibi videtur oculo corporali. Et tercio explanat et applicat hunc sensum expressius: *Panis,* inquit, *celestis qui vere est caro Christi suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi,* quod exponit anterius per hoc quod istis signatur vera caro Christi et sanguis. Unde glossa dicit quod *hoc celeste*

8. C in marg. alia manu: *scilicet quod potencia, De Consecracione, distinccione IIa. Hoc est;* ib. ABC: *fecit.* 21. *corporis;* C corr. in alia manu: *carnis.* 23. C: *sanctus* deest. 29. C: *figuratur.*

10. Decreti Tertia Pars, Dist. II, cap. XLVIII. 30. Cf. Glossam ad vocem *Celestis:* quod celeste sacramentum quod vere representat Christi carnem etc.

sacramentum, quando *sic representat Christi carnem, dicitur corpus Christi sed inproprie*, scilicet signandi misterio. *Sic*, inquit Augustinus, *ipsa carnis inmolacio que fit manibus sacerdotis vocatur Christi passio, mors et crucifixio, non rei veritate sed signandi misterio, sicut sacramentum fidei baptismi est fides.*

Absurdity of the gloss put on the decree *Ego Berengarius*.

In isto et aliis sibi similibus vellem emulos notare distinccionem predicacionis duplicis et sensum proposicionis sacramentalis, et tunc non mirarentur de sanctorum doctorum decretis cum ecclesie legibus nec de nobis ipsos tunc exponentibus. Quis (rogo) dubitat quin glossa ista sit duplex ex mendacio glossatorum sumpta que datur decreto Nicholai II[i] *Ego Beringarius*, cum textus sic loquitur: *Profiteor panem et vinum que in altari ponuntur post consecracionem non solum sacramentum sed verum corpus Christi et sanguinem domini nostri Jesu Christi esse.* Super quo textu dat glossa pro regula ut omnia referas ad *species* ipsas, ita quod iste sit sensus: profiteor non panem et vinum sed *species panis et vini* per se positas non solum *esse sacramentum* nec corpus Christi, sed *sub illis contineri corpus Christi.* Et sic confessio Beringarii est inpossibilis et heretica de virtute sermonis, sed debet glossari per suum contradictorium, cum hereticum sit quod panis et vinum remaneant post consecracionem sacramentum, sed sunt res aliene nature, non panis et vinum sed accidencia que non possunt esse corpus Christi, sed in illis est corpus Christi.

1. ABDE: *quin sic.* Rectius: *quod;* cf. intra glossam ord. ad vocem Celestis. 2. ABE: *signando;* C: correxit. 3. ABE: *involucio;* C: correxit. 4. C: *propriis manibus.* 11. D: *vere exponentibus.* 13. ABCD: *ficta que.* 15. E: *post consecracionem* deest. 18. E: *referis.* 22. D: *simul sed.* 23, 24. D: *de verbis sed.* 24, 25. D: *suam contradiccionem.* 26. D: *sacramenti.*

3. Decret. ut supra. 17. Cf. Glossam ordin. ad vocem *Panem* et *Christi esse.*

This gloss contradicted by Augustine, O quam detestanda glossa que tociens exponit textum per suum contradictorium; et in eadem proposicione mutat sensum eiusdem termini contra regulam propriam. Recoleret, inquam, de textu Augustini, ubi dicit de omnibus modis contendere approbandum quod *caro est carnis et sanguis est sanguinis sacramentum;* et illam carnem vocat iste sanctus *celestem panem qui vere est corpus Christi suo modo;* tunc enim verecundaretur de glossa quam hic addicit, hoc est: *inproprie dicitur corpus Christi suo modo, sed non rei veritate.* Beatus autem Augustinus exponit se ipsum quod ille panis sacratus videtur esse corpus Christi modo signi, cum tropice et sacramentaliter vere significat corpus Christi. Nec dubium quin Augustinus intendit per panem naturam panis, non accidens, quod tam expresse asserit *non posse per se esse.*

and Ambrose. Et conformiter intelligit beatus Ambrosius illud decretum: *Panis est in altari;* non enim est bona glossa, beato Ambrosio probante et asserente quod *panis potest esse corpus Christi;* quam glossator sibi addicit dicens: *Inpossibile est quod panis sit corpus Christi, sed talia sunt ad sanum sensum intelligenda.* Nec dubium quin glossator iste non tantum insanivisset, nisi fuisset seductus per glossatores theologos. Unde signum prolixitatis et dubitacionis sue in ista materia est quod in principio illius distinccionis recitat tanquam opinionem probabilem quod panis et vinum remanent post consecracionem; quod probat ex illo decreto *Ego Berengarius* et non reprobat.

6. ABCE: *corporis;* C corr. in marg. alia manu. 8. D: *que;* ib. D: *caro Christi.* 9. ABD: *huic;* E: *hinc.* 12. D: *vere est corpus.* 13, 14. D: *signat.* 17. E: *intendit ac intelligit.* 18. C: *enim* in marg. al. man. 19. ACD: *probanti;* ib. Codd.: *asserenti probante.* 20, 21. B: *sic addicit.* 22. *talia;* adde verba, ut in glossa; ib. ABDE: *ad sacrum;* A: *sanum* sup. lin. 24. C: *nisi* in marg. alia manu. 29. DE: *Beringarius.*

4. See above. 6. Cf. Decretal. *Hoc est* (ut supra). 18. Decr. Tertia Pars, dist. II, cap. LV. 21. Vide Glossam ad vocem *Quo id est.*

Foret autem immemor sensus proprii, nisi appareret sibi sensum illius facere pro hac via. Oportet ergo intelligere sanctos cum scriptura quod figurative et vere vocant signum nomine signati.

The saints declare that material bread becomes by benediction the body of Christ.

Habito ergo sensu decreti magni Augustini et aliorum sanctorum inveho contra istam sentenciam, primo per hoc quod iuxta sanctorum sentenciam panis materialis per benediccionem fit corpus Christi; quod non foret verum iuxta hanc viam: ergo illa repugnat sanctorum sentenciis. Assumptum licet sit contra regulas modernorum doctorum, patet per beatum Augustinum, Sermone LXI° pro feria II^{a} Pasche, et ponitur in De consecracione, distinccione II^{a}: *Mementote*, inquit, *carissimi quemadmodum dominus Jesus ab eis quorum oculi tenebantur ne illum agnoscerent in fraccione panis voluit se agnosci. Non,* inquit, *omnis panis sed accipiens benediccionem Christi fit corpus Christi.* Nec dubium quin loquitur de pane materiali, ut IV^{to} de Trinitate: *Corpus et sanguinem Christi dicimus illud quod ex terre fructibus acceptum et prece mistica consecratum recte sumimus ad salutem in memoriam dominice passionis.* Nulli dubium quin non intelligit ignotum accidens acceptum ex terre fructibus et sacramentaliter benedictum sed (ut verba sonant) verum panem usualem taliter consecratum.

If matter and form pass away there is no bread to be changed,

Item, omnis natura vel quidditas corporis est suppositum eiusdem corporis, ut patet alibi; ergo si natura panis et vini ydemptificata sit corpori Christi

2. ABC: *oportet enim.* 5. BC: *magistri Augustini;* ADE: *magis Augustini.* 10. ABCD: *Argumentum licet.* 12. *sermone;* D: *distinccione.* 14. ABC: *ab eis* deest. 16. AC: *recognosci;* BDE: *reagnosci.* Correxi. 17. C: *Christi* in marg. alia manu; ib. B: *fit — Christi* deest. 19. *Christi;* D: *ubi.* 20. D: *coacceptum.* 26. C: *corporis Christi.* 28. *sit;* D: *si.*

12. S. Augustini Sermo CCXXXIV In dieb. Pasch. V. Opp. tom. V, 987. 16. Decret. Tert. Pars, dist. II, cap. LXI. 18. ib. cap. LX.

et sanguini, videtur quod panis et vinum ydemptificatur corpori Christi et sanguini, et per idem Deus ydemptificare quidlibet posset cuilibet; quod est contra dicta de ydemptificacione. Est enim questio isti vie: Si tam materia quam forma panis et vini remanet post consecracionem vel non. Si non, tollitur inpanacio sicut in transsubstanciacione, ubi dicitur totam substanciam annichilari. Non enim fit panis caro Christi qui secundum se totum destruitur, antequam fieret caro Christi; nec natura eius convertitur in suppositum partis Christi, cuius utraque natura desinit esse secundum se totam. Si vero tam materia quam forma panis et vini remanet, videtur quod integre suppositum panis et vini remanet, et cum neutra illarum fit natura corporis et sanguinis, videtur quod remanent corpora omnia distincta ut in principio, preter hoc quod per consecracionem habent habitudinem ut signum et signatum, sicut dicit antiqua sanctorum sentencia; nec evadet inpanans difficultatem, querendo sollicite quid evenit de elementis panis et vini. Non enim accidit quidditas corpori naturali nec fingi potest quod accrescit ex consecracione corpori Christi in celo pars materialis aliqua vel formalis.

It they remain the bread remains.

Item (ut sepe asserui), non est sompniandum mendacium in ista materia, ne ydolatra false immolet patri mendacii. Apostolus I. Cor. X°, 14 incipiens tractare de hoc sacramento hortatur *sibi carissimos fugere ab ydolorum cultura*. Cum ergo ista inpanacio non habet evidenciam ex scriptura, ex racione vel ex testimonio dante fidem, videtur quod katholicus pro evitando periculo non debet inpanacionem talem asserere. Et ista regula usus sum contra transsub-

Scripture says nothing of impanation and we should not add to the requirements of Scripture.

1—2. C: *videtur — sanguini* deest. 6, 7. ABC: *impanacione.* 7. C: *sicut* in marg. alia manu. 8. D: *adnullari.* 11. *cuius;* C in marg. alia manu: *scilicet panis;* ib. *utraque;* D: *unquam;* ib. *natura;* C in marg. alia manu: *scilicet materia et forma.* 15. E: *corporis Christi.* 16. E: *non distincta.* 19. E: *evadat;* ib. ABDE: *diffinitive;* A corr. in marg.: *difficultatem.* 25. AB: *falsa.* 29. E: *vel* deest.

stanciacionem ecclesie Avinonice et contra omnem novitatem preter scripturam sacram de ista materia sompniatam. Notum est (inquam) istam ecclesiam eciam in materia fidei sepius deviasse. Cum ergo lex scripture tradidit nobis de eukaristia sufficiens ad credendum, videtur quod sit presumptuosa stulticia preter eius fundacionem superaddere novitates; iuxtaponamus itaque exposiciones sanctorum et videamus ubi inpanacio sit fundata; ymmo non videbimus per locum a simili, ubi eius possibilitas fundaretur. Verbum enim infinite potencie assumpsit personaliter humanitatem redimendam; sed quid hoc ut caro Christi et sanguis assumant sibi panem et vinum? Et iterum, illa humanitas non fuit, antequam fiebat Deus, quia aliter foret ydemptificacio, nec potest amitti; quorum utriusque oppositum contingit in sacramento altaris. Et iterum, idem suppositum est persona veri hominis et Dei, quod si foret evidenter simile in inpanacione, idem suppositum foret panis in inpanacione qui prefuit et vera caro Christi. Quod negatur, quia tunc foret ydemptificacio et non mutacio; quod negant leges ecclesie cum scriptura; ymmo sicut Christus assumendo multas humanitates foret multi homines, sic caro Christi et sanguinis forent multi panes et vina quantumcunque varie accidentata; et sic Christus moveretur eodem motu quo movetur aliud tale corpus; et reciperet mediante tali pane predicaciones multas superfluas et inhonestas, ut tactum est in materia de incarnacione, ubi inprobatur ista via. Sequitur enim panis quem fecit Petrus pistor est Deus, et alius panis quem pinsuit Paulus pistor est idem Deus, ergo multe substancie create forent Deus, et sic Deus foret facillime factibilis a pistore et inhonestissime ac cru-

The parallel with Christ's assumption of manhood does not hold.

7. D: *ponam.* 9. ABCD: *est.* 12. B: *hoc quod.* 18. D: *foret pertinenter.* 19. D: *id suppositum;* ib. ABC: *in* deest before *inpanacione;* D: *in inpanacione idem suppositum foret panis* twice. 26. E: *aliquod tale.*

delissime tractabilis nedum ab homine sed a bestia, sicut tractabatur secundum humanitatem suam in via. Sed nichil plus hereticum, impium et insane.

The faithful take this matter variously:

1. Some say the bread is sacramentally Christ's body.

Et sic intelligi debet confessio Berengarii qui primo negavit predicacionem tropicam, quomodo referri debet ad signum quod teritur et non Christus. Notandum quod multiplex est variacio loyce fidelium in ista materia, ut aliqui fideliter concedunt proposiciones Christi et tocius scripture esse verissimas et tamen negant quod panis quem Christus cepit et sacravit est vel fuit corpus suum, et a pari nullus panis sacerdotum sequencium; nec proposicio scripture sacre illud significat sed significat quod panis sacramentaliter fiat corpus Christi. Proposicionibus autem nostris non debemus dare talem sensum tropicum, cum Christus concessit hoc: Baptista est Helias, et Baptista negavit ipsum esse Heliam, reservando tropum magistro.

2. Others that it figures Christ's body.

Secunda via concedit generaliter quod panis sacramentaliter consecratus est corpus Christi, quia sacramentaliter ipsum figurat et erit ac fuit et per consequens potest esse corpus Christi; sed non concedit plus cum aliis verbis adiectivis, ut quod homo videt, terit vel sentit corpus Christi oculo corporali. Et pro utraque parte istius loyce sunt multa dicta sanctorum et determinaciones ecclesie; et nisi sic diceretur, oporteret negare dicta sanctorum et ecclesie tanquam heretica, et non esset michi efficax testimonium vie mee. Et quantum ad sensum eorum haberem mille glossatores michi contrarios, et negando dicta sanctorum tanquam heretica deficeret michi efficacia replicandi.

3. Others that the body of Christ is in the host, but as a sign.

Tercia via laxius loquitur, ut quod panis sacratus nedum est, fit vel erit corpus Christi ad sensum

2. C: *sicut* in marg. alia manu. 4. DE: *Beringarii.* 10. AB: *panis quod.* 13. D: *signat sed signat.* 16. D: *Baptisto.* 33. ABDE: *et erit.*

4. Cf. Schnitzer, Berengar von Tours, sein Leben und seine Lehre (1890), p. 246 et seqq. 16. ibid. pag. 271.

expositum, sed corpus Christi movetur corporaliter, conficitur, sanctificatur, et sic de aliis predicacionibus quas panis sacratus suscipit. Nec repugnat corpori Domini ut sit signum; unde decretum Jeronimi positum in De Consecracione, distinccione II[a], distinguit de duplici corpore Christi. Et sic intelligitur caro Christi et sanguis, vel spiritualis illa de qua ait: *Caro mea vere est cibus,* vel caro illa que crucifixa est; et sic de sanguine.

Any of these views may be held if it be allowed that the bread remains.

Nec contendo circa istam variacionem loyce cum hoc quod sane intelligatur quod panis non sit essencialiter sed tropice corpus Christi, sed quod natura panis remanet post consecracionem subiectans talia accidencia, licet consideracio eius ex presencia nobilioris corporis sit sopita. Nec contendo quod ad sensus equivocos concedatur quod panis est corpus Christi et ille panis non est corpus Christi, cum Christus et Baptista propter equivocacionem non fuerunt contrarii. Aliquando autem pro instruccione populi expedit nunc uno modo loqui nunc alio. Unde quia in tercia via iacet periculum, sicut patet ex paulativa decepcione ecclesie, ideo expedit cavere in illa declinando ad viam primam nec alteram duarum viarum sequencium exprimere nisi sensu exposito.

Quoad terciam viam oportet notare quid competit pani ut sacramentum et quid sibi convenit ut panis; et primum potest concedi competere corpori Christi ad sensum equivocum expositum et secundum non; ut non conceditur quod corpus Christi fuit factum, per cilbam, pistum per tedam, visum, fractum vel

4. DE: *ut est.* 17. B: *et — Christi* deest. 19. E: *propter instruccionem.* 22–24. C: *ideo — sequencium* in marg. alia manu. 25. D: *autem viam;* ib. E: *negare.* 29. D: *ut concedetur;* ib. E: *non fuit.* 30. *cilbam;* rectius: *cillibam (κιλλίβας);* ib. B: *per istum per sedam.*

4. Rectius Augustini, cf. De Consecr. dist. II, cap. LXII. Dupliciter corpus Christi intelligitur.

taliter transmutatum per hominem vel bestiam. Et in isto confinio propter latenciam sensus iacet periculum.

CAPITULUM OCTAVUM.

Of the multiplication of the body.

Restat ulterius videre de corporis multiplicacione. Non enim queritur hic quomodo species vel commune multiplicatur in suis suppositis, cum sit singula eius singularia essencialiter et numeraliter condistincta. Sed quomodo idem suppositum in numero potest multiplicari per distincta loca et distancia, sicut dicimus animam eandem hominis secundum se totam esse in quolibet membro suo, oportet eciam fidelem concedere quod tam anima Christi quam totum corpus eius sit simul tempore per diversa loca in multis ecclesiis atque altaribus, et illud vocamus multiplicacionem corporis, sicut dicitur totum corpus esse ad omnem punctum hostie consecrate.

Two theories: 1. That of Scotus, who says the body may be indefinitely multiplied in dimension. 2. That of Aquinas, that the body is dimensionally in heaven, but sacramentally with the host.

In ista autem materia sunt due vie: prima que ascribitur Doctori Subtili et suis sequacibus, ponens quod stat idem corpus in numero multiplicari dimensionaliter simul tempore per quotlibet loca non communicancia. Et secunda que ascribitur Doctori Communi cum suis sequacibus quod idem corpus potest simul multiplicari per quotlibet loca, sic quod per unicum sit dimensionaliter et per alia incommunicancia virtualiter vel sacramentaliter sicut est de corpore Christi, quod dimensionaliter est in celo et sacramentaliter in quotlibet locis aliis distan-

1. ABC: *Et* deest. 2. D: *sensus latencia.* 10. C: *multipliciter.* 13. E: *cognoscere quod;* C: *concedere* alia manu. 15, 16. ABC: *multitudinem.* 18, 19. D: *ascribit.* 21. D: *quolibet.* 25. D: *dimensionabiliter.* 25, 26. D: *non communicancia.* 26. D: *ac;* E: *et sacramentaliter;* A: *sacrari.*

18. Cf. Duns Scoti, lib. IV, dist. X, quaest. III, pag. 636 et seqq. 22. Div. Thom. Aq. l. c.

tibus, quia ubicunque est hostia consecrata; non tamen est dimensionaliter in aliqua earum, quia tunc extenderetur per locum hostie coequatum eidem, sic quod quelibet pars loci eiusdem hostie haberet appropriate partem corporis Christi singulariter occupatum, sicut est de aliis corporibus que per loca eis equalia diffunduntur; tunc enim foret omnino equale loco suo totali et omnino conformiter figuratum.

The objection to the first view is that it implies infinite powers in every body.

Contra primam arguitur, primo per hoc quod omne corpus sit potencie infinite; nam Petrus foret eiusdem potencie cuius foret multiplicatus dimensionaliter per mille miliaria aut quotlibet loca; sed tunc foret correspondenter ad multiplicacionem maioris potencie: ergo modo est tante potencie. Assumptum patet ex hoc quod potencia est una qualitas absoluta que est locacioni inpertinens, quia aliter progrediens continue variaret potenciam. Et patet possibilitas assumpti cuius veritas supponatur; et minor probatur ex hoc quod in quocunque loco est Petrus tante potencie sufficit cum paribus tantum efficere et per consequens penes mensuram penes quam attendi debet magnitudo potencie est proporcionaliter maioris potencie; si enim sufficit ex potencia quam nunc habet facere tantum quantum mille homines, quare non est nunc tante potencie quante illi? Et assumptum patet, posito quod Petrus fortissimus multiplicaretur dimensionaliter per mille loca, foret tam potens sicut mille homines eque fortes, cum ubicunque fuerit manet tanta potencia non suspensa. Sufficeret ergo Petrus sic multiplicatus pugnare cum mille hominibus et sic in infinitum.

2. D: *in alia.* 3. AB: *extendetur.* 5. ABCD: *partem corpore.* 7. B: *Diffundunt.* 9. ABCD: *primum.* 10. D: *est.* 11. ABCE: *dimensionaliter* deest. 12. D: *mille millia.* 14. ABCD: *Argumentum patet.* 16. ABC: *lacioni;* C: *correxit.* 18. C: *minor probatur* deest. 19. E: *quolibet.* 19, 20. B: *fit cum paribus.* 20, 21. D: *ponere mensuram.* 24. CE: *qualiter;* C: *quare* in marg. alia manu. 25. ABCD: *argumentum patet.* 27. E: *loca* deest.

Absurd results that would follow from multiplication.

Et hic eliciunt quidam conclusiones mirabiles, ut puta quod Petrus solus constituit coream vel exercitum quantumcunque et vulnerat et occidit se ipsum quantuncunque atrociter et in diversis locis recipit simul denominaciones quantumcunque contrarias; nam Petrus multiplicatus per mille loca constitueret coream vel exercitum plus unicordem et tantum quam tot homines; conformius ergo moveretur et constancius iuvaret se ipsum ex vi naturalis amoris quam multitudo cuius non est cor unum; et cum posset ignorare se ipsum ex varietate sensacionis, videtur quod stat in isto casu Petrum vulnerare se ipsum quantumcunque atrociter; nam unus homo non multiplicatus in casu voluntarie occidit se ipsum; quare ergo hoc non foret possibile de homine multiplicato ignorante se ipsum; nam secundum leges perspective alicubi videret sic multiplicatus quod alicubi est ab oculis suis absconditum, quia aliter foret infinitum visivus, et videret in casu ad intra et extra se indifferenter secundum omnem differenciam posicionis, ut eliciunt illi qui particulariter sollicitantur in ista materia ad eliciendum conclusiones mirabiles, ut sophiste arguunt. Et hoc tollit regulas de velocitate motus cum subito vel quantumcunque celeriter posset Petrus per viam multitudinis quantumcunque tarde acquirere quantumlibet longum situm, et sic de aliis inconvenienciis reductis.

It would lead to contradiction of all kinds.

Hoc ergo habito queritur in secunda questione utrum Petrus mereretur in casu paciendo mortem a se ipso ipsam iniuste et irracionabiliter inferente; et quare non cessat, cum utrobique sentit dolorem et remanet compos mentis, nam actus sensibiles individuantur a loco et tempore et per consequens propter diversitatem eorum forent actus illi diversi. Et Deus,

1 A: *conclusiones mirabiles* in marg. alia manu. 2. AB: *solus* deest; C: addit alia manu. 3–7. B: *quantumcunque — exercitum* deest; C: in marg. addit. 3. ABC: *ac occidit.* 10. B: *non* deest. 19. C: *ab intra.* 23. D: *subiecto.* 30. C: *dolorem* in marg. alia manu. 32. C: *propter* in marg. alia manu.

qui ex omnipotencia sua potest sic concomitanter multiplicari miraculose, potest demultiplicare, coartare sive restringere, ut accidens spirituale in uno loco multiplicetur et alibi supernaturaliter impediatur a multitudine; sed superinducatur eius contrarium, cum contraria non repugnant nisi pro simul et semel; ymmo omnia contraria Deus potest ponere simul; nec lex nature potest inpedire Deum quin potest facere quod informent; quod si Deus potest facere maius, potest facere et minus, ut communiter assumitur in ista materia. Forma ergo humanitatis et forma deitatis forent secundum istos magis contraria et plus distancia quam sunt ista, et ita virtus et vicium, meritum et demeritum possent simul tempore sed in locis diversis inesse eidem persone simplici, que foret et predestinata et prescita; quomodo ergo Petrus beatus videns in verbo suam dampnacionem non compateretur sibi ipsi quem tantum caritative diligit? nam habet quidquid vult et nichil mali vult; nec denominaciones contrarie destruerentur, ut sancti ipsas describunt, ymmo consequenter loquendo mille forent forme contrarie in natura; Deus enim posset coextendere quodcunque calidum cum quocunque frigido et facere ut forme simul informent.

In tercia vero questione queritur quare non sequitur: Petrus hic movetur localiter, alteratur, augmentatur vel est huiusmodi, ergo simpliciter est huiusmodi, et sic de contraria denominacione quoad locum alium, et quare proposicio de predicato contrario non infert affirmativam de predicato infinito et contradictorium concessi de predicato finito. Aliter enim possibile foret

1. AB: *sua* deest; C: addit in marg. alia manu; ib. C: *sic in;* ib. B: *communiter.* 4, 5. E: *multiplicacione.* 8. D: *impedire nec potest.* 10. C: *in* alia manu. 13. ABCD: *et meritum.* 15. ABC: *et* deest. 18, 19. ABDE: *non habet;* C: correxit. 21. C: *communiter.* 27. ABDE: *modi* deest; C: add. alia manu. 28. C: *alium* in textu; *alibi* in marg. 30, 31. C: *et contradictorium — finito* in marg. alia manu. 31. B: *infinito.*

idem simul et semel esse per totum calidum et frigidum, salvatum et dampnatum, et omnino carens perfeccione quam habet esse excellencius aut diminucius se ipso in denominacionibus satis multis.

Argument for multiplication from the miracles of the loaves and from the creation of Eve.

Item, posito quod Petrus sit infinitis modis contrarie accidentatus et in quacunque latitudine denominacionis humane contrariis et remissis gradibus eiusdem latitudinis in locis distantibus, esset Deo possibile quod Petrus moveretur ad se et coextenderetur se cum constituendo quantumcunque intensam qualitatem ex quantumcunque remissa et omnes species qualitatis secunde resultarent ex eadem qualitate coextensa cum se, et sic (ut arguunt) idem corpus posset infinicies esse per eundem locum; et evidenciam istius multitudinis capiunt ex factis Christi qui ex quinque panibus et duobus piscibus saciavit quinque milia hominum et adhuc remanserunt duodecim cophini fragmentorum (ut patet Marc. VI^to^ cap.); et idem confirmant de septem panibus et pisciculis paucis ex quibus saciabantur quatuor milia hominum et superfuerunt septem sporte fragmentorum (de quibus Marc. VIII°); et tercio confirmatur idem de formacione Eve ex costa viri (de quo Genes. tercio); ymmo dicitur communiter quod omnis essencialis materia hominis post Adam fuit in ipso, nec aliquid augmentatur per incorporacionem huiusmodi cibalis, sicut videtur Christum diffinire Math. XV, 17: *Omne,* inquit, *quod intrat in os, in ventrem vadit et in secessum mittitur,* nec aliter posset salvari in corporibus animatis et specialiter in arboribus ydemptitas numeralis.

Whence it is argued a body may be in different places.

Ex quibus omnibus infertur possibilitas existencie eiusdem corporis per diversa loca et quod idem

3. *aut;* ABC: *et;* C in marg. correxit; D: *ac.* 4. D: *de se.* 6. D: *qualicunque.* 8. D: *et locis.* 11, 12. B: *ex — qualitatis* deest. 15. AB: *huius;* C *istius* alia manu. 20. C: *quinque milia.* 22. C: *tercio* deest; ib. D: *idem* deest. 24. D: *essencialiter.* 28. C: *et* alia manu. 30. *in arboribus:* D: *in ab originali;* ib. ACDE: *naturalis;* C: correxit: *numeralis.*

corpus quocienscunque libuerit potest esse per eundem locum.

or any number of times in the same place.

Sed contra istud replicatur primo per hoc quod tale corpus est solum semel per datum locum, cum postquam semel intravit illum nunquam exivit, ut suppono. Sicut ergo non quociens comedisti, tociens fuisti homo (ut dicunt loyci), eo quod semel es homo continue, ita videtur dicendum quod solum semel es in isto loco.

Disproof of the argument.

Confirmatur ex hoc quod aliter infinicies foret omne corpus in loco, quia infinicies posset extrahi de loco ipso remanente continue in eodem et tociens est in loco; quocienscunque namque Deus extraheret eum de loco aliquo, tociens inveniret eum in illo; quod non foret, nisi tociens Deus poneret illum in eodem.

Loquamur autem de aliquo modo, non ut dicit vicissitudinem temporis, sed ut dicit multitudinem ordinis naturalis; et tunc oportet dicere quod Deus non potest ponere creaturam alicubi nisi ponat infinicies eam ibi.

Similiter, videtur quod omnis materialis substancia sit infinitum rara et cum hoc infinitum densa, quia tociens posset poni per locum datum quod foret infinitum densa, et ita densa est modo, et per idem foret infinitum rara in casu quo Deus infinicies ipsam extraheret.

Similiter, videtur quod omne corpus qualitate intensum et remissum sit tam infinitum intensum quam remissum, quia per multitudinem et subtraccionem sui a se ipso posset precise cum eadem qualitate esse huius.

7. D: *simul.* 8. AB: *solum* deest. 10. D: *alter.* 13. AB: *et quocienscunque;* ib. *namque;* B: *que* deest. 14. ABCD: *inveniret illum.* 15. D: *ipsum poneret.* 17. ABC: *de alio modo.* 22, 23. D: *subiecto fit;* E: *substancia fit.* 24. E: *quociens.* 25. D: *illa.* 26. E: *eam.* 29. B: *fit.* 31. ABCD: *precipue.*

Every body would become infinite in all its attributes.

Item, videtur quod omne corpus sit infinitum in quacumque denominacione sua corporea; nam corpus potest esse infinitum sine acquisicione alicuius quantitatis preter illam quantam habet et quantumcunque magnum potest esse cum illis paribus, ita magnum est modo: ergo omne corpus est infinitum. Consequencia patet ex hoc quod omnem quantitatem quam potest habere cum illis paribus habet modo. Et assumptum probatur capiendo A cubum pedalem tunc multiplicato eo per sex loca in quibus tangat se secundum sex superficies varias et fiat continuacio, et patet quod A equivalet sextipedali quadrangulo sine hoc quod aliqua quantitas generetur secundum se totam; pono iterum quod quelibet secunda pars proporcionalis istius A cum toto residuo multiplicetur per duodecim loca et fiat continuacio secundum superficies dispares, et patet quod A equivalebit uni corpori duplo ad sextipedale, et sic in infinitum secundum omnem dimensionem, petito hoc principio: si sint duo quanta et unum superpositum reliquo, nec excedit nec exceditur ab eodem, tunc illa sunt equalia. A enim est equale loco vel situi per quem sic extenditur. Nec valet dicere quod generatur nova quantitas, quia nulla generatur secundum se totam, sicut non generatur in A superficies, punctus vel linea. Cum ergo penes multiplicacionem punctualium attenditur maioritas quantitatis, patet quod A non maioratur in casu posito, et per idem non minoraretur ipso iterum demultiplicato, ymmo coextensa una medietate A cum sua quantitate cum reliqua, et sic in infinitum usque ad situm punctale, videtur quod tam

3. E: *apposicione*. 4. C in rasura; *quam iam habet*. 5. E: *posset*. 9. ABCD: *et argumentum*. 10. D: *multiplicando;* ib. DE: *cum*. 15. ABC: *A* deest. 23, 24. C: *nova — nulla* alia manu. 24. C: *generatur* deest; ib. C: *totum*. 25. ABC: *pectus*. 26. ABCD: *multitudinem punctualium*. 28. ABD: *minoratur;* C in rasura: *minoraretur*. 29. D: *multiplicate;* ib. D: *quo extensa*. 29, 30. ABCD: *mediante*. 31. Codd.: *punctalem;* C: correxit.

A quam sua quantitas manebit continue eque magna, quia nullam quantitatem deperdet sed aliquam per accidens acquiret. Ex quo videtur quod nullam magnitudinem acquiret vel perdet, et sic omne quantum foret infinitum magnum et infinitum parvum, ymmo tantus mundus ut est iste et infinitum maior posset constitui per punctale. Quis ergo scit utrum sit ita de facto, cum brevius cum punctali materia posset fieri quoad beatitudinem vel aliquem per se finem; nec racio vel experiencia convincit oppositum. Quomodo ergo poneretur a philosopho cui non sit revelacio tanta multitudo rerum superflua per verbum Dei abbreviatum quod conpendiosissime ordinat media ad fines quos intendit?

All measurement of place and all form would be destroyed and one thing could not be bigger than another.

Item, per hanc viam tolleretur omnis mensura loci, sicut et omnis species figurarum, nam si Deus potest multiplicare sic generaliter idem corpus in numero, potest et multiplicare generaliter situm, locum et figuram. Nec scimus quando sic faciat, cum foret plus compendiosum, plus philosophicum et plus undique racioni consonum, si foret possibile; Deus ergo multiplicans situm punctalem per totum mundum non posset compendiosius locare aliquid, quia viso fundamento ipse foret locus cuilibet creature et sic posset esse ad terram omnia in omnibus. Concesso ergo isto videtur primo quod omnis locus sit indivisibilis et per consequens nullus maior reliquo; situs enim indivisibilis multiplicatus foret omnis locus. Ex quo videtur quod nichil sit maius reliquo quoad molem.

All the senses, and especially sight, would be deceived.

Secundo videtur sequi quod nichil posset cum illis paribus moveri localiter et foret plena illusio sensuum quoad omnem sensacionem et specialiter quoad visum; corpora enim naturalia haberent locacionem

4. E: *deperdet.* 11. ABCD: *non fit.* 12. E: *superflue.* 12, 13. C: *per — Dei* alia manu. 15. ABCD: *iuxta hanc.* 16. E: *potest* deest. 17. B: *multipliciter.* 24. C: *cuilibet* deest. 30. B: *sequi.* 33. D: *vocacionem.*

suam naturalem et visum secundum quem causarent apparenciam motus.

Tercio videtur sequi repugnancia in terminis, cum solum per situm individualem non multiplicatum sit posicio cuiuscunque. Quomodo ergo multiplicatur situs per totum mundum, cum omnis situs sit ubique, quia in isto situ indivisibili? et tolleretur omnis differencia posicionis et per consequens omne signum diei vel noctis, omnis figura hominis et consequerentur infiniti errores in illis; quorum opposita implicantur.

Multiplication destroys shape; a doubled triangle may be a square.

Quantum ad differencias figurarum patet quod ille presupponunt differenciam situs que tollitur; nam signato A triangulo qui sit medietas quadrati et multiplicato ipso per duo loca immediata sic quod applicetur unum extremum basis A ad aliud extremum eiusdem basis, ita quod fiat ad omnem eius punctum continuacio, patet quod annichilata reliqua medietate fieret unum quadratum, et sic quantumcunque magna figura et cuiuscunque speciei potest esse eciam per solum punctum multiplicatum; nam multiplicato A puncto per omnem situm punctalem qui iam est in mundo, et annichilato toto residuo, patet quod nullibi deficiet situs vel figura. Et patet inanitas responsionis qua dicitur quod non constituitur figura nisi per quantitatem secundum se totam non multiplicatam, quia si eadem persona potest multiplicari, replendo situs eque sicut tot homines, per idem eadem quantitas et figura, quia aliter non foret multiplicacio sed persone per unum situm posicio.

It destroys time.

Item, suppono quod A punctus multiplicetur per omnem situm mundi annichilato toto residuo, patet quod adhuc superest materia movendi localiter, sicut

1. B: *quem carent.* 4. D: *indivisibilem.* 12. AB: *illa.* 13. C: *pre* before *supponunt* alia manu. 14. C: *que.* 14, 15. E: *multiplicato eo.* 18. ABCD: *mediante.* 24. D: *sermonis.* 25. D: *quia dicitur.* 25, 26. D: *per quantum.* 26. D: *multiplicata.*

Petrus constituendo coream per viam multiplicacionis, aliter esset persona multiplicata nimis cathenata, nisi ubicunque fuerit posset movere se localiter et facere quascunque acciones corporeas ad suam potenciam naturalem; et omnem operacionem huiusmodi quam potest corpus naturale multiplicatum facere potest quantitas plene qualificata multiplicata facere, ut patet de hostia consecrata; et per idem Deus potest a maxima multiplicata usque ad minimam facere cum omni multiplicato tantum quantum fit cum aliquo, quia aliter derogaretur divine potencie. Moveat ergo Deus totum equinoccialem circulum causando regulariter motum et tempus ut modo, sic tamen quod in tota equinocciali sit solum A punctus multiplicatus, et videtur primo quod per totum A non est motus, quia quiescit in utroque polo, et alibi non est situs, cum omnis situs multiplicatur ubilibet, ut suppono, et si non sit variacio motus, non est variacio temporis vel instantis, cum tempus vel instans quod est passio motus non variaretur vel individuaretur nisi a motu; et perirent dies, anni et omnia tempora, sicut recitatum est in tractatu De Tempore.

Every instant would last to infinity.

Et conformiter fantasiatur ponendo quod Deus cum quolibet instanti ponat infinita instancia et cum quolibet tempore infinita tempora equalia non communicancia; et tunc videtur quod omne durans per tempus infinitum diu durat, quia per infinitum magnum tempus, eo quod per infinitum multa tempora equalia non communicancia, quod equivalet. Ymmo videtur quod Deus ex duobus coextensis potest constituere

1. ABCD: *multitudinis*. 5. Codd.: modi *deest*. 11. C: *ergo* in marg. alia manu. 12. D: *irregulariter*. 13, 14. C: *tota equoll*. 15. C: *per* in marg. alia manu. 23. E: *ponendo* deest. 27, 28. C: *diu — infinitum* in marg. alia manu. 30. *Condescensis* in codd.

22. Cf. Shirley, A Catal. pag. 3, De Ente, Book I, 6 Tractatus De Tempore Johannis Wyclif.

unum tempus, sicut ex duabus superficiebus, sitibus vel actibus eiusdem speciei parcialiter componibilibus potest constituere tercium compositum, et sic sicut nemo sciret utrum infinitum diu durabit, sic nesciret utrum velociter movebitur vel immediate post hoc erit dies iudicii propter multiplicacionem temporis et propter tempora et loca abscondita; et periret in toto mundo noticia sensibilium et per consequens omnis sciencia, cum omnis homo tamquam vertiginosus nesciret discernere de quocunque sensibili. Et omnium istorum errorum origo est mendacium fictum de sacramento altaris. Non enim finget cultor accidentis quod potencia Dei terminatur ad tantum mirabile quod potest facere et non ultra, vel quod sic est de facto quoad mundum et alia sensibilia et non modo infinitum magis mirabili nobis abscondito, et sic redirent opiniones antique, ut loquitur Aristoteles primo Ethicorum et specialiter quod omnis homo nichil scit sed solummodo opinatur; et cum vacuum non foret nisi qualitas carens materiali substancia, quilibet cultor accidencium ignorat si per totum mundum sit vacuum eciam infinitum, et sic rectificando in infinitum corticem interceptam inter duas lineas girativas in corulo columpnari deveniretur demum ad partem proporcionalem ultimam coruli et ad ultimum pedale linee girative; et oporteret dare ubi est extremum alterum, cum dato situato dandus est situs, sicut et dandus foret, ubi sit sor qui infigatur continue in extremo corticis moto. Sic enim dicitur quod servando ligulam secundum eius extrema in manibus distantibus fixis continue et rarefacta illa in infinitum atque correspondenter girata super corpus columpnare interceptum inter manus quod circumgiretur propor-

The origin of all these absurdities is the falsehood about the host.

2. D: *accidentibus.* 11. E: *errorum* deest. 13, 14. D: *miraculo.* 15, 16. D: *non materia.* 19 ABCD: *ut cum.* 23. E: *interceptat.* 24. D: *columpnar:* E: *columpniari.* 27. D: *motorum.*

cionaliter ut ligula exigit se circumvolvi; quo facto foret ligula infinita et tamen secundum eius ambo extrema in manibus tuis tenta; mille sunt casus quibus perturbatur ecclesia, qui omnes dependent sive fundantur super fantasia maxime inpossibili atque heretica occasione materie de sacramento eukaristie introducta.

Infinity in its true sense belongs to God alone.

Ideo (ut sepe dixi) doctor katholicus debet servare se in limitibus nature, asserendo quod solum Deus est potencie infinite, sic quod nec mundus nec creatura aliqua poterit esse infinitum magna, nec infinitum magnum poterit esse tale, et sic in assumptis argumentorum negetur iste saltus et sic in infinitum. Admitterem tamen omnes tales casus, docto quod subiacerent divine potencie, et sic negatur esse numerum infinitum, sicut negatur quantitas continua infinita, ut patet in materia de composicione continui ex non quantis et in materia de tempore. Illud enim cuius quantitas est nobis incognita vocamus ad modum loquendi scripture et philosophi equivoce infinitum, et sic negatur talis multiplicacio corporis et alii casus infundabiles in scriptura.

Arguments for multiplication: 1. Several things can be in one place; why not one thing in several places?

Sed pro multiplicacione communiter sic arguitur: Non magis repugnat idem corpus in numero multiplicari simul per diversa loca quam repugnat diversa corpora situari simul per eundem locum eis adequatum, cum tanta sit utrobique distancia atque diversitas sed secundum est satis possibile, ut patet de corporibus glorificatis secundum dotem subtilitatis coextensis et de elementis immixtis: ergo et primum est per idem possibile.

2. There are miracles that shew it to be possible.

Confirmatur secundo ex miraculis quibus narratur experiri idem corpus sic simul dimensionaliter multi-

11. D: *alia*. 13. ABC: *sic* deest. 16. *negatur*; ABC: *nature*. 18, 19. E: *enim tunc*. 21. D: *multiplicando*. 23. ABCD: *multitudine*. 30. E: *mixtis*.

plicari, ut narratur de beato Ambrosio ipsum fuisse pro eodem tempore in locis distantibus et officium ecclesiasticum celebrasse; sicut enim idem corpus potest multiplicari per diversa tempora, sic et per diversa loca. Et tercio confirmatur ex evidenciis tactis in tercio argumento ex fide scripture.

3. Scripture allows it.

Answers: Things that are mixed do not occupy the same place. It is a case of penetration, not of coextension.

Quantum ad istud, dicitur quod maior sit falsa, cum necesse sit corpora commixta occupare situs individuales correspondenter positos secundum sua indivisibilia, et ita dos subtilitatis facit ad penetracionem, non ad divisionem vel coextensionem, et sic post diem iudicii erit celum quoad locum extensius versus terram, correspondenter ut habebit plura punctalia de spera sublunari vel elementari, sic quod venter celi gravidabitur, servando figuram (ut hic supponitur).

Quantity, quality etc. have not dimensions.

Et idem est iudicium de quantitate et qualitate coextensis cum materiali essencia. Si enim quantitas, qualitas, forma et materia haberent per se dimensiones, sicut habet materialis substancia (ut fantasiatur error predictus de eukaristia), tunc forent quatuor quantitates preter quantitatem communem coextense per quinque loca coextensa, et quantitas cum suo loco esset prius quoad consequenciam quam alia loca vel alie quantitates quatuor sequentes, quia (ut fantasiatur) quantitas cum suo loco posset esse vacuum sine aliqua aliorum quatuor, non econtra, et (ut videtur michi) tunc foret locus mundi diminutus, cum deficerent quatuor communitatis multitudines individualium; aliud enim foret unam istarum quinque rerum per se situari et aliud aliam sic situari,

1. B: *Ambrosio* ext. correxit: *Franconio*. 6. D: *articulo de fide;* ib. ABC: *scriptura*. 7. ABCD: *est falsa*. 9. D: *indivisibiles*. 26. ABCD: *vanum*. 27. D: *sine alico*. 30. AD: *indivisibilium*. 31. D: *pro se*.

1. Cf. Vitam S. Ambrosii a Paulino ad S. Augustinum conscripta cap. 49.

cum Deus posset annichilare posterius (ut inquiunt) servato priori; vel enim oportet dare materialem substanciam sine tali quantitate limitata vel si hoc non potest contingere, tunc quantitas talis est longe prior materiali substancia. Deus enim (ut inquiunt) potest miraculose servare quantitatem sine materiali substancia, non econtra, et sic videtur quod ad omnem punctum mundi relictum foret infinitum multum de vacuo, cum Deus (ut inquiunt) posset ponere in situ istius mundi infinita corpora et alia que poterunt per se esse infinitum disparium specierum et cuilibet illorum oporteret dare locum proprium. Non enim est locus prius natura quam corporalis substancia sed econtra, ideo non est possibile eundem locum in numero suscipere vicissim quotlibet species materialis substancie, formarum substancialium et accidentalium, quia tunc foret locus vacuum; quod Deus non posset movere precedens omnia ista. Sed quid stulcius aut infidelius. Oportet ergo omne situatum per se possibile habere situm proprium qui est illam essenciam situari (ut nunc supponitur). Et patet quod secunda pars maioris assumpte sit falsa nec per minorem probata.

Et quantum ad miracula (ut secundo narratur de beato Ambrosio), dicitur quod tam quoad tempus quam quoad visum potest esse decepcio. Quoad tempus, quia facile contingit homines errare de ydemptitate instantis; quod patet ex hoc quod nemo scit notare per motum vel sensum primum instans vel medium diei vel temporis; quomodo ergo notarent diversi homines in locis distantibus quod pro eodem instanti corpus beati Ambrosii sit hic et ibi? Et in

As to the miracle there may be some mistake about it;

3. ABC: *linita;* DE: *liniata.* 11. C: *esse* alia manu. 12. B: *istorum.* 13. ABC: *naturaliter.* 15. E: *vicissim* deest. 16. ABC: *sub;* C: *stancie* alia manu addit. 19. C: *stulticius.* 21. ABCE: *quia.* 22. E: *est;* ib. AB: *per* deest. 25. E: *tam* deest. 28. D: *ydemptificacione;* ib. E: *quia nemo.* 29. D: *sic notare.* 32. C: *vel ibi.*

differencia temporis nobis insensibili posset corpus beati Ambrosii per angelos ab uno loco ad alium deferri et sic interpolari, ut patet de ductu cicionis sic quod apparet in utroque loco ministerium sancti esse continuum.

and in any case the ground is not strong enough for the conclusion.

Sed da quod per idem tempus sine interpolacione sit sanctus per illa lcca distancia, adhuc non oporteret concedere illud propositum, cum stat sensus illusio propter similitudinem de ydemptificacione corporis; possunt enim spiritui sancti Ambrosii aptari corpora similia et eandem personam secundum illa corpora diversa ministrare simul tempore per diversa loca, ideo illud miraculum supposita eius veritate est nimis nudum ad inferendum propositum.

A body cannot be in different instants at the same time, any more than it can be in two places at once.

Et quantum ad illud dictum, patet quod non iuvat propositum, cum idem corpus numero potest vicissim esse per diversa loca, sicut idem corpus potest esse per diversa instancia. Unde si applicaretur ad propositum, concederetur quod stat idem corpus esse simul per diversa instancia, sic intenditur quod sit simul per diversa loca, nam tam irracionale et tam inpossibile foret unum sicut reliquum; ideo sicut non potest esse quod idem corpus sit simul per diversa instancia, sic non potest esse quod ipsum sit simul per diversa loca, loquendo de esse dimensionali; faciat ergo sic opinans vel probet quod sint simul tempore diversa eius instancia, et tunc est pro opinione evidencia; sicut enim non possunt simul distendi tempora sic nec loca; loquimur enim de situ inmobili equali linea lineari superficiali vel profundali substancie locate in qua est locus subiective; iste (inquam) sensus de loco est pertinencior quam sensus de con-

3. D: *ex ductu. De ductu cicionis* (?). Ita codd. 6. C: *Sed dato.* 7, 8. E: *oportet.* 15. D: *ad aliud;* ib. D: *patet* deest; ib. D: *non mirat.* 18. C: *per diversa* in marg. alia manu; ib. E: *si* deest. 20. ABC: *simul* deest. 21. ABD: *racionale;* C in marg. alia manu: *ir.* 22. D: *ut reliquum.* 24. B: *simul* deest. 28. D: *descendi.* 29. ABC: *loquitur;* ib. B: *sinu.* 31. D: *eciam locus.* 32. E: *sensus* deest.

cavitate corporis continentis. Et patet quod patencius est nulla instancia posse esse simul tempore quam loca posse esse simul situaliter; immediata (inquam) esse possunt sed simul esse non possunt, quia si A locus sit simul cum B loco sibi equali, tunc ex equali continencia uterque locat reliquum, et sic uterque superfluit componens cum reliquo intensive, et conformiter si multa instancia sunt simul; non enim loquimur de simultate inmediacionis sed de simultate adequacionis, sic quod eadem res de genere loci vel temporis quodlibet sit simul cum alio contineat adequate.

Explanation of the miracle of the loaves.

Quantum ad tercium dicitur iuxta sanctorum sentencias quod Deus in dictis miraculis fecit materias absconditas ministrari et fecit formas illas paucas et parvas habere virtutem ad assimilandum sibi insensibiliter illas materias, ita quod nulla materialis essencia fit simul et semel per diversa loca; et sic verum est quod ex tanto cibo fecit Christus tantum miraculum saciando tantum populum, tum quia synonymice secundum partem cibi et principative secundum virtutem sibi datam ad assimilandum sibi tantum de huiusmodi alimento quantum Deus voluerit ad finem huiusmodi ministrari; nec sequitur ex isto sensus illusio, Dei ioculacio, miraculi minoracio vel aliud inconveniens nominandum. Et patet in genere solucio illius triplicis textus scripture pro multiplicacione corporis allegate.

Alteration in partial form does not always affect the form of the whole.

Quantum ad materiam de augmentacione et diminucione, dictum est alibi quomodo in homine ad unitatem spiritus qui est persona hominis non est

3. C: *situaliter* alia manu. 5. E: *esset;* ib. D: *sibi* deest. 6. ABC: *utroque.* 6, 7. D: *utroque.* 8. B: *nulla.* 9. D: *inmeditacionis;* ib. C: *immediacionis — simultate* alia manu. 11, 12. D: *adequata.* 16. B: *assumendum.* 20. E: *faciando;* ABCD: *faciendo.* 20, 21. E: *synodochice.* 23. ABCD: *modi* deest. 24. Codd.: *huius;* E: *modi* add. alia manu. 27. ABCD: *multitudine.* 28. C: *allegati.* 30. E: *in honore.*

difficultas quomodo fit augmentacio per humidum cibale, generata parva forma in ipso, ut puta forma carnis, ossis vel talis partis simplicis ac composite, ymmo non obest animam vegetativam eciam animam sensitivam generari que subordinetur anime ultimate; nec valet quod illa forma sit pars quantitativa forme tocius, sed satis est quod sit forma subordinata forme tocius a qua ista parcialis substancia habeat quidditatem, sicut totum corpus habet quidditatem suam a forma tocius; de multiplicacione vero formarum tam animarum quam formarum mixtorum dictum est diffuse alibi, sicut de ordine augmentandi et quomodo non oportet formam ultimam maiorari vel minorari, licet forme parcium adveniant vel recedant. In lignis autem in quibus est anima vegetativa est super hec quedam diversitas, quoniam communiter est per processum temporis novum lignum; et illud successivum communiter augmentatur et diminuitur et illud successivum individuatur a suis elementis et tunc est maius nunc autem minus (ut hic supponitur tanquam alibi declaratum). Quoad auctoritatem Christi Math. XV patet quod exsufflandi sunt ut infidelissimi qui dicunt Jesum nostrum nescire philosophica in hac parte. Oportet enim ipsos cognoscere virtutem sermonis et sensum ad quem hec dixit ille, cui cuncta subserviunt; habet autem sermo Christi sic: *Non intelligitis quod omne quod intrat in os in ventrem vadit et in secessum emittitur? que autem procedunt de ore, de corde exeunt et ea coinquinant hominem.* Et narrat consequenter septem que coinquinant ho-

4. D: *abest.* 6. D: *nec oportet.* 7, 8. C: *sed satis — tocius* in marg. alia manu. 9. AB: *corpus suum;* C: *suum* extinxit; ib. C: *suam* deest. 10. ABCD: *multitudine.* 11. C: *animatorum;* ib. D: *mixtarum.* 19. AB: *successivum* deest; C in marg. alia manu addit. 19, 20. D: *et nunc.* 20. E: *nec autem.* 23. A: *nescire* in marg. alia manu; ib. BCDE: *philosophicam.* Recte: *philosophiam.* 24. C: *enim* alia manu. 25. ABC: *ad sensum;* ib. B: *dicit.* 27. ABCE: *quod* before *omne* deest.

26. Matth. XV, 17, 18.

minem; ubi patet primo quod Christus non reprobaret carenciam intellectus Petri cum suis sociis superaddendo eis expositivam sentenciam nisi foret subtilis, verissima et salubris; secundo patet quod primo loquitur de ore corporis correspondenter ad Judeos carnales qui ritus corporeos observabant; et tercio loquitur de ore mentis correspondenter ad patres legis nove qui debent per corpora immunda vel communia ut animalia et alia prohibita in lege veteri precavicionem a contagione peccati notare, ut docet Augustinus in libro contra Faustum.

Et tercio pro subtilitate sermonum Christi notandum primo quod Christus primo intelligit secundum distribucionem accomodam pertinentem quod omnis pars alimenti inmunda transiens per digestiones completas coinquinat hominem inquinamento corporali, cum purum alimenti separatum fuerit ab inpuro; ideo textus Marc. VII^{mo}, 18, 19 habet sic: *Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem non potest eum coinquinare, quia non introivit in cor eius sed in ventrem et secessum exit purgans omnes escas?* Unde et Mattheus narrat hec septem de ore procedere, ut intelligamus os mentis. Et ponit exire cor interioris hominis quod est procedere extra limites racionis. Et patet sensus litteralis infringibilis veritatis.

Christ's weighty teaching.

Sed est hoc verbum Christi gravidatum sensu morali multiplici. Primo notatur quod nemo maculatur mentaliter nisi macula originata fuerit a se ipso; secundo notatur quod carnalis observancia pro tem-

6. B: *observant;* ib. D: *et secundo.* 9. B: *vel animalia;* C: *ut animalia* deest; ib. C: *vel alia.* 10. *a;* D: *aut;* ib. D: *vocare.* 11. *Augustinum;* in A sequitur lacuna; *spatium trium literarum vacuum;* ib. ABCD: *in libro* deest. 14. C: *partitive;* D: *partinentem.* 16. E: *coinquinacione.* 18. ABDE: *Nonne.* 19. E: *quod;* ib. D: *intrinsecus.* 22. Codd.: *Unde in Math.* 24. AB: *quam est.* 28. ABE: *materiali.*

11. S. Aug. Opp. tom. VIII, 207, 210.

pore legis veteris fuit licita sed nunc maculat, cum plene digesta transiit in secessum. Et tercio instruimur quod nullum corporale fetidum maculat mentem hominis nisi a puricia nature bone separatum fuerit et secundum racionem fetoris peccati per abusum innaturalem tanquam vomitus reassumptum. Mille alias subtilitates potest fidelis extrahere de hiis verbis Christi puris ab omni macula falsitatis. Non enim pertinuit sibi plus extense distribuere sed docere, ne sui sint occupati observanciis corporalis alimenti dimissa sollicitudine circa cibum anime spiritualem. Ideo dicit Apostolus Tym. primo: *Omnia munda mundis.* Et prima Thim. IV°, 4: *Omnis creatura Dei bona est et nichil reiciendum, quod cum graciarum accione percipitur,* et I^a^ Cor. X°, 25: *Omne quod in macello venit manducate, nichil interrogantes propter conscienciam.* Et hinc redarguendi sunt qui fingunt mendacia ut fidem katholicam quod signum corporis Christi quod est sacramentum blaspheme colatur et cultus signati corporis dominici remittatur.

The Doctor Communis differs from others in the matter of measure.

Sed redeundo ad aliam sentenciam Doctoris Communis notandum primo quomodo discrepat ab aliis in materia de mensura; ponit enim multa que dicit alibi esse impossibilia et tunc sunt indubie explicite vel implicite heretica, ut ponit inpossibilitatem composicionis continui ex non quantis; possibilitatem autem immediacionis instancium videtur concedere. Scribitur enim ex parte Thome super II° Sentenciarum, distinccione III^a^, questione XXV^ta^: *Dicendum,* inquit, *quod est assignare ultimum instans in quo angelus fuit bonus et primum in quo fuit malus;*

2. D: *transit;* ib. ABCD: *instruuntur.* 4. Codd.: *quericia;* ib. D: *bene.* 9. C: *tribuere;* in marg. alia manu *distribuere.* 10. D: *et observanciis.* 14. A: *reiciendum* in marg.; in textu: *recidum.* 15. ABD: *partitur;* ib. C: *I Cor. I* in textu; in marg. *X* alia manu. 17. D: *Exhinc.*

12. Recte: Tit. I, 15. 29. S. Thomae Super dist. II, lib. II Sent., Quaest. II, l. c. tom. VIII, pag. 43.

nec inter hec instancia fuit tempus medium, et quia tempus est formaliter numerus, non sequitur ipsum continuitas nisi ex parte motus. Unde cum vicissitudo affeccionum in angelo per quas est bonus et malus non est continua et ordinata ad aliquem motum continuum; numerus tamen earum dicetur tempus, quia secundum prius et posterius se habent, sed non est continuum. Unde inter duo instancia non necessario accipietur tempus medium, sicut nec inter duas unitates numerus. Istud autem dictum viciatum est; sophiste, inquam, Oxonienses dicerent quod vel bonitas angeli desinit esse per remocionem de presenti vel malicia sua cepit per remocionem de presenti, sic quod nec pro eodem instanti fuit sic bonus et malus, nec duo instancia erant immediata, quia per idem Petrus factus sanus immediate post egritudinem, cum sint contraria immediata, causaret immediacionem instancium, et per idem punctus continue fluens super duas lineas contiguas et generaliter mutari unius indivisibilis precedit per instans suum mutatum esse (ut patet alibi).

Item, si tempus sit discontinuum, quia est per se numerus et sibi accidit continuacio ex motu, sequitur quod non potest esse tempus nisi discretum; nam non potest esse tempus nisi sit numerus; nec potest esse numerus nisi sit discretum: ergo non potest esse tempus nisi ipsum sit discretum; aliter enim nimis nude arguitur discontinuacio temporis ex hoc quod ipsum est numerus et inponitur magna stulticia Aristoteli dicenti quod *numerus est genus temporis;* et tamen non potest esse tempus nisi ipsum sit continuum. Cum enim pro tempore casus angeli fuit in — The continuity of time.

1. E: *et sic inter hec.* 3. B: *Unde non.* 5. B: *non ex;* ib. D: *ad aliem.* 8. D: *Unde in tali secundo instanti.* 9. D: *inter secundam.* 13, 14. C: *vel — presenti* deest. 15. *duo;* D: *secundo;* ib. B: *erunt.* 23. E: *discontinuacio.* 25. C: *esse* deest.

30. Aristoteles, 219b, 5 (ed. acad. Borus).

mundo motus continuus, videtur quod pari evidencia qua tempus fuit tunc discretum per duo instancia immediata fuit et tunc simul continuum racione motus tunc continui. In mathematicis quidem, cuiusmodi sunt puncta et instancia, non differunt continuacio et contiguacio.

Item, probatur generaliter quod in eodem tempore sunt instancia inmediata ex principio huius vie, capiendo ut concessum quod eidem tempori accessit contingenter continuitas ex motu continuo, ut cum asserit tempus potest per se consequi affeccionem angeli; cum ergo angelus continue variat affeccionem ad instans et alia subito generata (ut probabile creditur) vel saltem est possibile, videtur quod pari evidencia quodlibet tempus sit discretum; nam tempus naturaliter prius est quam est motus continuus iuxta hanc viam, quia posset esse in motu affeccionis angelice non existente questionis continuo; cum ergo non prius naturaliter sit quam sit discretum quod est eius essencialis differencia, videtur quod continuacio motus qui hinc tam contingenter accidit, non tollit discrecionem temporis nec addit continuacionem que variet eius naturam; nam signato uno tempore cuius una medietas sit continua et alia discreta omnia argumenta que procederent contra immediacionem instancium procederent eciam contra illud; et possibilitatem huius probant adversarii, ponendo quod Deus continue per medietatem hore creet et annichilet sine interpolacione media angelum et per secundam medietatem hore cesset ab omni tali furia; tunc patet quod nulla est evidencia fienda contra composicionem

1. ABC: *quod* deest. 2. D: *pro secundo instanti.* 4. C: *tunc* deest. 5. ABE: *non debent;* C: *differt in rasura.* 9. ABD: *accidit;* C: *accidit* in textu; *accessit* in marg. 10. ABCD: *cum ut.* 16. ABCD: *prius naturaliter.* 18. A: *conclusionis continuo.* 19. E: *est quam.* 26. ABDE: *eciam* deest; C: alia manu. 26, 27. C: *ponentem et possibilitatem; ponentem* in marg. alia manu.

continui ex non quantis quin pariter procederet contra composicionem talis temporis. Ideo radix huius sentencie stat in composicione permanentis continui ex non quantis. Ad quod arguo ex principiis adversarii, ponendo quod Deus annichilet omne continuum huius mundi sensibilis, servando omnem punctum eius inmotum et creet in omni situ indivisibili unum angelum, ut multiplicet eundem angelum utrobique, et preter hec servet A punctale quod moveatur localiter continue de punctali in punctale, et patet quod foret tunc tempus continuum sicut spacium permanens continuum ex immediacione indivisibilium, et tamen tempus componeretur ex instantibus; omnis enim situs qui ante fuit in mundo foret summe plenus punctalibus, cum non sit dare vacuum, ideo foret situs corporeus eque continuus, ut fuit in principio.

Similiter, si in silva, in stellis celi et corporibus similibus distanter positis causatur figura, ut dicunt naturales, perspectivi et geometre, multo magis in indivisibilibus inmediate positis servato undique pleno; nam concessa continuitate loci concedi oportet continuitatem locati.

Similiter, una legio angelorum quam fides vocat unum (ut patet Luc. VIII°, 30) posset circulariter circumduci, et sic motus localis et tempus inde consequens foret vere continuum; ymmo videtur quod illa legio que est unus angelus foret quodammodo circularis, quia circumduccio foret circularis que requirit continuitatem et continua circularitas illius motus requirit continuitatem subiecti, quod est legio;

1, 2. C: *continui — composicionem* alia manu in marg. 3, 4. D: *et non.* 1—4. A: *quin pariter — ex non quantis* twice. 4. B: *arguitur.* 5. D: *anichilaret.* 6, 7. D: *in motu.* 7. ABC: *in motu situ;* C: correxit: *in omni.* 8. C: *et multiplicet.* 9. E: *hec* deest. 10. D: *ad punctale.* 11. ABC: *tempus* deest; D: *tempus eius;* ib. A: *cunctis;* correxit in marg.: *tunc.* 17. D: *similiter sic.* 20, 21. E: *pleno non concessa.* 21. D: *continuacionem.* 24. E: *ut patet* deest. 25, 26. ABCE: *consequens inde.* 28. D: *quia — circularis* deest ib. D: *qui.* 29, 30. C: *et continua — continuitatem* deest.

patet igitur quod nec sensus nec racio indicat nunc continuitatem in mundo quin per idem et tunc foret continuitas utrobique. Nec dubium quin moto tunc continuo a sperico vel punctali foret tunc inmediacio motuum et instancium, sicut foret inmediacio situum indivisibilium; ex quibus componeretur utrobique continuum. Ymmo corpus cubicum haberet correspondenter ad eius punctalia acervum punctalium suppositum et undique circumductum, et omniquaque foret tanta continuitas et sic verum balbutivit hec via vocis sue ignara, quia fuit sibi ipsi manifeste contraria. Nunc itaque tenet Aristotelem nunc negat, nunc tenet leges hominum et nunc negat; nunc tenet decreta ecclesie et nunc negat, nec fundat se in sic variando in fide scripture, ideo vana est testificacio huius vie. Quantum ad dicta Aristotelis katholica de genere accidentis, patet quod ipsa renuit sine causa. Sed alia dicta Aristotelis de composicione continui ex non quantis, ut sentenciant Plato, Augustinus et Lincolniensis, ipsa concedit explicite ad favorem Aristotelis sed negat ipsa implicite.

Quantum ad leges hominum, patet quod nunc tantum favit illis quod dicit iudicem propter eas in casu debere contrariari divino iudicio quod ipse dyabolus non auderet concedere.

Quantum ad leges ecclesie, patet quod contradicit decreto Nicholai II[i] de eukaristia. Sed de indulgenciis sine fundamento scripture vel causa concedit quod episcopus Avinonicus potest meritum supererogatum capere a beatis, ad votum distribuere discolis sine fine. Quis ergo crederet tali viro in isto triplici devio et similibus tanquam testi?

1. D: *ergo.* 2, 3. D: *foret veracitas.* 3. D: *tunc* deest. 9. D: *et* before *omniquaque* deest. 12. ABCD: *et nunc.* 12, 13. ABC: *et nunc tenet.* 14. D: *in* deest. 20. D: *Linc (= Linconiensis)*; E: *Linconiensis;* ib. ABCD: *ob favorem.* 23. E: *eos.* 30. A: *sapere;* alia manu *rapere;* in marg.: *alias capere;* DE: *sapere.* 31. ABC: *credet;* ib. D: *tamquam devio in isto triplici.*

It may be said that the doctor asserts two kinds of time; continuous and discrete.

Sed forte dicitur quod iste doctor ponit duplex tempus continuum et discretum; discretum componitur ex instantibus mensurantibus motus affeccionis evangelice. Et istam sentenciam tangit Thomas super II° Sentenciarum, distinccione secunda, questione XIII[a]: *Dicendum,* inquit, *quod angelus potest considerari dupliciter: vel quantum ad suum esse quod est sine vicissitudine et sic mensuratur evo, vel quantum ad operacionem et sic quoad aliquam operacionem mensuratur eciam evo quoad operacionem qua intuetur res in verbo. In tali enim operacione non est vicissitudo aliqua sed secundum operacionem in qua est vicissitudo mensuratur tempore. Sed ipsum tempus est aliud a tempore quod mensurat motum primi mobilis, quia ista vicissitudo non ordinatur ad illam, nec illud tempus est continuum, sed est numerus discretus vicissitudinis non continue. Continuitas enim accidit tempori ex parte motus numerati.* Et ita sicut ponit unum tempus mensurans totam universitatem sensibilem, sic ponit unum evum mensurans totam naturam angelicam secundum suum esse et intelligere permanens quod non est de genere successivi.

Contra istam ficticiam arguitur primo per hoc, quod nichil est ponendum sine racione philosophica vel testimonio ex scriptura; sed neutrum istorum docet hanc duplicitatem temporis, ergo non est ponenda. Assumptum patet ex hoc quod aliter positum foret sompnium infundabile, irracionabile positum, cum pari evidencia infinita alia forent fingenda contra regulas nature que compendiosiori modo sine super-

2. D: *scilicet tempus;* ib. D: *tempus discretum.* 3, 4. C in rasura rectius: *angelico.* 7. Codd.: *dupliciter* deest. Addidi. 9. D: *ad aliam.* 14. *quod;* ABDE: *quo;* C in textu *quo; quod* in marg. 21. B: *suum est.* 22. ABC: *et* deest. 28. ABCD: *argumentum patet.* 30. *cum;* DE: *cui.*

4, 5. Recte Super II distinct. (libri secundi Sententiarum) quaestio I, art. I, pag. 25.

fluitate semper agit, et Deus irracionabiliter oneraret ecclesiam fidelium ad credendum, et veritas oneraret falsitatem atque mendacium; et minor patet per consequens, hoc autem est commune argumentum temptativum, quo opinans cogitur dare evidenciam vie sue. Item, cum tempus sit communis mensura omnium temporaliter se habencium, et omnis angelus (in quantum sic) mutat vicissitudinem temporalem se habet temporaliter, videtur quod tempus commune sufficit mensurare omnem vicissitudinem angeli temporalem; non enim oportet ponere ad hoc novum genus temporis, cum antiquum tempus sufficit numerare illam vicissitudinem, sicut mensurat motum angeli et alias vicissitudines insensibiles; aliter enim oporteret ponere in Deo tempus propter variacionem sue accionis extrinsece quod tempus ipsum mensuret limitacius quam eternitas. Si ergo tempus nostrum sufficeret mensurare eciam Dei creanciam successivam, a pari vel maiori sufficeret mensurare affeccionem angeli successivam; nam tempus meriti mensurat motus intellectus hominis vicissitudinem inplicantes.

Item, Deus de potencia sua absoluta posset permittere variacionem affeccionis angeli sine hoc quod produceret novum genus temporis, sed mensuraret affecciones sibi succedentes tempore communi; non ergo sequitur ex variacione talium affeccionum novum genus temporis; alias sic: Una affeccio potest esse permanens quantumcunque diuturna mensurata evo, post quam potest alia affeccio permanens succedere, et Deus non foret necessitatus pro mensura unius affeccionis nec pro mensura alterius nec pro instanti temporis medio novum genus temporis procreare, ergo hoc foret Deo possibile; nam commune evan-

3, 4. D: *patet per posterius;* E: *patet posterius.* 4. ABCD: *est* deest. 4, 5. C: *temptativum* in marg. alia manu. 11. D: *non ergo.* 12, 13. D: *mensurare.* 13. ABCE: *sic.* 15. ABC: *oportet.* 25. *sibi;* A in marg. alia manu: *alias ubi.* 27. *alias* alia manu, in textu: *am* = *argumentum.*

gelium sufficeret mensurare sequentem, nec pro instanti temporis potest tempus discretum subito secundum se totum produci, ymmo sicut dicit super distinccione XI[a], IV[ti] Sentenciarum *quod est dare ultimum tempus et non ultimum instans in quo manebit forma panis et primum instans, in quo erit corpus Christi sub illis accidentibus*, ita videtur consequenter dicendum quod est de affeccione angelica variata sine creacione novi generis temporis, cum nec evum potest esse pars temporis nec duo vel finita instancia temporis possunt constituere tempus quantumcunque longum, quia sic foret tempus discretum, per accidens longum tempore nostro continue mensuratum; et patet quod ista ficticia est irracionabilis sine causa.

Item, pari evidencia qua crearetur unum novum genus temporis ex vicissitudine affeccionum in uno angelo, et in alio, et sic forent quotlibet tempora simul, quorum nullum foret pars alicuius temporis, quod est inpossibile; et consequencia videtur ex hoc quod non est fingenda racio quare propter unum angelum malum variatum in affeccione variari debet genus temporis quin per idem ad vicissitudinem cuiuscunque, ymmo propter motum localem angeli vel variacionem affeccionis anime, cum motus ille non ordinatur ad motum primi mobilis; non enim scitur vel requiritur quod vicissitudo affeccionis angelice mensuretur per variacionem affeccionis primi angeli tamquam per primam mensuram, quia Deus potest libere variare affeccionem cuiuscunque angeli stante affeccione in quocunque reliquo. Si ergo ista sit mora

8. D: *variabiliter.* 10. D: *nec secunda;* ABC: *secundo;* ib. D: *temporis discreti.* 13. ABC: *continuo.* 14. B: *racionalis.* 19. D: *et quia.* 28. E: *per previam.*

4. Thom. Aquin.: *Et ideo dicendum quod non est designare ultimum instans, sed ultimum tempus in quo est panis; inter tempus autem et instans non cadit necessario tempus medium* etc.... Dist. XI, quaest. I, art. III, Solutio.

affeccionis angelice que potest esse tempus et nullum tempus potest per accidens esse tempus, cum tempus sit per se species quantitatis, sequitur quod ista mora est tempus; et iuxta hoc sequitur quod omne evum angeli sit instans temporis vel tempus, quia potest esse tempus vel instans temporis et est quidquid potest esse. Si enim angelus variaret affeccionem suam in futurum, tunc mora istarum duarum affeccionum foret tempus quod haberet unam partem mensurantem primam affeccionem et aliam mensurantem secundam; et cum omne evum non potest esse longius vel brevius, sicut nec instans temporis discreti, sequitur quod omne tale sit equale tempori sempiterno; et ita videtur omne tempus discretum componi solum ex duobus instantibus vel saltem tanto tempori coequari. Ad quid ergo poneretur tale discretum esse tempus in cuius diuturnitate non ponitur certitudo? Nam sicut idem foret angelus, sive duraret perpetuo sive annichilaret cicius vel tardius, sic est de suo evo: ideo philosophi habent dicere quod evitas per accidens est eternitas, sicut accidenter respicit moram temporis.

Item, tempus discretum ex affeccione angelorum est prius ac dignius quam tempus nostrum continuum et eque sufficiens ad mensurandum omnem motum vel vicissitudinem sensibilem, ergo superfluit ponere aliud; per hoc enim quod duracio motus primi mobilis sufficit mensurare omnes motus alios ponit secta ista ipsam specialiter esse tempus. Si ergo duracio angelica sufficit prius mensurare ipsum motum, sequitur quod foret tempus ad ipsum et eius duracio solum quando. Nec valet dicere quod vicissitudo angelica non est continua, quia utraque eius medietas que est instans illius temporis est vere continua; cur ergo non totum, cum una pars sequitur immediate ad

8. D: *istarum secundarum.* 12. D: *sic.* 14. ABC: *videtur esse;* ib. C: *tempus* deest; ib. D: *compositum.* 23. E: *et dignius.* 27. D: *sufficienti.* 29. B: *sit prius.* 31. E: *Nec videtur.*

reliquam, et hoc sufficit ad continuacionem temporis; ymmo videtur quod in quolibet instanti temporis nostri est mutacio vicissitudinis affeccionis angelice; nam angelus videt nedum creaturas in verbo sed in genere proprio; cum ergo angelus videt continue noviter presenciam ac novitatem creature genite pro quolibet instanti temporis nostri, videtur quod continue habet novam noticiam vel modum sciendi. Sicut enim tempus discretum consequitur ad affeccionem vel volicionem angeli, ita sequitur ad intuicionem et quamcunque variacionem ex parte angeli, et ita (ut arguit Doctor Subtilis contra hanc viam) nedum simul forent multa tempora sed numeri angelorum variancium affecciones suas, que tempora ut subiecta et obiecta forent distincta in specie, sed idem angelus in numero secundum variaciones intencionum et affeccionum circa diversa obiecta in specie causaret simul diversa tempora in specie.

Confirmatur ex hoc quod idem homo intuens coloratum vel lucidum motum celeriter variat continue visionem et sic intuicionem, ergo multo magis sic potest angelus qui est celerior ad mutandum intuicionem in proprio genere et affeccionem, quamvis enim ponitur quod Deus et angelus semper intuetur in verbo omnia preterita et futura, non tamen intuentur illa angeli in proprio genere nisi dum sunt, quia aliter dyabolus semper intueretur casum suum; et quomodocunque sit de hoc, Deus sicut in uno instanti potest mutare affeccionem angeli, ita continue in quocunque.

1. D: *continuitatem.* 2. AB: *corporis;* C: *temporis* in rasura. 3. E: *sit.* 5, 7, 8. D: *continuo.* 8. C: *novam* deest. 8, 9. D: *Sicut tuitus.* 10. D: *sequitur illud.* 11. AB: *illa ut.* 14. D: *que ita ut;* ib. ABCD: *substancia et.* 15. *Sed;* D: *secundum.* 17. C: *simul* deest. 21. D: *intelleccionem;* ib. ABC: *sic* deest. 22. D: *est* deest. 23. D: *quam nisi.* 27. E: *quia alias.* 28. C: *sicut* in marg. alia manu. 29. ABC: *continuo.*

Nec est dubium isti secte, si sic faciat, quo facto mora affeccionis talis angeli foret mensura continua tocius mundi sensibilis et tempus compositum ex instantibus, ita quod nullum argumentum fieret contra composicionem continui ex non quantis, quin eque procederet contra illud; quod tamen negat hec secta esse possibile.

Item (ut sepe assumpsi) forent simul iuxta hanc sectam multa tempora non communicancia nec pars alicuius temporis tercii; quod est inpossibile, quia posito quod quelibet creatura permanens habeat tempus proprium sibi inexistens formaliter, ut conceditur de evo quoad angelos, tunc cum veris sequitur quod tempus componitur ex suis partibus coextensis et omne permanens duraret per infinitum magnum tempus, et quodlibet foret in quolibet, et infinitum maior foret in casu pars quantitativa suo toto, et periret omnis certitudo de mora temporis mensurantis.

Prima istarum quinque conclusionum videtur ex hoc quod omnis rei temporalis duracio potest esse tempus sed omnis talis rei duracio est quidquid potest esse, ergo omnis rei talis duracio est tempus. Assumptum patet per hoc quod tempus et quando sunt accidencia diversorum generum, sic quod omne tempus per se primo est tempus, sicut omnis homo est per se homo, et sic de quando; posito ergo de quacunque re permanente quod per se foret successive durans, tunc eius duracio foret tempus, quod sic opinans dicit esse contingencium; sive ergo fuerit forma sive materia sive accidens per se positum, ipsum posset per se subiectare tempus; ymmo tempus cum sit quantitas poterit per se esse; quod est magis quam posse informare quamcunque substanciam permanentem; ideo non negabit ista secta possibilitatem assumpti. Nec

1. D: *Ideo est.* 6. D: *contra illa.* 9. D: *nec partes.* 16. D: *quidlibet.* 17. C: *et* in marg. alia manu. 22, 23. ABCD: *Argumentum patet.* 29. ABC: *contingentivum* 31. D: *hoc tempus; ymmo* deest.

valet allegari Aristoteles vel Averrois quod tempus solum sequitur motum primi mobilis in quo est solummodo subiective, quia illi negant accidens per se esse; ideo miror qua fronte ipsi allegarent istos pro sua sentencia, cum tantum discordant in principiis. Isti enim dicunt quod Deus non potest facere quod incipiat esse tempus, cum non potest (ut inquiunt) creare mundum nec potest movere aliquam partem mundi nisi mediante motu primi mobilis; quorum quodlibet est summe hereticum, ideo est baculus nimis arundineus accipere sentencias istas hereticas ad stabiliendum subiectum temporis. Ideo iuxta sentenciam Augustini, XII Confessionum, totus mundus est subiectum temporis, cum quiescente toto celo et mota rota figuli foret idem tempus quod modo; cum ergo tempus non potest migrare de subiecto in subiectum, manifestum est quod tempus individuatur et subiectatur in mundo; nam quiescente quacunque parte mundi non subiectaret tempus et per idem nec modo. Et istam sentenciam consideraret hec secta, antequam dixisset tot sentencias hereticas in materia de sacramento altaris. Ponit enim quod inpossibile est panem remanere post consecracionem (ut dictum est quinto capitulo) et fundatur super isto principio summe heretico: Nichil potest esse ubi prius non fuit, nisi vel moveatur illuc localiter vel aliud convertatur in ipsum; quod indubie destrueret totam fidem, quia tunc Deus non posset creare celum vel aliquid nec dominus Jesus Christus posset crescere corporaliter (ut deductum est ibidem) nec Spiritus Sanctus posset elevare hominem ad conversandum in celo, nisi moveat illuc localiter corpus suum. Que tria destruerent

Our opponents have thrown over Aristotle and Averrhoes.

1. ABDE: *allegare*. 4. A in textu: *ideo minor; miror* in marg. alia manu. 9. AB: *quarum*. 10, 11. ABC: *arundeneus*. 15. D: *ut modo*. 20. A: *sentenciam* in marg. alia manu. 26. ABC: *vel* before *moveatur* deest. 27. D: *quod non*.

13. S. Augustini Opp. tom. I, pag. 210.

totam fidem. Oportet ergo fidelem rimari aliud fundamentum ad stabiliendum subiectum temporis a quo ipsum dependeat.

Et patet prima istarum conclusionum ex opinione, quia capto uno corpore inanimato per se durante cuiuslibet sue partis duracio foret tempus et coextensis materia et forma substanciali et accidentali forent duraciones tempora coextensa.

Et patet secunda conclusio, quia omne durans per tempus duraret per infinita tempora non communicancia, quorum quodlibet foret tantum ut hec hora, ut patet de partibus intensivis vel quantitativis date substancie vel de lineis vel superficiebus equalibus.

Et tercia conclusio, scilicet quod quidlibet foret in quolibet, videtur ex hoc, quod quidlibet foret in tempore cuiuslibet, sed nichil est in tempore subiecti, nisi fuerit in ipso; ergo quidlibet foret in quolibet. Unde sollempniores doctores novelli dicunt quod nullum sublunare foret in tempore primi celi, nisi quia omne corpus sublunare habet dependenciam ordinis causalis ad ipsum, sicut dicimus omne temporale se habere ad mundum. Nec dubium quin omne temporale coexistens cuicunque tempori est in eodem, quia est cum tempore illo in quo potest esse; et hoc sufficit ad aliquid esse in illo; sic enim due quantitates eiusdem speciei possunt informare idem subiectum, sicut est de qualitatibus.

Et quarta conclusio, scilicet quod infinitum maior est de possibili pars quantitativa quam suum integrum, patet capiendo A pedale cum sua duracione, et pono quod Deus annichilet secundam medietatem A cum sua

1. C: *totam fidem* in marg. alia manu. 5. D: *pro se.* 7. D: *in materia;* ib. D: *ac accidentali.* 11. D: *hec est.* 13. D: *aut superficiebus;* ib. A: *equalibus* in marg. alia manu. 14. ABC: *quod quodlibet.* 14, 15. E: *in quodlibet.* 15, 16. D: *videtur — cuiuslibet* deest. 19. AB: *in parte.* 21, 22. D: *esse temporale.* 23. ABC: *circuique tempori.* 25. DE: *aliquid* deest; ib. C: *Sicut;* ib. D: *secunde.* 30. *pedale;* A: *possibile.* 31. D: *annichilaret.*

duracione conservando residuum duracionis perpetuo, et tunc videtur quod medietas quantitativa temporis A est ita longa et per consequens ita magna ut tempus aliquid et totum tempus sicut et suum subiectum nunc desinit esse. Sic enim foret dare temporis primum instans et ultimum; et sic videtur quod positis infinitis temporibus omnino equalibus quoad molem infinitum minus est aliquod quoad duracionem, et ut unum est relacio minus quoad molem, est ipso maius quoad duracionem. Ex quibus sequuntur inconveniencia, dato quod sequitur tempus est sic magnum quoad molem vel duracionem, ergo tempus est sic magnum.

Et ex eodem patet quinta conclusio, scilicet quod periret omnis certitudo de mora temporis, quia quantumcunque breve tempus, eciam instans, potest servari quantumlibet diu, ideo diuturnitas et brevitas forent accidencia separabilia a tempore sicut a quolibet permanente, quia aliter non posset tempus per se esse vel prorogari, cum tamen tempus inter omnia accidencia minime dependeat a subiecto. Et patet confusio respondendi, cum diuturnitas temporis vel sit ipsum tempus vel accidens quod poterit per se esse; de quo non est nobis certitudo; et sic (ut sophiste arguunt) capiendo lineas infinitas girativas quarum quelibet infinitum diu durat, sicut est infinitum magna quoad molem, tunc videtur quod superficies, numerus vel respectus qui est per illa tempora (quantumcunque brevis fuerit) est per infinita tempora non communicancia, quorum quodlibet est dupliciter infinitum; et ita foret de omni corpore racione suarum parcium; et patet incertitudo atque confusio. Unde sophiste notant unam lineam gira-

8. ABC: *aliquid.* 8 10. ABCE: *et ut unum — duracionem* deest. 12, 13. C *quoad — magnum* in marg. alia manu. 17. D: *quantumcunque diu.* 18. ABDE: *qualibet.* 22. A: *diuturnitas* in marg. alia manu. 24. ABC: *linias.* 27. D: *superficiales;* ib. D: *vel tempus.* 31. D: *et post.* 32. BD: *vocant;* ib. ABC: *liniam;* D: *literam.*

tivam circumgirantem versus orientem in infinitum A columpnam cuius cingulum sit pedale, et ponatur quod A et tota superficies sua annichiletur servato B per se et quod una superficies rotunda appropinquet ab oriente quousque tangat B in C instanti, et tunc patet quod B fuit finitum in utroque extremo et quod fuit dare ultimam eius partem proporcionalem que fuit superficialis quod est dare maximum gradum curvedinis in circumgiracione; que omnia negat hec secta esse possibilia, ideo valde inconvenienter est sibi ipsi contraria; nam dato puncto extremali linee vel est dare pedale illius linee terminatum ad illum punctum vel linea non est tanta, sicut patet ablato illo puncto sine pluri vel rectificata illa linea secundum illud extremum vel fluente puncto uniformiter super illam incipiendo ab illo extremo vel fluente reliquo extremo in infinitum continuum et directum manente isto extremo fixo vel veniente ab oriente superficie rotunda, cuius dyameter sit pedalis. Et patet, sicut unus punctus illius superficiei tangit A datum punctum extremalem qui exempli gracia sit punctus ultimus illius diametri, sic quilibet alius punctus eiusdem circuli incipit vel incipiet tangere aliquem punctum illius linee girative; et ponatur quod Deus ex omnipotencia sua aptet sic motum dati circuli quod quilibet eius punctus eque primo tangat punctum sibi oppositum de linea girativa et secundum principia illius secte negare aliquem talem casum est condicio blasphemi, Dei omnipotenciam negantis. Et conformiter dicitur de tempore et instanti quod repugnaret Dei omnipotencie quod ipse non potest servare in-

1. D: *circumgirante;* ib. ABCD: *oriens;* ib. ABC: *in* deest. 3. D: *tota species;* ib. D: *annichilaretur.* 5. D: *B in tempore.* 6. E: *B* deest. 17. E: *in* deest; ib. A: *manifeste; alias manente* in marg. alia manu; BDE: *manifeste;* C: *manente* in rasura. 20. AC: *dictum.* 21. D: *fit* 23. D: *incipiat* 28. D: *istius.* 29. B: *omnipotentis:* ib. D: *denegantis.*

stans vel tempus per se quantumcunque sibi libuerit et per consequens Deus potest infinita tempora infinitum magna in instanti producere et quam cito sibi placuerit annichilare, sicut potest instans vel infinitum modicum tempus infinitum diu per se servare; et cum nullus nostrum sit consiliarius Domini noscens si sic facit, patet quod isti secte est ambiguum de quantitate duracionis cuiuslibet creature, vel Deus potest facere (ut inquiunt) quod et instans duret per infinitum multa tempora non communicancia quorum quodlibet sit infinitum magnum et potest facere quod omne sempiternum non duret nisi per instans vel horam ad maximum, quia Deus potest servare horam per se in perpetuum, secundum se totam; quia si oporteret aliquam partem eius umquam labendo deficere, tunc necesse foret quod in tempore finito tota hora deficeret, nec Deus posset servare tempus vel motum ultra suam naturalem periodum nec citra ipsum corrumpere.

Nec valet in ista materia allegare diffiniciones Aristotelis in hac parte, quia iuxta hanc sectam oportet dicere quod Aristoteles cum secta peripatetica et Augustinus cum multis sanctis diffiniendo accidencia blasfemarunt, ut ipsi asserunt quod nullum accidens habet esse aliud preter formaliter substancie inherere; terna dimensio corporis quod est longitudo, latitudo et profunditas, vel ipsa substancie magnitudo aut corporeitas non potest per se esse. Ista autem secta dicit quod hoc est hereticum, cum ista quantitas sit per se necessario sacramentum, et sic verecundaretur hec secta ex testimonio Aristotelis vel sanctorum doctorum quidquam describere vel aliquam per se

1. ABC: *vel tempus* deest. 3. D: *instancia.* 6. C: *Domini* deest. 9. DE: *quod eciam;* A: *quod* sequitur lacuna. 11. E: *est;* ib. D: *quantum magnum.* 12. D: *quod esse.* 17. ABC: *scilicet tempus;* C: *erased.* 18. D: *nec circa.* 21, 22. B: *in hac — Aristoteles* deest. 22. E: *ponere et dicere.* 25. ABCD: *esse aliquod.* 26. C: *est* in marg. alia manu. 30. E: *per se et;* ib. ABC: *vendicaretur.*

differenciam assignare, ymmo nescit si de communi cursu nature Deus sic ordinavit, cum noviter ponit quidditatem et miraculum sacramenti altaris quod nec scriptura nec sancti doctores cognoverant.

Definition of 1. Eternity, which belongs only to God.

Sed dimissis istis deliramentis sectivagis notandum quod eternitas, evitas et tempus sic differunt: Eternitas est permanencia Dei in se, quam Boetius describit quod est interminabilis vite possessio tota simul, et illa est prima mensura possibilis; unde denominat non solum naturam divinam, sed omnes relaciones in Deo, omnes ydeas et omnes eternas veritates in Deo ad intra, cum secundum racionem et non essencialiter distinguuntur a Deo; et ideo sunt eterna, quia sunt natura que est sine principio vel fine suo.

2. Endlessness, (aevitas) the measure of angels.

Secunda est mensura angelorum que vocatur evum vel evitas; et videtur michi quod quelibet tam spiritualis quam materialis essencia habet evitatem perpetuam, que est eius permanencia ante tempus. Angelus tamen quia habet visionem in verbo et in genere proprio que est permanens supra tempus, ideo habet secundum quandam excellenciam nomen evi. Unde quia angelus est primum perpetuum emanans ab eternitate divina, ideo eius permanencia vocatur eviternitas, et quot sunt angeli tot et plura sunt eva, cum alia sit evitas mensurans esse angeli et alia mensurans accionem eius intrinsecam secundum numerum speciei accionum que insunt angelis permanenter, sicut aliud est evum mensurans permanenciam hominis et cuiuscunque materialis essencie et aliud est tempus vel quando suum fundamentum in suc-

5. ABD: *sectingis;* E: *secctanigis*. 7, 8. E: *diffinit*. 9. C: *est* in marg. alia manu. 10. B: *revelaciones*. 13. AB: *et* deest; C: alia manu add. 18. C: *est proprie*. 21. C: *secundum* in marg. alia manu. 23, 24. A in textu *eternitas* extinct.; *eviternitas* in marg. alia manu. 25. C: *mensurans essenciam*.

7. Boethii, De Consol. lib. V, 6: Aliud interminabilis vitae totum pariter complexam esse praesentiam . . .

cessiva transmutacione; et patet quod multa sunt eva que omnia reducuntur ad unum in specie non numero propter defectum unius subiecti in numero.

3. Time, the measure of the world.

Tercia mensura est tempus quod est mensura certissima, quia numerus instancium mensurancium secundum prius et posterius motum mundi; quod est idem quod mundi duracio successiva; ipsum autem est ad omnem punctum mundi. Instans vero est mensura partis indivisibilis motus mundi; et sic tempus consequitur motum mundi in communi (ut sonant verba philosophi), Deus autem ex immensitate eternitatis est ante omne instans temporis et post omne instans et presens cuilibet instanti preterito vel futuro; tempus autem a mundi inicio usque ad finem mensurat ipsum per se primo quoad successionem et quandamlitatem que est mensura alterius generis quamlibet eius partem. Quando enim est illud quod derelinquitur ex adiacencia temporis (ut hic supponitur), et sic post diem iudicii erit idem evum mundi sine tempore; quod evum licet sit modo, tamen consideracione eius sopita attendimus ad tempus nobis magis sensibile.

Past and future are founded in time. God neither was nor will be, but is eternally.

Ulterius notandum quod non esset fuisse vel fore nisi racione temporis et per consequens subducto omni tempore Deus non fuit vel erit sed est absolute necessario. Et sic in eternitate non est formaliter hec differencia, et per consequens cum Deus et sua eternitas, angelus et sua evitas fuerunt et erunt, oportet quod capiant illas denominaciones eis accidentales a tempore et sic habent quando; quod non presupponit in eis naturalem periodum sicut creature naturaliter

1. AB: *transsubstanciacione;* C: correxit. 3. *propter;* A: *semper* extinct. *propter* in marg.; ib. B: *sibi* deest. 6. ABC: *prius et per consequens.* 15, 16. ABC: *quandalitatem.* 17. C: *est* alia manu. 18. ABC: *ex iacencia.* 23. AB: *non* deest; ib. ABC: *esse;* ib. AB: *fuisse;* C: correxit. 25. A: *Deus* alia manu; ib. C: *vel* alia manu. 31. AB: *sicut est.*

corruptibiles, et ita Deus equivoce fuit et erit in comparacione ad naturas corruptibiles, sicut alia respectiva accidencia equivoce sibi insunt. Idem ergo tempus in numero mensurat eternitatem Dei, evitatem angeli et sic de aliis supra tempus quoad denominacionem respectivam qua tempore mensurantur. Et ita videtur quod non propterea tempus aliud sed alia quandalitas sine mutacione essencie est ponenda. Ista autem hic sufficiunt.

Multiplication is a thing's being as a whole in many places at once.

Sed redeundo post digressionem ad difficultatem tactam de multiplicacione videtur quod secunda sentencia sit tenenda; cum enim inpossibile sit idem corpus multiplicari situaliter vel dimensionaliter per diversa loca et tam fides de eukaristia quam eciam communis philosophia docet esse multiplicacionem substancie, patet veritas secunde sentencie. Vocatur autem multiplicacio, quando eadem res creata est simul in tempore per multa loca secundum se totam, ut anima, universalia et instancia; tempus autem non sic multiplicatur, cum omni loco pro quocunque instanti partes sue defuerint ut partes preterite et future; potest tamen extense loquendo concedi multiplicari, quia secundum multas partes suas est per diversa loca et sic commune lumen, communis species, vel similitudo rei multiplicatur, quia per unum magnum situm est et per quamlibet eius partem secundum aliquod eius suppositum, sicut universale et ubicunque habuerit aliquod singulare. Si autem quodlibet tale singulare habuerit esse per quamlibet partem dati situs, tunc et illud singulare multiplicatur per situm eundem, sicut ponitur de speciebus visibilis.

1. C: *corporales* in textu; *corruptibiles* in marg. alia manu; ib. AB: *sic ita;* ib. C: *vel erit.* 4. E: *eviternitatem.* 13. C: *situaliter* in marg. alia manu; D: *signanter.* 15. D: *multitudinem.* 16. A: *substancie* in textu extinct.; in marg.: *sentencie.* 17. D: *quod eadem.* 19. ABCE: *et* deest. 21. ABC: *defuerunt.* 24. D: *sic racione luminum;* ib. E: *gravis speciei.* 27. D: *tempus suppositum;* ib. ABC: *est ubicunque.* 30. D: *singulariter.*

It cannot be predicated of God, who is necessarily every where.

Deus autem non potest multiplicari, quia necessario est secundum se totum ubique; nec potest aliquo loco vel tempore diffinire vel secundum motum sui alicubi esse; ideo ex parte sui non contingit multiplicacio vel secundum tempus diffinicio. Nam secundum sanctos non est in eo formaliter multitudo, alia autem licet sint ubique scilicet mundus, tempus et universalia quorum individua sunt, ubique tamen dispariter a Deo; nam mundus non secundum se totum est ubique, quia non quelibet eius pars quantitativa ubique distenditur, nec quelibet pars subiectiva generis corporis vel universalis huius est ubique, nec tempus habet omnes partes suas simul pro eodem instanti, sed quadam dependencia ex motu aliter est in celo et aliter in terra. Deus autem secundum immensitatem suam primo et per se replet omnem locum et secundum eternitatem suam primo et per se est per omne tempus; non potest contingere variacio ex parte sui in essendo per locum vel tempus sed oportet quod sit variacio in substancia creata; cuius variacio vocatur accidens, ut Deus per se efficienter replet omnem locum et corpus, vel eius principium per se formaliter replet locum, sic quod punctale materialis essencie cum non possit maiorari vel minui est per se punctale, cuius punctalitas est punctus; et sic de quantitate corporis que consequitur ad suum primum subiectum, sicut risibilitas ad hominem et secundum racionem qua Deus immobilis ponit substanciam materialem secundum racionem immobilem, cuius situacio vel locacio est situs vel locus quem Aristoteles vocat inmobile primum. Deus enim non posset movere illam racionem secundum primum motum qui est motus localis. Et hec est prima racio immobilitatis sensibilis qua ascendimus ad cognoscendum inmobili-

2. A: *ubique* in marg. alia manu. 4. D: *aliter esse*. 18. ABC: *variacionem*. 21. D: *efficaciter*. 28. E: *immaterialem*. 31. B: *movere* deest. 33. E: *prima causa*.

tatem ultimam Dei nostri; et cum videmus rem moveri de loco ad locum ex ordinacione Dei, vocamus illam vicissitudinem motus tempus vel duracionem, et individuamus locum et tempus a genere substancie vel motus cum aliis circumstanciis individuantibus quas Deus ad hoc ordinat. *Et sic videmus dominum nostrum in omni vicissitudine creature.* Et sicut Deus est primo magnus et immensus per se efficaciter et finaliter replens locum, ita est primo per se durans et eternus, per se finaliter mensurans omnium temporalium vices, et sic inmensitas et eternitas Dei non sunt accidencia vel divisibiles (ut hic supponitur); et sicut cum Deus non potest esse alius Deus, ita per eundem situm punctalem non potest esse simul alius punctus vel materialis essencia, cum tota capacitas sua repletur, quia non est aliud nisi illam materialem essenciam situari vel saltem aliam tantam aut tantam speciem quantitatis. Cum autem forma substancialis aut accidentalis non sit nisi talem essenciam informari, patet quod non exinde multiplicatur situs replecio. Loquor autem de situ vel loco (ut supra), ut dicit materialem essenciam situari. Et patet logicis quod aliud est Petrum esse in loco sibi adequato et aliud est ipsum esse per locum sibi adequatum. Cum enim sint mille loca inter ipsum et celum sibi equalia, quia ut sunt laciora sunt magis tenua, et omnia ipsum undique circumstancia, patet quod est in totidem locis sibi equalibus et per consequens adeo sibi adequatis, et tamen per nullum illorum locorum est, cum per nullam partem talis loci sit aliqua pars Petri cum a quolibet tali distat, ideo longe aliud est Petrum esse in multis locis sibi adequatis et aliud est ipsum

1. ABD: *videmus removeri.* 2. E: *ad locum* deest. 4. E: *vel individuamus;* ib. D: *et* deest. 7. E: *Et sic.* 8. ABC: *efficienter.* 13. C: *ita* alia manu. 14. E: *punctualem.* 17. E: *vel tantam.* 19. DE: *vel.* 21. ABCD: *Loquitur.* 22. ABCE: *loycis.* 23. AB: *sibi* deest. 26. C: *ut* deest; ib. D: *lociora;* ib. AB: *tenuia.* 31. C: *a* in marg. alia manu: ib. ABC: *Petrus.* 32. D: *est* deest.

esse per multa loca sibi adequata. Est enim per locum, quando ad aliquam partem illius loci signati est aliqua pars sui, sicut omnis materialis substancia per locum diffunditur, qualiter repugnat idem corpus in numero per distancia loca simul distendi; potest tamen distendi in uno loco et habere aliud esse spirituale in alio tamquam in signo aut virtute, sicut dictum est de rege. Et sic patet de corpore Christi, quod est dimensionaliter in celo et virtualiter in hostia ut in signo. Sed in isto est magna dissensio de modo essendi corporis Christi in hostia: Quidam enim dicunt quod corpus Christi est tantum secundum essenciam suam ibi presens; quod tantum diffinitur loco hostie quod posset esse illo modo ibidem et alibi nusquam esse, sed alii admittunt hoc, quia foret Deo longe facilius quam servare accidens sine subiecto, ideo super illos iacet difficultas, quomodo multiplicatur cum corpore Christi quantitas et alia accidencia committantur. Super nos autem non iacet difficultas ista: Esto quod corpus Christi sit in sacramento panis, aut virtus et non corpus Christi quod in celo extenditur, sic quod corpus Christi non est non corpus, sed est non corpus Christi ibi; et est illud quod ibi extenditur sed non ibi extenditur.

How Christ is present in the host.

Et iste est tercius punctus in quo vario a modernis, verumptamen (ut sepe protestatus sum) volo parate obedire docto quod quantum ad veritatem illius materie fuero sive superfluus, sive parcus. Miratur autem mundus quomodo post dotacionem ecclesie vel variaretur sacramentum vel innotesceret nostris plus a Christo extraneis vel racio vel fieret revelacio plus quam Paulo et sanctis prioribus. Sic enim tanquam domini leges Christi possent extraneare totam fidem

2. D: *aliam*. 8. ABC: *Et sic*. 9. B: *vel in*. 10. ABC: *ista*. 14. C: *esse* in marg. alia manu; ib. DE: *isto esse*. 19. C: *committanter;* ib. ABC: *aut non;* E: *autem* deest. 20. DE: *Esto* deest; ib. DE: *quia;* ib. DE: *est*. 27, 28. E: *materie sim*. 29, 30. E: *varietur*. 32. E: *tamquam diu*.

catholicam. Nec dubium quin veritas catholica fuit per auctores scripture sufficienter edocta, licet officium ecclesie peregrinantis cui Deus dedit scienciam sit detegere fidem in scriptura implicita, quando pullulant errores circa eius sensum. Et nunquam est per illos aliquod novum fidei catholice fabricandum; et hinc Deus semper ordinat aliquos qui intendant loyce et sensui scripture, cum tamen debet credi cuicunque pontifici in istis, de quanto validius adduxerit testimonium scripturarum; et notum est eos post dotacionem ecclesie in isto sicut in moribus defecisse.

CAPITULUM NONUM.

The moderns will not allow that the bread remains.

Pro complemento huius operis transcurrendum est per septem obiectus, ut fides de eukaristia plus patescat. Et primo notandum quod moderni ferunt graviter quod panis post consecracionem remaneat vel quod sacramentum non sit accidens sine subiecto. Primo ergo arguitur per hoc quod decretalis Innocencii tercii ad cuius edicionem fuerunt mille CCC et XV prelati dicit oppositum. Cum ergo secundum Augustinum nullus crederet evangelio nisi prius credat ecclesie, sequitur quod omnis eatholicus debet credere isti decreto tam gravi ecclesie.

They urge the decree of Innocent III.

Hic sunt multe instancie; prima loycorum que dicit quod non docetur efficaciter quod ista fuit sentencia dicti Innocencii cum tot prelatis. Secunda quod non docetur quod ipse vel illi fuerunt membra ecclesie, nam solum predestinatus est membrum ecclesie, sed ex tibi dubio nullus istorum fuit predestinatus, ergo

2. ABC: *satis edocta.* 4. E: *protegere.* 9, 10. E: *in testimonium.* 18. ABDE: *decretales;* C: *correxit.* 19. D: *CCCXV.* 23. ABCE: *gravis.* 24. ABD: *primo;* ib. E: *que* deest. 26. ABCD: *quod* deest. 29. D: *tali dubio.*

19. Cf. Martini Chronicon Monum. German. Scriptores tom. XXII, 438: In quo fuit . . . summa prelatorum 1315.

ex tibi dubio nullus istorum fuit membrum ecclesie. Qualis ergo racio: Si homo debet credere ecclesie, ergo illis? De ista materia, quomodo fides data ecclesie iniciat fidem catholicam, patet alibi.

3. Transsubstantiation has many meanings.

Tercia instancia est quod transsubstanciacio est, quando una substancia transit in aliam, ut panis fit corpus Christi ad sensum expositum. Et quantum ad illud de existencia accidencium sine subiecto, dictum est quomodo multipliciter potest vere intelligi; et si replicetur quod dicta ecclesia non sic sentit, dicitur quod hoc docto consenciendum est veritati quod dogma foret nimis difficile; ideo hoc habito dicitur quod non est credendum in hoc illi ecclesie.

4. We may not credit church or angel except as Scripture and reason bid; but this decree is against both.

Unde quarta instancia vere dicit quod nulli ecclesie vel angelo de celo credendum est in materia fidei, nisi de quanto super racione se fundaverit vel fide scripture. Cum ergo sensus ab adversariis expositus neutro istorum modorum fundatur, sequitur quod ille sensus propter nullam ecclesiam est credendus. Nam nullus istorum fuit subtilior quam sancte pagine professor notabiliter errans in ista materia. Quis ergo color, si omnes illi prelati fuerunt sacre pagine professores vel episcopi, quod decretum eorum carebat calumpnia? Nonne Sarraceni, Tartari, ymmo Asiani plures quam mille millia consenciunt in oppositum dicte sentencie, et sicut nos dicimus quod habemus fidem rectam nobisque est credendum, ita dicunt Asiani de se ipsis et contrarium de nobis; ymmo hodie possent colligi multa millia episcoporum et doctorum cum episcopo Avinonico que in ista materia forent contraria veritati; itaqae non est color, si tot congregati sic diffinierant, ergo verum et vere-

Professors of divinity and bishops may err.

1. D: *tali dubio.* 2. C: *racio* in marg. alia manu. 9. C: *vere* in marg. alia manu. 10. ABCD: *sensit.* 12. ABCD: *ymmo hoc.* 14. C: *vere* deest. 20. D: *nullus sanctorum.* 21. D: *in illa.* 23. D: *ut episcopi.* 24. DE: *Nonne racione Saraceni.* 25. ABC: *senciunt.* 26. ABC: *nos* deest. 28 AB: *se* deest. 29. D: *hoc die.*

cundum est illis asserere quod oportet Deum eis assistere sic quod non errent in fide, cum continue sic faciunt et fecerunt. Sic enim fantasiarunt Donatiste coloracius et multi alii infideles.

These decrees are a very hollow reed to lean on.

De ista materia dixi alibi; ideo si verum est quod dicit Doctor Subtilis quod nichil cogit sic dicere nisi decretales epistole supradicte, nimis vacuus est baculus arundineus cui adversarii innituntur. Unde doctor quidam dubitat quare tantum innituntur moderni isti decretali dimissa scriptura sacra cum quatuor sanctis doctoribus; et respondet quod oportet populum plus in errore et malicia profundari; ideo argumentum Sathane cecantis sordentes est quod debent inniti sentencie huius pape, credendo istam blasphemiam, quia ipse inter omnes papas maxime stetit secundum scripturas pro dignitate ecclesie; ideo magnificemus ut evangelium scripta sua. Quo contra fidelis dicit ecclesie et specialiter regibus quod iste inter omnes papas maxime palliavit scripturas ad subtrahendum honorem et dominia secularium dominorum et accumulando sibi et clero suo contra religionem Christi primatus seculi, ut primo decretalium De Maioritate et Obediencia, capitulo *Solite*, habetur, quomodo respondendo ad litteram imperatoris palliavit dictum pape Petri quo dicit prima Petri II°, 13: *Subditi estote omni humane creature propter Deum sive regi etc.*, quod hoc debet intelligi de simplici populo subiecto Petro et non de sacerdotibus qui sunt excellenciores quam aliqui domini

Of all popes this was he who most disguised the Scriptures in order to snatch power from the laity.

3. ABCD: *Sic autem;* ib. D: *dogmatiste.* 5. E: *in ista;* ib. D: *ideo scilicet.* 8. D: *tantum adversarii.* 10. E: *dimissis.* 12. D: *populum commune.* 13. B: *cecitantis.* 15. B: *ipse* deest; ib. C: *ipse est.* 18. D: *fideles.* 19. D: *scripturam.* 20. D: *subtrahendo.* 25. AB: *quod dicit.* 26. ABCE: *subiecti.* 27. C: *propter Deum* deest; ib. C: *etc.* deest. 28. C: *populo* in marg. alia manu; ib. ABCE: *de* deest before *sacerdotibus.*

6. Duns Scotus cf. lib. IV, dist. VIII, q. II. 23. Decret. Greg. lib. I, tit. XXXIII, cap. VI.

seculares (ut diffuse exposui in tractatu de Rege capitulo VI[to]); et ista sentencia pervertendo sensum scripture molitur a clero evertere subieccionem et obedienciam in qua fovetur religio christiana, ut patet XI, questione prima, *Si tributum,* et capitulo *Magnum quippe,* et XXIII, questione VIII *De episcopis.* Unde sic loquitur decretum: *Medium magnum quippe est et spirituale documentum quod christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitucionem terreni regis putet esse solvendam. Si enim censum Filius Dei solvit, quis tu tantus es qui non putas esse solvendum?* Et sequitur in decreto sentencia beati Ambrosii *et beatus Petrus apostolus generaliter omnibus fidelibus scribit: Estote subditi dominis vestris.* Que sentencia cum racione videtur contraria glosse pape. Quomodo ergo non plus crederetur in isto beato Ambrosio quam sibi iuxta capitulum primum distinccione XX? Secundo idem papa in eadem decretali exponit idem Matth. XVI: *Nobis,* inquit, *in beato Petro sunt oves commisse dicente Domino: Pasce oves meas, non distinguens inter has oves et alias ut alienum demonstraret a suo ovili, qui Petrum et successores eius magistros non recognosceret et pastores, ut illud tanquam notissimum omittamus quod Dominus dixit ad Petrum et in Petro dixit ad omnes successores ipsius: Quodcunque ligaveris super terram, nichil excipiens, quando*

1. Codd.: *in* deest. 3. AB: *evertetur.* 6. B: *et* deest. 7. DE: *Meum magnum;* ib. C: *est* deest; A: *est* in marg. alia manu. 9. D: *subditi.* 13. ABC: *sentencia* deest; E: *sancti;* ib. E: *et Bernhardi.* 15. B: *subiecti;* ib. B: *domini;* ib. B: *cum* deest. 20. D: *a beato.* 23. AB: *eius* deest; C: alia manu add.; ib. AB: *magistros suos.* 25. ABDE: *amittamus;* C: *admittamus.* Correxi; ib. ABCE: *Quod enim; Dominus* deest. 26. D: *et* deest; ib. A: *ad* in marg. 27. E: *ligaveris etc.*

1. Cf. Wyclif's, De Officio Regis, cap. VI, pag. 139. 5. Decr. Sec. Pars, Caus. XI, quaest. I, cap. XXVII; ib. cap. XXVIII. 6. ib. Causa XXIII, q. VIII. 18. Dist. XX, II Pars, § 1. 19. In eadem decretali, i. e. *Solitae;* ib. § VI.

dixit: Quodcunque. Ecce quam cece et presumptuose concluditur cuicunque Romano pontifici pertinere universalem preeminenciam super tota ecclesia et sic sibi. Multi namque sunt fideles qui multos Romanos pontifices nec cognoscunt pastores eorum nec membra ecclesie, quia ipsis degenerantibus a Petro alii episcopi magis proficiunt toti ecclesie militanti (ux exposui in tractatu de papa).

The Pope's false gloss on 'Whatsoever those should bind etc.';

Ulterius vero considera quo tendit exposicio huius sentencie: *Quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in celo,* nedum quod intelligitur singulariter de Petro, de ipso, et quocunque Romano pontifice, sed quod sit excepcio de quocunque quod ipse in temporalibus vel spiritualibus decreverit faciendum. Quod si per inpossibile sit verum, quilibet Romanus pontifex *extollitur super omne quod dicitur Deus,* cum sit Deus in terris et inpeccabilis Antichristus. Et inde dictus papa modificat quomodo imperator dominatur laycis et non clericis qui a iurisdiccione Cesaris simpliciter sunt exempti.

and on the two lights.

Tercio vero extorquet ex illo Gen. I°, 16: *Fecit Deus duo luminaria, luminare maius, ut preesset diei et luminare minus ut preesset nocti,* quomodo Spiritus Sanctus per illud intenderat ipsum et omnes Romanos pontifices super omnes cesares preeminere. Que omnia si sint vera, quomodo pendebit sensus scripture derivandus toti ecclesie a tali capite? Unde solebam sciscitari a satrapis sensum huius I^a Cor. XI, 28: *Probet autem se ipsum homo et sic de pane illo edat et de calice bibat.* Manifestum (inquam) videtur quod lo-

What a head to draw doctrine from!

1. C: *sumptuose; pre* alia manu add. 3. ABC: *eminenciam;* Codd : *de papa in tractatu.* 12. ABC: *et de.* 13. C: *fit excepcio.* 14. ABCE: *ipsi;* ib. ABCE: *decreverunt.* 15, 16. B: *quibus Romanus.* 17, 18. C: *Antichristus* in marg. alia manu. 21. D: *ex isto.* 25. AB: *quia omnia.* 26. ABC: *si sunt.* 29, 30. ABDE: *et de calice bibat* deest.

9. Rectius (ut videtur) De Potestate pape (inprinted). 16. I. Thess. II, 4. 24. Cf. De Maioritate et Obed. cap. *Solitae* et Innocentii III. ep. lib. I, ep. 401.

quitur de hoc sacramento corporis et sanguinis Domini, sicut ante: *Panis quem frangimus, nonne participacio corporis Domini est?* Et *quocienscunque manducabitis panem hunc* etc. *Quicunque manducaverit panem vel biberit calicem* etc. Omnia enim ista intelliguntur de pane in cena Domini manducato. Non autem audemus asserere illum esse sensum Spiritus Sancti: *De pane illo edat,* hoc est, de accidentibus illis edat, frangimus vel quod panis quem frangimus, hoc est, accidencia que frangimus hoc figurant, quia oporteret specificare illa accidencia quod nesciunt; nam securius est loqui vocando illud panem, ut facit evangelium Apostoli, quousque habuerimus revelacionem vel racionem de sensu extraneo.

Let us follow Augustine in holding by Scripture.

Et confirmacio illius est quod beatus Augustinus sepe respondet in talibus quod ideo sic loquitur, quia sacra scriptura sic loquitur. Quare ergo debemus nos pocius quam doctores sancti modum loquendi scripture sacre deserere? Et specialiter propter tam extraneam sentenciam ex aliis lapsibus tam suspectam. Unde inter alia valde suspectum est quod decretalis nec racionem nec scripturam sacram allegat pro sensu quem exprimit. Ideo cum testificacio non sit maior quam quatuor magnorum doctorum, ut docet decretum, illi autem prohibuerunt credi dictis suis, nisi de quanto scriptura sacra vel racio ipsa docent, que ergo racio credendi vel capiti in hoc parte? Honorare tamen debemus et glossare dicta papalia quantum permittit religio christiana.

The decretal alleges neither Scripture nor reason on its behalf.

1. B: *de sacro;* ib. ABDE: *et sanguinis* deest. 3. C: *est etc.* 4. D: *Et quicunque.* 5. ABDE: *calicem* deest. 6. D: *audeo.* 7. D: *istum.* 8. C: *illo etc.;* ib. *edat* deest. 10. C: *oportet.* 11. D: *Non securius.* 12. A: *quod vocat evangelium.* 13. B: *vel relacionem* deest. 16. D: *quia.* 18. E: *modo.* 20. AB: *lapsis;* C: correxit. 23. B: *non fit.* 25. E: *nec de.* 26. B: *ita docent; ita* in marg. 28. AB: *dicta probabilia;* C: *probabilia* in textu; *papalia* in marg. alia manu.

2. I. Cor. X, 16. 4. I. Cor. XI, 26, 27.

Shortcomings of Innocent III.

Nec contendo quod iste Innocencius irreligiose subiugavit sibi Angliam obligacione nimis civili in nongentis marcis solvendis curie annuatim, seminavit discordiam inter Angliam et Franciam, contra imperatorem et alios seculares dominos, contra abbatem Joachim et alios irreligiose processit, ut narrat Cestrensis libro septimo, capitulo XXIV et infra; temporeque suo duo ordines Fratrum inceperant, sed multa mala passa fuit ecclesia quod figuratum est portento multiplici. Nam crescente secta signa colencium ultra religionem quam Christus instituit crescere oportet irreligiositatem fictam in signis. Multa autem opera insignia dereliquit, ut tractatum De Miseria condicionis humane et magnam partem sentencie quinque librorum decretalium; sed non ceperunt auctoritatem ab eo, cum successit post eum Honorius tercius qui dicitur confirmasse ordines fratrum Predicatorum et Minorum, et post eum successit Gregorius IX qui quinque libros decretalium per fratrem Raymundum dicitur compilasse. Et utrobique dicuntur opera eius laudanda primo de quanto consonant legi Dei. Nec dicet aliquis quod dicta sua (in quantum sua) sunt magis autentica quam glossa Innocencii quarti quam ecclesia per se acceptat, in quantum consonat veritati.

5. There is an older decree opposed to this; and where the utterance of the Church is doubtful we must rest on reason.

Quinta autem responsio in qua senex fideliter potest quiescere stat in isto quod, cum videtur esse scrupulus in determinacione ecclesie, quiescendum est humiliter in sentencia antiqua magis probabili, quousque ecclesia declaraverit veritatem. Ponit enim synodus sub Nicholao II° expresse quod *panis et vinum que in altari*

5. D: *abbothem.* 14. C: *quinque* in marg. alia manu. 20. D: *laudabilia.* 21. DE: *dicit;* C: *dubitet* in marg. alia manu. 22. ABCE: *dicta sentencia;* ib. C: *sit.* 23. *per se;* D: *prime.* 24. D: *acceperat;* ib. D: *de quanto.* 26. *dicitur* in textu; *videtur* in marg.

2. Cf. Wyclif's Sermones II, 424. 6. De abbate Joachimo de Flora (in Calabria) cf. Jöcher, Gelehrten-Lexikon (II, 1893), Fabricius, Bibl. lat. med. act. IV, 328. 30. Decret. Tert. Pars, De Consecr. dist. II, cap. XLII.

ponuntur sunt post consecracionem non solum sacramentum sed corpus Christi et sanguis. In nulla autem decretali sequenti tam expresse ponitur quod post consecracionem non remanet panis aut vinum eukaristia, et interim volo parate acquiescere racioni, quia scio quod in nullius pape potestate est cum millesies mille satrapis determinare quidquam de fide katholica, nisi quod reperire poterunt in scriptura, quia aliter indubie foret Antichristus et plus quam Deus, potens totam fidem quam credit christianismus subvertere.

Our opponents say that we are only setting one decree against another.

Secundo arguitur contra dicta per hoc, quod potissima racio cui via ista innititur est Nicholai II[i] testimonium et sinodus quam ipse congregavit pro ista materia (ut patet De Consecracione, distinccione II[a], *Ego Beringarius)*. Cum ergo hoc argumentum sit in eadem dampnacione qua testimonium decretalis quod spernitur, videtur quod ista sentencia sit suspecta.

We reply that we prefer it *a*) as earlier and nearer the fountain head, but far more *b*) because it agrees with Scripture.

Hic dictum est quod decretum Nicholai II[i] est probabilius, non solum quia ibi fuerunt plures episcopi, vel quia fuit antiquius, fonti fidei christiane propinquius, sed eo potissime quod fonti fidei scripture est similius et sanctis doctoribus conformius. Unde non propter loquelam illius synodi sed propter veritatem fidei scripture debet pocius credi priori sentencie; nec solum debet credi cuicunque parti scripture plus quam millies mille episcopis eciam Romanis vel Avinonicis sub racione qua tales, verum eciam plus beato Augustino et aliis sanctis doctoribus quoad materiam fidei quam papis et cardinalibus qui non sunt in fide scripture adeo approbati.

In hiis autem que concernunt leges quas fabricant sunt boni iudices, quia ut dicit Jeronimus, *quod me-*

4, 5. B: *eucaristie*. 6. D: *et cum*. 8. ABCE: *poterit*. 13. ABCE: *quem*. 15. DE: *assumptum*. 17. ABCD: *est*. 19. ABCE: *sunt*. 24. C: *fidei* in marg. alia manu. 25. C: *parti* in marg. alia manu. 26. D: *millesies*. 32. AB: *quia dicit;* C in marg. alia manu: *videlicet*.

14. Decr. Tert. Pars, De Cons. dist. II, cap. XLII.

dicorum est medici tractant, fabrilia fabri. Et ista est sentencia legis ecclesie distinccione XX[a] in principio. Si autem simea in tecto se simulat scire quod nescit, bonum est temptare, si opere, vita et auctoritate scripture confirmat quod fingit; lex namque nature quam philosophi detegunt immediate et testimonia Augustini et aliorum sanctorum recitata superius satis docent quod accidencia de quibus loquebantur philosophi non possunt esse sine subiecto. Qua ergo presumpcione seminarent isti contrariam infidelitatem quam nec sciunt colorare racionibus nec scriptura? Quo ergo colore debet fidelis hoc credere? Cum ergo secundum Augustinum credere non potest nisi volens, patet quod preceptum eciam Romani pontificis non est ad hoc efficax nisi supra preceptum adduxerit in testem vel naturalem evidenciam vel scripturam.

It is said there must be authority somewhere to expound Scripture.

Quod si obicitur necessario aliquos esse qui autentice doceant sensum scripture et alias veritates katholicas quas scriptura non exprimit, ut patet de beato Augustino contra Donatistas et multis aliis articulis fidei adiectis: hic dicitur quod necesse est aliquos esse preeminentes in ecclesia qui *sint simul pastores et doctores* (ut concludit Apostolus) et illis oportet credere non tanquam auctoribus sed tanquam doctoribus. Quod si prelati errant in pastu et circa mun-

1. E: *promittunt medici tractant.* 2. C: *legis* in marg. alia manu. 4. ACDE: *temperare;* ib. *si;* ABE: *scilicet;* C: corr. in marg.; ib. E: *opere et.* 6. Codd.: *quo* (C: 7mo) *mediante est.* 8. E: *loquebantur per hoc.* 9. ABCE: *quam.* 10. C: *sumpcionem; pre* in marg. add.; ABCE: *presumpcionem;* ib. AB: *contra;* C in marg. alia manu: *contraria.* 12. E: *fideles;* C: *fidelis* in marg. alia manu. 15. B: *adduxerint.* 22. C: *in ecclesia* in marg. alia manu. 23. A: *concludit* in marg. alia manu; in textu: *coniungit;* BDE: *coniungit.*

2. Dist. XX, I. pars: Decretales itaque epistolae canonibus conciliorum pari iure exaequantur. Nunc autem quaeritur de exposicionibus sacrae scripturae. An exaequentur? .... Unde nonnullorum pontificum constitutis Augustini, Hieronymi .... dicta videntur esse praeferenda. 13. Cf. Opp. X, 118 et seqq. III, 2, 906. II, 676. 22. Eph. IV, 11.

dana solliciti christiane fidei sunt ignari: quomodo curremus in isto ad ipsos ut capita ydolorum? Quod si desunt tales, melius est quiescere in fide explicita quam habemus quam suscitare novam sentenciam; ymmo ignoto sensu mistico vel litterali secundario melius est pausare in sensu rudi, relinquendo Spiritui Sancto cum sanctificacione vite sensum alium quam infundabiliter sculpere novum sensum. Unde quia secure possumus vocare eucaristiam panem, ut notat fides scripture cum sanctis doctoribus, debemus ad imitacionem eorum illud eligere et ambiguum de corpore isto vel alio accidente ignoto respuere nisi forte declaretur revelacione. Sed Deus non tardaret revelare fidem istam carioribus eius discipulis; nec credo Augustinum vel alios sanctos innovare quidquam credendum ecclesie nisi elaboratum ex fide scripture.

If we have no competent prelates we had best keep to the literal sense of Scripture.

Unde utinam nostri considerarent fundamentum Augustini contra Donatistas. Nam evangelium precipit homines baptisari, non precipiendo baptismi iteracionem. Sic nec lex Christi nec eius cerimonie debent gravari sine auctoritate scripture: ergo iugum difficultacionis ecclesie non est sibi inponendum multiplicando baptismum. Tota ista sentencia patet ex fide scripture et sic occasione male data ab emulis sollicitabant se sancti ultra expressionem fidei ecclesie primitive. Et observata perfecte ista sentencia nunquam oneraretur ecclesia ad credendum quod eukaristia sit quantitas sacra. Et ita dicitur generaliter de omni fide a sanctis doctoribus noviter expressata.

Augustine's ground against the Donatists was that rites ought not to be imposed without scriptural authority.

Tercio arguitur contra hoc per glossas decretorum et famosos doctores qui scripserant contrarium super illa materia: illis ergo oportet credere plus quam nobis.

3. We are confronted with doctors of more weight than we.

3. DE: *non fide*. 9. AB: *eucaristiam* deest; C: alia manu. 14. D: *istam* deest. 19. DE: *precepit*. 21. ABCD: *sed nec*. 24. D: *totum*. 25. E: *sic* deest; ib. ABC: *male;* ib. AC: *sollicitarent*. 32. ABC: *contraria;* D: *contrariam;* ib. ABD: *supra*. 33. B: *plus* deest.

Creatures can be but witnesses, not lords of truth. They must rest on Scripture and must know what they witness.

Hic dicitur quod nulli pure creature credendum est nisi ut testi, non ut domino veritatis, in tantum quod Christus venit in mundum humanitus, ut testimonium perhibeat veritati et cum *omnis veritas sit in scriptura* (ut dicit Augustinus), patet quod nulli creature credendum est nisi de quanto fundaverit se in scriptura; quanto magis nos testes abiecti debemus dolere de errore in falsitate et testificare quantum ex fide scripture sufficimus veritatem et docto errore nostro humiliter revocare. In testem autem veritatis non debet accipi nisi qui habuerit eius noticiam, in tantum quod in veritate facti humani non debet secundum poleticos capi in testem nisi qui de ipso noticiam habuerit, quia aliter testis foret necessitatus mentiri. Et in isto inpugnatur quedam lex Anglie, que necessitare videtur testem asserere quod vel distincte scit vel non scit quis commisit facinus perpetratum. Et hec est racio quare leges ecclesie quoad fidem scripture plus credunt quatuor sanctis doctoribus et specialiter Augustino quam aliis quos credunt nec ex dono Dei nec ex studio humano tantum de veritate fidei cognovisse. In ambiguis tamen credendum est illis evidencia topica, exspectando inspiracionem auctoris fidei a quo est omnis noticia nostra veritatis; de veritate autem et sufficiencia scripture non licet ambigere. Ideo cum nullibi docet, vel quod eukaristia sit aliquid de novem generibus accidentis vel quod potest ipsum permittere per se esse, sed periciores sancti dixerunt oppositum, videtur stultum recentes diffinire sic esse de facto et cum illo ut fide onerare

8. D: *testificari.* 11. ABDE: *eius* deest; C: alia manu. 12. AB: *facti hic materia;* C: *humani* in rasura. 13. *poleticos;* ADE: *polites;* ib. E: *ipsa.* 16. ABC: *vel quod;* ib. ABDE: *disiuncte;* C: *distincte* in rasura. 18. DE: *est* deest. 21. AB: *ex omitted* before *studio.* 23. ABC: *tropica;* ib. E: *revelacionem.* 28. AB: *potest* deest; C: alia manu addit.

4. S. Augustini Contra Faustum XIII, 5, Opp. VIII, 254, De Baptismo contra Donatistas II, 3, Opp. IX, 98.

ecclesiam. Stetit enim sponsa Christi in floribus (ut creditur) circiter mille annos, antequam fuerit onerata ista perfidia, quia usque ad indebitos cultores. Et patet quod doctores legum hominum sunt valde suspecti in ista materia, cum spissim ex ignorancia seminant hereticos sensus. In ambiguis autem extra fidem scripture solent periti silere vel ipsa abicere curiosis, concedentes quod expedit nobis nedum multa ignorare sed nec cogitare, cuiusmodi sunt impertinencia fidei.

There are many doubtful things which we need not care about.

Itaque quantum ad glossatores, patet ex dictis quod non debet credi illis et specialiter in ista materia nisi de quanto se fundaverint in racione vel scriptura autentica. Unde propter perplexitatem illius materie datam a nostris novellis doctoribus glossatores decretorum titubant et discordant; ideo dictum eorum in ista materia non est argumentum nisi ad hominem.

The glosses contradict each other so much that they count for nothing.

Quantum ad doctores legis, dicit primus, et precipuus videtur esse Lanfrancus abbas Beccensis in libello suo contra Beringarium De Sacramento Altaris, ubi videtur inpugnare quod panis et vinum remanent post consecracionem sed in consecracione desinunt. Iste autem Lanfrancus, licet fuerit sanctus, aliunde tamen in sua inveccione inartificiose procedit, quia sine evidencia nunc contendit modo quo abbas solet alloqui suos novicios et nunc simulat falsa contra que arguit. Non enim invenit homo in toto scripto suo (si non fallor) nisi evidenciam triplicem: Prima si panis remanet, tunc sacramentum parvi panis indignius est quam manna. Secunda racio est quod prophecia veteris testamenti figurans corpus Christi de futuro foret sollempnius quam nostrum sacramentum quod habet

Of doctors of law the chief is Lanfranc, but he never really meets the question.

6. D: *sensum hereticos;* E: *sensus hereticos;* ib. ABC: *autem* deest; E: *aut.* 7. E: *soluciones periti.* 9. D: *ignorari.* 13. D: *in quanto.* 15. D: *a* deest. 22. D: *desinit.* 23. E: *fuit.* 24. D: *invocacione.* 28. ABCE: *Primo.*

20. Lanfranci Opp. ed. Giles II, 163.

nudam efficaciam ad signandum corpus Christi de preterito; quod cum non sit prophecia sed veritas de preterito, ydiota sciret ostendere. Et tercia racio stat super decretis ecclesie que allegat.

He says, we honour the host insufficiently, but our opponents degrade it to a mere accident.

Quantum ad primum, patet quod racio militat (ut dixi) sepius contra ipsum, cum secta ista ponit quoad essenciam sacramentum illud vel unum nichil vel unum abiectissimum in natura quia accidens infinitum inperfeccius quam est panis et per consequens infinitum abieccius quam est manna quod de celo descendit; ideo nemo inveniet colorem efficacem ad illud nisi loquendo yronice dicatur quod est irreligiose propter devocionem populi menciendum (de qua materia dixi diffuse alibi).

On the point of Berengarius' confession, he does not touch us, for his attack is against the error renounced.

Quoad secundum patet quod false assumitur professio Beringarii, cum decretum de ipso recitat quod confessus fuit secundum informacionem ecclesie, quod *panis est post consecracionem nedum sacramentum*, ut in errore suo confessus est, *sed verum corpus Christi*, hoc est figurat efficaciter, ut sacramentum nove legis, verum corpus Christi sacramentaliter ibi presens. Nec plus dicit adversarius; unde creditur Lanfrancum arguere contra eum pro dictis suis hereticis ante suam correccionem. Sed quid hoc ad nos? vel quod metu et non fide Beringarius ista dixit in sinodo? et sic sacramentum eukaristie non solum dicit veritatem corporis Christi de preterito sed facit quod verum corpus Christi sit vere et realiter ibi presens; quod non fecerunt sacramenta legis veteris. Nec ad hoc pertinet desicio nature panis vel eius destruccio.

5. D: *Quia racio.* 8. B: *unum adiectum.* 10. DE: *est* deest. 20. E: *est* deest. 22. ABC: *ut plus;* ib. C: *dicit* alia manu. 26. E: *sic* deest; ib. AB: *non solum non.* 29. C: *fecerunt* alia manu.

28. Cf. De Apostasia, pag. 164.

As to Councils there are more on our side than his.

Et quantum ad tercium credo quod ante Lanfrancum et Wimundum non erant aliqua decreta ecclesie contraria huic sentencie. Unde quarta synodus Ephesina, que statim post mortem beati Augustini tempore Celestini pape celebrata est, dampnat unam stulticiam hereticam que dicit quod non vera Christi caro vivificata sed quelibet caro unius iusti virtute verborum sacramenti sit ibi vel terminus conversionis, et vel hoc vel aliud ibi dictum ad inferendum proposicionem. Nec obest quod Gregorius in epistola ad patriarchas acceptat hec quatuor consilia ut quatuor evangelia, quia nullum eorum contradicit isti sentencie. Unde creditur religiosos qui nimis magnificant sua signa introduxisse illum errorem in ecclesiam in penam peccati prioris. In cuius signum Augustinus et alii patres in quibus viguit sapiencia vel asseruerunt expresse oppositum et negant hoc tanquam hereticum quia inpossibile, vel tacuerunt illud tanquam inauditam stulticiam in quam credebant nullos sane mentis prorumpere.

Lanfranc's followers tell us we should believe and not enquire.

Unde quando arguitur contra Lanfrancum et sectam suam in isto, sepe prorumpunt in excusaciones istas inpossibiles in peccatis. Hoc (inquiunt) salubriter credi potest, investigari non potest, nam (ut sepe dixi) una pars nimis heretice contradicit alteri, quia absolute necessario omne credibile et specialiter fides katholica potest investigari salubriter, cum beatus Augustinus sub obtentu sue beatitudinis investigavit sollicite materiam de Trinitate que est infinitum superior sacra-

2. D: *Veymunduus;* E: *Raymundum.* 8. D: *vel nichil.* 11. *hec;* ABE: *quod;* C: *hec* in rasura. 24, 25. BE: *una pars* deest; AC: in marg. alia manu. 25. *nimis;* E: *iuris.* 28. B: *sollicita.*

2. De Guitmundo cf. Fabricii Bibl. lat. med. et infimae aetat. III, 162. 3. Cf. Decreti Tertia Pars, dist. II. De Consecr. cap. LXXX *Necessario igitur.* Cf. Harduini Concil. Coll. I, 1194. 10. Decreti Prima Pars, dist. XV, cap. II: Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere et venerari me fateor.

This doctrine of blind faith is most dangerous.

mento eukaristie; ideo nullum velamen hereticum posset magis cecare ecclesiam; quia, inducta quacunque novitate heretica sine fundacione scripture si doctores incipiant idem examinare sicut sancti examinarunt alios articulos fidei, statim proponitur hoc principium Machometi: *Hoc investigari non potest.* Et meretricantur scripture ad colorandum hoc dictum, que docent quod nemo scrutaretur inprovide sine fide et humilitate priori aliquam katholicam veritatem. Sed pro distinccione doctorum in ista materia notandum quod *Sathan* pater mendacii *ligatus est mille annis* post ascensionem Domini (ut dicitur Apok. XX°, 2). Tempore autem huius ligacionis successerunt doctores veridici, recti loyci atque philosophi conformes fidei scripture, ut patet de quatuor magnis doctoribus et multis eis similibus; et illos sanctos oportet defendere in loyca et theologia tanquam pugiles veritatis. Sed tempore solucionis patris mendacii inter sanctos doctores surrepserunt nimis multi, sed plus vel minus discipuli Antichristi plus declinantes a loyca fidei scripture ex suggestione dyaboli, et licet omnibus istis doctoribus eciam Augustino qui fuit in loyca et theologia precipuus non debemus credere nisi de quanto se fundaverit in scriptura, ut patet distinccione IX *Noli meis,* et capitulo *Negare non possum,* et capitulo *Ego solum,* tamen testimonium priorum longe plus valet ad fundandum argumentum topicum quam sequencium. Quotquot ergo duodene allegate fuerint contra me de secta secunda non solum non

The doctors of the first thousand years are of more weight than those since Satan was loosed.

4. *idem;* C: *illos* in rasura. 6, 7. C: *meretricantur* in marg.; *intricantur* in textu. 7. A: *coladum.* 13. D: *istius.* 18. D: *tempore Salomonis.* 19. D: *secundum plus.* 20. ABE: *discipuli* deest; C: in marg. alia manu addit. 25. ABCE: *meis etc.* 26. D: *capitulo* deest; ib. Recte: *Ego solis;* vid. infra. 29. ABCD: *fuerunt.*

17. Cf. Serm. Pars II, Serm. LXI, pag. 454. 25. Decret. Prima Pars. dist. IX, cap. III; ib. cap. IV. 26. ib. cap. V.

valent, nisi de quanto se fundaverint in scriptura, sed non valent in testimonium fidei, nisi de quanto concordaverint in se ipsis. Duodena enim admittitur in causa politica, nisi prius concordaverit cum se ipsa. Oportet ergo concordare recentes doctores cum prioribus et exemplare fidei scripture et post est eorum testimonium admittendum. Nunc autem conturbant reciproce sentencias suas; ideo infidelis foret qui gustaret aquam sic turbidam, dum a prioribus potare poterit aquam claram, nam illis existentibus nobis contrariis, plures sunt nobiscum quam cum illis, quia totus exercitus ecclesie triumphantis.

If we are to be judged by a jury of modern writers, they have first (like a jury) to agree among themselves.

Sed quarto obicitur quod multi sancti asserebant istam sentenciam. Qui ergo sumus nos qui presumimus inducere sentenciam istam novellam contra decretum? Ymmo contra scripturam de veritate verborum sacramentalium et contra devocionem populi in hac parte; unde deficiente evidencia clamant contra nos quod ex dictis nostris devocio populi est extincta.

We are accused of disregarding the saints and lessening devotion.

Ad illud sepe dixi quod illud porizoma dyaboli excecat plurimos; nam obiecta sunt nobis scripta sacra et sancti doctores prestanciores et prudenciores cum dictis suis que floruerunt in primitiva ecclesia, et in alio genere sunt oblata nobis facta, dicta et scripta novorum doctorum recenciumque qui venerunt. Et vitam, facta scriptaque priorum contempnimus, sed posteriorum sentencias et facta amplexamur. Nec dubium, cum ista pars sit infirmior et ad peccatum proclivior, quin peccati cecitas sit in causa admittere istam quod multi sancti asserebant sentenciam nobis contrariam, sicut multi tam in speculativis quam prac-

On the contrary we cling to the saints of the first ages.

1. ABC: *valet.* 1. 2. D: *valent — non* deest. 4. DE: *poletica.* 6. C: *est* in marg. alia manu. 17. ABDE: *denominacionem;* A in marg.: *devocionem.* 20. D: *sepe* deest; ib. E: *diaboli* deest. 21. E: *multos, nam;* ib. C: *obiecta* in marg. alia manu. 21. ABCD: *scriptura.* 22. DE: *sacri.* 24. AB: *dicta* deest; C: in marg. alia manu add. 25. ABC: *recencium.* 29. D: *admitto.* 31. Codd.: *multos;* C: correxit *multi;* ib. ABC: *quam in.*

ticis peccaverunt sed sancciores et antiquiores tenuerunt nostram sentenciam. Quare ergo non debemus sine presumpcione humiliter sequi priores, potissime cum aliis nec ex alia evidencia pro sua sentencia asserunt raciones? Nam omnes auctores scripture qui illud sacramentum meminerant, sicut et omnes sancti doctores ecclesie usque ad tempus dotacionis et diu post eciam (si non fallor) usque ad tempus Nicholai II[i] qui fuit anno domini MLIX vocaverunt hoc sacramentum *panem* et non accidens.

It is the saints who declare the doctrine of accidents to be impossible.

Sed multi dixerunt quod inpossibile est istam sentenciam de accidentibus esse veram. Et ita (ut utar verbis reprehensoris) quero qui sunt illi presumentes seminare istam infundabilem et novellam sentenciam contra diffiniciones sanctorum patrum quas Spiritus Sanctus in eis posuit. Recurrendum est (inquam) ad unum primum quod sit metrum omnium aliorum, cum illi non sunt credibiles, quia illi, nec potest doceri quod illi ut sic sentenciantes a Spiritu Sancto fuerunt illustrati. Ideo absit a nobis presumpcio ut mendicemus quod credatur nobis tanquam nobis in ista antiqua sentencia propter peccatum quod Deus novit ad tempus sopita sed tamquam preconibus scripture et sanctorum ac antiquorum doctorum illud dicencium. Unde Lanfrancus in libello suo contra Beringarium (velit nolit) fatetur quod sancti doctores ut Ambrosius, Jeronimus et specialiter Augustinus vocant generaliter hoc sacramentum *panem* et nunquam accidens, quia (ut vere dicit) hoc sacramentum habet signa que naturaliter significant formam panis.

We do not speak on our own authority, but as heralds of Scripture and the fathers.

18, 19. D: *deceri.* 20. D: *fuerant.* 23. ABC: *sapita.* 24. ABC: *scienciarum;* C: in marg. correxit *sanctorum;* ib. DE: *et antiquorum.* 30. D: *signant.*

8. Nicolaus II papa (1058 Jan. — 1061 Juli 27). 25. Lanfranci Opp. l. c. 159, 163, 191, 192: Quod vero panis dicitur: consueto sacrorum codicum more id fit, qui res quaslibet scope vocant nominibus illarum verum ex quibus fiunt....

Cum ergo scriptura sacra et sancti doctores cum lege ecclesie sic locuntur, nos debemus indubie sic loqui ad sensum eorum et glossare eos quod per accidens panis intelligunt ipsum panem, sicut ipsi econtra de nobis asserunt; et potest fundari modus loquendi in hoc quod mundi divicie que sunt in suis naturis substancie vocantur accidencia, quia accidunt vel adiacent ipsis divitibus, sicut pani accidit quod sit signum corporis; ideo illud signum dicitur sibi accidens. Nec dubium quin non sit accidens univoce ut accidens limitatur ad novem genera, vel ut locuntur philosophi, Augustinus et sancti alii. Unde solebam exponere adversarios quod tale accidens significat naturaliter tam subiectum quam se ipsum, et prius causaliter sed non quoad consequenciam se ipsum significat; ideo subiectum mediante tali significacione sui accidentis suscipit equivoce predicaciones amborum; et quia vigili significacio accidentis est insopibilis sed significacio distincta substancie est racione corporis Christi sopita, ideo dicitur quod accidens manet sine subiecto suo in actu; unde philosophi vocant universale tempus et sensibile encia in actu per animam, quando sunt actualiter apprehensa; et aliter dicuntur encia in potencia. Sed illud dictum licet fuerit quoad sentenciam adversam plus coloratum, nescio tamen si ipsum intenderant; unde quoad primum de decreto ecclesie quoad fidem miror multum quomodo non vident quod nullus episcopus (in quantum Avinonicus vel Romanus) habet potestatem ad hoc decidendum, cum nec (in quantum talis) habet supereminenter scienciam fidei scripture vel vivacitatem racionis; nec

Substances are sometimes called accidents; as riches are accidental to their owner.

Again in naming the accident we often imply the subject.

2. C: *sic* before *loqui* in marg. alia manu. 5. ABC: *et post.* 9. E: *corporis Christi.* 10, 11. C: in rasura *ut accidens;* ABDE: *vel accidens.* 13. *adversarios;* E: *ad infirmos.* Hic locus corruptus esse videtur; ib. D: *signat.* 16. D: *signat;* C: *significat* in rasura. 17. ABCD: *sue.* 18. Codd.: *vigil.* 18, 19. ABCD: *sed signo.* 22, 23. C: *actu — sunt* deest. 24. ABCE: *et illud;* D: *Secundum illud.* 26 C: *si* alia manu. 28. ABC: *videt.* 31. ABC: *vivacitate.*

habet ut sic supereminenter graciam aut virtutem ad regendum se ipsum et populum in fide domini nostri Jesu Christi.

To settle this question knowledge of Scripture and God's grace are required.

Nec dubium quin ad faciendum hoc opus alterum istorum requiritur vel utrumque. Et assumptum patet de multis episcopis talibus post dotacionem ecclesie qui erant ydiote heretici et precipui Antichristi; ymmo licet concedatur quod quicunque locus quem incolunt fuerit plenus virtute et gracia per se stante (sic continue ipsas inhamarant), adhuc foret totum hoc istis inpertinens, quia facere qualitates istas informare, sine quo nichil valent in opus Domini singulare. Videant ergo si inter viantes simillime secuntur Christum et de isto sine pompa congaudeant, considerantes quod secundum tradiciones proprias, XX[a] distinccione, capitulo primo, quoad causas secundum legem suam decidendas supereminet potestas sua cesarea, sed quoad veritatem scripture et mores est Augustino et ceteris doctoribus plus credendum. Unde infidelis videtur sentencia Graciani XXV, questione prima, *Ideo permittente Domino* quod, *sicut Christus fuit dominus legis sue et tamen illi obtemperare voluit et ipsam implere, sic prima sedes, sic papa tribuit ius et auctoritatem canonibus et quandoque ostendit se dominum canonum sive suorum sive aliorum, iubendo, diffiniendo seu agendo contrarium, licet* (inquit) *sibi contra generalia decreta specialia privilegia indulgere. Ymmo in omni canone subintelligitur condicio nisi*

1, 2. D: *super se ipsum ad regendum.* 5. ABCD: *argumentum.* 7. ABCD: *precipue.* 9. D: *per se;* ib. D: *sic quod.* 10. ABCD: *inhamerant.* Rectius (ut videtur): *incamarant; incamarare = adulterare* v. Du Cange III, 786. 12, 13. C: *Videant ergo viantes.* 17. D: *supercvincet.* 22. D: *nolunt.* 23. D: *et sic* before *papa.* 25. D: *suarum.*

15, 16. capitulo. Hic aliquot verba exciderunt. In cap. I. distinccionis supra memorate haec sentencia non occurrit. Cf. glossam ord. ad dist. XX. 20. Decr. Sec. Pars, Caus. XXV, quaest. I, cap. XVI, very loosely quoted.

auctoritas Romane ecclesie aliter fieri mandaverit aut permiserit.

The pope's power of dispensing shews that many laws are unjust or superfluous.

Ista autem sentencia clare docet omnes decrètales et decreta Romane ecclesie de quanto non fundantur in scriptura esse superflua et iniusta. Superflua quidem, quia dependent ex voluntate persone nimis vertibilis ad omnia genera peccatorum. Intencionem itaque suam que est origo legis debet legista consulere, quia non valet lex sua nisi de quanto fuerit ab ipso approbata; ymmo cum (velit papa nolit) permittit fieri contrarium legi sue, cassata est eius efficacia et superfluitas declarata. Est secundo iniusta, quia quandocunque pape placuerit revocanda, et non est revocanda nisi fuerit iniusta, ergo est continue parate iniusta; quia ergo nescimus voluntatem vel factum illius pape vel priorum, ideo quiescimus in fide scripture, cuius auctoritatem scimus immobilem.

Nec alii pape quoad fidem credimus, nisi de quanto se fundaverit in scriptura in qua scimus nec Petrum nec alium apostolum tantum dominium usurpasse sed consuluisse Deum per sortem, quando defecit eis inspiracio singularis. Patet Act. primo de eleccione Mathie.

The sacramental words are true, but they are used in a tropical sense.

Quoad secundum de veritate verborum sacramenti patet quod ipsa sunt verissima, cum sunt constans et salubris sentencia domini veritatis; et cum panis aut vinum demonstratur ubique nec dicta transsubstanciacio nec ydemptificacio nec inpanacio potest esse, non restat nisi sensus tropicus scilicet quod hoc figurat sacramentaliter corpus Christi. Quod autem demonstratur panis aut vinum, sonat quadruplex

5. AB: *in ista;* C: *iniusta* alia manu. 10. D: *vel nolit;* ib. D: *permittat.* 14. C: *ergo — iniusta* in marg. alia manu. 15. D: *pape duplicis;* ABCE: *pape etc.;* E: *et ceteris.* 16. D: *vel prioris.* 18. ABCE: *alio.* 19. AC: *se fun;* C: *daverit* in marg.; ib. ABDE: *nec* deest. 21. C: *consuluit;* in marg.: *consiluisse.* 24. D: *Quoad primum.* 26. AB: *sentencia* deest; C: in marg. alia manu addit. 27. AC: *ubique nec sonat quadruplex evangelium dicta.* 30. ABCE: *partem Christi.*

evangelium (ut recitavi sepius); et idem dicunt sancti doctores concorditer, scilicet Ambrosius, Jeronimus et specialiter Augustinus et alii sequentes eos, ut usus et leges ecclesie cum postillantibus super ipsos, ut Rabanus De Sacramento Altaris et alii qui omnes dicunt quod panis potest esse corpus Christi, erit et est corpus Christi, quod orant ut fiat. Illud autem esset stultissimum, nisi virtute verborum sacramentalium hoc fieret, et per consequens nisi in verbis consecracionis demonstraretur panis, et consequenter necesse est predictum sensum verbis Christi addicere; unde non solum doctores novelli sed et communitas artis humane clamat nedum quod de pane sed ex verbi Dei omnipotencia ipse panis fiet corpus Christi.

Erroneous opinions of sundry doctors as to what the pronoun (hoc) refers to.

Unde Doctor Communis super illud distinccione XI, questione III, videtur dicere quod mutacio ista differt ab aliis, cum ibi sit corrupcio et nullius substancie generacio vel subiectum mutacionem illam suscipiens, et cum hoc verbum substantivum *est* dicit quandam mutacionem, quia aliter non inplicaretur sacramentalis confeccio, unde ipse videtur dicere quod per Lyncolniensem *hoc* demonstratur corpus Christi, ut sub illis accidentibus Doctor Subtilis super distinccione VIII videtur dicere quod demonstratur ens analogum sub quadam contraccione. Glossa decreti super distinccione II, De Consecracione, capitulo *Timorem,* dicit quod *nichil demonstratur, quia proposicio illa sumitur materialiter,* cum aliter foret falsa. Sed sanctus Richardus, Armachanus et alii sancti dicunt cum

2. D: *concordanter.* 7. D: *quod fiat;* ib. D: *aut.* 8. E: *de virtute.* 9. C: *nisi* deest. 10. ABC: *demonstretur;* ib. D: *perconsequenter.* 11. C: *addicere* in rasura. 16. D: *questione II.* 19. AB: *substantivum* deest. 22. D: *denotatur.* 25. ABC: *anologum.* 28. B: *naturaliter.*

16. S. Thomae Aquin. Opp. X, 174. 23. Duns Scotus l. c. pag. 80. 26. Cf. Glossam ord. Decr. Tert. Pars, dist. II De Consecr. Cap. *Timorem* l. c.: ad hoc dico quod nichil demonstratur, nam ipsa materialiter ponitur ibidem.

evangelio quod demonstratur panis, cum aliter foret locucio illa inpertinens. Admisso ergo quod panis demonstratur in proposicione illa conversiva: *Hoc est corpus meum*, manifestum est quod supposita eius veritate sequitur panem remanere post consecracionem; nam post consecracionem est verum quod ille panis est corpus Christi, et si sic ille panis est panis, ideo post consecracionem remanet quod ille panis est panis. Confirmatur ex hoc quod Christus inmediate ante benedixit illi pani quem mandavit ab apostolis comedi, quod non est signum desicionis panis sed pocius melioracionis. Nam si ille panis benedictus secundum se totum destruatur, illa benediccio foret crudelior sive severior quam malediccio qua Christus maledixit ficui, Math. XXI°, quia post maledictionem ficus, substancia eius remansit arida, hic autem dicitur nichil de panis substancia remanere et conversio nichil facit ad bonitatem panis sive sue essencie. Nec dubium quin Christus non mandavit suis manducare ex hoc, nisi post eius consecracionem, et per consequens Veritas que tantum odivit duplicitatem sophisticam voluit hoc remanere post consecracionem et fraccionem ab apostolis comedendum. Illi ergo qui horrent veritatem scripture et illi qui ipsam diligunt tamquam fidem sollicitarentur circa sensum katholicum huius principii. Unde nimis longum a veritate scripture videtur michi concedere ydemptificacionem vel inpanacionem quam transsubstanciacionem predictam et propinquius loyce sanctorum, quos non licet scandalizare quod ignorarunt logicam seminantes verba heretica, cum ipsi loquuntur scripture similius nec sciunt fundare glossam quam illi fingunt.

Fitzralph gives the true meaning, viz. bread.

If the bread ceased to be, Christ's blessing would work more destruction than His curse, since the figtree was not annihilated.

Quoad tercium verbum patet quod adversarii destruunt mendaciter devocionem populi, cum dicunt

1. D: *denotatur*. 2. E: *loqui*. 5. D: *panis*. 16. B: *arida* deest. 20. *post*; ABC: *prius*. 31. D: *scripture funibus*. 32. E: *illis*.

Our opponents destroy devotion by saying that what is in the priest's hand is only an accident.

illud sentitum in manibus sacerdotis non posse esse corpus Christi vel partem eius, cum sit unum ignotum accidens; quod nec sciunt nec audent detegere; nam (ut sophiste arguunt) non potest esse terna dimensio, quia latitudo est alterius speciei infinitum maior quam eukaristie longitudo, et profunditas est alterius speciei quam altera priorum, infinitum maior quam hostie latitudo, maior in profundo calice et minor in minus repleto. Devocio itaque populi foret maior secundum sentenciam veridicam dicentem quod sacer panis remanet habens vere ad omnem punctum sui corpus Domini, ymmo est quodammodo ipsum corpus, quam fingendo quod solum remanet ibi sacrum sed ignotum accidens quod non potest esse corpus Domini vel pars eius. Suspecta quidem foret populo ista ficticia; sed utentes istis clamorosis ficticiis notarent scripturam Act. XIX°, quomodo *Demetrius quidam faciens edes argenteas Dyane* commovit populum contra Paulum. *Unde,* inquit, *scitis quod de hoc artificio est nobis acquisicio, et videtis quia non solum Ephesi sed pene tocius Asie Paulus hic disuadens avertit multam turbam, dicens quoniam non sunt dii qui manibus fiunt. Non solum autem hoc sed et magne Dyane templum in nichilum reputabitur et destrui incipiet maiestas eius quam tota Asia et orbis colit. Et hiis dictis clamaverunt: Magna Dyana Ephesiorum.* Nam non solum in ymagine argentea vel trunco putrido colunt Christum sed fingunt mendaciter edes accidentales quas faciunt illi populum credere esse Christum, et ipsi colunt tanquam Deum, ut creditur propter questum. Et quando

Like the Ephesians they forge accidental shrines for gain's sake.

9. C: *philosophi;* correxit: *populi.* 11. BC: *corporis;* C: correxit. 13. E: *solum* deest. 16. D: *arguciis.* 17. ABC: *quam;* E: *quod.* 19. D: *cui inquit.* 20. ABCE: *et quia.* 23. D: *manibus sinat;* ib. *autem;* D: *aut;* ib. ABCD: *et* deest. 27. C: *Nam* in marg. alia manu. 28. E: *trucio.*

17. Act. XIX, 24—28.

quis rimatur veritatem fidei in ista materia commovent populum contra eum. Et illi tantum adorant quod nesciunt nec cognoscunt quod genus accidentis est sacramentum nec quid per verba sacramentalia demonstratur. Non enim est color in glossa Thome super distinccione VIII, questione I[a], IV[i] Sentenciarum quod demonstratur corpus Christi ut sub illis accidentibus, primo quia pro toto tempore prolacionis pronominis usque in finem foret sensus ille falsus, et sic tota proposicio nunquam foret vera. Secundo quia Christus non cogitavit singulariter de accidentibus panis tui aut mei quod contentum sub illis accidentibus sit corpus suum, quod sic foret sensus proposicionis nimis longus et inexplicabilis Christi discipulis. Et hec creditur racio Scoti quod pronomen significat confuse omne accidens et evidencius omnem substanciam corporalem vel spiritualem. Sed nimis confusa foret huius sensus Christi expressio. Et tercio quia iste sensus fidei scripture latebat maiores sanctos ut Augustinum, Ambrosium, Jeronimum et eis similes eciam per mille annos et amplius; quos hereticare propter sensum huic contrarium foret nimis difficile. Multi enim erant sancti qui complecius laborarunt circa fidem sensus scripture qui nunquam cognoverunt quod Christus intellexit corpus suum sic repetere sub illis accidentibus. Nec dubium quin hereticum sit fingere tante scripture sensum alium quam Spiritus Sanctus flagitat, ut dicit decretum Jeronimi positum XXIV questione III *Heresis*. Sensum itaque illius scripture scrutarentur doctores antequam cece arguerent

3. DE: *quod nec cognoscunt.* 7. D: *denotatur.* 8. D: *probacionis.* 9. D: *eciam usque.* 12. D: *tui aut mei panis;* ib. B: *vel contentum.* 12, 13. D: *accidentibus* deest. 13. D: *insit.* 16. D: *signat.* 17. E: *vel spiritualem* deest. 23. D: *laboraverunt.* 24. 25. ABC: *intellexerunt.* 25. ABC: *dixit;* C: *intellexit* in marg. 28. AB: *positi;* C: *positur* (!). 29. D: *est heresis;* ib. D: *illius fidei.*

6. l. c. pag. 118. 29. Decr. Sec. Pars, Causa XXIV, q. III, cap. XXVII.

quod, si panis remaneat, non diceretur: *Hoc est corpus meum,* sed: *Hic est corpus meum.* Coloracius enim emendaretur scriptura sic: Hoc quod continetur sub istis accidentibus est corpus meum; aliud enim posset laycus verificare. Ideo videtur dicendum (ut docet processus evangelii) quod per illam proposicionem demonstratur et significatur principaliter panem quem Christus porrexerat esse corpus suum. Ad quem sensum sacerdos in persona Christi vere asserit: *Hoc est corpus meum.* Et demonstracionem ac sensum secundarium habet proposicio sacerdotis quod ille panis quem ipse habet in manibus sit corpus Christi. Egena quidem foret scriptura Domini, nisi ebulire posset in talem sensum vicarium. Radix itaque dissensionis illius materie stat in intellectu proposicionis sacramentalis; et videtur quod demonstratur panis (ut dictum est quinto capitulo), quia de pane dixit Christus: *Manducate ex hoc omnes.* Et animando eos ad fructum huius manducacionis subiunxit pertinenter: *Hoc est corpus meum.* Aliter enim nimis sine causa dixissent Ambrosius et alii sancti quod panis erit corpus Christi.

Our interpretation is less figurative than that of our opponents.

Et minus tropicat nostra sentencia illud dictum quam sentencia contraria que intelligit quod accidencia panis erunt figura corporis Christi, quia illud infundabiliter tropicat utrumque extremum; sed nos tantum alterum sicut facit Spiritus Sanctus in Paulo in eodem sacramento, quando dicit prima Cor. XI, 25: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*, ubi patet quod Paulus tropat predicatum ultra sacra-

3. ABC: *continuatur.* 5. D: *esse dicendum.* 7. D: *denotatur;* ib. D: *signatur.* 11. D: *contrarium;* C: *secundarium* in rasura. 14, 15. E: *dissencionis.* 16. D: *deberetur.* 20, 21. E: *minus sine.* 24. ABC: *quod* deest. 25, 26. DE: *hoc infundabiliter.* 26. D: *tropat.* 27. ABC: *ut fecit.* 28. ABCE: *primo.* 30. ABC: *tropicat;* C supr. lin.: *tropat.*

18. I. Cor. XI, 24.

mentum et rem et addit in signum quod non demonstrat naturam sanguinis sed naturam vini, quia ponit tantum *in meo sanguine* in obliquo. Nec credo quod adversarii invenient tantum fundamentum ad tam compendiose tropandum dicta sua. Scio quidem quod adversarius posset infideliter tropare totam historiam scripture, ut omnia gesta Christi posset intelligere tropice, quod non Christus in persona propria sed per se accidens illa fecit, ut in assimili tangit Augustinus in libello suo De Heresibus. Scio quidem quod nos qui irreligiose contendimus circa temporalia et signa adinvencionis nostre in penam peccati cecati sumus in sensu quem habuit ecclesia primitiva iuxta prophetiam senis Symeonis, Luc. II°, 34, *positus est hic in signum cui contradicetur.* Sicut enim in conversacione contradicimus gestis Christi, sic in speculacione contradicimus realibus verbis Christi, ideo in istis paratus sum stare decreto sancte matris ecclesie; horreo autem inducere hunc tantum extraneum accidens vel quantitas quod Spiritus Sanctus per panem aut vinum in verbis sacramentalibus ipsum intenderat, sicut beatus Jeronimus detestatur nomen ypostasis, ne sub melle sanctitatis venenum quod horruerunt pure per hec sit absconsum. Et sic donemus ipsis iniuriam qui nituntur extinguendo falsam devocionem nostram destruere in nobis ydolatriam, quia revera nimis malum foret tales ydolatras domi decorticare canabem quam sic ydolatriam geminare; ideo Christus contra excusaciones universales ydolatrarum precipit suis discipulis quod *habeant pruden-*

In this age avarice has dulled the keen sense which belonged to the primitive Church.

1. D: *ibi signum.* 1, 2. D: *denotat.* 6. ABC: *adversarium.* 9. D: *quod per se;* C: *persone;* correxit: *per se.* 11. ABC: *qui* deest; C: in marg. addit. 12. B: *tempora.* 13. C: *cecati* in marg. alia manu. 14. E: *iuxta sentenciam.* 18. E: *in isto;* ib. E: *matri.* 21. AB: *et vinum;* A supra lin.: *aut.* 22. E: *sanctus.* 23. Codd.: *ypostatis.* 24. C in textu: *horruerit;* in marg.: *horruerunt.* 27. AC: *minus.* 28. C: *canobum.* 29. E: *excusacionem universalem.*

10. Opp. tom. VIII, 8 (?).

ciam serpentinam; nam Paulus committendo blasphemiam credidit se prestare obsequium meritorium Deo suo. Veritas itaque fidei est instancia necessaria cuilibet viatori.

It is objected that we make Christ's body present both dimensionally and not dimensionally.

Quinto principaliter arguitur contra dicta per hoc quod, si corpus Christi multiplicatur ad omnem punctum hostie, tunc foret ibi non quantum, et cum hoc foret ibi corpus panis quia in signo, ergo foret simul et semel quantum et non quantum, et sic de aliis denominacionibus accidentis.

Hic dicitur communiter quod omnia accidencia absoluta corporis Christi que sunt in celo commultiplicantur cum ipso corpore in ipsa hostia concomitanter; et ita nedum tota quantitas et qualitas, ymmo totum corpus Christi et anima et sic tota eius humanitas et deitas indubie est ubicunque fuerit aliqua pars Christi; sed de septem accidentibus respectivis non oportet. Et ita posicio que est differencia quantitatis continue permanentis sed non posicio que est penultimum predicamentum commultiplicatur concomitanter ad corpus Christi in omni puncto hostie.

Contra illud arguitur primo per hoc quod Deus posset multiplicare corpus non commultiplicando accidens, cum hoc foret minus quam servare accidens sine subiecto; nec fides scripture nec racio docet oppositum de inesse, ergo hoc non est articulus fidei publicandus. Patet consequencia, tum quia timendus esset de tam manifesto mendacio, tum quia religio christiana non est oneranda fidei confuso dispendio quam Spiritus Sanctus voluit esse in isto liberam,

3. ACD: *primo necessaria.* 8. D: *non panis;* ib. Codd.: *si in;* C: *si erased.* 14. D: *et illa;* C: *et ista;* correxit: *et ita.* 15. C: *Christi* in marg. alia manu. 16. D: *alia.* 18. ABCD: *ita pono* (error ut videtur legentis). 19. Codd.: *pono.* 20. D: *penultima.* 22. C: *per hoc* in marg. alia manu. 23. *commultiplicare;* C: *com* alia manu in marg. 24. ABCD: *servando.* 25, 26. B: *docet unum.* 26. *inesse,* C: *in* in marg. alia manu; ib. C: *fidei* in marg. alia manu. 29. E: *confusio.* 30. ABC: *Sanctus* deest.

brevem et levem. Nec dubium isti vie de antecedente, cum Deus qui potest annichilare substanciam servato accidente inmoto potest multiplicare ipsam et movere quorsumcunque libuerit sine comitancia tam aliene nature.

Item, non sunt fingenda miracula sine patencia racionis, sed foret summum miraculum intrudere tantam molem, sicut est tota corporeitas corporis Christi in infinitum modico loco; ergo cum non subsit racio isti miraculo, videtur ipsum non esse fingendum. Quis inquam non diceret quod esset inopinatum miraculum ponere totam mundi machinam non minoratam in nucleo in parvo loculo, sic quod idem corpus potest deperdere de loco usque ad non quantum et ita nullibi locum acquirere cum hoc quod non minoraretur sed in infinitum maioraretur? et sic pedale infinitum magnum locum posset successive occupare, cum hoc quod non diminuatur ad non quantum, et periret certitudo motus localis (ut dictum est de multiplicacione).

Item, sequitur quod pars quantitativa quantitatis potest parificari et infinitum extendere suum totum, quia ponatur quod tota quantitas mundi multiplicetur per A cubum et maneat cum hoc A quantitas extensa et continuetur cum residuo quantitatis mundi; et videtur quod A parificatur quantitati tocius mundi, quia coextenduntur adequate per eundem locum. Et possibilitas casus patet isti vie, cum Deus potest multiplicare unam medietatem quantitatis reliqua non multiplicata, ymmo ad omnem punctum hostie est continuacio cuiuslibet partis quantitatis Christi eciam in celo; et eadem posicio parcium que est in celo,

4. C: *quantumcunque;* in marg. alia manu: *quorsumcunque;* ib. E: *tam* deest. 6. D: *mirabilia.* 8. D: *corporalitas.* 14, 15. D: *et illa.* 15, 16. C in textu: *minoratur;* corrcxit in marg. 17. D: *accipere.* 21. C: *sequitur quod* in marg. alia manu. 22. D: *per infinitum;* ib. D: *excedere.* 27. D: *extenduntur.* 29. D: *multipliciter.* 30. B: *multiplicatur;* ib. C: *ad* in marg. alia manu; ib. C: *omnem* deest.

quia ex integro eadem quantitas in numero, que non potest maiorari vel minorari nec mutari de specie in speciem. Ex quibus colligitur quod omnis figura quantitatis Christi in celo sit ubique in hostia et per consequens omnis rectitudo vel extensio linearum.

Item, omne accidens substancie multiplicate independens ab extrinseco, cuiusmodi sunt quantitas et qualitas, commultiplicatur cum ea, sed extensio, locacio et multa accidencia respectiva non dependent in corpore Christi ab extrinseco; ergo omnia talia commultiplicantur cum illo; nam staret de Deo possibili quod omne corpus vel quantitas foret per se sine maiori substancia quod concedunt ut fidem. Ex quo videtur quod extensio quantitatis non dependet ab aliquo extrinseco, sicut nec figura ad quam requiritur extensio. Et ex istis videtur quod corpus multiplicatum commultiplicat locum secum, quia Deo annichilante totum residuum creature foret corpus tantum in loco suo; et sequitur locorum confusio, et de posicione que est sessio, stacio vel iacere videtur quod inest ab intrinseco (sicut dicit Gilbertus Porretanus) quia stante Petro, sedente Paulo et iacente Lino annichilatoque residuo mundi usque ad illos continue servatos inmotos foret fingere grave, quomodo in illis variaretur posicio, cum conservatur continue moto subiecto in curru vel annichilatis polis mundi vel centro. Et idem videtur de distancia, de inmediacione et aliis respectibus quos foret maxime evidens non servari; nam stat corpora maxime distancia esse in infinitum propinqua, cum infinitum longa linea recta multiplicata posset intercipi inter quantumcunque

7. *ab;* B: *ad.* 14. D: *intensio.* 17. *locum* in marg. alia manu. 27. B: *instancia.*

21. Cf. Gilberti Porretani, Sex principiorum liber in Aristotelis Organum tract. II, cap. V, De posicione (ed. Arnoldus Wöstefeldes, 1512): Sedere namque non magis est posicio quam accumbere neque minus ...

propinqua, sicut patet de longitudine corporis Christi intercepta inter quamcunque partem eukaristie et aliam.

Item, ubicunque est quantitas vel qualitas corpori Christi, ibi est quod ipsum est sic quantum et quale et per consequens per totam hostiam est quod corpus Christi est septipedale et gloriose qualificatum ut in celo. Et hic mirantur philosophi, cum qualitas sine subiecto habet operacionem suam naturalem eque efficacem sicut substancia sic qualificata, quod celestis qualitas in nobili subiecto corpore Christi ab accione suspenditur, et unio qua uniretur qualitas celestis in hostia fortificaret accionem, quia secundum philosophos omnis virtus unita est forcior se dispersa, ymmo cum secundum perspectivorum sentenciam forma collacionis iuvat ad luminis accionem ac in corpore Christi si est ibidem est claritas sole splendidior et ad omnem punctum figura Mukephi que secundum Vitilonem est figura efficacissima possibilis ad lumina congreganda, videtur quod valde sensibiliter ageret, et hoc forte movet eos qui dicunt quod vident in hostia corpus Christi oculo corporali, sed evangelium dicit quod fuit singulariter concessum privatis apostolis videre scilicet gloriam transfiguracionis corporis Domini ante mortem; ideo cum non dicunt cum Petro: *bonum est nos hic esse,* creditur quod de visione quatuor dotium corporis Christi in hostia menciuntur.

Christ is not present in the host dimensionally.

Et quoad quantitatem fidelis theologus eciam laicus non crederet predicanti quod corpus Christi est septipedale in quacunque parte hostie. Nec dubium quin

8. D: *cum qualitas vel quantitas.* 9. D: *operam.* 16. ABC: *iuvat ad* deest. 18. E: *Et videtur.* 24. ABC: *figuram transfiguracionis.* 25. D: *non* deest; ib. ABCD: *quod bonum.* 26. ABC: *nobis;* ib. ABCD: *nobis est hic.* 27. ABC: *Christi* deest. 29. ABC: *Christi* deest; C: in marg. alia manu addit.

19. De Vitelone Cf. Wyclif's Sermones II, 385. 25. Matth. XVII, 4. 30. Cf. Johannis Przibram, Professio fidei antiquae ap. Cochlaeum, Hist. Hussitarum, pag. 540.

si ibi sit illa septipedalitas corporis Christi que est in celo, ibi est quod corpus Christi est septipedale, nam tantum incredibile foret fidelibus quod ibi sit illa septipedalis corporeitas cum dimensione panis per eundem locum, sicut quod ibidem sit corpus Christi.

Item, non negabunt quin corpus Christi sit ibi divisibile aut magnum; habet enim ibi caput, pedes et omnia cetera organa, figuras et posiciones parcium, ne sit monstrum et per consequens pars est ibi minor suo toto; nam satis inconsonum est concedere quod Christus habet ibi pedes supra caput omnia interiora sua extra cutem et omnia organa sua eversa, licet non ponatur maius inpossibile quam quod quantitas corporis Christi est ibi cum subiecto suo, et cum ibi non informat ut accidencia panis carent subiecto et informant se ipsa, per idem omnis pars corporis Christi careret ibi racione partis corporis Christi, et sic corpus Christi foret ibi exanime atque acefalum, ymmo os Christi et omnes partes eius forent ibi indivisibiles quante, et tamen hoc non oportet, cum tota quantitas corporis Christi sit per singulas eius partes.

Sed absit fidelem de Deo suo concedere inconveniencia ad que heresis ista ducit; cum enim corpus Christi habet ibi partes quantitativas distinctas a partibus qualitativis, oportet quod utrumque genus parcium, sicut habet ibi nomen, sic habeat ibi racionem nominis. Et confirmacio est quod corpus Christi foret ibi, solummodo (quod est adversariis summe possibile) foret magnum, quantum ergo foret ibi, si non tantum quanta est sua quantitas.

2. ABDE: *est* before *septipedale* deest; C: in rasura. 8. D: *et sic magnum;* ib. A: *enim* in marg. alia manu. 14. AB: *quam quantitas;* DE: *impossibile quod quantitas;* C: *quod* in rasura. 17. ABDE: *corporis* deest; C: alia manu. 22. D: *fit* 24. E: *fidelem.* 29. D: *quod scilicet.* 31. D: *quod ergo.*

Similiter, eque spiritualis res est quantificacio sicut quantitas; cum ergo ibi sit quantitas cum figura, quod sua informacio sit ibidem, aliter enim oportet blasphemare in Deum, dicendo quod potest alicubi servare quantitatem in subiecto cuius informacionem bene suspendit, sed non potest suspensionem illam dissolvere.

Christ's body is present in power and symbolically; not as in heaven.

In istis autem suppono ex loyca quod, si alicubi erit quantificacio, tunc est res quanta ibi, quia aliter motus et omnis respectus multiplicarentur per totum mundum. Infinita sunt talia argumenta propter que dicit katholicus quod corpus Christi est ibi virtualiter et in signo, non corpus Christi ut est in celo, sed signum eius vicarium, ut dictum est in fine proximi capituli.

Our opponents make logical quibbles about the extension of the bread.

Sed contra istud instatur loyce: Videtur enim primo quod corpus sit in hostia extensum, quia est ibi panis extensus et sic extensum, quia res extensa et sic sensibile sacramentum foret res sacramenti, quod est contra leges ecclesie, et sequeretur magna confusio et repugnancia predictorum.

They succeed in showing how needful it is to beware of equivocation.

Quantum ad dictum, apparet quomodo oportet in ista materia notare equivocaciones que excludunt contradiccionem et elucidant responsionis variacionem et specialiter de equivocacione predicacionis et corporis Christi; nam secundum predicacionem tropicam concedunt sancti cum scriptura quod corpus Christi est panis vel signum sacramentaliter ipsum significans; et ad conformem sensum concedunt quod corpus Christi est in altari et mistice ille panis et sic corpus Christi quod est in celo natum de virgine et crucifixum est in altari non ipsum corpus nec aliquid

2. B: *ut ergo*. 3. E: *oporteret*. 4, 5. D: *aliter servare*. 7. C: *bene dissolvere*. 8. D: *in loyca*. 17, 18. C: *quia — extensum* in marg. alia manu. 22. D: *apparet* deest. 24. ABC: *racionis variacionem;* C in marg. alia manu: *responsionis;* E: *responsiones*. 28. D: *signans*. 29. E: *concedunt*. 32. D: *aliud*.

ydemptice sed est tropice signum sacramentaliter ipsum significans; et ita intelligunt leges et dicta sanctorum quod sacramentum sensibile non est ydemptice corpus Christi; et sicut sophista replicat corpus Christi est in altari extensum equivocando predicacione, ut accipiendo predicatum in neutro genere substanciato, et tamen corpus Christi non ibi extenditur.

Sed secundo replicat sophista si hoc ibi extenditur et hoc est corpus Christi, tunc corpus Christi ibi extenditur; et per idem sequitur quod corpus in altari sit corpus Christi, quia est ibidem panis qui ubicunque fuerit est corpus Christi. Aliter enim sequeretur confusa multiplicacio inconveniencium et nimia intricacio, sophismatum.

Another quibble of the same sort.

Hic dicitur ut supra quod illud (false vocatur sylogismus expositorius) propter equivocacionem manifeste deficit, sicut patet exprimendo sensum minoris: Hic panis ibidem extenditur et ille figurat sacramentaliter corpus Christi, ergo corpus Christi ibidem extenditur; nam in consequente intelligitur corpus Christi personaliter pro illo supposito quod creabatur ex virgine, paciebatur et sedet in celo in pocioribus donis Dei; et ita equivocant sancti in secunda argucia, concedentes quod corpus Christi est in altari corpus Christi, sicut beatus Jeronimus dicit quod corpus Christi intelligi potest dupliciter; et ita panem illum post conversionem concedunt secundum argumentum expositorium esse delatum in celum ante oculos Dei et angelorum. Sed in omnibus istis est solamen fidelibus quod cognoscunt sensum katholicum et possunt licite ac meritorie

1. D: *ydemptifice;* C: *ydemptice* in marg. alia manu. 4. C: *et sicut* in rasura. 7. BD; *et cum.* 9. E: *ergo corpus* after *tunc;* ib. D: *ibi* deest. 10. DE: *corpus Christi sit in altari.* 11. D: *panis quicunque.* 12, 13. ABCE: *confusio.* 15. C: *vocatum;* A: *vocatum* corr.: *vocatur.* 18, 19. E: *et ille – extenditur* deest. 19. C: *Christi* before *ibidem* alia manu. 22. ABCE: *paciebatur* deest. 23. D: *equivocantur.* 26. ABC: *per conversionem.* 27, 28 AB: *omne delatum;* C: *omne* extinct.

sine contradiccionis repugnancia nunc loqui uno modo nunc alio secundum capacitatem auditorii, cui loquuntur, ut aliter loquendum est sophistis et aliter piis simplicibus. Ego autem elegi laicis loqui planius quod illud sacramentum figurat corpus Christi et conficitur, colitur et manducatur intencione memorandi et imitandi Christum; in quo quia contingit tanta duplicitas ac sophisticacio, permittit Deus in ista materia sophistas infructuose contendere.

3. objection: That we do not teach efficiently that Christ's body is sacramentally present.

Tercio autem replicatur per hoc quod non efficaciter docetur corpus Christi esse in altari sacramentaliter; et super isto dependet tota contencio. Hic non oportet suadere istam conclusionem fidelibus, cum christiani pocius excedant in ista quam distrahunt veritatem. Sed alloquendo infideles hortandi sunt layci, ut in ista parte credant fidei scripture superius allegate.

One thing may have many kinds of being.

Infideles autem philosophi instruendi sunt quomodo eadem res habet esse multiplex. Deus enim qui est basis tocius universitatis create est ubique per se primo essencialiter, virtualiter et potencialiter; et quia in eo idem est essencia, virtus et potencia (ut declarat Augustinus in De Cognicione Vere Vite), ideo ipse est ubique indivisibilis secundum essenciam, potenciam et virtutem. In creaturis triplex esse precedit suam existenciam; primum est esse intelligibile eternum quod secundum raciones seminales habet esse in Deo; secundum est esse potenciale in causis secundis secundum raciones seminales, et tercium est esse propinquum quod creatura habet in suo efficiente secundum applicacionem cause superioris, ut omnis

1. D: *condicionis*. 2. E: *nec alio*. 5. ABDE: *idem sacramentum*. 8. ABCE: *sophisticatas*. 14. D: *Christum*; ib. D: *concedant*. 16. C: *scripture* alia manu. 19. B: *creature*. 20. *primo*; D: *persona*. 25. D: *intellectuale*. 26. E: *secundum quod*; ib. ABCE: *exemplares habent in Deo*. 29. D: *in sua efficacitate*. 30. ABC: *cum omnis*.

22. S. Augustini Opp. tom. VI (Append.), pag. 171.

homo secundus est in suo parente; et in istis sunt multi gradus. Secundum vero genus essendi subsequitur existenciam creature et specialiter hominis qui cum fit ad ymaginem Dei, habet esse existencie vel esse actuale; secundo habet esse presenciale et tercio habet esse virtuale, ut exemplificat Magister in principio Historiarum de rege. Unde Augustinus ubi supra: *Deus*, inquit, *iusticia est et ubicunque iusticia exercetur, Deus ibi creditur. Sic denique adest imperator latroni dum eum dampnat, sicut militi dum eum remunerat. Et nemo enim opinetur sordes abhominari sed solas peccatorum sordes eum noverit execrari: nec eum posse ulla re maculari, sicut nec radium solis ulla inmundicia sordidari.* Nec umquam creditur istum sanctum vel aliquem ex hoc katholicum corpus Christi habuisse in eukaristia existenciam singularem in sua essencia, dicente Augustino ubi supra: *Ultimus*, inquit, *in regno celorum ut sol fulgebit, qui tunc sepcies clarior quam nunc erit. Et in hac claritate tantum quisque ab alio pro meritis differt quantum stella a stella in claritate differt; nos autem omnes tantum corpus Christi in claritate excedit quantum creator creaturas transcendit; igitur talis visio talis glorie regnum celorum dicitur, quia soli celi, id est iusti, hoc fruuntur.* Ideo humanitatem Christi solo oculo mentis non corporis nunc, videmus sicut et beatus Stephanus fide vidit, dicente Augustino

1. B: *homo* deest; ib. C: *in* in marg. alia manu. 6. E: *et exemplificat.* 7. C: *in primo:* correxit in marg. 9. ABCE: *sic dicimus;* D: *Sic Deus.* 11. Codd.: *nemo enim sordes; enim opinetur* deest. 12. D: *solas enim;* ABCE: *solas eum.* Correxi. 13. D: *enim posse.* 15. *aliquem;* D: *am.* 18. Codd.: *Ulterius.* 20. Codd.: *tantum qui si.* 21. Codd.: *differunt.* 22. D: *Hos autem;* ABCE: *homines autem.* Correxi. 23. ABC: *ideo.* 24, 25. E: *qui soli.* 25. ABC: *celici iusti.* 27. ABC: *et* deest.

6. i. e. Petrus Comestor, cap. I, De creatione empirei caeli etc. 8. Cap. XXIV, l. c. p. 176. 18. l. c. cap. XLV, pag. 182. 27. l. c. cap. XLII.

ubi supra: *Stephanus,* inquit, *non corporeis oculis Deum in celo ultra firmamentum vidit, cum nullius hominis visus ullomodo usque ad celum pertingere possit. Sed et concio illa in qua Stephanus stans Christum conspexit in domo aliqua fuit cuius tecti culmen ipsius corporeus oculus minime penetrare potuit. Constat igitur,* inquit, *quod nec oculo corporis sed intuitu interioris hominis Christum non in corporeo sed intellectuali celo viderit.* Quod si sophista recalcitrat quod homo sit in loco a quo distat, studeat philosophos dicentes res esse in anima, videat theologos dicentes homines ante suam existenciam esse in suis parentibus, in quibus ex scripture testimonio fuerant decimati, et (ut loyci locuntur) homo post sui corrupcionem generat vel occidit et sic post mortem habet esse in suo effectu et evidencius corpus Christi in hostia.

We may see Christ with the mental eye, not with the bodily; as Augustine says Stephen did.

Sed sexto principaliter arguitur de mocione et manducacione corporis Christi in hostia et tenetur communiter quod corpus Christi movetur cum hostia et sacramentaliter manducatur et sic in casu exscreatur, evomitur, et a sorice manducatur non solum in suo signo sed in sua essencia.

It is said that Christ's body is moved and eaten, not in sign, but in essence.

Quantum ad mocionem corporis Christi videtur homines in ista materia loqui dupliciter vel tropice ad sensum quo concedunt illa que contingunt sacramentum corporis Christi contingere (ut loquitur decretum *Ego Beringarius)* vel sine figura ydemptice, modo quo dicitur Deum esse ubique et Petrum solum esse ubi est diffinitive; et sic videtur corpus Christi post ascensionem nedum non moveri in terris nec esse, sed virtus sua est per totum mundum, cum per-

3. Codd.: *nullo modo.* 4. E: *et corporeitas.* 5. D: *alia.* 7. Codd.: *oculus.* Correxi. 9. E: *celi.* 21. D: *excitatur.* 22. AC: *eciam a;* ib. B: *et — manducatur* deest. 27. D: *corpus.* 28. C: *sine* in marg. alia manu; ib. D: *ydemptifice.* 31. B: *movetur.* 32. C: *sed* in marg. alia manu.

ficit humanitus quamlibet creaturam. Sed propter innovacionem vel incepcionem virtutis non oportet corpus Christi correspondenter moveri, sicut non oportet regem moveri correspondenter ad motum baiuli suas litteras deferentis. Quamvis enim corpus Christi sit ubique, eciam per totum mundum sublunarem, tamen est quadam singularitate in sacramento altaris; sed sicut non alteratur vel movetur in quantitate ad motum hostie, ita non movetur localiter correspondenter ut ipsa movetur localiter, quia non acquirit sibi ex motu hostie quantitatem aut qualitatem, sicut nec ex delacione hostie sibi acquirit novum, quod sicut corpus Christi non conburitur conbusta pixide, sic nec elevatur nec submittitur presbitero hostiam sic movente. Et patet quod corpus Christi non evomitur vel screatur. Et quoad manducacionem patet ex dictis dupliciter potest intelligi, vel tropice vel ydemptice; ydemptice non manducatur corporaliter sed spiritualiter a fideli, dum mens sua pascitur ex memoria corporis Christi; et sic non potest manducari a bestia nec manducatur sic a simpliciter fideli, sed indignus manducat sacramentum et accipit corpus Christi. Unde aliud est capere, aliud manducare; nam multi accipiunt Spiritum Sanctum qui non est mobilis nec corporaliter manducabilis; aer eciam secundum sic loquentes accipit corpus Christi, sicut os hominis; intestina eciam bestiarum in tantum quod nedum corpus Christi est ad omnem punctum mundi sed sacramentaliter est in interioribus bestiarum, cum posset ab illis forma panis extrahi; et quamdiu remanet forma panis aut vini consecrata, dicunt adversarii corpus Christi eciam quantumcunque modica

Christ's body is not subject to be burned, eaten or vomited.

According to our opponents a beast's belly receives Christ.

12. ABCD: *sic nec;* ib. ACDE: *acquiritur.* 13. ABC: *ubi sicut.* 15. ABC: *sub presbytero;* ib. ABC: *moventem.* 16. D: *evomit.* 17. Codd.: *et dictis.* Correxit; ib. Adde: *quod dupliciter.* 21. ABC: *nec sic;* ib. D: *a simplici.* 22, 23. D: *et — Christi* deest. 23. E: *et aliud* after *capere.*. 25. ABC: *corporalis.* 29. ABCD: *in* deest.

particula sacramentaliter remanere. Et isto modo videtur Thomam dicere super distinccione IX, questione II[a], quod *creatura irracionalis sumit corpus Christi*. Wilelmus autem in De Sacramento Altaris videtur dicere quod quinque modis accipitur corpus Christi et *sic mus* (ut inquit) *comedit corpus Christi realiter sed non sacramentaliter neque spiritualiter*. Sed absit, licet omnes isti (eciam papa) dixerint, quod bestia et omne manducans hostiam manducat propterea corpus Christi, sicut exemplificatum est de anima, ymmo loyci dicunt quod, sicut fons, lacus vel bestia accipit aquam que de facto est sacramentum baptismi, et tamen non baptizatur vel accipit baptismum, sic multa accipiunt illum panem vel illa accidencia, que de facto sunt sacramentum, et tamen non accipiunt sacramentum quia non sub racione sacramenti.

To take the elements is not to take the sacrament, unless they are taken as the sacrament.

Sed dimissa ista altercacione loycis concedo cum glossa communi super distinccione secunda, capitulo *Non iste*, quod *corpus Christi non descendit in stomachum*, et *usque ad quem locum ducitur per gulam nescio*. Unde textus vere dicit: *Non iste panis est qui vadit in corpus*. Tripliciter enim accipitur panis ad propositum in scriptura sacra et sanctis doctoribus, scilicet pro pane usuali quem vulgus comedit, pro pane consecrato qui est sacramentum; quem Augustinus vocat *panem celestem*, et pro pane ultimo figurato qui est Christus Deus noster. Et istam equivocacionem sicut equivocam istorum predicacionem oportet theologum notare. Si enim panis qui est corpus Christi

1. E: *sacramentaliter remanere* deest. 4. D: *ibi de*. 11. D: *locus*. 13. AB: *Et sic*; ABC: *multi*; C: correxit. 18. C in marg.: *De consecracione*. 19. E: *Nonuste*. 22. Codd.: *cadit*. 23. ABC: *sacra* deest. 24, 25. C: *quem* — *pane* in marg. alia manu. 28. ABC: *sicut equivocacionem*.

2. Recte dist. IX, quaest. I, Art. II l. c. pag. 139, 140. 3. Wilhelmus, sc. de Sancto Amore. 19. Decr. Tertia Pars, De Consecracione, dist. II, cap. LVI. Cf. Glossam ord. ad vocem *Non iste panis*. 26. Opp. tom. III, 2, 494, V, 326, 334, 339, 344 (et passim).

gloriosum in celo foret in sua persona nobiscum, ut sentimus de hostia, nullus vivens hanc vitam sufficeret suffere gloriam et extasim quam inferret; nam Petrus in transfiguracione cadebat ut mortuus. Sed in pane et vino figuratur nobis corpus Christi gloriosum, ut allegavi superius Augustinum et Rabanum et Damascenum. Scribit enim iste Grecus III° Sentenciarum suarum, capitulo VIII^vo: *Quemadmodum consuetudo est homini aqua lavari et oleo ungi quo coniuncta gracia Spiritus Sancti facit lavacrum regeneracionis, sic quia consuetudo est hominibus panem comedere, vinum et aquam bibere, coniugavit Deus ipsis sui ipsius deitatem et fecit ipsa corpus et sanguinem sui ipsius.* Nec repugnat sed consonat quod dicitur eodem capitulo quod *panis et vinum transit et transsubstanciatur in corpus Christi et sanguinem.* Per hoc enim quod dicit Deum fecisse ea corpus suum et sanguinem, patet quod intelligit ipsa esse tropice corpus Christi et sanguinem ad modum loquendi scripture; nam ut dicit Scotus: *Eodem spiritu exponende sunt scripture quo condite erant;* et sic ecclesia katholica ad illum sensum exposuit ad quem docuit.

2. D: *vivus;* ib. E: *meam;* A in textu: *meam;* supra scr.: *vitam;* C: *vitam* deest. 3. B: *sufficere.* 6. E: *et* deest. 8. C: *quemadmodum* in rasura. 9. ABC: *hominum.* 12. D: *coniungavit.* 15. ABCD: *capitulo scilicet.* 18, 19. ABC: *patet — sanguinem* deest.

8. Cf. Jacobi de Misa, De vera existencia corporis Christi in S. Coena, von der Hardt Rer. conc. Const. II, 906. Non sunt Sentenciarum libri, sed De Fide Orthodoxa lib. IV. Opp. tom. I, pag. 269, cap. XIII: Et sicut in baptismo, quoniam in more hominum positum est, ut aqua laventur et unguantur oleo, Spiritus graciam cum oleo et aqua copulavit, ut lavacrum regeneracionis illum faceret: consimili modo quia hominum consuetudo fert ut panem edant vinumque et aquam bibant, idcirco coniuncta cum illis sua divinitate, haec corpus et sanguinem suum fecit, uti per usitata et naturae consentanea assurgamus ad ea, quae supra naturam sunt. 20. Reportatorum Parisiensium, lib. III, dist. XXIV, schol. IV, pag. 520 (et alibi).

Sed absit fidelem ex illo concludere quod si Innocencius III^us^ cum suis satrapis sic diffinit, tunc ecclesia katholica ita sensit; verumptamen (ut dixi) presumpcio est quod katholice sensierunt de transsubstancione et accidentibus modo quo supra exposui, et non contrariabantur sanctis qui dicunt quantitatem et qualitatem non posse per se esse; sed generaliter modo scripture vocant ea panem et vinum, et sic intelligunt ipsi bene per sua accidencia, quia XXV, questione prima, *Sunt quidam*, dicit Urbanus papa katholice: *ubi vero aperte Dominus vel eius apostoli et eos sequentes sancti patres sentencialiter aliquit diffinierunt, ibi non novam legem Romanus dare potest sed pocius quod predicatum est usque ad animam et sanguinem confirmare, quia aliter nimium oberraret.*

Cum ergo auctores scripture et sancti doctores concorditer vocant sacramentum *panem* quem dicunt esse corpus, grave esset illa verba vel sensum illum impetere; scio tamen quod pontifices eciam Romani possunt seduci ad tantum et amplius, cum possunt errare in articulo plus necessario ad viacionem ecclesie, scilicet quod expedicius et perfeccius est eis dotari cesarie quam sequi statum exproprietarium quem Christus verbo et facto docuit et servandum suis discipulis dereliquit. Iste enim error est maior quam foret credere non esse eukaristie sacramentum; et cum error unus ducit in reliquum, creditur quod in penam erroris prioris ecclesia cadebat in reliquum exponens scripturam sacram et sanctos doctores yronice per suum contradictorium.

We know the Roman pontiffs can err, as in the matter of endowment.

1. DE: *isto.* 3. E: *sic sensit;* ib. D: *ubi tamen.* 7. D: *possunt;* Codd.: *ipsi si.* 10. C: *quidam* alia manu. 10, 11. Codd.: *ubi primo.* 11. ABCD: *apte.* 13. *Romanus* adde: *pontifex* (ut in decretali super memor.); ib. *potest;* ABC: *post.* 14. E: *usque* deest. 15. ABCE: *oberarem.* 20. C: *ad tantum* in marg. alia manu. 22. Codd.: *sed quod;* ib. D: *cesariem;* ABC: *cesarie.* 27. ABDE: *unus* deest; ib. A: *reliquum;* Codd.: *recum* = *reliquum;* ib. ABC: *in pena.*

10. Decr. Sec. Pars, causa XXV, quaest. I, cap. VI.

Friars support falsehood on that point as on the Eucharist.

Unde sicut fratres palliant vitam cesaream consensu multiplici, sic sophisticant in materia de accidentibus eukaristie; sed sicut sunt in signis, professione et opere contradictorii sibi ipsis, sic alternatim contradicunt in materia de accidentibus sacramenti; ideo non est conveniens in hoc testimonium eorum; et cum evidenter creditur quod facta generali sinodo plures voces haberet in utrolibet istorum articulorum pars Antichristi quam pars Christi et sic amplius seduceretur ecclesia, ideo debemus pulsare Veritatem obnixius, ut in utroque istorum, et specialiter in primo quod plus spectat ad mores reducat fideles, quia quoad paginas contra scripturam non est aliud nisi adducere corruptos satrapas qui sciant exponere veritatem scripture per eius oppositum. Et ista sentencia erit diffuse katholica et contraria proscripta tanquam heretica.

The faithful are charged with heresy, as were Christ and His apostles.

Sed fideles in veritate confidunt quod, sicut in tempore Christi inposuerunt Christo et suis gravissimum genus heresis quod est blasphemia, et post hec tiranni cruciantes martires Christi inposuerunt eis heresim ac infidelitatem non colendo deos eorum, sic necesse est quod succedat in ecclesia pestis gravior, inponens fideli heresim, quia defendit veritatem scripture. In omnibus enim istis docetur commune proverbium quod viciosus cicius impetet adversarium suum ex crimine in quo timendo redargucionem se noverit magis reum. Et in omnibus istis est fides cum karitate et paciencia optima medicina. Scimus quidem quod ante tribunal Veritatis omnes astabimus, ubi non clamor vel multitudo testimonii sed ipsa veritas facti ante oculos iudicis accusabit. Nam si vel

1. D: *cesariam.* 6. ABC: *et* deest. 8. C: *haberent* in marg. alia manu; ib. B: *utroque.* 13. D: *paganos.* 15. DE: *illa.* 20. C: *est* in marg. alia manu. 21. D: *tyrannie;* ib. D: *inposuit.* 27. D: *de crimine.* 29. ABC: *caritate cum;* AB: *et* deest; C: in marg. alia manu. 30. C: *quod* in marg. alia manu; ib. E: *stabimus.* 31. E: *non multitudo.* 32. ABDE: *sancti.*

propter magnificenciam nostram vel pecuniam a populo cumulandam ipsos errare facimus, peccata illorum comedimus et nos ipsos pro duplici crimine ipsorum et nostra cecitate temeraria obligamus, dicente Gregorio Omelia XVII: *Debemus*, inquit, *sine cessacione meminisse quod de quibusdam Osee dictum est: Peccata populi mei comedunt et sunt hii qui delinquencium peccata fovent ne temporalia stipendia vel honores amittant. Sed et nos qui ex obligacione fidelium vivimus quod illi pro peccatis suis nobis conferunt, si comedimus et tacemus, procul dubio eorum peccata comedimus.* Quid enim oportet infundabiliter in magnificencia sacramenti fingere nostram excellenciam sine fructu? Unde frequenter mirando movebam quid movit primos glossatores sic dicere, et cum nec racio nec testimonium, solum superest revelacio vel scriptura.

The makers of the gloss had no revelation, and Scripture is against them.

Quantum ad revelacionem, *in diebus eorum fuit sermo Domini preciosus;* scripturam autem cum sensu suo nesciunt allegare; et cum scriptura tam crebro vocat hostiam *panem,* periculosum videtur credere vel docere quod Spiritus Sanctus intellexit per panem illum non panem sed accidens aliene nature, cum sancti et racio contradicant. Non enim est racio quin panis sacratus et vinum simpliciter sint sacramentum corporis dominici, sicut aqua benedicta sit sacramentum baptismi et sic de aliis sacramentis; nec est racio quod Deus deteriorat universitatem suam, destruendo signi substanciam sine causa; nec est racio quod Veritas ordinet sacramentum tam spirituale, ut sit

1. C in textu: *magnitudinem;* in marg.: *magnificenciam.* 6. ABCD: *in Osee.* 8, 9. D: *stipendiales honores.* 10. In textu S. Gregorii: *Sed et nos qui ex oblacionibus fidelium vivimus, quas illi pro peccatis suis obtulerunt.* 12. DE: *Quid ergo.* 14. B: *numerando.* 15. ABC: *movebat.* 26. DE: *fit.* 30. ABCD: *speciale.*

5. S. Gregorii, In Evangelia, lib. I, Hom. XVII, Opp. tom. I, 1499. 6. Osee IV, 8. 18. I. Reg. III, 1.

falsum tanquam insolubile puerorum, sic quod illa accidencia sensibilia significent panem vel subiectum suum ad esse, dum totaliter ibi desit.

The prevalence of false belief is God's punishment for our evil life.

Sed sicut false memoramur vitam Christi conversando contrarie, sic Deus permittit nos false signa concipere. Concedo tamen quod inconveniens est ecclesiam tam diu errasse in speculabilibus, sed maius inconveniens est ipsam diucius sic errasse in operabilibus et (ut credo) superiores ac inferiores huius secte discredunt quod referunt, cum nunquam vel raro celebrant, et tamen longe plus et fervencius laborant pro faccione nedum temporalium ut auri modici sed pro possessione vel habicione eorum (que est respectus debilissimus) acquirenda. Quomodo ergo credam ex opere quod talis convertit panem suum in regnum celorum, quia personaliter in corpus Christi, quod exinde credit perpetuo se habere; ymmo si credit plene evangelio, laboraret pro cognacione Christi habenda, qui Matth. XII°, 5 dicit verissime: *Quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in celis est, ipse meus frater, soror et mater est.* Ista quidem cognacio que ex tanta auctoritate procedit cum verbo substandi foret longe melior quam conficere, tractare vel (ut ipsi inquiunt) facere corpus Christi. Cultum autem rectum non reprobo sed desidero et procurarem quantum sufficio, sed cultum infidelem et duplicem detestor quo adoratur sacramentum tamquam ydemptice corpus Christi. Pocius autem concederem cum Augustino, Lincolniensi et ceteris quod omne membrum Christi sit realiter et vere sed participacione quadam dominus Jesus Christus; nam quodlibet tale

7. DE: *speculacionibus.* 11. E: *et* before *fervencius* deest. 13. E: *aut*; ib. ABDE: *habitacione*; ib. E: *qui.* 14. D: *debitissimus.* 19. ABC: *quia.* 20. ABC: *celo.* 27, 28. DE: *ydemptifice.* 29. ABC: *quod et.* 30. D: *fit.* 31. D: *dominus noster.*

29. Cf. Aug. Opp. tom. V, 1346, 1412, 1413; IV, 1083, 1394 (et alibi).

Identification might be asserted of the members of Christ as well as of the sacramental bread.

est membrum vivum Christi, ipso Christo in se loquente et faciente omnia eius viva opera tanquam quidditate intrinsecus informante, quod deficit a sacramento altaris; ideo evidencius ex racione et scriptura Christus faceret se esse quodlibet membrum suum. Aliter enim, supposita fide scripture Math. XXV°, pascendo vel opus misericordie inpendendo uni in nomine Christi, sic faceret homo duobus hominibus, et sic de indigenciis eorum et toto facto foret falsum Christum tunc fuisse esurientem, sicientem aut nudum nisi fuerit eius membrum, quia posito quod scimus post ascensionem quando Christus esuriit et sic patitur, patet quod non in persona propria sic modo patitur. Et illud considerarent fingentes accidencia esse sine subiecto propter hoc quod Christus vere sed figurative dicit panem esse corpus suum. Utrumque enim dicunt simpliciter; nec convincetur ex scriptura, racione vel sanctorum testimonio plus unum quam aliud preter glossatores recentes qui ficte fabricant novam fidem; et (ut tactum est) non est maior color: Si Innocencius III^us sic determinat, ergo verum; quod si ipse cum complicibus determinat quod rex Anglie solvere debeat sibi et sedi sue in perpetuum nongentas marcas annuatim in partim pecunie pro commissis, tunc hoc fuit consonum racioni; utrobique enim est tanta auctoritas. Sed Anglici et cuncti fideles dicerent quod illud fuit irreligiosa cupiditas; ideo suspecta est eius assercio nisi de quanto est fundabilis in scriptura. Revera si per inpossibile Jesus noster sic sibi et suis apostolis accumulasset lucrum pro crimine, tota evangelisacio sua suspecta fuisset fidelibus, ideo sicut docemur in practica noscere istam

If we are to accept all Pope Innocent says, we must pay tribute as he appointed.

1. ABC: *ipsi;* C: correxit. 4, 5. AB: *et sic faceret;* C: *Christus* in rasura. 10, 11. ABC: *nec fuerit.* 11. *scimus;* C: correxit: *simus.* 13. E: *sicut.* 15, 16. AB: *licet figurative;* B: *sed* supra lin.; C: *sed; licet* extinct. 16. D: *Utraque.* 18. D: *testimonia.* 20. C: *tactum* in rasura; ib. C: *est* before *maior* in marg. alia manu. 28. ABC: *est quelibet;* C: *eius* alia manu. 29. E: *ex scriptura.* 32. E: *a fidelibus.*

fallaciam: Robertus Gibbonensis asserit sic cum suo clero, ergo verum; et secta sua tanta probabilitate negat consequenciam istam: Urbanus noster cum suis cardinalibus sic determinat, ergo verum. Sic docemur noscere has fallacias in quocunque Petri vicario et specialiter post dotacionem ecclesie. Sic enim negamus tanquam plenam fallaciam: si Johannes archipresbiter successor sancti Thome in India sic asserit, ergo verum.

What kind of worship is to be rendered to the host.

Septimo dubitatur: Si eukaristia sit latria vel dulia adoranda, et videtur quod latria, quia non est adoranda nisi ut ymago Dei, nec absolute ut ymago, sed ut figurative et vicarie ipse Deus, sed ut sic est adoranda latria, ergo conclusio: Adoramus enim crucem Domini non sub racione qua truncus putridus sed sub racione qua Deus in ipsa passus fuit pro nobis. Sic enim Alexander Magnus adoravit sacerdotem Jerusalem, ut dicit magister in historia Machabeorum.

Sed contra illud videtur quod Christus quoad humanitatem adorandus est yperdulia (ut hic supponitur), ergo hostia et ymagines adorande sunt adoracione inferiori.

Confirmatur ex hoc quod omnis homo ad ymaginem Dei factus expressius representat Deum et est natura superior quam hostia consecrata. Unde quia fuit origo femine non originatus ab alio sue nature, precipit Apostolus quod oret in ecclesia *velato capite*, ut patet I. Cor. XI°, 5. Et naturales cum mandatis Domini docent omnem hominem diligi et magnates

1. ABCE: *Gillianensis*; D: *Gilbonensis*; ib. D: *cum sic*. 3. Codd.: *negant*. 10. ABC: *utrum eukaristia*; E: *si adoracio eukaristie*. 12. D: *ubi*. 21. ABCE: *adoranda*. 23. C: *homo* in marg. alia manu. 24. ABCE: *et eciam*.

7. De Johanne presbytero cf. Wyclif's Sermones III, 77.
17. Cf. Flavii Josephi Antiq. Iud. Lib. XI, Cap. VIII, 5.

precipue honorari; honoracio vero vel dileccio hostie non habet tantam auctoritatem, cum homo sit expressius sacramentum.

It is to be worshipped as a symbol, not as God.

Hic oportet primo cognoscere quod aliquid adoratur ut signum alterius quod adoratur in ipso et aliquid in natura preeminenter adoratur ut Deus; et isto modo nemo rite adorat hostiam et specialiter si sit quantitas.

Different kinds of adoration: 1. of God; 2. of man as sharing in God's excellence.

Secundo notandum quod multiplex est racio adorandi naturam racionalem, vel pro excellencia quam ex se habet qualiter solus Deus est adorandus, vel pro excellencia quam a Deo participat, sive fuerit angelus sive homo secundum excellenciam secularem sive excellenciam sacerdotalem. Unde secundum istam racionem mediam Jacob adoravit Esau fratrem suum Genes. XXXIII°. Sed tercio modo adoramus ymagines nude ut signa, Deum autem debemus quantum sufficimus adorare. Sed in adoracione creature consistit nimia religionis perturbacio ut ydolatria et personarum accepcio; quandocunque enim per se adoratur ymago creata ut Deus vel inordinate aut moroso amore committitur ydolatria. Et isto modo dicit Apostolus Ephes. V°, 5 quod *avarus est ydolorum servitus.* Et in isto peccato gentes quas vocamus infideles laborant, adorantes bestias vel simulacra muta tanquam ymagines Dei quem adorant et credunt finaliter. Et in ista ydolatria nos vocati christiani peccamus sepe plus barbaris adorando sanctorum ymagines, reliquias et sacramentum altaris.

3. of images, simply as symbols.

Danger of idolatry in this.

There were neither images nor Saints in the primitive Church.

Unde penes infideles fiunt plura vocata miracula, ut decipiant infideles. Religio autem christiana primeva non habuit tales ymagines nec sanctos canoni-

1. ABC: *honorato;* ib. C: *hostie* in marg. alia manu. 6. *adoratur;* ABDE: *adiutrix;* C: correxit. 9. B: *Sed notandum.* 14. D: *sine secundum.* 21. C: *ut Deus* alia manu; ib. E; *inordinato.* 23. E: *avaricia.* 28. DE: *in adorando.*

satos sed vixerunt perfeccius nobis in fide filii Dei, cum omnia talia signa non adiuvant nisi de quanto iuvant et excitant ad Christum sponsum ecclesie diligendum. Et hinc creditur Deum ordinasse corpus matris Domini non adorari in loco habitabilis nostre, ut nec corpus Moysi in lege veteri nec coli corpora Apostolorum tam sumptuose et splendide, sicut coluntur corpora sanctorum in Anglia. Et hinc creditur Apostolum tam crebro vocare sacramentum altaris *panem*. Et omnia ista sicut prohibicio ymaginum erant propter ydolatriam precavendam.

We may adore relics and images, but only in fixing our mind on the Creator.

Conceditur ergo quod reliquie, ymagines et sacramenta sunt cum prudencia adoranda. Ille ergo qui sciret suspendere consideracionem signi sensibilis et appendere totam intencionem et affeccionem in creatore ymaginis, modo quo clericus suspendit scripturas concipiendo sentenciam; ille inquam adoraret latria Deum in illo signo. Sed nimis multi sunt layci et bestiales sensibilibus nimium intendentes et multi, ut loquitur Apostolus Ia Cor. XII°, 2, cum adorando hostiam *tanquam gentes ad simulacra muta prout ducebantur captivi euntes* ad ydolatrandum sicut brutum ad iugum servilis operis. Qui autem adorat humanitatem Christi ut talem in hostia, adorat in ipsa Christum yperdulia, et nemo rite adorat ipsam sub racione propria, et sic vere concluditur quod homo sit multiplicius honorandus quam hostia et adorandus tanquam ymago Dei, vas virtutum et sic Christus, verius quam hostia consecrata.

Error as to the host lessens charity.

Et sic creditur quod error circa cultum hostie dimittit caritatem in homine. Tres enim sunt cause profectus et fructus huius sacramenti scilicet ut pax et caritas in hominibus augeatur, ut memoria grati-

2. ABC: *nec de*. 5. D: *habitacionis*. 10. D: *Et* deest; ib. D: *ista sunt*. 12. ABC: *et* deest. 13. ABC: *Illa*. 15. ABC: *apprendere*. 19. E: *nimis*. 21. C: *ut* alia manu. 23. E: *adorant*. 25. D: *adorat quantum*; ib. ABC: *ipsum*. 27. ABCD: *quam bestia*. 28. ABCE: *virgo Dei*. 32, 33. C: *pax augeatur et caritas in hominibus*. 33. C: *et* in marg. alia manu.

tudinis Christi recencius habeatur et ut vigilancius in modo conversandi misse particeps Domini exequatur; et omnium horum trium opposita contingunt populo et specialiter sacerdotibus misse qui ex officio pro istis tribus magis sollicite laborarent. Nemo enim plus perturbat pacem Christi, extinguit caritatem, minus fructuose memoratur vitam Christi, ut sequatur ipsum in moribus quam faciunt sacerdotes, et specialiter prelati qui ad hoc ex nomine plus tenentur. Debemus enim instar Christi minus intendere mundo cum suis ritibus, plus aufugere secularia desideria cum suis contencionibus, cum ipsa plus extinguunt pacem et karitatem ecclesie. Nemo minus studet, ut vivat conformiter vite Christi, ymmo nullus Antichristus magis ab ea degenerat, cum non studemus circa vitam parcam penalem et exproprietariam, quam indubie Christus vixit in terris, sed circa vitam largam, lautam, proprietariam, pompaticam et maxime secularem. Cum ergo cultus hostie maxime consistit in complexu istorum trium et in aufugio horum: ita non in preciosis vel sumptuosis ornamentis nec in ritibus inclinacionum, genuflexionum vel decapuciacionum sed in mente pura et sanctitate vite conversacioni Christi similis. Et hinc videtur quod sacerdotes quibus singulariter commissum est hoc ministerium debent in paupere vita sequi Christum et sine offensione ecclesie vel cura de propriis habere omnia in communi, ut dicit Apostolus I[a] Cor. X°, 17: *Unus panis et unum corpus multi sumus.* Unde solebam pro tempore illius perturbacionis et invasionis regni nostri asserere quod, cum bona regni in manibus religiosorum sint bona pauperum, quorum bonorum ipsi religiosi sunt procura-

Most of all do priests fail in carrying out the purpose of the sacrament.

1. B: *Christi* deest. 2. B: *participes;* E: *participe;* ib. ABC: *Dominum.* 3. AB: *opposita* deest; C: in marg. alia manu add. 7. E: *eum.* 12. ABCE: *extinguit.* 14. AB: *magis* deest; C: in marg. alia manu. 16. B: *pertam.* 20. D: *caufugi.* 21, 22. ABC: *inclinacionem, genuflexionem vel decapuciacionem et in;* E: *capuciacionum.* 23. ABC: *conversacionem.* 25. E: *dicunt.* 30. Codd.: *regis.*

Endowments should be usefully applied.

tores non domini, expediret communitati regni in parliamentis constanter instare quod de bonis illis pauperum magis vacantibus regnum intrinsecus ab hostibus defendatur, servatis bonis vivis ad usus pauperum et proviso religiosis sic alleviatis de necessariis vite et ministerio eorum; quod fieret si pensata gravitate, quantitate, qualitate ipsorum limitata sit eis porcio bonorum de quibus debent racionabiliter contentari. Tota ista sentencia patet ex dictis alibi; et repetitur hic triplex sentencia, nam Wilhelmus Conquestor cepit nedum temporalia sed possessiones et vitam licite ab Anglicana ecclesia in Deum et ipsum leviter delinquente: ergo multo magis licet regi et regno micius recipere elemosinas a sua ecclesia gravius delinquente.

Our nobles take property from the church of France.

Secundo confirmatur idem arguendo ad hominem per hoc quod domini temporales Anglie capiunt ab ecclesia Francie nimis rigide temporalia (ut probabiliter creditur) minus quam propria ecclesia delinquente, ergo possunt licencius ex maiori causa ab ecclesiis suis hec facere. Nec dicent satrape nostri utrumque istorum fuisse illicitum, quia virtute primi tenent sua predia et ad secundum consulunt et conducunt.

Our kings have often seized the bishops' temporalties.

Tercio vero confirmatur ex factis regum Anglie qui crebrius pro levi delicto acceperunt in manus suas temporalia prelatorum; cum hoc vendicant ut regalia ad quam sine repugnancia episcopi sunt iurati; evidens videtur quod non reputabunt illud hereticum sed plane katholicum, cum aliter foret clerus in Anglia monstruosus dominus capitalis et proditor regis sui. Nec oportet plus timere excommunicacionem vel leges hominum sic agendo quam domini predicti timuerant, cum factum foret plus consonum legi Dei: ideo dicunt

4. *vivis;* ABCD: *unus;* ib. E: *adversus pauperum;* ib. ABC: *provisio.* 6. D: *gravitate* deest. 6, 7. D: *et qualitate.* 7. D: *de quo.* 10. *Wilhelmus;* A in textu: *voluis;* in marg. alia manu: *Wilhel.* 13. C: *et* in marg. alia manu. 22. D: *ad eum.* 24. D: *prolem delicto.* 25. C: *prelatorum* in marg. alia manu. 26. D: *evidenter.* 27. AB: *illum.*

experti quod sacerdotes Antichristi non excommunicant ipsos qui eos persecuntur in faciem, cum non cederet eis ad lucrum sed remotos excommunicant cecatos per satrapas suos intrinsecos, quia per hoc putant iuvamine generacionis adultere lucrum eis accrescere.

Secundo principaliter arguitur per hoc quod plus pensanda est salus et utilitas communioris ecclesie quam utilitas partis sue; sed clerus Anglicane ecclesie est modica pars respectu ecclesie tocius regni nostri; ergo debet eius utilitas plus pensari; cum ergo per hunc modum salvaretur totum regnum ab hostibus corporalibus (quod aliter faciliter perire poterat), videtur quod naturalis racio ad hoc cogit. Unde considerantes alcius statum regni dicunt quod regnum nostrum posset plene defendi ab intra per ministracionem temporalium que sunt in manu mortua; et insuper hoc foret medium multiplicandi homines qui in ista causa certare possent legitime.

The whole church is of more importance than the clergy.

Nec valet fingere quod accresceret regno peccatum sacrilegii ex hoc facto quod necessitaret ad ruinam ecclesie nostre, quia ut dicit decretum beati Ambrosii XII, questione II[a], *Aurum habet ecclesia,* pro alendis pauperibus, pro redimendis captivis et pro edificiis necessariis locis sanctis licet eciam vasa sacra confringere sine peccato. Cum ergo hoc sit maius quam omnia ista, simul nec oportet vasa sacra ad hoc vendere nec sustentacionem cleri vel eius religiositatem propterea minuere sed augere, videtur quod hoc undique sit salubre. Non enim videtur finis thesauri sic cumulati in clero qui debet mundum deserere, nisi quod ydolatrando congreget et parando

Disendowment would not ruin the Church.

2. D: *in facie;* ib. ABC: *crederet.* 4. ABC: *presentant.* 8. D: *Anglie.* 10. ABD: *debet eis;* C: *eius* in rasura; ib. AB: *plus* deest; C: *plus* in marg. alia manu. 11. ABCE: *salvetur.* 13. E: *cogat.* 15. E: *possit.* 28. E: *augere quia; videtur* deest. 30. C: *sic celati;* correxit in marg.

22. Decr. Sec. Pars, Causa XII, qu. II, cap. LXX.

conservet thesaurum regni forinsecis inimicis. Sic vero beatus Ambrosius dicit aurum collectum in templo Jerusalem esse causam quare Nabuchodonosor ipsam destruxerat. Et hec racio quare Anglia et multa alia regna sepius sunt destructa. Non ergo credi debet cecatis, dimissa fide scripture, quousque regnum nostrum irremediabiliter sit destructum.

Sin arises most from the clergy and in them it springs most from avarice.

Item, (ut omnis fidelis fatetur) multiplicacio peccatorum est causa destruccionis regnorum, sed illa inter christianos potissime originatur a clero (ut docet Gregorius in Registro suo libro III, cap. XXIX), ergo causa destruccionis regnorum originatur ex peccato cleri. Cum ergo peccatum cleri potissimum sit *avaricia que est ydolorum servitus* (ut dictum est tractatu De Simonia), videtur quod remedium potissimum ad tollendum destrucciones regnorum foret tollere occasionem simonie in clero; que per hoc tolleretur potissime quod clero ut angelis vel Christo et aliis statum innocencie servantibus servarentur vite necessaria sine pluri; aliter enim inficiunt ministerium, consecrant eukaristiam ad sui iudicium et reddunt se utcumque dampnabiles per consensum. Ideo minus malum foret undique tale ministerium non adesse sacerdotes itaque hoc ministerium, quia debent in paupertate habendo omnia in communi propinquius sequi Christum. Quod si murmuraverimus contra dictam sentenciam que secundum legem Dei foret ad utilitatem ecclesie, indignificamus nos, etsi panem sacramentalem conficimus, refici pane vite. Deus enim

This disendowment would cure.

1, 2. ABC: *Sed nec;* DE: *Sic nec* Correxi. 3. ABCE: *Nabochodonosor.* 7. E: *est.* 9. C: *regnorum* in marg. alia manu. 13. C: *Cum ergo peccatum* in marg. alia manu; ib. D: *potissima.* 14. ABC: *ydolorum cultus.* 17. ABC: *tolletur.* 19, 20. ABC: *necessarii.* 21. E: *consecrando.* 22. ABCE: *utrumque.* 24. A: *Hoc ministerium. Hic locus corruptus esse videtur.* Rectius legendum: *Ideo minus malum foret undique tale ministerium non esse ad sacerdotes. quia debent.* 26. ABC: *murmuramus.*

2. Cf. De Ecclesia, pag. 376, 377. 13. Eph. V, 5. 14, 15. Wyclif, De Simonia, pag. 7 seqq.

communia bona preponderat, sicut ordinat in prosperitate communis populi stare valetudinem regni nostri. Quomodo ergo permitteremus avaris spoliacionem pauperis populi de elemosinis quibus vivimus, et habendo bona eius incastrata non ipsos superflue quoad Deum et homines foveremus. Colligendo ergo radices errorum in clero, patet quod tria sunt in quibus sophisticatur ecclesia, scilicet cleri dominacio, tradicionum suarum magnificacio et sanctitatis sue simulacio; et ex illis procedunt infinita sophismata regis superbie, ut excommunicacionis terrificacio, observacionis legis sue preponderacio et signorum in sacramentis ac sacramentalibus nimia attencio. Remedium contra primum est fides de Christi pauperie quam totus clerus debet sequi propinquius et consequenter exemplo suo ad hoc trahere populares. Remedium contra secundum est quod leges humane precise de tanto sunt valide, de quanto in lege Domini sunt fundate. Remedium contra tercium est credere vite et operibus conformibus legi Dei; nam res cui credimus est insensibilis; cui non pertinet sensum sensibile nisi de quanto fidem excitat ad credito secundum caritatis regulas adherendum. Et in isto tercio est magis velatum periculum, ut patet de sacramentorum sophisticacione supra fidem scripture et specialiter in illis que lucrum sapiunt, ut patet de eukaristia, penitencia et sepultura. Ideo debet fidelis theologus contra simulaciones istas constanter invehere. Finis itaque gracia cuius hec dixerim est ut tollendo errorem in signis fidelis memoretur meritorius signatorum. Nec credo esse aliquod genus hominum, quod memoratur Christum falsius tam speculative quam practice sequendo Scarioth quam facit communitas sacerdotum, quia in quantum sic

Why should we treasure up the goods for the benefit of rapacious spoilers?

Three sources of error:
1. The rule of the clergy.
2. Their magnifying of tradition.
3. Their pretence of holiness.

Remedies.

3. DE: *avare.* 5. D: *superfluos.* 10. ABC: *sublimacio* (an error legentis?). 13. B: attendio. 17. ABCD: *precipue.* 18. E: *Domini* deest. 20. D: *legendi.* 31. E: *esse* deest.

celebramus memoriam Christi, debemus ipsum sequendo similius pacem et veritatem diligere; et nullus magis exorbitat in utriusque contrarium.

At every celebration the priest binds himself to follow Christ in life and manners.

Recolligendo ergo summatim finem intentum in isto tractatu videtur michi quod quociens sacerdos conficit tociens Deo se obligat profitens specialiter sequi Christum vita et moribus et per consequens vivendo vitam pauperem habere omnia in communi. Et ad illud obligantur omnes pure clerici a papa usque ad infimum sacerdotem. Curati enim licet dicuntur promoti et domini, debent instar Christi et apostolorum capere de elemosinis populi quem edificant vel alterius devoti hominis quantum est eis necessarium ad ministerium sacerdotis. Quod si quis eorum ad distribuendum capit elemosinas ulteriores a populo, caveat sibi de periculo adiacente. Si enim rex celorum sic vixit pauperrimus habens omnia in communi, quis aut qualis es tu sacerdos cui Christus precipit: *Hoc quocienscunque feceritis, in meam memoriam facietis;* et tamen faciendo signum suum signatum tanquam Christi proditor false negas; debes enim opere exemplari et verbo supereminenter edificare Christi ecclesiam, cum propterea illud officium tibi singulariter est commissum. Quod si plus voluptuose et seculariter conversaris, quis est falsior et infideliter, maior proditor Deo suo? Et hec est radix perturbacionis ecclesie, cum Veritas, caput eius, odit huiusmodi falsitatem.

Apology for scholastic digressions.

Quod autem digressus sum tractando difficultates huius materie scolastice, ad hoc valet ut sciatur errorem affectus errorem consequi intellectus. Sicut enim cultores signorum errant falsissime in accidentibus sacramenti, sic errant affectus circa temporalia

6. C: *sequi* in marg. alia manu. 13. *eis;* D: *os.* 17. ABCD; *pauperius.* 19. D: *commemoracionem.* 20. D: *et cum.* 24. ABCD: *Qui si.* 25. D: *conversare;* ib. BC: *infidelior;* corr.: *infideliter.* 29. ABCE: *transgressus.* 31. D: *error affectus;* ib. D: *sequi.*

clero accidencia, ut acquirat sibi merendo et populo veras divicias sempiternas, et sicut blasphemi dicunt quod virtute benediccionis Christi panis secundum se totum destruitur ad non esse, sic quod nulla pars eius remaneat, ita affectus in nostris benediccionibus est perversus, sic quod iuxta prophetam *Deus* prelatis contrariis *maledicit suis benediccionibus et econtra.* Et illud in facto ostenditur, cum confessio et usus sacramenti altaris debet precipue fieri propter pacem membrorum ecclesie constituendam et confirmandam, quam sacerdotes tam committendo quam permittendo magis dilacerant. Taceo autem bella et pugnas quas prelati in persona sua procurant et faciunt et voco temporalia que monstruose sibi accumulant et consumunt. Cum autem bonum hoc putridum sit causa bellorum, patet quod presbiteri et specialiter prelati sunt causa dissensionis et bellorum fidelium, et sic omissione dampnabili nec hortantur nec consulunt ad pacem regnorum sed bella, et sic degenerantes a vita et doctrina apostolorum celebrant falsissime missas suas. Procurarent enim verbo et opere quod omnes christiani eciam seculares domini, cum *sint unus panis, et de uno pane edant* tamquam membra unius ecclesie, quod superant omnia mundi temporalia et honores, antequam edant, lacerent vel turbent minimum membrum matris ecclesie. Quam leccionem si ex sacramento altaris perfecte didicerint, tunc attingendo finem sacramenti tamquam filii pacis vere celebrant missas suas. Et circa hoc intenti dimissis aliis sollicite studeremus; ergo per se finem huius sacramenti que

Priests cause wars.

2. B: *sic;* ib. E: *blasfeme.* 11. DE: *premittendo.* 14. D: *cumulant.* 15. D: *pomum;* E: deest. 18. ABCE: *amissione;* ib. D: *ortant.* 21. ABC: *procurent.* 22. ABC: *cum* deest. 23. ABCE: *edunt.* 24. D: *per mundi.* 25. Codd.: *edent;* ib. E: *lacerant vel turbant;* D: *trudent.* 27. D: *didicerunt.* 29. E: *circa illud.* 30. ABCD: *studemus.*

5. Mal. II, 2. 21. I. Cor. X, 17.

est pax triplex concedat nobis Deus in nobis acquirere in matre nostra adiuvando Deum conficere et in Christo Jesu finaliter observare. Amen.

1. ABC: *Deus in nobis* deest. 2. ABC: *et* deest. 3. C: *Et sic est finis huius tractatus etc.;* D: *Explicit tractatus de eukaristia;* E: *etc. LXº (1460), dominica post Omnium Sanctorum Deo gracias. Explicit tractatus mayor de Eukaristia Magistri Johannis W. Sequitur minor de Eukaristia eiusdem.*

DE EUCHARISTIA ET POENITENTIA SIVE DE CONFESSIONE.

CAPITULUM PRIMUM.

Duo sunt sacramenta precipua in quibus ecclesia est illusa, scilicet sacramentum eukaristie et sacramentum penitencie. In sacramento eukaristie Antichristus paulative tantum seduxit ecclesiam quod fecit eam quiditatem huius sacramenti sensibilis ignorantem. Superaddit eciam quod ignorat quod quilibet sacerdos quantumcunque indignus fuerit conficiendo facit regulariter ultra hoc quod fecerunt patres veteris testamenti vel apostoli miracula infinita. Sed miraculum istud est imperceptibile atque inutile. Imperceptibile quidem, quia post consecracionem sensus ut prius renunciant quod est panis; et inutile est, quia per confeccionem suam (ut false inquiunt) panis destruitur, ymmo materia prima que est fundamentum nature secundum se totam desinit esse, ac si Deus in mundi principio materiam crearet superfluam vel aliter pro sacerdotibus Antichristi discipulis materiam primam creavit in mundi principio, ut ex ea blaspheme et irregulariter consecrent corpus Christi et postmodum sine causa miraculose ipsam adnichilent. Talia autem ridicula infinita que fideles evacuant, dicendo quod hoc

Antichrist has misled the Church till she knows not what the host is.

He would have us believe that every priest in celebrating works greater miracles than any recorded in the Bible.

This miracle is useless and imperceptible.

2. A: *Sequitur de Confessione;* B in marg.: *Errores de Eucaristia.* In marg. alia manu: *Wicleff;* C: *Incipit tractatus de Eukaristia et Penitencia et secundum alios de Confessione. De Eucharistia et Confessione* in red ink; E: *De sacramento* } *Eucaristie* / *Penitencie.*

7. D: *ignoraret.* 9. *patres;* Codd.: *plures.* 10. D: *mirabilia.* 11. B: *quidem est.* 14. DE: *ut* deest; in marg. addit. 17. D: *superflue.* 18. C: *discipulus . . . creaverit;* ib. B: *curavit in.* 19. *irrevocabiliter.*

The faithful admit no such folly.

sacramentum naturaliter est panis et sacramentaliter corpus Christi. Non enim vident causam quare Deus hoc fundamentum nature destrueret, sicut nec vident quod corpus Christi in natura sua est materialius, densius aut maius quam prius fuerat; nec vident in quid ista materia convertatur nisi secundum fantasiam suam erroneam in nichilum convertatur, quia utendo terminis de conversione (ut prius usa fuit ecclesia) illa materia non converteretur in materiam corporis Christi vel in corpus Christi aut eius partem nisi fieret id conversum, sicut nos dicimus quod panis convertitur in corpus Christi et prius iniustus in filium Dei est conversus; quod omnis talis conversio dicit aliquam faccionem, sic quod natura conversi sit accidentaliter de novo quod vel cuiusmodi prius non fuerat. Materiam autem istam non possunt fingere sic converti, ideo necessitantur dicere quod virtute sui miraculi est annichilata. Sed procul a fidelibus talis vesania.

Errors of Antichrist as to penance.

In inpossibiles autem errores incidunt Antichristi filii de penitencia, cum nesciunt fundare istam penitenciam quam papa de novo instituit; evidenciam autem que fidem faceret vel scripture nescit; nescit eciam si penitens sit contritus vel peccatum suum deletum a Domino, sicut nescit quantitatem vel qualitatem penitencie iniungende. Communiter tamen limitatur quiditas huius penitencie quod est peccati ostensio sacerdoti cum contricione precedente et satisfaccione penitencie consequente; et sic (ut quidam inquiunt) sacramentum penitencie est in diversis generibus; nec est possibile tres eius partes, scilicet cordis contricionem, oris confessionem et operis satisfaccionem temporaliter

1. D in marg.: *Sacramentum altaris post consecracionem quid est.* 3. B: *hoc sacramentum.* 4. BD: *materia licet densius.* 5, 6. E: *inquit.* 8. C: *fuerit.* 9. DE: *convertetur.* 10. B: *vel in eius partem.* 10, 11. BC: *illud conversum.* 14. A: *fit.* 19. B in marg.: *Errores de Penitencia;* ib. Codd.: *in* deest. *Addidi.* 20. AB: *nescit.* 21. B: *novoe quod vel cuius modi;* ABDEF: *evidencia;* Codd.: *Evidencia autem que fidem faceret vel scripture nescit eciam si.* 28. B: *consequente. Sic ut.* 31. B in marg.: *Penitencia quia est communiter dicta.*

esse simul. Spreta ista irregulari descripcione penitencie videtur in ipsam ulterius procedendum, et primo notanda est sentencia sepedicta quod non est simpliciter de necessitate salutis quod quilibet beatificandus eciam dum discrecionem attigerit confiteatur omnia peccata sua que commisserat proprio sacerdoti, quia antequam ista lex fuit edita multi sancti fuerant salvati tam de lege antiqua quam de lege gracie. Et sic videtur Spiritum Sanctum negligenter sacramentum tam necessarium obmisisse. Nam Actuum II° et infra legitur Petrum, Paulum et ceteros apostolos multa milia populi convertisse. Et non recolo aliquem conversum istud novum sacramentum a sacerdote aliquo accepisse, nec Christus nec Baptista nec aliquis apostolus ista sacramentali penitencia quam nos cognoscimus usus fuit. Ideo dicit doctor decretorum Johannes de Deo quod istud sacramentum a quadam institucione pape cepit originem, quem quidam dicunt fuisse Innocencium III[um]; et confirmacio patet De Penitenciis et Remissionibus capitulo *Omnis utriusque sexus*. Et ista confessio est alibi multipliciter impugnata.

Modern laws as to penance unfounded and useless.

CAPITULUM SECUNDUM.

Sed quia locucio in ista materia est valde periculosa ex consuetudine antiquata et multi ac magni venerantur hoc sacramentum, ac si sine illo non poterit homini esse salus, ideo procedendo securius dicendum in principio quid sit de hoc sacramento invento ex tradicione hominum concedendum.

Importance attached to penance.

1. ACF: *Supposita ista;* ib. C: *regulariri* (!). 3. D: *sentencia secundo differencia quod non.* 5. B: *eciam* in rasura; ib. D: *attigerat.* 7. D: *fuit.* 8. C: *gracie* deest. 10. C: *dicitur.* 15, 16. C: *quantum cognoscimus.* 19. D in marg.: *Confessionem auricularem instituit Innocencius III.;* B in marg.: *Fundata quando et a quo fuit penitencia communiter dicta;* ib. B: *Innocentum.* 20. D: *confirmo XIII.* 21. D: *et alibi.* 22. AD: *Cap. II* deest; C: 2; B in marg.: *Obieccio probans confessionem auricularem.* 25. AF: *si* deest; E: *ac sine sive.*

20. Decret. Greg. lib. V, tit. XXXVIII, cap. XII.

It is said to be a check on sin and a help to wash away sin.

Et videtur in principio quod sit spirituale frenum contra peccata tam commissa delenda quam eciam ut homo caveat committenda. Multi enim in confitendo taliter habent dolorem et ruborem propter que volunt posterius precavere sic peccare alias, cum necessitati fuerint illud peccatum ostendere proprio sacerdoti; et sic videtur hoc sacramentum esse medicinam thyriacam contra peccatum commissum hominis abluendum et specialem preservativam ne homo iterum incidat in peccatum; et nisi hoc sacramentum haberet efficaciam, videtur quod Christus superflue dedisset apostolis et succedentibus sacerdotibus clavium potestatem. Ad quid rogo concessit Christus suis apostolis solvendi ligandique potestatem, nisi ostensio eorum sacerdoti solventi aut liganti faceret ipsa crimina esse nota? Quis, inquam, dubitat quod nemo abluit hominem a crimine quod ignorat? Et ad hoc sunt dicta Augustini et specialiter in *De Visitacione infirmorum* et scripta aliorum doctorum et dictorum papalium infinita.

And how can a man confess except privately to his own priest.

Quomodo eciam confiteretur quis peccata sua commissa suo proprio sacerdoti nisi auriculariter et sibi abscondite ipsis solis noscentibus, ut docet decretalis *Omnis utriusque sexus?* Aut quomodo foret peccatum deletum nisi per penitenciam iniunctam fiat satisfaccio pro eodem? Tales multas evidencias faciunt cupidi quidam ignari, qui nituntur libertatem legis Domini impugnare.

Answer: Penance is necessary,

Ideo respondendo ad istos obiectus dicitur primo quod necesse est peccatori cuius peccata delenda sunt contricione animi penitere; sed ex hoc non infertur

5. BEF: *tamen necessitati.* 6. B: *fuerunt*; ib. D: *illud* deest. 7. ABDEF: *theoricam.* 9. *preservanciam;* ib. B: *iterum* deest. 12. D: *succrescentibus.* 13. BDEF: *apostolis clerium;* A: *succedentibus clavium;* ib. A: *solvendi* deest. 14. B: *ligandique peccata;* ib. ACDEF: *que* deest. 18. B: *spricta.* 19. A: *doctorum et doctorum.* 20, 21. B: *commissa* deest. 21. A: *suo* deest; ib. D: *auricularitate;* ib. ABCEF: *et* before *sibi* deest. 22. F: *Decretum.* 23. B: *etc.* deest. 29. B: *necessarie;* B. in marg.: *Responsi ad obiectus de confessione.* 30. C: *peniteri.*

but verbal confession is not absolutely and in all cases needful.

quod sit tam necessaria verbalis confessio sacerdoti. Concedo tamen quod necessaria est verbalis confessio sacerdoti conversanti cum peccatore sed non est simpliciter necessaria cuicunque, cum multis martyribus deest copia vel presencia sacerdotis; et multi tempore utriusque legis sine confessione tali in patria sunt salvati. Cum autem omnia que eveniunt de necessitate evenient et talis confessio prodest pluribus, patet quod talis confessio est necessario facienda.

And though it is binding because of the good it does, yet its use once a year is not necessary to salvation.

Et iterum, cum auricularis et ista sacramentalis confessio ex institucione hominum prosit multis, patet quod illa confessio est necessario facienda proprio sacerdoti. Non autem dico quod est necessario facienda a quolibet viatore semel in anno, si salvabitur, cum Baptista et multi alii sancti salvantur, qui nunquam confessione huiusmodi erant usi. Nec subiacet potestati hominum huiusmodi sacramentum; Deus enim libertavit suam ecclesiam quod ex sua gracia et cordis contricione fidelium sine ista penitencia sint salvati, ut patet de Petro, Paulo et Magdalena cum multis ceteris. Nam isti tres sunt salvati ex fide scripture, et tamen quod ista sacra confessione mundati fuerant, non docetur. Et certum videtur quod Christus ecclesie sue foret negligens si hoc sacramentum foret sibi tam necessarium et tamen non foret usque ad solucionem sathane ecclesie declaratum. Nam blasphemum videtur asserere quod sancti usque ad edicionem istius decretalis in obmittendo istam penitenciam peccaverunt. Et iterum certum videtur quod si huius legis edicio fuit ita racionabilis tempore Innocencii III[ii], quod illa racio stetit prius et sic homines ex obmissione talis penitencie antea peccaverunt.

Christ ordained no such rule.

6. D: *in patria* deest; F in marg.: addit; B: *in* in texu; *patria* in marg.; B in marg.: *Confessio auricularis quam necessaria est.* 7, 8. A: *que evenient;* C: *que de evenient.* 9. BC: *necessitate evenient.* 10. E: *et ita.* 12. C: *aliqua confessio.* 21. B: *fide sequente.* 23. ABCE: *quod episcopus.* 24. A: *foret sic.* 25. Codd: *et cum.* 29. B: *huiusmodo edicio.* 32. B: *Ante ea peccaverant.*

CAPITULUM TERCIUM.

God only has the right to make such laws.

Videtur rimandum ulterius quis habet potestatem condere tales leges. Et videtur multis probabile quod solus dominus temporis qui est Deus, quia solus iste habet potestatem super longitudinem terre, super racionem legis et super genus hominum obligandum.

The Pope may not take away the freedom God has given.

Ideo papa non habet potestatem condendi hanc legem, sicut non Deus voluit ipsam condere, cum concessit libertatem homini penitencie huiusmodi repugnantem. Hortari autem posset papa vel alius ad taliter penitendum. Sed quod omnis homo qui discrecionem attigerit et proprium sacerdotem paratum habuerit, confiteatur semel in anno omnia peccata sua proprio sacerdoti sub pena dampnacionis, non subiacet potestati papali, cum nec potest dampnare hominem nec salvare, licet filii diaboli et filii Dei sunt occasio dampnacionis multorum et quare alii sunt salvati.

He cannot damn nor save; nor can he provide fit priests everywhere.

Nec habet papa potestatem ordinandi quod perpetuo sint tales sacerdotes ydonei aut parati; nec habet potestatem obligandi racionem quod semel in anno sit sibi sufficiens, quin per idem semel in biennio vel quolibet alio tempore et de multis preservatis ex Dei gracia pro nullo tempore hoc oportet. Ideo dicunt aliqui quod verificatum in isto loco est dictum Apostoli II Thess. II quod *Antichristus extollitur super omne quod dicitur Deus,* eo quod Christus. istam legem ordinare non potuit, si volebat. Sic ergo in quatuor religionibus privatis sepedictis licet quedam facere que regule istarum religionum precipiunt stante

1. D: *Cap. III* deest; C: 3 in red ink. 4. D: *dominus talis*; E: *talis* correxit: *temporis;* B in marg.: *Leges quis habet condere.* 7. D in marg.: *Papa non habet potestatem condendi legem confessionis auricularis.* 8. A: *vult.* 9. ABDEF: *penitenciam.* 10. B: *posset* deest; D: *possit.* 10, 11. B: *penitendum potest.* 20. A: *racionem;* in marg.: *Romam.* 21. B: *sint sibi.* 23. D: *pro nomine tempore.* 25. E: *II ad.* 28. DEF: *in quatuor et religionibus;* AC: extinxit; ib. D: *sepedictis hec quedam facere.*

25. I. Thess. II, 4.

semper Domini libertate et non licet istis tradicionibus ut legi Domini taliter obligari: sic senciendum est de hac tradicione pape qui est patronus prime secte. Observet ergo fidelis christianus hanc libertatem taliter confitendi quod confiteatur taliter sacerdoti, si et quatinus prosit sibi et ecclesie. Et istam libertatem habet concessam a Domino quam papa non potest destruere neque dare. Et per hoc patet solucio ad dicta Augustini et sanctorum similium quod homo debet presbytero confiteri, quando Deus movet peccantem humiliter confiteri de peccatis propriis que commisit, tunc debet taliter confiteri.

Let the Christian use his freedom and confess if it profits him and the Church.

Sed videtur multis quod generalis confessio et publica est melior quam confessio hec privata, utraque tamen est bona, licet in lege veteri et lege gracie prima sit magis fundabilis quam secunda; nec solum presbiteris est illa confessio facienda sed discretis tam viris quam feminis et omnimode Deo nostro. Et de illa generali confessione videtur loqui Jacobus, quando dicit: *Confitemini alterutrum peccata vestra;* et aliter usus ecclesie quod sacerdos confitetur peccata sua tam viris quam feminis ipsis existentibus quandoque solum in missarum suarum iniciis foret culpabiliter introductus. Et sic quidam sophisticant cum lege papali audientes missas proprii sacerdotis quandoque solitarii, dicentes quod fuerunt tunc confessi omnia peccata sua proprio sacerdoti. Sed videtur multis quod sophisticacio ista non sufficit cuicunque, cum multi necessitantur ostendere peccata sua discreto presbytero et recipere ab ipso salubre consilium quo-

General and public confession is better than private, though both are good.

Confession need not be made only to priests.

How some evade the decree.

11. A: *propripiis.* 12. BD in marg.: *Confessio publica melior est quam confessio privata;* E in marg.: *Solucio ad dicta.* 20. B: *confitetur* deest. 22. BCE: *solis.*

19. Jac. V, 16. 20. A reference to the Confiteor in the ordinary of the Mass. Cf. Lay Folks Mass Book (Simmons), p. 6, line 41:

There or he tho messe bigynne,
wil he meke him for his synne;
til alle tho folk he shryves him thare
of alle his synnes lesse and mare.

modo de peccato preterito satisfaciant et pro peccato futuro de possibili precavebunt. Et tales fuerunt multi presbyteri tempore Augustini. Et sic concedo dictum Augustini quod homo debet, ymmo necessitatur confiteri peccata sua secundum formam quam Deus limitat. Sed absit ex isto concludere quod racionabile est omnem hominem confiteri semel in anno omnia peccata sua proprio sacerdoti, ut salubre est homini audire tempore congruo verbum Dei, sicut salubre est homini quoad corpus pasci cibario corporali. Sed insanum foret homini tempus statuere in quo sub pena mortis taliter sermonem audiat sive edat. Deus enim dedit homini liberum arbitrium et multis specialem instinctum, quando et qualiter debent taliter operari. Ideo nimia extollencia super Christum foret sic generaliter condere talem legem.

A man should judge when he will confess, as he judges when he will hear a sermon or take food. So doing he uses rightly the free will God gives him.

CAPITULUM QUARTUM.

The keys that Christ gives are power and knowledge to direct men in the right way.

Superest solvere alios obiectus qui videntur sonare quod ista sacramentalis penitencia est necessario facienda. Concesso ergo quod hoc sacramentum tam proficit quam officit diversis hominibus, videndum est primo de clavibus quas Christus concesserat Petro et ceteris apostolis cum suis successoribus; et dictum est diffuse alibi quod iste claves non sunt potestates spirituales date specialiter nostris sacerdotibus ad tollendum peccata hominibus, quia hoc est agno proprium sed iste claves sunt potestates et sciencie ad deviantibus indicandum conformiter voluntati divine secundum iudicium legis Dei. Et non dubium quin si sacerdos a clavibus triumphantis ecclesie hic erraverit quod neque solvit neque ligat spiritualiter. Et de quanto illis clavibus se conformaverit solvit vel

3. C: *concedendo.* 16. Codd.: *concedere.* 17. ADF: *Capitulum IV* deest; C: 4 in red ink. 20, 21. AD: *tam pro sit quam affit;* E in marg.: *De concessione clavium Petro etc.* 26. A: *quod iste.* 28. DE: *ad deviandum.* 31. A: *quod* deest.

16. Cf. pag. 334, l. 3.

ligat apud ecclesiam triumphantem. Sed quid hoc ad istam sacramentalem penitenciam introductam? Sic sepe peccata sua publica plus nota sunt sacerdoti qui ipsa percipit quam ipsi peccatori qui secundum legem istam de propriis criminibus confitetur? Unde Act. XIII, 10 Paulus ex revelacione plus cognovit peccata illius magi qui dicitur Barien vel Elimas quam ipsemet cognoverat hic in via. Et (ut breviter dicatur) papa vel sacerdos alius non habet scienciam peccati gravedinem cognoscendi qualitercunque peccans secundum ultimum sue noticie dixerit confessori nisi hoc specialiter sibi fuerit revelatum, quia quomodo sciret alter eorum quomodo peccatum illud ex concomitancia pene vel gracie finaliter qualificatum fuerit, cum hoc sit viatoribus ex revelacione specialiter cognoscendum, et per consequens nullus talis sacerdos cognoscit quanta aut quali penitencia foret dignus; ideo scripta et practisata de penitenciis patule contradicunt. Nec dubium quin Deus nollet quod sacerdos suus iniungeret penitenciam nisi eius quantitatem et qualitatem sibi ostenderit. Unde cum sacerdotes absolventes hoc sepe nesciunt, ymmo si hec penitencia confesso suo profuerit vel fuerit voluntati Dei contraria, videtur quod Deus non regulariter approbat talem penitenciam sic iniunctam. Christus enim iniunxit adultere *nolle amplius peccare,* ut patet Johannis VIII, Paulus eciam iniunxit isti mago Barien penitenciam quod ad tempus corporaliter foret cecus. Nec habet ista ars fundacionem vel evidenciam quod a Deo approbatur. Ideo videtur

A priest may know a man's open sins better than the man himself does.

Without special revelation no Pope or priest can tell how gravely a penitent has sinned.

Hence he cannot assign penance rightly

2, 3. *dixit sepe;* 3. Codd.: *sunt* deest. Addidi. 5. A: *confitentur;* BDEF: *confiteri;* C: *necit confiteri.* 7. *Barien;* sic codd. 8. D in marg.: *Papa vel sacerdos non habet scienciam peccati gravedinem cognoscendi sine revelacione speciali;* C in marg.: *Errans a clavibus ecclesie triumphantis non absolvit neque ligat.* 10. ABC: *quomodocunque;* D: *qualitercumque.* 10, 11. B: *sensum ultimum.* 18. A: *et* deest; *ib.* D in marg.: *De iniunccione penitencie.* 19. A: *vellet.* 21. A: *ostenderet.* 23. AC: *vel fuerit* deest. 24. B: *irregulariter.* 27. D: *eciam quod; penitenciam* deest.

26. Joh. VIII, 11. 26. Act. XIII, 11.

quod sit presumpta cecitas preter legem attemptata. Et quantam ad dicta doctorum atque papalia, patet ex multis testimoniis Augustini quod non valent nisi ex racione vel lege Domini sint fundata. Ideo non omnia scripta doctorum de istis penitenciis et absolucionibus ut evangelium sunt credenda. Hoc tamen debet fidelis credere quod quantumcunque Deo deliquerit, dum tamen Deo humiliter confessus fuerit remissionem et delecionem peccati habere poterit. Et hoc discretus sacerdos ex sua prudencia poterit promovere. Et sic generalis confessio sepe induceret ut in lege veteri maiorem penitenciam et ruborem, quam ista confessio specialis. Nec ex dicto pape vel experiencia est notum fidelibus quod hec introducta penitencia magis bonum facit ecclesie quam humano generi infert malum: Et nullus nostrorum confessorum scit debitam satisfaccionem, cum soli Deo sit cognitum limitare.

We should believe that if we humbly confess to God our sins will be forgiven.

A wise priest may help us in this.

CAPITULUM QUINTUM.

Videtur tangendum leviter ulterius que mala ex confessione tali per homines introducta poterint faciliter promoveri. Unum autem malum ad quod diabolus sepe seducit ecclesiam est quod homines non debite credunt in Deum Jesum Christum et sic errant fide qua crederent in Spiritum Sanctum, cum credunt remissionem peccatorum stare regulariter in iudicio prescitorum. Et sic talis confitens est *maledictus qui confidit in homine,* capiens sepe audaciam ad peccata talia non timendum; et sic non veretur Deum nec timet delictum in proximum et predicacio ac hortacio

Evils arising from confession as practised.

Men err in faith, as to the Holy Spirit.

7, 8. E: *delinquerit.* 13. D: *ex* deest. 14. A: *introductiva.* 16 AEF: *nullorum.* 19. ADE: *Cap. V* deest; C: 5; D in marg.: *Que mala ex confessione tali poterint promoveri.* 23. D: *deducit.* 26. D: *stare essencialiter.* 27. B: *maledicens;* D: *maledictus hic.*

27. Jer. XVII, 5.

The Pope may believe that remission of sins belongs only to him and may make it a matter of sale.

per Christum et apostolos precepte nimium sunt soporate, cum papa potest credere quod remissio peccatorum est singulariter suo iudicio reservata; et sic potest mercari cum hominibus servando sibi soli delecionem peccati a crimine. Sic optant et confessores proprii quos ipse specialiter limitat, possunt maiores et minores subvertere et servitutem diaboli introducere ac libertatem Christi paulative excludere. Et sic fratres possent mercari symoniace et observanciam mandatorum Dei tam in se quam in suis confessis perdere, ymmo possent sub sigillo confessionis ad sanctimoniales et alias mulieres accedere et sub forma confessionis seratis clausuris ipsas feminas impregnare, cum olfactus mutuus inter virum et feminam in locis absconditis ex cautela dyaboli provocat ad peccatum. Et hinc *Yob pepigit fedus cum oculis suis, ut non cogitaret de virgine.* Multo magis lubricus non ipsam olfaceret aut tangeret sic solitarie in loco abscondito, ymmo breviter cautela diaboli et istud medium sunt ad omnia genera criminum inductiva, ut ad peccatum diaboli, ut superbiam, invidiam atque iram, cum confessor post confessionem non audet culpam confessam prodere nec confessum suum private vel publice ad virtutem oppositam inclinare; et sic necessitatur a lege Domini Matthei XVIII°, 15 *Si peccaverit in te frater tuus* consenciendo crimini declinare.

Private confession may lead to unchastity.

The silence enjoined on the confessor may lead him to break God's law.

Confession leads to gluttony and uncleanness.

Et quantum ad peccata carnalia, notum est quod istud est medium demonum ad introducendum tam gulam quam luxuriam non solum in confessores et confessos sed in personas alias per cautelas quas diabolus machinatur.

2. A: *separate.* 5. E: *aptant.* 7. DE: *in servitutem.* 13. D in marg.: *Olfactus mutuus inter virum et feminam in locis absconditis provocat ad peccatum;* ib. BDEF: *ipsas feminas impugnare.* 22. D in marg.: *Confessor necessitatur a lege Domini declinare.* 28. ABCE: *de omni;* F: *demoni.*

16. Job. XXXI, 1.

Confessors make gain of their office.

New trick of reserving absolution to the Roman Court and raising money by letting men compound.

A oneeyed man can see how wrong this is.

Et quantum ad peccatum mundi sive cupidinem, patet quod sacramentum istud est plenum cupidine, cum confessores tales nedum accipiunt de confessis suis pecuniam sed disponunt occulta media per que ipsam vel sibi equivalens accipient in futurum. Et una cautela novella per diabolum et Anglicos recencius hodie practisatur quod primo reservata absolucione notati criminis Romane curie mittuntur bulle quod homines possent domi absolvi, sic tamen quod fideliter calcularent quantum expenderent eundo a patria sua usque ad Romam et econtra. Et illam pecuniam darent personis mediis per quas poterit ipsis confessoribus devenire; et iustificatur per hoc istud graciosum commercium quod caritative laxatur labor peccantis quem haberet ad curiam et econtra. Et tamen hec immensa indulgencia ex plenitudine potestatis summi pontificis est promissa. Sed monoculis est satis cognitum quod ista reservacio absolucionis ad curiam est contra caritatis regulas non fundata; est insuper satis cognitum quod sequens mercacio est plena cupidine atque superbia, cum idem esset sic facere et breviter confesso dicere da mihi tantum peccuniam et securabo te quod eris apud Deum absolutus. Et revera sic in sacramento eucaristie regnat ignorancia sicut in isto; sed hic expressior infidelis cupiditas est adiuncta. Istam ergo infidelitatem fideles ecclesie Christi detegerent licet pro eius deteccione penaliter paterentur.

CAPITULUM SEXTUM.

Foolish arguments in support of the current practice.

Sed adhuc replicant quidam per exiles argucias que non forent digne memoria, nisi stulticia per diabolum fuit introducta; ideo ut ecclesia caucius caveat de illa intoxicante stulticia; videtur racionabile pro

3. Codd.: *nondum.* 7. BF; *quam primo.* 15. A: *Et contra;* ib. BDE: *Et cum.* 22. D: *da mercatam;* ib. A in marg.: *Absolucionis reservacio ad Romanam curiam est contra regulas caritatis.* 25. *expressior et.* 28. ACD: *Cap. VI* deest. 32. D: *intoxicatem,*

imprudentibus quod iste argucie per ordinem salutentur. Arguitur enim per illud evangelium dictum de decem leprosis: *Ite et ostendite vos sacerdotibus*. Cum ergo Christus omnia talia dicta dixerat in figura, videtur quod ex hoc dicto figuravit quod leprosi sunt specialiter a sacerdotibus confitendi. Et sic introducitur sacramentalis confessio usitata ex auctoritate evangelii. Sed pro solucione istius oportet supponere in sacramento quomodo est sensus quadruplex scripture, scilicet literalis, allegoricus, tropologicus et anagoycus. Literalis autem secundum principia Augustini habet summam auctoritatem, alii autem sensus nisi de quanto fundantur in sensu isto autentico vel evidencia racionis, quia aliter quilibet posset moralisare vel trahere auctoritatem scripture ad sensum quem vellet habere, sicut fertur quendam fratrem asseruisse quod veritas evangelica sit quecunque veritas per quam communitas salubriter est hortanda; et sic cum quelibet veritas est huiusmodi, quelibet veritas est veritas evangelica. Sic tenendo scripturam in suis limitibus, videtur quod striccius sit loquendum. Concedenda est ergo historia evangelica supradicta et dicendum quod ex ista non infertur fideliter quod homines debent in tempore gracie taliter confiteri. Sed hic videtur probabiliter concludi quod sicut in lege veteri leprosi debuerant se sacerdotibus ostendere, ut patet Luc. XVII, sic Christus autor utriusque legis approbat pro suo tempore veterem istam legem et per anterioracionem sanacionis quod ista ostensio sacerdotibus cessare debuit pro tempore legis nove. Et istud figurat reditus Samaritani qui ultra novem iudeos sanatos taliter

From the case of the ten lepers.

This argument is not supported by the literal sense.

Christ was fulfilling the old law and indicating that it was to cease.

4. D: *dicta* deest. 5. B: *quod Christus*. 8. D in marg.: *Scripture sensus est quadruplex*. 9. *scilicet vocalis*. 11. B in marg.: *Literalis sensus quo extencione (sic) alios*. 15. B: *scripture* deest. 22. ACDEF: *dicitur*; ib. A: *ex illa*. 26. ADE: *Luce XVII* deest. 29. D: cessare.

3. Lucae XVII, 14.

est regressus. Potest eciam figurare quod spiritualiter leprosi debent currere ad sacerdotes sub lege gracie, et illi debent per verba evangelica ad salubrem cordis contricionem et peccati detestacionem inmundos spiritualiter inclinare et antea saltem naturaliter sunt ex Dei gracia expurgandi. Sicut enim non infertur ex hoc evangelio quod confitendus ferat in manu sua denarium presbitero offerendum, ita non sequitur ex ista historia quod fidelis debeat istam tradicionem hominum confiteri.

Argument from Lazarus.

Secundo arguitur per istud Joh. XI de suscitacione Lazari, ubi postquam ligatus est institis et postquam suscitatus fuerat de sepulcro, Christus precepit suis apostolis ipsum solvere de huiusmodi ligamentis. Ex quo videtur quod Cristus docuit figuraliter quod sacerdotes sui habent potestatem solvendi spiritualiter mortuos secundum formam quam approbat usus noster.

What Christ taught there was the duty of preaching, which our priests neglect.

Sed sic arguentes ab imprudenti similitudine debent primo attendere quando Jesus prius vivificavit Lazarum et fecit eum surgere de sepulcro fetido atque stare. Et tunc replicans figuram ad propositum debet concedere quod Jesus spiritualiter prius vivificat peccato sic mortuos et eos suscitans facit stare. Et postmodum fideles presbiteri debent solvere ligamenta consuetudinum peccandi sancta predicacione, quibus post delecionem peccati per Deum postea sint ligati. Sed ista consuetudinis diminucio sive solucio est presbyteris hodie pretermissa, cum nec salubribus exhortacionibus nec sanctis exemplacionibus docent populum, quando illa consuetudo peccandi est propter periculum limitanda. Et istam fidelem sentenciam debent viri apostolici noticie populi declarare et non se ipsos.

1. AC: *figurare* deest. 11. F in marg.: *2o.* 15. D: *finaliter.* 17, 18. AC: *Jesus noster.* 19. DB in marg.: *Justite Lazars significant ligamenta consuetudinum peccandi.* 20. B: *primum;* ib. BCEF: *vivificat.* 27. A: *sunt ligati.*

illis institis tamquam quibusdam apparenciis ypocrisis insolubiliter vinculare. Nunc autem ligant se ipsos et indisponunt ad proficiendum populo, cum obligant se diabolo propter apparenciam potestatis et lucri et non reverenter dant gloriam Deo suo.

We know we shall be attacked. We will readily submit if we are shown to be wrong.

Et per ista dicta breviter possunt solvi similes argucie per diabolum introducte. Scimus quidem quod consuetudo istorum ypocritarum novorum ordinum remurmurat contra istam sentenciam. Sed super omnia *vincit veritas* racionis. Non sumus autem sic desponsati cum ista sentencia quam adhuc credimus esse catholicam quin docto contrario velimus ipsam humiliter dimittere et contrarium constancius confiteri.

1. B: *nunquam quibusdam.* 3. B: *ad siciendum.* 13. DEF: *Explicit tractatus de confessionibus* (ADE: *editus a magistro Johanne;* A: *Anglico*); F: *Elipxcit tustaartc de ssioconfenibus tusedi a gimastor etc.* (*i. e. Explicit tractatus de confessionibus editus a magistro etc.*); C: *Finis huius* in red ink.

QUESTIO AD FRATRES DE SACRAMENTO ALTARIS.

Sequitur questio ad fratres de sacramento altaris.

What is the white round thing that is consecrated and that we see after consecration? Is it Christ's body or the sacrament of His body.

Quid in natura sua est hoc album et rotundum quod consecratur a sacerdote et quod videmus oculo corporali in manibus sacerdotis post consecracionem, quod frangitur, quod teritur dentibus, et numquid est corpus Christi, et numquid est sacramentum corporis Christi. Post publicacionem fidei scripture ex testimonio veritatis et sui Apostoli dicitur quod sacramentum eucaristie est verus panis in natura sua et cum hoc idem panis est virtute verborum sacramentalium corpus Christi, sicut est simul Deus et homo. Et solucio arguciarum in hac parte est satis facilis. Nec sunt obiectus trutannici oppositi digni memoria. Alii autem infideles taciti dicunt quod illa hostia consecrata est signum sensibile. Sed tacent infideliter utrum sit corpus Christi vel in natura sua panis, ut dicit Apostolus et sancti concorditer quousque diabolus est solutus.

This question John (Wyclif) has often asked, and still asks of the friars.

Questio eiusdem: Sepe quesivit idem Johannes et adhuc queritur a fratribus utrum ista sensibilis hostia consecrata sit in natura sua panis vel unum peius quam panis equinus vel venenum, sicut fratres quidam dixerunt Oxonie, et utrum sit corpus Christi vel unums ibi accidens ignoratum, quia idem Johannes est certus ex fide quod ille panis est realiter corpus

Is it bread and Christ's body or a mere accident?

Domini Jesu Christi cum Christus qui mentiri non potest dicit: *Hoc est corpus meum,* non hic est corpus meum, cum scimus ex fide quod ubique est increata trinitas que est melior corpore Salvatoris etc.

5. Cetera que secuntur ad quaestionem de sacramento altaris non pertinent. Cf.: Personarum accepcio est preponderativa unius persone in amore supra aliam contraria legi Dei. Sed heu personarum accepcio etc. . . .

I. Index of Bible-Quotations.

Gen. I, 16 . . . 276
— VI, 3 . . . 42
— VI, 5 . . . 43
— VI, 6 . . . 40, 43—44
— VI, 7 . . . 44
— VI, 11 . . . 44
— XVIII, 2 . . . 214
— XIX 3 . . . 214
— XXXII, 30 . . . 205
Exod. XII . . . 22
— XII, 8 . . . 165
— XII, 9 . . . 166—167
— XII, 10 . . . 167—168
— XII, 11 . . . 168—169
— XVII, 6 . . . 36
— XXXIII, 20 . . . 210—211
Num. XXII, 24 . . . 214
Judic. XIII, 3 . . . 214
I. Reg. III, 1 . . . 313
IV. Reg. V, 26 . . . 85
Job XI, 11 . . . 168
— XXXI, 1 . . . 339
Psalm. XV, 10 . . . 18
— XXI, 16 . . . 165
— XXV, 2 . . . 168
— XLIV, 2 . . . 46
— LXXVII . . . 65, 45
Prov. IX, 7 . . . 166
Sap. VII, 24 . . . 147
— XII, 16 . . . 45
Eccli. XIX, 1 . . . 93
Cant. V, 3 . . . 177
Isaiae I, 11 . . . 126
— I, 15 . . . 126
— VI, 1 . . . 210, 215
Jerem. XVII, 5 . . . 338
Baruch VI, 1 . . . 62
— VI, 56 . . . 63
Amos IV, 4 . . . 166
— IV, 5 . . . 166
Osiae IV, 8 . . . 313
Abakuk III, 2 . . . 45
Zach. IX, 11 . . . 97
Mal. II, 2 . . . 325
Matth. V, 8 . . . 211
— VI, 11 . . . 174
— VII, 13 . . . 168
— XI, 14 . . . 33
— XII, 5 . . . 314
— XIII, 37—40 . . . 83
— XV, 11 . . . 8
— XV, 17 . . . 236, 249
— XV, 18 . . . 249
— XV, 31 . . . 95
— XVIII, 15 . . . 339
— XVIII, 20 . . . 85
— XXVI, 10 . . . 178
— XXVI, 13 . . . 178
— XXVI, 26 . . . 123
— XXVI, 28 . . . 90, 97
— XXVI, 61 . . . 174
— XXVIII, 3 . . . 214
Matth. ult. 26 . . . 85
Marci VII, 18 . . . 249
— VII, 19 . . . 249
— XIV, 22 . . . 83
— XIV, 23 . . . 122
— XIV, 24 . . . 97, 122
— XIV, 29 . . . 90
— XVI, 5 . . . 214
Lucae II, 34 . . . 297
— VIII, 44 . . . 218
— XVII, 14 . . . 391
— XX, 19 . . . 160
— XXI, 33 . . . 101
— XXII, 19 . . . 19
— XXII, 19 . . . 34, 83, 115
— XXII, 20 . . . 83, 90, 97
Joh. I, 18 . . . 210
— I, 29 . . . 87
— II, 19 . . . 174
— IV, 22 . . . 162
— IV, 42 . . . 76
— VI, 49 . . . 121
— VI, 52 . . . 121
— VI, 56 . . . 115
Joh. VI, 59 . . . 88
— VI, 61 . . . 17, 47
— VI, 64 . . . 17
— VI, 67 . . . 23, 47, 207
— VIII, 11 . . . 337
— VIII, 56 . . . 205
— XI, 19 . . . 100
— XIII, 34 . . . 176
— XIV, 6 . . . 101
— XIV, 9 . . . 212
— XIV, 21 . . . 176
— XIV, 27 . . . 177
— XV, 1 . . . 116
— XV, 5 . . . 106, 116
— XVIII, 3 . . . 157
— XIX, 33 . . . 22
— XX, 29 . . . 22
Act. II, 46 . . . 38
— IV, 12 . . . 180
— VIII, 55 . . . 21
— IX, 11 . . . 208
— IX, 12 . . . 208
— X, 11 . . . 208
— X, 12 . . . 208
— XIII, 10 . . . 337
— XIII, 11 . . . 337
— XIX, 24—28 . . . 299
Rom. I, 19 . . . 209
— I, 20 . . . 209
— III, 4 . . . 173
— VI, 4 . . . 159
— XI, 34 . . . 213
I. Cor. II, 9 . . . 211
— V, 8 . . . 102, 158
— X, 1 . . . 35
— X, 3 . . . 122
— X, 4 . . . 20, 35, 88
— X, 10 . . . 154
— X, 14 . . . 126 228
— X, 16 . . . 2, 126
— X, 17 . . . 126, 161, 319, 325
— X, 25 . . . 256
— XI, 5 . . . 310

I. Cor. XI, 21 . . . 36, 145, 162
— XI, 23 37
— XI, 24 . . . 37, 83, 91, 296
— XI, 25 . . . . . 36, 97, 296
— XI, 26 37
— XI, 27 37
— XI, 28 276
— XI, 29 . . . . 159, 163
— XII, 2 318
— XIII, 12 269
II. Cor. XI, 26 150
Gal. V, 24 159
Eph. IV, 5 . . . . 114, 115
— V 317, 322
Phil. III, 20 85
Col. III, 1 160
— III, 25 180
I. Thess. II, 4 . . . 276, 334
I. Tim. IV, 4 250
II. Tim. II, 13 173
Tit. I, 15 250
Hebr. I, 31 45
— II, 17 85
— X, 31 45
Jac. IV, 15 175
Petri II, 13 274
Apoc. XVI, 15 45
— XIX, 8 36
— XX, 2 286

II. Index of Names.

A.

Abraham 205.
Adam 42, 236.
Alexander magnus 316.
Alexander papa 103.
Ambrosius 4, 8, 23, 33, 58, 99, 100, 101, 131, 141, 142, 151, 152, 154, 163, 172, 219, 220, 226, 244, 245, 246, 275, 288, 292, 295, 321, 322.
Ananias 173, 208.
Anglia 108, 204, 278, 282, 315, 318, 320, 322.
Anglicana ecclesia 6, 184, 320, 321.
Anglica lingua 90.
Anglici 315, 340.
Anglie debita 315.
Anselmus 5, 130, 131, 203.
Antichristus 20, 62, 187, 223, 276, 279, 286, 290, 312, 319, 321, 329, 330, 334.
Archidiaconus 49.
Aristoteles 109, 242, 261, 265, 269, 273, 294.
Arius 98.
Armachanus 21, 90, 101, 119, 122, 292.
Augustinus 3, 5, 6, 7, 17, 18, 23, 24, 33, 40, 41, 46, 50, 56, 57, 61, 72, 73, 84, 89, 91, 98, 99, 115, 116, 117, 119, 121, 122, 125, 127, 128, 129, 132, 133, 136, 137, 138, 141, 143, 144, 149, 150, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 187, 200, 203, 211, 213, 220, 221, 224, 225, 226, 227, 231, 249, 254, 261, 265, 272, 277, 279, 280, 281, 282, 285, 286, 288, 289, 290, 292, 295, 297, 305, 306, 307, 309, 310, 314, 332, 335, 336, 338, 341.
Averroes 197, 261.
Avinonica curia 222.
Avinonica ecclesia 61, 108, 125, 142, 156, 223.
Avinonicus episc. 273, 279, 289.

B.

Baal 145.
Babilonia 62.
Balaam 214.
Baptistá, vide Johannes.
Barien 337.
Baruch 62, 63.
Benedictus papa 107.
Berengarius 2, 4, 25, 30, 33, 34, 38, 41, 47, 49, 106, 107, 108, 111, 117, 125, 197, 225, 226, 230, 279, 283, 284, 288, 301.
Bernhardus 138.
Bernhardus S. 3, 39, 46.
Bethel 166.
Boethius 206.
Bonaventura 5, 120, 135.
Bonifacius 200.

C.

Canturariensis provincia 184.
Caym 42.
Cestrensis (Radulphus de Higden) 107, 141, 223, 278.
Chrysostomus 96, 98.
Clemens V. 222, 223.
Corinthi 36, 37.

D.

Damascenus 10, 151, 187, 310.
Daniel 107.
Dardanus 73.
Demetrius Eph. 294.
Diana Eph. 294.
Donatiste 9, 61, 274, 280, 281.

E.

Egyptus 36, 166.
Elimas 337.
Ephesi 294.
Ephesus 294.
Esau 317.

F.

Francia 278.
Francie eccles. 320.

G.

Gallia 31.
Gallicana eccles. 107.
Germania 31.
Gesi 85, 208.
Gilbertus Porretanus 300.
Gracianus 290.
Grecica lingua 90.
Greci 102.
Gregorius 1, 6, 20, 26, 93, 104, 109, 215, 216, 285, 313, 322.
Gregorius IX. 142, 278.
Guitmundus 285.

H.

Hebraica lingua 90.
Helbidias 200.
Helias 83, 230.
Heliseus 85, 208.
Henricus Gaunt 4, 116, 206.
Hieronimus, vide Jeronymus.
Hilarius 32, 125, 126, 127.
Honorius papa 278.
Hugo de S. Victore 3.
Hus Joh. 13.

I et J.

Jacobus 175, 205, 319, 335.
Jacobus de Misa 310.
Jesse 39.
Jeremias 2.

Jeronymus 2, 27, 28, 116, 138, 200, 280, 288, 292, 295, 297, 304.
Jerusalem 316, 322.
Innocencius III. 141, 142, 223, 272, 278, 311, 315, 331, 333, 578, 579.
Joachim 278.
Job 339.
Joh. Bapt. 83, 230, 231, 331, 333.
Joh. de Deo 331.
Joh. Ev. 99, 204, 314, 348.
Joh. Parisiensis 220.
Joh. Presbyter 31.
Josephus Flav. 316.
Isaias 210, 211.
Isidorus 50.
Israeliticus populus 160.
Italia 31.
Italica lingua 90.
Juda 210.
Judaei 205.
Judas 208.

L.

Lanfrancus Beccensis 9, 107, 283, 284, 285, 288.
Latina lingua 90.
Lazarus 342.
Lincolniensis 254, 292, 314.
Linus 300.
Lucas 86, 90, 95, 155.

M.

Machomet 118, 157, 192, 286.
Magdalena 335.
Manasse rex Jude 210.
Manichei 41.
Marcus 86, 90, 95, 122.
Martha 77.
Mattheus 86, 90, 91, 95, 122, 249, 291.
Methodius (martyr.) 42.
Moyses 36, 42, 210, 211, 318.

N.

Naaman 85.
Nabuchodonosor 207, 322.
Nicolaus II. 5, 9, 28, 31, 32, 107, 125, 140, 142, 254, 278, 279, 288, 225.
Noe 43.

O.

Origenes 138.
Oxonia 156, 347.

P.

Parisiensis 222.
Patrispassiani 40.
Paulus 2, 14, 16, 36, 37, 38, 77, 86, 90, 91, 95, 145, 150, 152, 154, 155, 158, 167, 171, 172, 177, 188, 205, 208, 209, 210, 213, 220, 221, 226, 228, 250, 271, 294, 296, 297, 298, 300, 309, 331, 333, 337, 347.
Petrus 75, 77, 80, 93, 138, 148, 157, 171, 188, 192, 204, 205, 206, 207, 223, 233, 234, 235, 236, 241, 270, 275, 276, 287, 300, 307, 316.
Petrus Comestor 306.
Petrus Lombardus 5, 58, 119, 120, 190, 216, 222, 331, 333, 334.
Philippus 212.
Pilatus 157.
Plato 254.
Prosper 221.
Pržibram 307.

R.

Rabanus 6, 187, 292, 310.
Radulphus, vide Cestrensis.
Raimundus frater 278.
Robertus Gib. 125, 127, 187, 188, 316.
Roma 31, 204, 223, 340.
Romana curia 340.
Romana ecclesia 37, 67, 92, 108, 109, 117, 150, 156, 158, 197, 199, 224, 291.
Romani episc. 276, 279, 280, 289, 311.

S.

Sadducei 188.
Salomon 166.
Samaritani 162, 341.
Saphira 171.
Saraceni 273.
Saulus 208.
Scarioth 157, 178, 182, 190, 323.
Scotus 4, 30, 115, 139, 143, 158, 198, 232, 259, 274, 300.
Set 42.
Simeon sinen 297.
Stephanus S. 21, 306, 307.
Syriaca lingua 91.

T.

Thomas S. apost. 316.
Thomas de Aquin. 5, 8, 12, 29, 30, 55, 58, 65, 73, 120, 137, 138, 139, 140, 143, 144, 149, 151, 155, 156, 157, 158, 172, 190, 219, 224, 232, 250, 251, 255, 257, 292, 295, 309.
Tartari 273.

U.

Urbanus papa 311.
Urbanus V. 211, 222.
Urbanus pap. VI. 125.

W.

Wilhelmus Conquestor 320.
Wilhelmus v. de S. Amore 309.
Witelo 307.
Wyclif de Apostasia 33, 34, 41, 99, 116, 151, 167, 187, 206, 284.
— de Ecclesia 98, 110, 206, 322.
— de Officio regis 278.
— de Potestate Pape 276.
— de Simonia 322.
— de Tempore 241.
— Serm. 278, 286.
— Trialogus 11.

Z.

Zacharias 97.

III. General Index.

(Printed in the orthography of the text.)

A.

Reservacio absolucionis ad curiam est contra regulas caritatis 340.

Argumenta quod accidens non potest per se esse 3, 5—7, 62—65, 69—72, 76—81, 199, 210, 220, 221.

Racio, scriptura et doctores ponunt accidencia non esse sine subiecto 71, 132, 133, 172, 173.

Quare nunc seminatur quod accidencia manent sine subiecto 188, 133, 134.

In legendis canitur quod sacramentum sit accidens sine subiecto 6.

Fabulantes de accidentibus viderent quomodo sancti et philosophi loquuntur distinccione sacramenti et accidentis 174, 175.

A tempore apostolorum usque ad quatuor doctores florebat ecclesia, non introducendo de quidditate accidencia ignorata 223.

Cultores accidentis intelligunt per accidencia ipsam substanciam 175.

— scripturam non sciunt allegare 313.

Populus est instruendus ne credat illud accidentatum quod sentit esse corpus Christi 53.

De sacramento altaris (vide et de Eucharistia) 94, 95.

Secte ponunt multa circa sacramentum altaris que nesciunt fundare 220, 242.

Ecclesia non est onusranda novitatibus de sacramento altaris 71.

Sacramentum altaris alia sacramenta excedit in tribus 87.

Cause quare Christus instituit sacramentum altaris 94—95.

Quam necessaria est noticia de quiditate sacramenti altaris 109—111.

Multitudo terminorum circa sacramentum altaris introducta sine auctoritate ecclesie multum alteravit et perturbavit ecclesiam 218.

Tres erant figure sacramenti altaris in testamento veteri 87, 88.

An sacramentum altaris sit ponderositas 183, 184.

In Wallia montusoa et Hibernia creditur quod sacramentum altaris sit albedo 185.

Errores circa quiditatem Eucharistie in singulis partibus Anglie 184—186.

Maior pars Anglicane ecclesie credit quod sacramentum altaris sit ponderositas 184.

Rime multe reperte sunt ad colendum false sacramentum altaris 216.

Prima heresis discipulorum Christi exorta est circa sacramentum altaris 216.

In sacramento altaris que partes considerari debent 11.

Ambrosius non intendit dicere quod panis fit idemptice corpus Christi 99, 100.

— non intelligit per panem accidens 226.

De annichilacione 52—56.

Anselmi sentencia de Eucharistia 130, 131.

Augustinus dicit panem et vinum esse sacramentum visibile 33.

— loquitur tropice de pane et vino 224.

— non intendit panem in Eucharistia destrui vel in essencia non manere 136.

Avinonica ecclesia declinat a fide de quiditate hostie 223.

B.

De benediccione 27, 28, 95.

Decretum *Ego Berengarius* non est abrogatum 4, 5, 117.

Ecclesia antiqua tenuit sentenciam Berengarii 31, 32, 107.

Confessio Berengarii et antiquum decretum sunt consona veritati 33, 34.

— figurative intelligenda est 26.

— an sit heretica 225, 226.

Berengarius confitetur panem et vinum esse sacramentum Eucaristie 30, 32.

Ecclesia ponderavit errorem et fidelem revocacionem Berengarii 107.

C. (K.)

Inaniter celebrant qui conversacionem virtuosam Christi pretereunt 164.
Christus in fractura hostie non frangitur 21, 22.
— non conteritur dentibus 13.
— a bestiis non manducatur 309.
— solum spiritualiter manducandus est 18.
— fregit panem, antequam consecrabat 4, 122.
Manducare Christum quid est 17, 18.
Digne manducare corpus Christi valet pro vivis et mortuis 178, 179.
Nichil horribilius quam carnaliter manducare corpus et bibere sanguinem Christi 17.
Accipere corpus Christi est pie in ipsum credere 16, 17, 99.
An sentimus corpus Christi, dum sentimus sacramentum 18, 19, 20.
Questio an Christus in sacramento altaris sedet aut cuius est qualitatis aut quantitatis 21.
An Christum in sacramento corporaliter videmus 19, 21, 230.
Beati in celo Deum videbunt oculo corporali 84, 85.
Christi esse in celo 89.
Modus essendi Christi supernaturalis 83, 86.
De mocione corporis Christi 231, 307, 308.
Christus non habet humanitus esse situale vel dimensionale 84.
Vulgus credit quod hoc signum sacramentalis corporis Christi sit realiter ipse Christus 38, 39, 112.
Sancti concedunt quod corpus Christi est panis 4, 303.
Ex cognicione differencie sacramenti et corporis Christi tolleretur falsus cultus ydolatrandi 143.
Infinita sunt argumenta quod corpus Christi in sacramento est in signo, non corpus Christi ut est in celo, sed signum eius vicarium 303.
Intencio sanctorum quod in presencia corporis Christi consideracio nature hostie suspenditur 137.
Multi sancti nunquam cognoverunt quod Christus intellexit corpus suum sub illis accidentibus 295.
Nec substancia panis nec illud quod fuit eius forma accidentalis est realiter corpus Christi 34, 35.
Eciam laicus non crederet quod corpus Christi est septipedale 301, 302.
Adversarii infideliter abscondunt naturalem quiditatem sacramenti 143.
Maius miraculum est cognacio Christi cum membris ecclesie quam Eucaristia 10.
Christiani quomodo debent disponi ad ministrandum et recipiendum hoc sacramentum 158—160.
Christianus cavere debet ne colat illud quod moderni vocant accidens et prior ecclesia vocavit panem 62, 63.
Remedia contra cleri dominacionem 323.
De confessione 102, 328—343.
Generalis confessio inducit maiorem penitenciam 328, 335, 336.
Mala que sequuntur ex confessione auriculari 338—340.
Homo debet confiteri peccata sua secundum formam quam Deus limitat 336.
An confessio necessario sit facienda 334, 335.
Quod homo confiteatur semel in anno, non subiacet potestati sacerdotali 334, 335.
Necesse est peccatori contricione animi confiteri 332.
Homo quando debeat presbytero confiteri 331, 335.
Confessores requirunt pecuniam a confitentibus 340.
Laicus potest conficere 4, 98, 99.
Sequi debemus Christum in conficiendo et sumendo hostiam 4.
Sacerdos in Anglico et aliis linquis barbaris potest conficere 90.
Idiota querit si sacerdos potest conficere in calice ligneo, vitreo vel cupreo 108.
De conversione 59—61, 82—83, 216.
Multi doctores senserunt corpus Domini in sacramento 1.
Idem est dicere: Hoc est corpus meum et Hoc efficaciter et sacramentaliter figurat corpus meum 116.
Credere non potest nisi volens 280.

D.

Deus non potest *multiplicari* 148—150, 269.
— — — destruere substanciam partem mundi sine recompensacione 53—55, 129.
— solus est potencie infinite 243.
Videmus Deum in omni vicissitudine creature 270.
Deum apparere oculis corporalibus quomodo intelligitur 212—215.
Quomodo Deus habet esse per loca differenter a creaturis 10.
Preponderans dileccionem terrenorum indigne capit corpus Christi 170.
Disposicio hominis ad comedendum hostiam stat in dileccione Christi 169, 170.
Cause diluvii 42—44.

E.

Tria sunt in quibus sophisticatur ecclesia, cleri dominacio, tradicionum suarum magnificacio et sanctitatis sue simulacio 323.
Ecclesia primitiva transsubstanciacionem non posuit 48.
Stetit ecclesia in floribus mille annis antequam fuerat onerata ista perfidia (de Eucharistia) 283.
Utile foret ecclesie non habere elemosinarios sic dotatos celebrantes 171.
Necesse est aliquos esse preeminentes in ecclesia qui sint simul pastores et doctores 280.
Nullus episcopus habet supereminenter scienciam fidei scripture ad regendum se ipsum et populum in fide Christi 289, 290.
Multi pseudoepiscopi post dotacionem ecclesie erant heretici 290.
Episcopi tenentur cognoscere quid sit hoc sacramentum, quia aliter sunt inepti informare populum 181, 183, 188, 189.
Triplex esse in Christo 89.
— in creaturis 305, 306.
Differencia inter esum carnalem et spiritualem 18.
— inter eternitatem, evitatem et tempus 266, 267.
De Eucharistia (vide et Panis et sacramentum Altaris).
De Eucharistia sentencia 1—10, 29—53.
Sacramentum Eucharistia alia sacramenta antecellit 3.
Sacerdotes in Eucharistia memorantur vite Christi 112, 177, 178.
Ad sacramentum Eucharistie requiritur devota intencio ad memorandum Salvatorem 178.
Que sunt disponencia ad sumendum sacramentum Eucharistie 176.
Gracie que dantur in Eucharistia 178, 179.
Eucharistie sacramentum potest delere tam veniale peccatum quam mortale 179.
Cultus Eucharistie quando nocet 177, 179.
Fideles possunt colligere quod sacramentum Eucharistie sit realiter panis et vinum 129, 130.
Christi locucio de Eucharistia conformis est sensui ecclesie 50.
Sacramentum Eucharistie est forma panis et vini et non Christus vel eius pars 29.
Fideles dicunt quod Eucharistia est panis et vinum verbo Domini consecratum 118, 119.
In Eucharistia sunt simul veritas et figura 98.
De locucione tropica in Eucharistia 113, 115, 126.
Formam in Eucharistia observare debemus a Christo institutam 102.
Deus potest concedere fideli potenciam conficiendi Eucharistiam 101.
Sacramentum Eucharistie potest confici sola mente 98.
Sentencie modernorum doctorum de Eucharistia 58, 59.
Sentencie Rom. ecclesie de Eucharistia 31, 109.
— Berengarii 30—32.
Nemo videt aliquam partem Christi in Eucharistia oculo corporali 109.
An Eucharista sit latria vel dulia adorandum 316—318.
Christus reliquit sacramentum Eucharistie sacerdotibus celebrandum 86.
Antichristus seducit ecclesiam quod fecit eam quiditatem sacramenti Eucharistie ignorantem 329.
Finis sacramenti Eucharistie est quod Christus inhabitet animam per virtutes 111, 112.
False intelligentes false adorant signum ut Deum 111.
In Eucharistia signum teritur et non Christus 230.
Scriptura et doctores ponunt Eucharistiam esse panem 150—153.
Bonaventura et alii sompniant quod multa sunt ponenda de Eucharistia que non sunt fundabilia in scriptura 135—136.
Ecclesia tempore Innocentii III de Eucharistia locuta est ad sensum famosorum doctorum quo usa fuit ecclesia primitiva 141.
Nulla forma verborum quoad linguas et nomina in Eucharistia est requisita 4, 90.
Honor sacramenti Eucharistie stat in vita pauperi et penali et in mundi abieccione 186.
Circa Eucharistiam fuit prima heresis 47.
Episcoporum est destruere hereses de sacramento altaris 14.
Errantes in materia de Eucharistia ut heretici sunt puniendi 6.
Fratres sophisticant in materia de Eucharistia 312.
Quando quis rimatur veritatem fidei in Eucharistia, contra eum commovent populum 295.
Glosse doctorum de Eucharistia sepe sunt frivole 73.
Evangeliste commemorant quomodo Christus dicit panem et vinum esse corpus suum et sanguinem 86.

F.

Fides, spes et caritas necessarie sunt celebranti 163, 164.
Ecclesia in materie fidei sepe variavit 229.

Verba consecracionis figurative debent intelligi 3.
De predicacione figurativa 40—46, 119, 120, 227.
De fragilitate indisponente hominem ad celebrandum 175—180.

G.

De triplici gracia 176.

H.

Triplex sentencia de hostia consecrata 2.
Hostia quid sit 2.
— est panis et vinum 2.
— non est corpus Christi 1, 11.
Corpus Christi an in hostia videatur 1, 2.
— manet invisibiliter in hostia 1, 2.
Laici credunt qnod hostia consecrata sit Deus 13.
Visa hostia debemus credere quod ipsa non sit corpus Christi, sed ipsum corpus Christi est sacramentaliter in ipsa abscensum 15, 29.
Quomodo corpus Christi in hostia movetur 10.
An hostia sit qualitas 67, 68.
In multis ecclesiis usus spargitur quod hostia sit qualitas 184, 185.
An hostia sit quantitas 65—67.
In diocesi Lincolniensi docetur quod hostia est quantitas 185.
In Hibernia et Wallia docetur quod hostia est albedo 185.
In conversione hostie est dare desicionem panis et presenciam Christi 59, 60.
In hostia solum manent qualitates quomodo est intelligendum 221.
Nihil paganius quam quod hostia putrefacta Deus olet 22.
Sacerdotes frangunt hostiam, non autem corpus Christi 11, 12.
Sumens hostiam premit dentibus sacramentum corporis Christi 18.
Christus est in hostia ut in signo 113, 121.
Hostia est melior in uno presbytero quam in alio 112—114.
Qua adoracione hostia sit adoranda 10.
Vix alter papa et episcopi Anglie sciunt dicere quid est hostia consecrata 108, 199.
Error circa cultum hostie dimittit caritatem in homine 318.
Verba Hugonis de sacramento altaris quomodo sunt intelligenda 74, 75.

I.

De idemptificacione qua creditur quod nudus panis et vinum fient idemptice corpus Christi et sanguis 7, 8, 190—192, 193—221, 227, 228, 291—293.
Nec fides scripture nec sancti doctores nec leges ecclesie dictant quod panis consecratus fiet idemptice corpus Christi 218.
Quare ieiuni accipimus sacramentum 94. 95.
Religio Christi primeva non habuit tales imagines nec sanctos canonizatos 317, 318.
Sentencia de impanacione est heretica 7, 216, 221, 222, 228, 229, 291.
De mercacione indulgenciarum 340.
Opera Innocentii III describuntur 9, 274, 275, 278.
De intuicione in patria 212.
Utrum iudici liceat iudicare contra veritatem quam novit 157.

L.

Lanfrancus in sua invectione inartificiose procedit 283, 284.
Ante Lanfrancum et Wimundum non erant decreta ecclesie remanencie panis contrarie 283.
Legende nedum sunt collecta apocrypha sed sepe mendacia 171.
Leges humane precise de tanto sunt valide de quanto sunt in lege Domini fundate 323.
De locucione tropica 4, 5, 84, 123.

M.

Quomodo corpus Christi manducatur 10.
Miracula ficta de Eucharistia 1, 19, 20.
Non sunt fingenda miracula sine patencia racionis 299.
Missa sacerdotis sancti est devocius audienda et missa peccatoris notorie est fugienda 16.
Moyses aptavit verba sua secundum capacitatem populi 42.
Mundum relinquere quare debemus 210.
An corpus idem in numero potest multiplicari simul et semel dimensionaliter 8, 232—272, 298.

N.

Decretum Nicolai est probabilius quam Innocentii quare 219.

O.

Finis operis huius est ut tollendo errorem in signis fidelis memoretur signatorum 323.

P.

Panis demonstratur pronomine 89, 90, 123, 200, 291, 292, 293, 296.
Scriptura vocat Eucharistiam panem 10.
Decretum loquitur tropice quod panis sacramentaliter fiat corpus Christi et non idemptice 202.
Fides scripture in Evangelistis narrat veritatem quod panis est corpus Christi 2, 38, 220.
Glossatores, decreta et decretales opinantur, quod panis et vinum sunt hoc sacramentum 187—189, 292.
Glossatores per panem et vinum non intelligunt accidens 173.
Panis et vinum credenda sunt esse caro Christi 33.
— — — sunt venerabile sacramentum 127, 128.
Virtute verborum Christi panis fit signum efficax 58, 291.
Nunquam crediderunt patres sancti quod panis sit idem numeraliter cum corpore Christi 218.
Virtus quam habet panis consecratus 218, 219, 220.
Licet nobis christianis negare quod panis quem sacramus sit idemptice corpus Christi 217.
De virtute qua alteratur panis ut sit sacramentum 100, 218—220.
Panis in sacramento non destruitur 219, 293, 329.
Post consecracionem manet panis 107, 108, 124, 126, 127, 128, 140, 142, 144, 293, 329, 330.
Panis licet remaneat, tamen post consecracionem esse principalitatis ab eo tollitur 75.
Vulgus pronum est ad intelligendum panem post consecracionem esse corpus Christi 47.
Apostolus per panem non intelligit accidencia 126.
Scriptura et doctores dicunt quod hostia consecrata est panis et non accidens 141, 141.
Manente pane panis non est realiter corpus Christi sed signum eius efficax 34.
Moderni graviter ferunt quod panis post consecracionem remaneat 272.
Tripliciter accipitur panis in scriptura 309.
Quare Paulus tam crebro sacramentum Eucharistia panem vocat 172, 173, 318.
Per hoc quod sacramentum nominatur panem, populus pronior est naturali ingenio ad cognoscendum quod non est corpus Christ 143, 294.
Augustinus per panem non intelligit accidens 226, 227.
Omnes auctores scripture qui illud sacramentum meminerant sicut et omnes sancti doctores usque ad Nicolaum II vocant hoc sacramentum panem 279, 288.
Omnes conveniunt quod Christus eque religiose posset coli sub specie panis sicut sub globo accidencium 118, 172.
Si panis i. e. corpus Christi gloriosum foret nobiscum in persona propria nullus vians sufficeret sufferre hanc gloriam 310.
Papa non habet potestatem legem de novo condere 334.
Pape non credimus nisi de quanto se fundaverit in scriptura 291.
Usus sacramentalis debet fieri propter panem 325.
Peccatum mortale indisponit hominem ad sumendum sacramentum 276.
Penitencia quid est 330.
— a papa de novo instituta 330, 331.
— spirituale frenum contra peccata 332.
Blasphemum est dicere quod sancti in obmittendo blasphemiam peccaverunt 333.
Deus non regulariter approbat hanc penitenciam 337.
Non omnia scripta doctorum de penitencia ut evangelium sunt credenda 338.
Omnis predestinatus laicus est sacerdos 98.
Recipiens hostiam sit predestinatus 160, 161.
Duplex maneries predicandi, idemptica et tropica 2, 35—37, 200—206.
Prelati cause bellorum 325.
— nesciunt quid est hostia consecrata 163.
Qui ex ignorancia accusant prelatos sunt culpandi 183.
Expedit populo habere multos devotos presbyteros 112.
Falsum est quod tantum valet missa cuiuscunque presbyteri 112.

Q.

De extensione quantitatis 300, 306.
Qualitas an possit per se esse 67.
Sacramentum est uni quantitas et alii qualitas 7.
Sentencia Scoti quod Eucharistia sit qualitas 30.
Sentencia Thomae quod Eucharistia sit quantitas 30.
Omnis figura quantitatis Christi in celo est ubique in hostie 300.

R.

Reliquie, imagines et sacramenta sunt cum prudencia adoranda 318.

An omnes qui tenent remanenciam sint heretici 155, 156.
Decretum Nicolai diffinivit panem et vinum remanere post consecracionem 72.
Panis et vinum remanent post consecracionem non solum sacramentum sed et verum corpus 49, 50.
Sensus ecclesie antique quod panis et vinum remanent post consecracionem 32.
Decretales et decreta Romane ecclesie sunt superfla et iniusta nisi fundantur in scriptura 291.
Presumptive concluditur cuicunque Romano pontifici pertinere uuiversalem preeminenciam super tota ecclesia 273—276.
Sentencia prioris Romane ecclesie de hostia consecrata concordat cum racione, sanctis doctoribus et scriptura 2.

S.

Sacerdos si a clavibus triumphantis ecclesie erraverit, neque solvit neque ligat 336, 337.
Sacerdotes debent paupere vivere 319.
Quociens sacerdos conficit, tociens Deo se obligat sequi Christum in vita et moribus 324.
Sacerdotes debent bona ecclesie que iacent in manu mortua ad defensionem regnorum communicare 10.
Destructo errore de sacramento Eucharistie servaretur sacerdotalis potestas in suis limitibus 15.
Nihil horribilius quam quod quilibet sacerdos celebrans facit cotidie corpus Christi 16.
Sacerdotes faciunt et benedicunt hostiam consecratam que non est corpus dominicum sed efficax eius signum 16.
Missa mali sacerdotis est dampnabilis 112, 113.
Peccata sepe sacerdotibus plus nota sunt quam peccatori 337.
Illa species sensibilis quam sacramentum dicimus non est corpus Christi vel sanguis 23, 26, 27.
Sacramentum qualiter debemus sumere 93, 94.
Distinguunt sancti inter hoc signum (sacramentum) et corpus Christi 201.
Sacramentum est per se subiectum tam quantitati quam qualitati 204.
Quomodo homo se dignificat ut communicet sacramento 6.
De veritate verborum sacramentalium 115.
In verbis sacramentalibus Christus loquimur figurative 83—97.
In tropo verborum sacramentalium gradus sunt multiplices 101.
Christus non verbis sacramentalibus sed ante illorum prolacionem in sacramento confecit presenciam sui corporis et sanguinis 101.
Verba sacramentalia non habent ex se efficaciam convertendi 89.
Quam efficaciam habent verba sacramenlalia 83.
Triplex causa quare Evangeliste in verbis sacramentalibus variant 96, 97.
In duobus sacramentis ecclesia est illusa, in Eucharistia et Penitencia 329.
Sunt qui negant sacramentum esse melius in ministerio iusti quam reprobi 114.
Efficacius est sacramentum in sacerdote bono quam malo 113
Fragilitas non per se indisponit hominem ad sumendum sacramentum sed inordinata affeccio 180.
Quando queritur de hoc sacramento, hi dicunt quod hoc non debet queri et hi quod credi debet sicut ecclesia credit 118.
Sacramentalis confessio unde fundatur 341, 342.
Antiqua sanctorum est sentencia quod forma, species vel figura panis et vini sunt hoc sacramentum 188.
Sanctitas ista ex benediccione presbiteri videtur correspondenter ad suum meritum variari 114.
An illud sensibile liquidum et fluxibile in calice sit realiter sanguis Christi 24, 25.
Quadruplex sensus in scriptura 341.
Nulli ecclesie vel angelo de celo est credendum nisi de quando super racione se fundaverit vel fide scripture 273.
Nulli pure creature est credendum ut testi etc. nisi in quantum se fundaverit in scriptura 89, 96, 282, 287.
Oportet concordare recentes doctores cum prioribus et exemplare fidei scripture 287.
Hortandi sunt laici ut in materia Eucharistie credant fidei scripture 305.
Scriptura et sancti doctores per accidens panis intelligunt ipsum panem 289.
Ad scripturam sanctam oportet quod Spiritus Sanctus sensum imprimat 207.
In scriptura non legimus Petrum vel alium apostolum dominium usurpasse ut pape 291.
Sentencia antiquorum doctorum de Eucharistia 58.
Est dare duplicem sumpcionem sc. corporalem et spiritualem 12, 13.
Superiores ecclesie Samaritanis et paganis dampnabilius adorant quod ignorant 162.

T.

Multe S. Thome sentencie sunt corrupte 5.
Pseudofratres scripta S. Thome corruperunt 140.
S. Thomas in materia Eucharistia erravit 140, 224.
Non sequitur: S. Thomas hoc (de Eucharistia) asserit, ergo verum 158–171.
De transsubstanciacione 3, 48—53, 57, 137–140, 219–222, 271, 273, 291.
Ecclesia antiqua negat transsubstanciacionem 3.
Transsubstanciacio non est fundabilis in scriptura 3.
Error de transsubstanciacione est maior quam foret credere non esse eukaristie sacramentum 311.

V.

Tria genera visionis 206—210.
De novem generibus visionis 7.
De visione corporali 208.
— intellectuali 208—210.
— imaginativa.
Ad visionem abstractivam quid requiritur 209.
De visione enigmatica 209.
— mentali 215.
— abstractiva 212.
— infusa 312.
Homo non videt corpus Christi oculo corporali 1.
Christus quietabit homines beatos visione corporali post diem iudicii 3, 209.
De visione corporea Christi 13, 206, 211—222.
Sancti negarunt visionem corporalem corporis Christi 215.
Corpus Christi in hostia consecrata oculo corporali non videtur 211.
Corporis Christi indumentum videtur in hostia 212—214.
Christi corpus in hostia consecrata videtur fide et intellectu 211.
Differencie quare homo videt angelum et non sic corpus Christi 215—216.
In testem veritatis quis debet assumi 282.
Virtutes theologicas oportet sumentem sacramentum habere 159, 160.

W.

Wyclif firmiter tenet quod tam scriptura quam ecclesia sancta intellexit panem et vinum ipsa corpora ex materia et forma substanciali composita et non fasciculum accidentis 154, 155.
Wyclif's definicio transsubstanciacionis 52.
— protestacio de sentencia Eucharistie 183.
Wyclif intrepide contradicit quod panis et vinum pro instanti confeccionis desinant esse et remanet solum accidem 116—118.
— querere solebat ab eis qui volebant in ista materia determinare quid est sacramentum altaris 108.
— exponit quod accidens significat naturaliter tam subiectum quam se ipsum 287.
— elegit laicis loqui planius quod illud sacramentum figurat corpus Christi et manducatur intencione memorandi et imitandi Christum 305.
— horret inducere tam extraneum accidens 297.
— exponit scripturam sacram 41.
Sentencia Johannis Wyclif: Expediret communitati in parliamentis constanter instare quod de bonis pauperum que sacerdotes occupant regnum defendatur 320–323.

Corrections.

Page 142, line 29, for hoc read hec.
" 163, " 16, " in infimo " in fimo.

Vindobonae, Carolus Fromme, typogr. C. et R. Aulae.